

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS

AUŠRA STRAZDAITĖ-ZIBERKIENĖ

LIETUVYBĖS APRAIŠKOS XIX A. MUZIKOS
LEIDINIUOSE

Daktaro disertacija
Humanitariniai mokslai, Menotyra (H 003)

2021, Kaunas

Disertacija rengta 2016-2020 metais Kauno technologijos universiteto Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultete, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų institute.

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Darius KUČINSKAS (Kauno technologijos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra, H 003).

Interneto svetainės, kurioje skelbiama disertacija, adresas:

<http://ktu.edu>

Redagavo:

Gintarė Lialienė

TURINYS

Paveikslų sąrašas	4
Įvadas	5
1. Tyrimų apie lietuviškus muzikos leidinius ir lietuviybės apraiškas apžvalga	8
2. Lietuvių tautos padėtis XIX amžiuje	11
2.1. Politinė, ekonominė, socialinė lietuvių tautos situacija	11
2.2. Lietuvių kultūrinė raiška ir tautinis judėjimas	17
3. Lietuviybės samprata ir jos kaita XIX amžiuje	23
3.1. Mykolo Rōmerio trys lietuvių tautos atgimimo laikotarpiai	23
3.2. Miroslavo Hrocho trijų tautinių sąjūdžių raidos tarpsniai	24
3.3. Vytauto Kavolio šešių kultūros elementų sistema	26
3.4. Pauliaus Subačiaus trijų kultūrų metodas	31
3.5. Ryszardo Danielio Golianeko požiūris	35
3.6. Žengiant į XXI amžių	37
4. Lietuviybės išraiška XIX a. natų leidiniuose	41
4.1. Natų leidiniai lietuvių kalba	41
4.2. Natų leidiniai ne lietuvių kalba	52
4.3. Pasimetimo laikotarpis (1795-1861 m.)	56
4.4. Spaudos draudimo laikotarpis (1863-1904 m.)	63
4.5. Atgimimo laikotarpis (1905-1917 m.)	77
Išvados	92
Literatūros sąrašas	95
Priedai	104
Priedas Nr. 1. Chronologinis leidinių sąrašas	104
Priedas Nr. 2. Tipologinis leidinių lietuvių kalba sąvadas	122

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Natų leidinių lietuvių kalba kiekis 1833 – 1917 m.	41
2 pav. Knygos ir natų leidiniai lietuvių kalba 1795 – 1917 m.	42
3 pav. Autorių ir leidinių kiekis 1795 – 1917 m.	43
4 pav. Originalūs V. Kudirkos, J. Naujalio, M. Petrausko, Č. Sasnausko, S. Šimkaus ir kitų kūriniai 1795 – 1917 m.	44
5 pav. Natų leidinių autoriai ir sudarytojai 1795 – 1917 m.	45
6 pav. Natų leidinių pasiskirstymas pagal regionus 1795 – 1917 m.	46
7 pav. Natų leidinių pasiskirstymas pagal miestus Rusijos imperijoje 1795 – 1917 m.	46
8 pav. Natų leidinių pasiskirstymas pagal miestus Rusijos imperijoje 1795 – 1917 m., 1833 – 1862, 1863 – 1904, 1905 – 1917 m.	47
9 pav. Natų leidinių pasiskirstymas pagal spaustuves Mažojoje Lietuvoje 1886 – 1904 ir 1905 – 1912 metais	48
10 pav. Natų leidinių, išleistų Mažojoje Lietuvoje 1886 – 1904 ir 1905 – 1912 metais, tipai	49
11 pav. Natų leidinių pasiskirstymas pagal miestus JAV, 1905 – 1917 m.	50
12 pav. Natų leidinių pasiskirstymas JAV miestuose, 1905 – 1917 m.	50
13 pav. Natų leidinių tipai 1833 – 1862, 1863 – 1904 ir 1905 – 1917 metais	51
14 pav. Natų leidiniai išleisti lietuvių kalba ir natų leidiniai, turintys sąsajų su Lietuvos kultūra, išleisti ne lietuvių kalbomis	52
15 pav. Natų leidiniai 1905 - 1917 m.	78
16 pav. Natų leidiniai ir jų autoriai 1905 - 1917 m.	79
17 pav. Dainynai, išleisti 1905 -1917 m.	80
18 pav. Natų leidiniai chorui 1905 - 1917 m.	83
19 pav. Kamerinės muzikos leidiniai 1905 - 1917 m.	84

IVADAS

Lietuviškumo apraiškos XIX a. muzikos leidiniuose – sudėtinga ir netgi kontraversiška tema analizuojant ne tik muzikos leidinius, bet ir visą istorinę-kultūrinę tautos saviraišką. Tai itin sunkus laikotarpis Lietuvai, apimantis kiek daugiau nei 100 metų – nuo ATR padalijimo 1795 m. iki valstybingumo atkūrimo 1918 m. Į šį laikotarpį patenka tokie istoriniai įvykiai kaip Napoleono Varšuvos Kongresinė karalystė, 1830 - 1831 m. ir 1863 - 1864 m. sukilimai su visomis jų pasekmėmis, Vilniaus universiteto uždarymas, lietuviškos spaudos draudimas bei cenzūros įstaigų atsiradimas. XIX amžiuje Lietuva kaip valstybė neegzistuoja. Iki 1918 metų ji yra Rusijos dalis, Северозападный край (rus. Šiaurės Vakarų kraštas), kur suformuotos atskiros Vilniaus, Kauno ir Suvalkų gubernijos. Tokioje politinėje situacijoje diskutuoti apie tautos kultūrinę saviraišką yra sudėtinga. Dar daugiau klausimų kyla apsibrėžiant nagrinėti lietuviškumo apraiškas muzikos leidiniuose. Tačiau būtent natų leidiniai yra pakankamai ryškus ir objektyvus rodiklis, kaip kito, transformavosi ir naujai formavosi lietuvių tautos savimonė, kaip reiškesi jos dvasinis ir kultūrinis gyvenimas, kas sugebėta išsaugoti, o kas yra prarasta adaptuojant, asimiliuojant kitų kultūrų patirtį ar pačiai lietuvių kultūrai asimiliuojantis ir adaptuojantis prie totalaus ignoravimo ir sąmoningo dvasinio naikinimo sąlygų.

Disertacijos tyrimui yra pasirinktas XIX a. laikotarpis. Tikslesnės jo ribos brėžiamos ne formaliu metų skaičiavimu šimtmečiais, bet remiantis istoriniais ir politiniais įvykiais, kurie iš esmės ir nulėmė bei suformavo atitinkamo laikotarpio sampratą. Dėl to disertacijoje nagrinėjamas laikotarpis nuo ATR sunaikinimo 1795 m. iki Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo 1918 m. Geografiniu požiūriu disertacijoje taip pat nėra apsiribota tik formaliomis dabartinės Lietuvos sienomis. Taip yra dėl to, kad pasirinktas tyrimo objektas (natų leidiniai) nėra susijęs su geografinėmis valstybės ribomis – lietuviški leidiniai buvo leidžiami visur, kur gyveno ir dirbo lietuviai, ir taip pat ten, kur veikė kitų tautų atstovai, besidomintys ir tyrinėjantys lietuvių kalbą, religiją bei visą dvasinį ir buitinį lietuvių tautos gyvenimą (Rusija, Lenkija, Prancūzija, Vokietija, Suomija, JAV).

Disertacijos **tikslas** yra atskleisti, ištirti ir įvertinti lietuviškumo apraiškas XIX a. muzikos leidiniuose, išanalizuoti leidinių ypatumus, juos suvokiant kaip daigianarį kompleksinį muzikinės-kultūrinės raidos produktą, turėjusį didelės reikšmės nacionalinės muzikos formavimuisi ir jos raidai, svariai prisidėjusiai prie tautinio identiteto formavimosi ir tuo pačiu atlikusį reikšmingą tarpkultūrinės komunikacijos vaidmenį. Tyrimo **objektas** – XIX a. muzikos leidiniai, įvairiais būdais susiję su lietuvių tautos kultūrine raiška, didesnę dėmesį skiriant autorinių kūrinių leidiniams, kurie, lyginant su dainų rinkiniais – studijomis, dažnai yra nedidelės apimties. Terminu *muzikinis leidinys* čia įvardijami visi leidiniai su natomis.

Siekiant pagrindinio disertacijos tikslo yra apsibrėžti šie tarpiniai uždaviniai:

1. Aptarti nacionalinio identiteto sąvoką ir jos kaitą XIX amžiuje.
2. Apibūdinti istorines, ekonomines, kultūrinės ir politines sąlygas, nulėmusias bendruosius ir tautinius XIX a. muzikos leidybos bruožus.

3. Išnagrinėti XIX a. muzikos leidinius istoriniu, muzikologiniu, knygotyrimu ir kultūrologiniu požiūriais.
4. Atlikti leidinių repertuaro struktūrinę analizę.
5. Suformuoti apibendrinantį XIX a. lietuviškų natų leidybos vaizdą ir atskleisti tarpkultūrinės komunikacijos pobūdį, jos formas ir intensyvumą atskirais leidybos laikotarpiais.
6. Įtraukti XIX a. muzikos leidinius ne lietuvių kalba į lituanistinę mokslinę apyvartą ir jais papildyti visuotinę Lietuvos bibliografiją.

Tyrimo naujumas. Iki šiol nagrinėjant lietuvių tautos muzikinę raišką XIX a. būdavo aptariami tik leidiniai lietuvių kalba ir lietuvių liaudies dainynai. Jie tarsi savaime rodė lietuvių tautos gyvastį ir brėžė aiškia trajektoriją link Lietuvos valstybės atkūrimo 1918 m. Tokių leidinių nebuvo daug, jie atspindėjo tik žemdirbio gyvenimą ir mąstymo būdą ir neapėmė miesto muzikavimo tradicijos bei profesionaliosios muzikinės raiškos, kuri, savo ruožtu, tiesė gijas į kelis šimtus metų egzistavusią valstybę. Apsiribojus tik užrašytais liaudies dainomis Lietuvos muzikologijoje ilgai nusišlovėjęs nuomonė, kad XIX a. lietuvių tauta reiškesi tik per buitinę muziką. Neįtraukus į muzikologinę apyvartą kitų, ne taip akivaizdžiai su lietuvių tauta ir buvusią valstybę susijusių reiškinių (pirmiausia – muzikos leidinių), buvo labai susiaurinta to meto lietuviybės samprata ir lituanistinė muzikinė bibliografija. Taigi, šios disertacijos naujumas pirmiausia ir yra praplėsta lietuviybės ir muzikinės lituanikos samprata. Pirmą kartą Lietuvos muzikologijoje lietuvių tautos muzikinė raiška nagrinėjama ne tik per liaudies dainynus, bet ir per profesionaliąją muzikos kūrybą. Šių kūrinių autoriai dažniausiai buvo ar save vis dar laikė ATR ainiais. Jų muzikinė raiška priminė buvusią valstybę ir palaikė lietuvių tautos gyvastį bei tautinį sąmoningumą.

Kitas disertacijos požymis, nurodantis jos originalumą ir naujumą, yra tai, kad čia pirmą kartą nagrinėjami muzikiniai leidiniai ne lietuvių kalba, kurie vienu ar kitu aspektu siejasi su Lietuva ir lietuvių tauta. Dalis šių leidinių iki šiol apskritai nebuvo įtraukti į visuotinę Lietuvos bibliografiją ir nefunkcionavo muzikologinėje literatūroje.

Trečias aspektas, nusakantis disertacijos naujumą, yra tarpdalykinis tyrimo **metodas**, kuris apima istorinį-kultūrologinį, knygotyriminį ir muzikologinį analizės metodus. Pagal tyrimo metodą lietuviškų natų leidiniai šiuo metu yra atsidūrę paradoksaliaje situacijoje. Lietuvos knygotyriminkai dažniausiai aptaria tik giesmynus, kurie, beje, dažniausiai buvo leidžiami be natų. Kiti muzikos leidiniai į knygotyriminkų tyrimo lauką nepapuola. Savo ruožtu muzikologai muzikos leidinių taip pat neanalizuoja – čia nagrinėjami tik patys muzikos kūriniai ir gilinamasi į kompozitorių biografijas. Darbų, kuriuose būtų apimti abu – knygotyriminis ir muzikologinis XIX a. muzikos leidinių tyrimo aspektai, Lietuvos menotyroje iki šiol nėra. Taigi šios disertacijos naujumas taip pat pasireiškia per kompleksinį tyrimo metodą. Istoriniu ir chronologiniu požiūriu yra analizuojama bendra politinė, ekonominė, socialinė lietuvių tautos situacija XIX amžiuje. Kultūrologiniu metodu yra grindžiamas visas tyrimo ir jo pateikimo būdas, lietuviybės samprata ir jos raida. Knygotyriminiu požiūriu muzikos leidiniai analizuojami pirmiausia kaip leidybinio proceso rezultatas, analizuojamos leidinių atsiradimo sąlygos ir priežastys, leidimo

ir spausdinimo technologijos, tiriami šių leidinių sklaidos būdai, priemonės, geografija, pačių leidinių meninis, natografinis ir poligrafinis apipavidalinimai. Muzikologiniu požiūriu analizuojama leidinių repertuaro struktūra, žanrinė įvairovė ir stilistinė sandara, gilinamasi į istorinio-kultūrinio konteksto lauką, tarpkultūrinės komunikacijos ir tautinio identiteto klausimus.

Atliekant tyrimą buvo naudotasi įvairia literatūra, išleista Lietuvoje ir užsienyje. Taip pat pasinaudota gausiais Lietuvos, Lenkijos ir Prancūzijos bibliotekų bei muziejų fondų ištekliais. Disertacijos rengimo metu buvo susipažinta ir peržvelgta naujausia literatūra ir tyrimai, elektroninės duomenų bazės. Iš viso susipažinta, išstudijuota ir rengiant disertaciją pasinaudota daugiau nei dviem šimtais archyvų, bibliotekų, muziejų ir elektroninių išteklių šaltinių.

Tyrimo aktualumas. Analizuojant lietuvių tautos muzikinę raišką XIX amžiuje ir gilinantis į lietuviybės apraiškas muzikos leidiniuose atsiskleidžia esminiai tautinio identiteto bruožai, būdingi ir šių dienų visuomeninei raiškai. Per šių leidinių analizę galima atsekti tuos požymius, kurie sudaro svarbiausius muzikinės raiškos elementus. Jų išsaugojimas ir puoselėjimas yra svarbus šiuolaikinės visuomenės savivokai ir saviraiškai. Juo remiantis galima prognozuoti ir planuoti ateities muzikinės raiškos gaires.

Disertacijos struktūra. Disertaciją sudaro įvadas, keturi skyriai, išvados, literatūros sąrašas ir priedai. Įvade yra suformuluojamas pagrindinis disertacijos tikslas, objektas, uždaviniai, apibrėžiamas disertacijos naujumas ir originalumas. Pirmame skyriuje apžvelgiami ankstesni tyrimai apie lietuviškus natų leidinius ir lietuviybės apraiškas XIX amžiuje. Antrame skyriuje apibūdinama bendra Lietuvos ir lietuvių tautos situacija praradus valstybingumą. Trečiame skyriuje aptariamos skirtingos lietuviybės sampratos, egzistavusios nagrinėjamu laikotarpiu ar susiformavusios vėliau, jau atkūrus Lietuvos valstybę 1918 m. Ketvirtame skyriuje nagrinėjama lietuviybės sampratos kaita ir jos apraiškos natų leidiniuose. Čia išskiriami leidiniai lietuvių ir ne lietuvių kalba. Detaliai nagrinėjamos leidinių atsiradimo aplinkybės, leidinių struktūra, muzikinės kalbos elementų raiška. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, naudotos literatūros sąrašas ir priedai. Prieduose pateikiamas chronologinis leidinių lietuvių ir ne lietuvių kalbomis sąrašas ir žanrinis tipologinis sąvadas.

1. TYRIMŲ APIE LIETUVIŠKUS MUZIKOS LEIDINIUS IR LIETUVYBĖS APRAIŠKAS APŽVALGA

Lietuviškos muzikos/natų leidyba yra reikšminga ir svarbi Lietuvos kultūrinio muzikinio gyvenimo dalis. Per ją atsiskleidžia lietuvių tautinio identiteto bei valstybingumo formavimasis bei tarpkultūrinis bendradarbiavimas ir komunikacija su kitomis Europos šalimis bei jų muzikiniais centrais. Tačiau iki šiol lietuviškų natų leidyba muzikologų nėra sistemingiau nagrinėta. Apie ją užsimenama kaip apie gretutinę (antraeilę) kitų klausimų potemę. Analogiškas požiūris atsispindi ir pastaruoju metu Lietuvoje išleistuose enciklopediniuose žinynuose (Muzikos enciklopedija, Lietuvos muzikos istorija, B. Zubricko sudaryti lietuvių kompozitorių, chorvedžių žinynai) – lietuviškų natų leidyba čia aprašyta siaurai ir epizodiškai, paminimos tik atskiros daugialypio natų leidybos proceso dalys, dėl nuodugnesnių tyrimų trūkumo ir nesusistemintų šaltinių net nesiekiant aprėpti šio proceso visumos. Kita vertus, pavieniuose muzikologų darbuose galima rasti ypač vertingos medžiagos ir pasidžiaugti giliu atskirų laikotarpių ar atskirų kompozitorių kūrybos leidybos analize (V. Bakutytės, L. Budzinauskienės, D. Kučinsko V. Landsbergio, J. Trilupaitienės, D. Petrauskaitės, straipsniai ir monografijų skyriai). Bet visumos suvokimas ir nuosekli bei sisteminga lietuviškos muzikos leidybos analizė, jos įvertinimas tautiniu ir tarptautiniu požiūriu iki šiol nėra atlikti.

XIX a. muzikos leidinių istoriografija nėra gausi. Ši tema atsiduria takoskyroje tarp knygotyros darbų apie XIX a. lietuviškus leidinius ir muzikologinių darbų apie XIX a. kompozitorius, atlikėjus, koncertinę, pedagoginę veiklą. Muzikologė Laima Budzinauskienė paskelbė tyrimų XIX a. muzikinio ugdymo katalikiškose mokymo įstaigose, muzikinės šaltiniotyros, bažnytinės muzikos repertuaro klausimais (2011, 2012, 2013a, 2013b, 2017). Muzikologė Laima Kiauleikytė paskelbė keletą straipsnių apie dvarų muzikinės kultūrą, XVIII-XIX a. miestelėnų muzikinio repertuarą, Kauno muzikos draugiją, didikų mecenatystę, masonų muzikos kultūrą, tarpsukiliminio laikotarpio repertuarą (2001, 2002, 2006, 2010, 2012), iš kurių išskirtina monografija „XVIII a. II pusės – XIX a. muzikinė Lietuvos dvarų kultūra: stiliaus epochų sankirtose“ (2008). Muzikologė Vida Bakutytė daugiausiai paskelbė tyrimų apie XIX a. Vilniaus muzikinį gyvenimą: orkestrą Vilniuje, muzikos kritiką ir publicistiką XIX a. Lietuvoje, Vilniuje XIX a. veikusius muzikus, Vilniaus teatrą XIX a., koncertinę veiklą Vilniuje (2005, 2008, 2012, 2014). Eglė Šeduikytė-Korienė yra paskelbusi tyrimus apie bažnyčios vargoninio repertuarą XIX a. (2009, 2019). Danutė Petrauskaitė paskelbė išsamius tyrimus apie muzikinę lietuvių išeivių veiklą JAV XIX-XX a. (2003, 2008, 2012, 2013, 2015). Itin išsamiai muzikinės lituanikos atvejus ir Sylvio Lazarri operą „Le Souteriot“ nagrinėja Vytautas Bruveris (2014). Apie XIX a. muzikinę Mažosios Lietuvos kultūrą tyrimus paskelbė Daiva Kšanienė (2003, 2014). Jūratė Trilupaitienės darbuose pateikiamas išsamus kultūrinis kontekstas ir biografijų detalės (1995, 2013, 2014).

Plačią muzikinės kultūros panoramą atskleidžia pirmas Lietuvių muzikos istorijos tomas „Tautinio atgimimo metai 1833-1918“ (2002). Jame gan detalai apžvelgiamas Lietuvos koncertinis ir muzikinis teatrinis gyvenimas, bažnytinė,

dvarų muzika, lietuviškų vakarų, draugijų Lietuvoje ir užsienyje veikla, muzikos mokymo įstaigos, muzika periodiniuose leidiniuose, pirmieji lietuviškos muzikos įrašai, instrumentų gamyba. Leidinyje daug dėmesio skiriama profesionaliosios lietuviškos muzikinės kultūros pradininkų biografijoms ir jų veiklai, plačiai pristatomi pirmieji lietuviškos muzikos klasikai Juozas Naujalis, Česlovas Sasnauskas, Teodoras Brazys, Mikas Petrauskas ir Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, jų veikla ir kūryba.

Išsamiai anksčiau nenagrinėtos temos pristatomos straipsnių rinkinyje „XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos“ (V., 2014, sud. V. Bakutytė). XIX a. muzikos reiškiniai tyrinėjami D. Palionytės-Banevičienės straipsnyje „Katalikiškieji giesmynai ir giesmės Lietuvoje (XVIII a. pab. – XIX a.)“, D. Kšanienės straipsniuose „Lietuviškosios muzikinės kultūros apraiškos Mažonoje Lietuvoje (XIX a.)“, „XIX a. Rytprūsių kompozitorių kūrybos novacijos“, V. Bakutytės straipsnyje „Vokiečių muzikų veiklos žymės XIX a. Lietuvoje: Vilniaus dominantė“, J. Trilupaitienės straipsniuose „Filomatų ir filaretų muzikinė veikla“, „Antanas Radvila“, „Feliksas Janiewiczzius“, „Napoleonas Orda“.

Po 1990 metų buvo publikuota studijų apie XIX-XX a. Lietuvos religinę muziką. Tai V. Landsbergio, J. Trilupaitienės, D. Kšanienės, D. Palionytės-Banevičienės, D. Kalavinskaitės, L. Budzinauskienė, E. Šeduikytės-Korienės, J. Vilimo, D. Petrauskaitės, B. Kabašinskaitės, J. Landsbergytės, O. Narbutienės.

Iškirtini J. Čiurlionytės (1969), R. Astrausko (2002, 2007, 2009) darbai, atskleidžiantys dainų rinkimų ir publikavimo situaciją, aplinkybes, biografines žinias.

Buvusioje ATR teritorijoje gimę ir kūrę autoriai šiandien įvairių šalių tyrėjų yra vertinami labai netolygiai. Požiūrių skirtumai ypač išryškėja minint tokių asmenybių jubiliejus, rengiant jiems skirtas tarptautines parodas ar konferencijas. Pavyzdžiui, minint M. K. Oginskio (1765-1833) 250-ąsias (2015 m.) ar S. Moniuškos (Stanisław Moniuszko) 200-ąsias (2019 m.) gimimo metines Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos tyrėjai labai skirtingai vertino jų kūrybą ir veiklą, pakankamai aštriai akcentuodami tik jiems vieniems charakteringus nacionalinius bruožus ir siekdami apriboti šių asmenybių tarptautinę reikšmę. Stanislavas Moniuška (1819–1872) tradiciškai įvardijamas kaip lenkų romantizmo kūrėjas, tačiau XX a. pradžioje lietuvių muzikų buvo laikytas lietuvių autoriumi (Burokaitė, 1976, 51). Šių dienų Lietuvos muzikologai taip pat nurodo į Moniuškos lietuviškos tematikos kūrinius: kantatas „Milda“, „Nijolė“, keturias Aušros Vartų litanijas, dvylikos sąsiuvinių „Namų dainyną“ bei kitus Vilniuje sukurtus kūrinius. Vertinant naujausią požiūrį į kompozitoriaus veiklą Vilniuje, vertinga palyginti skirtingų šalių tyrėjų išsakytas mintis per kompozitoriaus jubiliejui surengtą konferenciją¹. Lietuvos muzikologė V. Bakutytė atkreipia dėmesį į folkloro bendratautiškumo požymius, lietuviškos tematikos dainas Mickevičiaus tekstais, ypač unijinę koncepciją išreiškiantį, paantraštę „lietuviška baladė“ turintį kūrinių „Trys Budriai“, lietuviškus žodžius

¹ „Žymusis vilnietis Stanislovas Moniuška“. Tarptautinė konferencija. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2019 m. birželio 13-14 d. Pranešimų santraukos skelbtos žurnale „Muzikos barai“, 2019, birželis Nr. 5-6.

kantatoje „Milda“ ir Moniuškos kūrybą lietuviškame patriotiniame repertuare. L. Budzinauskienė atkreipė dėmesį į kosmopolitiškumą (trejose jo mišiose neįžvelgdama jokio tautinio charakterio) bei į tai, kad jis nebuvo tinkamai įvertintas Vilniaus dvasininkijos. Lenkų muzikologas Stanislavas Denbekas (Stanisław Dąbek) pabrėžia Aušros vartų litanių svarbą trijų ATR padalijimų kontekste. Baltarusių tyrėja Tatjana Cybulskaja Moniuškos kūryboje išvelgia baltarusiškus motyvus, teigdama, jog A. Mickevičiaus (A. Mickiewicz) tekstais sukurtos kantatos „Ponia Tvardovska“, „Vaiduokliai“, baladė „Svitezietė“, ilgi romansai „Vilija“, „Nemunui“ yra susiję su Baltarusijos istorija ir Naugarduko žemėmis. Lenkų tyrėja Lilijana Zalesińska kalbėdama apie skirtingų tautų tradicijų ir kultūrų elementus Moniuškos dainose siūlo netyrinėti „Namų dainyno“ tik iš etnolingvistinės lenkiškos pusės, kuri neatitinka šiandieninio lenkiškumo. J. Trilupaitienė atkreipia dėmesį į filomatišką „Namų dainyno“ kilmę, teigdama, jog kompozitorius ne tik žinojo filomatų draugijų narius, bet ir juos gerbė, todėl panaudojo daug jų tekstų.

Knygotyros darbai apie XIX a. lietuviškus muzikos leidinius. Dalis su muzika susijusių leidinių yra aptarti knygotyryninkų darbuose. Knygų leidybos ypatumai ir raida (A. Navickienė) bei spaudos draudimo knygų repertuaras (V. Stonienė) yra aptariamas leidinyje „Lietuviškoji knyga: istorijos metmenys“ (1995). Šis leidinys apima lietuvių knygos istoriją nuo lietuviškos spaudos pradžios iki 1990 metų. Knygotyryninkė Aušra Navickienė monografijoje „Besikeičianti knyga XIX amžiaus pirmosios pusės Lietuvoje“ (2010) pristato knygų leidybos situaciją nuo trečiojo ATR padalijimo 1795 iki 1864 metų. Knygotyryninkas Vytautas Merkys knygoje „Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias. 1864 – 1904“ (1994) pateikia spaudos draudimo aplinkybes, tuo laikotarpiu išleistus legalius ir nelegalius leidinius, asmenų ir vietovardžių rodykles. Knygotyryninkė Nijolė Lietuvninkaitė monografijoje „Kauno senoji knyga: raiška ir plėtotė 1843 – 1918 metais“ (2006) pristato Kauno knygos raidą nuo miesto tapimo gubernijos centru 1843 metais iki Nepriklausomybės atgavimo 1918 metais: istorinę-politinę situaciją, leidybos aplinkybes, mieste veikusias organizacijas, turėjusias bibliotekas. Muzikos leidybos raidą paliečia D. Petrauskaitė monografijoje „Lietuvių muzikinė kultūra Jungtinėse Amerikos Valstijose 1870 – 1990. Tautinės tapatybės kontūrai“ (2015).

2. LIETUVIŲ TAUTOS PADĖTIS XIX AMŽIUJE

2.1. Politinė, ekonominė, socialinė lietuvių tautos situacija

Teigiama, jog nuostata apie svarbiausią Rusijos imperijos tikslą nutautinti ir nukatalikinti lietuvius bei priversti juos įtikėti Lietuvos ir Rusijos neatsiejamumu, yra ne tik supaprastinta, bet ir neatitinka istorinės tikrovės (Aleksandravičius, Kulakauskas, 1996). Ši nuostata gaji ne tik populiariojoje literatūroje, bet pasitaiko ir mokslinėje. Reikia atsižvelgti, jog plėtimasis ir centrinės valdžios stiprinimas buvo bendra XIX amžiaus imperijų tendencija. Taip pat svarbu pabrėžti ATR silpninusius vidinius konfliktus ir įtakų nepasidalijimą bei valstybės padalijimą tarp Rusijos, Austrijos imperijų ir Prūsijos karalystės.

1795 metų rudenį trečiuoju padalijimu buvo panaikinta karaliaus valdžia, titulai ir pilietybė, paliekant tikėjimo laisvę ir žemės nuosavybę dvarininkams. Iš Rusijos užimtų teritorijų suformuota Lietuvos gubernija.

Su padalijimais ATR gyventojai pajuto ne tik politinius, bet ir socialinius, ekonominius, kultūrinius ir religinius gyvenimo pakitimus, patyrė vokiečių ir rusinimo politikos pasekmes, kurios buvo tiesiogiai susijusios su konkrečia valdovo politika, vykdoma ne tik perimtose LDK žemėse, bet ir kitose Rusijos imperijos teritorijose.

Pažymėtina, jog ATR sąmonėje Tado Kosciuškos asmenybė ir dalyvavimas sukilime buvo ilgam užfiksuoti kaip heroizmo, patriotizmo pavyzdys ir savos istorinės tapatybės įrodymas, įamžintas poezijoje ir muzikoje. Šis pirmas iš trijų lietuvių-lenkų sukilimų istorikų yra vertinamas kaip ATR epochos pabaiga ir išsivadavimo kovų pradžia (Aleksandravičius, Kulakauskas, 1996, 108). Šio sukilimo lietuvių sukilėlių vadu tapo pulkininkas Jokūbas Jasinskis (1761-1794), sukilėlių vadovybės nušalintas dėl atskiros, lietuviškos, vyriausybės organizavimo. Lietuvių atskirumo suvokimas pastebimas ir atskirose lietuvių ir žemaičių delegacijose pas Jekateriną II 1795 metais, L. Tiškevičiui pareiškiant apie unijos nutraukimą.

Lietuvių kalbos atžvilgiu T. Kosciuškos sukilimas tapo sąlyga kreiptis į lietuvius valstiečius jų gimtąja kalba. Atitinkamai buvo pastebimos Rusijos valdžios pastangos 1831 m. ir 1863 m. sukilimuose² formuoti priešpriešą tarp valstiečių ir bajorijos. Emigracijos bangos, vykusios po sukilimų, formavo naujus lietuvių-lenkų kultūros židinius (o kartu ir priešpriešas) už carinės Rusijos ribų, ATR patriotai dalyvavo įvairiuose Europos kariniuose-revoliuciniuose konfliktuose, ypač nukreiptuose prieš Rusiją.

Kaip emigracijoje esantys ATR patriotai prisidėdavo prie revoliucinių judėjimų Europoje ir Rusijoje, taip Rusijos imperijos okupuotoje Lenkijos ir

² Nors istorijoje žymiausi yra Kosciuškos, 1831 ir 1863 metų sukilimai, XIX kilo daug mažesnių maištų, tarp jų – Ciecierskių sąmokslas 1797 m.; Šimanskio organizacija 1833, Demokratinė draugija su Simonu Konarskiu 1836-1839, Lenkų tautos sąjunga 1843, Skažynskių ir Renigier sąjunga 1846, Dalevskių Lietuvos jaunuomenės brolybės sąjunga 1846-1849 ir daugybė mažesnių grupių.

Lietuvos teritorijoje buvo tikimasi susiklosčius palankioms aplinkybėms atgauti nepriklausomybę arba bent pakeisti situaciją. Napoleono karas buvo viena tokių galimybių, tad nemažai bajorų kovojo prancūzų pusėje prieš Rusijos kariuomenę. Šis laikotarpis pažymėtas tiek imperatorių savanaudiškais tikslais, tiek jaunais idealistais, tiek žemesnio rango vadais, kurie stengėsi rezervuoti žiūrėti į duodamus imperatoriaus pažadus ir siekė atkurti vienokią ar kitokią ATR. Svarbu pabrėžti, jog Rusija, Austrija ir Prūsija buvo tiek lenkų ir lietuvių, tiek Napoleono priešai, tad išsivadavimo siekiančiais bajorais buvo pasinaudota kaip politiniu svirtu.

Lietuva liko nuošalyje, kai Vienos kongrese 1815 metais buvo sprendžiamas Lenkijos klausimas – nebuvo patenkinti jokie lietuvių tikslai, be to, žlugo su Napoleonu sietos viltys, paguodos buvo ieškoma įvairaus pobūdžio – tiek slaptose, tiek misticismo - draugijose. Romantiško misticismo atmosfera vyravo tiek realiame gyvenime, tiek mene. Lietuvoje, kaip ir Europoje, veikė masonų draugijos, vienijusios prieš Rusijos valdžią nusiteikusius patriotus, jų pavyzdžiu Lietuvoje steigėsi Šubravcų (Nenaudėlių), Filomatų (Mokslo mylėtojų), Filaretų (Dorovingujų), Spindulingųjų studentiškos ir moksleivių draugijos, jose brendo patriotiškai nusiteikęs, mokslą mylintis, kūrybingas jaunimas. Deja, nustačius masonų ir dekabristų ryšius masonų ir kitokios draugijos buvo uždraustos, jas globoję Vilniaus universiteto profesoriai neteko darbo, nariai buvo kalinami ir tremiami. Viena iš priežasčių, kodėl studentai prisidėjo prie 1831 metų sukilimo, buvo studentiškų draugijų persekiojimas.

1830 metų sukilimas Lenkijoje, o vėliau ir Lietuvoje sietinas su Prancūzijos revoliucija, kurios įtakoje sukilo antirusiškai nusiteikę Varšuvos miestiečiai. Po Vienos kongreso Lenkijoje buvo atstatyta reguliarioji kariuomenė, kuri galėjo priešintis Rusijos daliniams, o Lietuva ne tik neturėjo tokios galimybės, čia net nebuvo vieningo valdymo, buvo skirtingas apsiginklavimas. Lietuvos sukilėlių kariuomenės pagrindą sudarė nuo rekrūtavimo bėgantys vyrai. Deja, mažos pajėgos leido tik partizaninį karą, ne visi buvo ryžtingai nusiteikę. Tik susijungus su gerai ginkluota Lenkijos armija sukilėliams pavyko užimti Kauną, tačiau nepavyko paimti Vilniaus ir, atsitraukus lenkų armijai, Lietuvoje vėl liko tik partizaninio karo židiniai. Istorikų teigimu, viena iš lietuvių sukilimo silpnųjų pusių buvo neaiškus pergalės tikslas bei tolimesnis valstybės modelis – unija su Lenkija ar savarankiškumas. Akivaizdus lenkų bajorų vadovavimas bei vadovybės nurodymai gerbti Lietuvos papročius vargu ar demonstravo realius Lietuvos valstybingumo siekius, kurie ryškiau pasirodė Didžiosios Emigracijos metu Prancūzijoje, įsteigiant Lietuvos draugiją. Vertinant valstiečių statusą sukilimo metu, galima teigti, jog tai buvo bajorų, tik žadančių, bet neplanuojančių suteikti teisių valstiečiams, sukilimas ir šis atsargumas buvo viena iš pralaimėjimo priežasčių.

Po 1831-1832 metų sukilimo nuslopinimo buvo pradėtas vykdyti lenkų ir lietuvių (atskirai neįvardijant) bajorų nepaklusnumo valdymo planas: Varšuvos kunigaikštystėje panaikinta konstitucija, seimas ir sava kariuomenė, uždarytas Varšuvos universitetas; lietuviškose žemėse pradėtas depolonizavimas ir krašto suliejimas su imperija, buvo įsteigtas Vakarų gubernijos komitetas. Ši rusifikacijos kryptis buvo tiesiogiai susijusi su posukiliminėmis represijomis, vyko dvarų

konfiskacijos, padidinti mokesčiai, pradėti imti rekrūtai, atimtos/panaikintos civilinės teisės. Tais pačiais 1831 metais rusų kalba buvo įvesta kaip oficiali įstaigų kalba, nuo to laiko gubernijos valdymo ir net pašto įstaigų, išdo ir policijos tarnautojais galėjo tapti tik bajorai iš Rusijos, vietinius iškeliant į Rusijos gubernijas su galimybe grįžti atitarnavus dešimt metų; 1840 metais sustabdytas Lietuvos Statuto veikimas, jį keičiant į Rusijos teisę. Vilniaus kultūrinė ir švietimo reikšmė buvo sunaikinta 1832 metais uždarius Vilniaus universitetą ir 1844 metais iškėlus Romos katalikų dvasinę akademiją į Peterburgą. Keitėsi ir švietimo situacija – buvo likviduota ir vėliau atkurta Vilniaus švietimo apygarda, įvedus rusų dėstomąją kalbą uždarytos arba užsidarė dauguma vidurinių ir vienuolynų mokyklų, atsiunčiami mokytojai rusai, susiaurinta mokymo programa – pašalintos logika, politinė ekonomija, dorovė ir prigimtinė teisė, gamtos mokslai. Vietoj Lenkijos ir Lietuvos istorijos mokoma Rusijos istorijos, nuo 1839 m. iš programų išimta lenkų kalba ir literatūra, draudžiama dėstyti lenkų kalba. Nukentėjo ir kultūrinė veikla: nuo 1831 m. Vilniuje uždrausta periodika lenkų kalba, tačiau nedraustos knygos lenkų ir lietuvių kalba, 1841-1851 m. iš dalies leidžiama grožinė periodika lenkų kalba; teatruose buvo privalomi rusiški spektakliai. Vykdamas stačiatikybės dominavimo planą konfiskuota didžioji Katalikų bažnyčios turtų dalis, uždaromi vienuolynai, draudžiamos naujos veiklos, persekiojami katalikų ir unitų tikintieji.

Lyginant su lenkų kalbos ir kultūros padėtimi, dėl „muzikų kalbos“ statuso lietuvių kalba nebuvo laikoma pavojinga, į kalbos propaguotojus buvo žiūrima gan neutraliai. Būtent M. Valančiaus dėka nuo 1841 m. steigtų bažnyčios mokyklų Žemaitijos raštingumas smarkiai pakilo. Lietuvos teritorijos rusifikacija buvo grindžiama kvazi moksliniais istorikų Juzefo Senkovskio ir Nikolajaus Ustrialovo darbais, kuriuose LDK laikoma rusų (baltarusių ir ukrainiečių) valstybe su lietuvių mažuma³, kuri turėtų asimiliuotis ir tik dėl Liublino unijos ATR iškilo lenkų bajorija. Su šia nuostata siejamas Lietuvos vardo išnykimas iš žemėlapių. Nepaisant visų represinių imperijos valdžios priemonių, tai nepaveikė lietuvių tautinio – tiek dvarų, tiek valstiečių - mentaliteto, tad neišeliminavo galimo sukilimo galimybių.

Po 1856 metais caro Aleksandro II pradėto baudžios panaikinimo prasidėjo politinis atšilimas – buvo amnestuoti sukilėliai, lengvinami tarnybos suvaržymai, Lietuvos pavadinimas iš dalies grįžta į oficialius raštus, 1855 metais leidžiama steigti Archeologijos komisiją ir Senienų muziejų, tačiau į prašymus grąžinti universitetą, lenkų kalbą ir tikėjimo laisvę atsižvelgta nebuvo. Dar iki 1863 metų sukilimo buvo sugriežtinta karinė padėtis, švietimo priemonėmis stengiamasi užkirsti kelią unijinėms idėjoms. Kilus 1863 metų sukilimui Vilniaus generalgubernatoriumi buvo paskirtas Michailas Muravjovas, gavęs ypatinguosius įgaliojimus. 1864 metais, toliau sekant rusiškąja LDK koncepcija, ši teritorija buvo paskelbta rusų tautos, paskelbiant „rusų pradų atkūrimo“ programą, kurioje buvo

³ Panašios nuostatos laikosi ir rašytojas Česlovas Milošas, monografijoje „Lenkų literatūros istorija“ (1996): „Taip pat jutau reikalą išsklaidyti nesusipratimus dėl žodžio „Lietuva“ vartojimo: kadaise taip buvo vadinamas tiek mažas baltų pusiasalis, apgyvendintas neslaviškai kalbančių žmonių, tiek žymiai didesnė Dnepro baseino drėkinama teritorija, kurios gyventojai ilgą laiką buvo vadinami lietuviai vien todėl, kad juos valdė lietuvių kunigaikščiai.“ Milošas, Lenkų literatūros istorija, p. xii.

nutarta uždrausti lenkų kalbą viešojoje erdvėje, leidžiant vartoti tik bažnyčioje, neleisti katalikų tikėjimo asmenims („lenkų kilmės“) dirbti valstybės tarnyboje ir mokyklose, valdininkais skirti stačiatikius iš centrinių gubernijų, kontroliuoti katalikų, bet plėsti stačiatikių bažnyčias, kuo daugiau steigti rusiškų mokyklų, skatinti rusus keltis į Vakarų kraštą ir, svarbiausia, – lotynišką abėcėlę pakeisti kirilica, uždraudžiant tradicinio raidyno lietuvišką spaudą. Pagal šią sistemą buvo tikimasi gan greitai pakeisti gyventojų savimonę ir mentalitetą⁴.

Spaudos lotyniškais rašmenimis draudimas palietė tiek leidinių spausdinimą, tiek įvežimą, tiek spaudinius gotišku šriftu. Keisčiausia, kad šis tik caro žodžiu patvirtintas draudimas galiojo beveik 40 metų. Norint sumažinti Katalikų bažnyčios įtaką, buvo uždaromos bažnyčios, draudžiamos naujų bažnyčių, kryžių statybos ir senų remonto darbai, apribota vyskupo valdžia, draudžiamos pamaldos už bažnyčios ribų, į Kauną perkeltas Žemaičių vyskupystės centras, pamokslai leidžiami iš valdžios aprobuotų knygų, stojant į seminariją buvo laikomas rusų kalbos ir Rusijos istorijos egzaminas. Atitinkamai buvo statomos stačiatikių cerkvės, perėjusiems į stačiatikybę buvo taikomos įvairios valstybinės lengvatos.

Pabrėžtina Katalikų bažnyčios socialinė atskirtis (dvasininkais galėjo tapti tik bajorai) bei išskirtinė turtinė padėtis. Jeigu padalijimų pradžioje caro valdžia beveik nesikišo į Bažnyčios reikalus, vėliau buvo smarkiai sumažintos ekonominės galios, ignoruojama Vatikano valdžia. Po 1831 metų sukilimo buvo uždaromi vienuolynai, atimtos Bažnyčios žemės. Galima teigti, jog būtent caro represijos Bažnyčios atžvilgiu išstūmė ją iš stagnacijos ir pastūmėjo prisidėti prie kultūrinio atgimimo: „Prarasdama dalį materialinių vertybių, dvasininkija turėjo daugiau susimąstyti apie dangiškuosius reikalus ir drąsiau stoti rusų politikos opozicijon.“(Aleksandravičius, Kulakauskas, 1996, 171)

Pabrėžtina vyskupų Motiejaus Valančiaus ir Antano Baranausko visuomeninė ir literatūrinė veikla. M. Valančiaus dėka Varnių seminarijoje pradėtos kaupti lietuviškos knygos, rūpinamasi, kad kunigai mokėtų lietuviškai, kunigai skatinami rašyti knygas lietuviškai, pradėtas blaivybės sąjūdis.⁵ Blaivybės draugijos istorikų vertinamos kaip religinio, o kartu ir prieš valdžią nukreipto santykio išraiška.

Manoma, jog būtent pasaulietinė „Aušra“ pastūmėjo lietuvių kilmės jaunosios kartos dvasininkiją prisijungti prie tautinio atgimimo. Atkreiptinas dėmesys į konservatyvią „Žemaičių ir Lietuvos apžvalgą“, leistą kaip liberalaus „Varpo“

⁴ Egzistavo ir kitokios nuomonės, viena jų, išreikšta Aleksandro Hilferdingo pasisakymuose, buvo pritarta depolonizacijai, tačiau vietoj katalikybės diskreditavimo ir griežto rusinimo jis siūlė per lietuvių kalbos skatinimą atitraukti lietuvius nuo lenkų ir politiškai priartinti prie rusų. Jo nuostatos buvo dalinai realizuotos Užnemunėje, tačiau Vakarų krašte buvo neišgirstos, nors rusai mokytojai buvo mokomi lietuvių kalbos, o tikybą pirmoje klasėje leista dėstyti lietuviškai.

⁵ Blaivybės sąjūdžiai plito Europoje, jas XIX a. pr. pradėjo kurti masonai, o Airijoje blaivybės judėjimas buvo pasipriešinimas anglų valdžiai ir anglikonybei. Katalikiškas blaivybės brolijas patvirtino popiežius Pijus IX, 1851 m. P.181.

atsvarą, ir „Tėvynės sargą“, jau liberalų klerikalinį laikraštį, bei kitus katalikiškus ar katalikiškos pakraipos laikraščius, leistus iki Pirmojo pasaulinio karo⁶.

Stebint Lietuvos XIX amžiaus istorijoje nuolat išskylančius (tiksliau – nenutrūkstančius) antirusiškus įvykius – Ciecerskių sąmokslą, prisėdėjimą prie Napoleono kariuomenės, studentų draugijas, sukilimus, idėjinius emigrantus, taikių pasipriešinimų tramdymus, knygnešius, „Aušrą“, „Varpą“ ir Vilniaus Seimą galima padaryti išvadą, jog nuosekliai tramdomo maišto dvasia tvyrojo nuolat. Istorikai pabrėžia išskylančius naujus herojus, susidorojimas su kuriais ne numalšindavo, o, regis, tik paskatindavo naujoms maišto formoms.

Lyginant 1831 metų ir 1863 metų sukilimus, 1863 sukilimas gali būti vertinamas kaip pirmojo tąsa su tikslesniais socialiniais tikslais – sukilėliai privalėjo valstiečiams žadėti daugiau negu caro valdžia. Nors pagrindinis tikslas buvo išsivaduoti iš Rusijos valdžios, valstiečių klausimas nebuvo tiksliai apibrėžtas, tik demokratai manė, jog išsivadavimas turi sutapti su socialine lygybe. Verta atkreipti dėmesį į tai, jog šiame sukilime prie lietuvių ir lenkų jungėsi kitų Europos šalių ir net Rusijos revoliucionieriai. Natūralu, jog konservatyvią „baltųjų“, laipsniško valstiečių teisių didinimo, pusę palaikė bajorai, norėję atkurti bajorišką teises, Vilniaus universitetą, o socialinio teisingumo siekė „raudonieji“ kunigas Antanas Mackevičius bei juristas Antanas Kalinauskas. Numačiusi bruzdėjimą Rusijos valdžia paskelbė didžiulį rekrūtavimą Lenkijoje ir taip išprovokavo sukilimo paankstinimą. Nesutarimas dėl socialinių tikslų susilpnino Lietuvos sukilėlių pajėgas – „raudonieji“ veikė atskirai, sukilėlių daliniai negalėjo pasipriešinti Rusijos kariuomenei, sutrauktai į Lietuvą tikintis naujo karo su Anglija ir Prancūzija, tad su sukilėliais buvo tiesiog susidorota. Teigiama, jog kartu su žlugusiu sukilimu pasibaigė bajoriško judėjimo epocha, ir, nors pradėtos gerinti valstiečių sąlygos, spaudos lotyniškais rašmenimis draudimas, bažnyčios teisių mažinimas ir stačiatikių rusų administracija slopino kultūrinę lietuvių situaciją.

Svarbu pabrėžti, jog „Rusų pradų“ politikos vykdymas svyravo priklausomai nuo ją vykdžiusių valdininkų, kaip ir spaudos draudimo griežtumas, tačiau tikėtinas imperijos atšilimas buvo nutrauktas kartu su Aleksandro II nužudymu 1881 metais ir į sostą įžengusio Aleksandro III griežtesne politika, kuri, beje, sutapo su vis didėjančiu lietuvių tautiniu sąjūdžiu. Sostą užėmus Nikolajui II, šalia atvirų diskusijų apie valdžios krizę, spaudos draudimo panaikinimą, toliau vyko rusifikacija - Vilniuje pastatyti Jekaterinos II (Katedros aikštėje), M. Muravjovo paminklai (netoli universiteto, generalgubernatūros aikštėje), atidarytas M. Muravjovo muziejus. Politika pasikeitė tik reaguojant į bendrą imperijos krizę, o „rusų pradų atkūrimo“ politikos buvo atsisakyta 1904-1906 metais: 1904 m. panaikinus spaudos lotyniškais rašmenimis draudimą, 1905 m. leidus mokyklose dėstyti lietuvių ir lenkų kalbomis, 1906 m. nustojus drausti lietuviškai kalbėti mokykloje ir leidus lietuviškai dėstyti aritmetiką ir tikyba. Tačiau draudimų

⁶ Kaune leisti „Draugija“, „Vienybė“, „Ateitis“, „Pavasaris“, „Lietuvaitė“, „Viensėdis“, „Garnys“, „Bažnytinė apžvalga“; Seinuose – „Šaltinis“, „Valdovas“, „Spindulys“, Rygoje – „Rygos garsas“, Vilniuje – „Aušra“, „Viltis“.

panaikinimas suteikė tik tam tikras tautinės mažumos teises, bet rusifikacijos principas ir toliau buvo laikomas teisingu.

Tam tikrų skirtumų nuo didžiosios Lietuvos pastebima Užnemunėje, kuri priklausė Varšuvos karalystei, o vėliau Suvalkų gubernijai. Čia vykdoma depolonizacija leido lietuviams mokyklose mokytis gimtąja kalba, dėstyti galėjo vietiniai lietuviai, tiesa, tik iš kirilica parašytų vadovėlių. Ypatingu lietuvybės židiniu tapo Veiverių mokytojų seminarija, kurioje buvo mokoma lietuvių kalbos. Suvalkų gubernijos mokyklose ir Veiverių mokytojų seminarijoje, kuriose nebuvo galima mokytis lietuviams, gyvenusiems kitame Nemuno krante, buvo dėstoma lenkų ir lietuvių kalba, būtent lietuvių kalbos mokymasis garantavo lengvatas tolimesnėms studijoms – stipendiją Maskvos universitete. Verta atkreipti dėmesį į tai, jog lengvatos taikytos siekiant išugdyti rusų politikai lojalius asmenis, o išaugo naujoji lietuvių inteligentija.

XX a. pradžioje, 1905 metų revoliucijos kontekste, caras imperijos gyventojams žadėjo pilietines laisves ir renkama Dūmą. Deja, Dūmos rinkimai buvo grindžiami socialiniu (dvarininkai, miestiečiai, valstiečiai, darbininkai), turiniu statusu ir lytiškumu (moterys balsavimo teisės neturėjo). Nepaisant reformų ir revoliucinių judėjimų, lietuviai, kaip ir kitos imperijos tautos, buvo laikomi tik etnine mažuma nedalomoje rusų imperijoje. Svarbu pažymėti, jog „rusų pradų“ ir „rusiškosios LDK“ propaganda buvo vystoma toliau spaudoje, teigiant, jog katalikų dvasininkų sugalvotas lietuviškas raštas buvo skirtas sustabdyti rusų raštijos plitimą, o tautinis atgimimas yra tik katalikų kunigų išmonė.

Pagal vyraujančią istoriografinę nuostatą, tautinis atgimimas kilo tarp lietuvių valstiečių, o bajorai buvo sulenkėję ir nedalyvavo tautos modernizavimosi procese kaip ir miestai, kuriuose vyravo žydai, rusai ir lenkai. Tapatinant XIX a. Lietuvos teritoriją su apskritimis, kurių centrai įeina į dabartinės Lietuvos respublikos sudėtį, istorikai gali remtis Rusijos imperijos 1897 metų surašymo duomenimis, kuriuose tautybė fiksuota pagal nurodytą gimtąją kalbą⁷. Tuo remiantis teigiama, kad net trečdalis bajorų lietuvių kalbą laikė gimtąja, nors daugiau nei pusė – lenkų. Taip pat verta atkreipti dėmesį, jog skaitlingiausias buvo valstiečių, kurių didžiuma buvo lietuviai, luomas.

Svarstymas, su kuo turėtų eiti Lietuva, „atspindėjo situaciją, kai lietuvių visuomenė ir jos politinė mintis buvo subrendusi suvokti save kaip atskirą etnopolitinę bendriją, bet dar nesugebėjusi suformuluoti nepriklausomos valstybės koncepcijos.“ (Aleksandravičius, Kulakauskas, 1996, 151). Išsivadavus iš Rusijos valdžios, buvo modeliuojamos įvairios koncepcijos: ne dviejų, bet trijų – Lenkijos, Lietuvos ir Rusios (Ukraina ir Baltarusija) - valstybių sąjunga; atkurti iki pirmojo

⁷ Procentiškai, pagal gyvenamąją vietą 87,3 žmonių gyveno kaimuose ir miesteliuose, 12,7 – miestuose; pagal luominę sistemą 73,4 buvo valstiečiai, 20 – miestiečiai, 5,2 – bajorai; gimtoji lietuvių ir žemaičių kalba – 58,3, žydų 13,3, lenkų 14,6, slavų 14,6; pagal luomus 56,9 miestiečiai, 29,2 valstiečiai, 8,2 kilmingi bajorai, 2,4 valdininkai ir nekilmingi bajorai, 1,1 pirkliai, 2,2 – kiti. Miestuose pagal gimtąją kalbą – 42,1 žydai, 24 – lenkai, 21,5 slavų; lietuvių gimtoji kalba – 93,3 valstiečiai, 3,9 miestiečiai, 2,5 kilmingi bajorai, konkrečiai Kauno gubernijoje 86,6 valstiečiai, 6,3 miestiečiai, 6,7 kilmingi bajorai. Šaltinis: Carų valdžioje, 1996, 232-233.

padalijimo buvusias sienas; Lietuva buvo įsivaizduojama kaip Lenkijos provincija, lygiateise nare, savarankiška valstybe. Lietuvos bajorai, nusakomi apibrėžimu „Gens lituanus natione polonus“, po sukilimų numalšinimų prarado valdžią ir įtaką, piliečiais tapę valstiečiai įgavo ne tik teisių, bet ir didėjančią savimonę.

2.2. Lietuvių kultūrinė raiška ir tautinis judėjimas

Svarstant apie tautos formavimąsi atkreiptinas dėmesys į bendrą Europos XVIII a. antros pusės tendenciją – miestietiškos kultūros augimą bei lygiagrečiai egzistavusią bajorų – vokiečių, lenkų, lietuvių - kultūrą, greta augant tautos vertės supratimui. Bajorų luomo atsiribojimas nuo kitų buvo demonstruojamas ne tik kalba, tačiau būtent kalba istoriografijoje įvertinta kaip nutautėjimo ženklas (Aleksandravičius, Kulakauskas, 1996, 237). Remiantis Meilės Lukšienės nuomone, ne kalba yra tautinės priklausomybės ženklas, o ATR tradicija. Pagal M. Biržišką, bajorija (o kartu ir dvasininkija) iš tiesų tik demonstravo lenkiškumą ar prancūziškumą, bet viduje saugojo lietuviybės dvasią. Dėl to priėmę bajorišką kultūrą kaip lietuvišką, gautume kitokį XIX a. Lietuvos kultūrinį vaizdą. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, jog Lietuvoje nesusiformavo lietuvių miestiečių luomas, nes miestuose dominavo kitų tautybių ir konfesijų bendruomenės.

XIX a. pirmoje pusėje valstiečių tautinis sąmoningumas dar nebuvo susiformavęs, o tradicija ir kalba išliko be specialių pastangų, ką fiksavo tautos kūryba susidomėję bajorai. Tačiau liaudies kultūra pradžioje nebuvo suvokiama kaip kultūra, o tik kaip buitį, kurią, prieš pateikiant viešai (spausdinant knygoje), reikėjo „patobulinti“ ar bent atrinkti labiausiai laikotarpiui tinkamus tekstus.

Atkreiptinas dėmesys į 1578 metais įkurto Vilniaus universiteto įtaką visam regionui: universitetas prižiūrėjo aplinkines mokyklas, čia buvo dėstomi mokslai, menai ir dailė, universitetas turėjo būti prieinamas visiems luomams ir buvo daugelio studentiškų organizacijų vieta. Universitete buvo dėstoma lotynų, taip pat prancūzų, anglų kalbomis, nes dauguma profesorių buvo užsieniečiai, tik vėliau įtraukiant lenkų kalbą ir literatūrą. Reikšminga, kad Žemaitijoje buvo tankus mokyklų tinklas, beveik pusė vyrų ir moterų buvo raštingi. Tad natūralus kultūrinis augimas sąlygojo lituanistinį studentų sąjūdį. Atkreiptinas dėmesys, jog kultūrinę įtaką visuomeniniam gyvenimui XIX a. viduryje taip pat darė keletas intelektualinių organizacijų – Vilniaus medicinos draugija⁸, Archeologijos komisija⁹.

⁸ Medikai privalejo išklausti visą universiteto kursą, vėliau įsitraukdavo į kultūros ir meno veiklas. Carų valdžioje, 248.

⁹ 1855 metais įsteigta Vilniaus archeologijos komisija ir Senienų muziejus rinko su krašto istorija susijusius visų sričių eksponatus, joje dirbo ne tik istorikai, bet ir medikai, gamtininkai, rašytojai. Jos veikla buvo vertinama prieštaringai tiek dėl jos narių (dvarininkai, tiek caro valdininkai, valstietiškos kilmės inteligentai), tiek dėl renkamų eksponatų, tiek dėl dalyvavimo 1863 metų sukilime. Draugija veikė ir kaip dailės mecenatas, užsakantis meno dirbinius ir restauracijas. Nors draugija domėjosi lietuvių kultūra ir prisidėjo prie mokslo raidos, taip pat teigiama, jo jos kontekste klostėsi įvairiautės Lietuvos elementai – esminėmis buvo laikomos unijos idėja, politinės temos, dauguma darbų buvo parašyti lenkiškai. Carų valdžioje, 249-256.

Svarbu pastebėti, jog lietuvių tautinis atgimimas (švietimas, leidyba) pradžioje vyko mažuose būreliuose, nes, skirtingai nuo aristokratų, neturėjo tinkamos organizacinės platformos. Šie būreliai skyrėsi savo idėjomis, sampratomis, tikslais, išsiskyrė konservatyvi katalikiška ir liberali kryptys, kurias vienijo siekis kurti literatūrą lietuvių kalba, tyrinėti ir užfiksuoti liaudies kūrybą, gaivinti tautos savimonę. Šie židiniai, priklausomai nuo politinių aplinkybių, kūrėsi tiek Lietuvoje, tiek prūsijoje dalyje, tiek Rusijos centruose - Sankt Peterburge dirbo Simonas Daukantas, Varniuose – Laurynas Ivinskis, Svirlaukyje - Petras Smuglevičius. Deja, tik XIX a. trečiame dešimtmetyje Vilniaus universitete lituanistai turėjo palankias sąlygas kultūrinei-tautinei raiškai, vėliau tai buvo suvaržyta.

XIX amžiaus įvairiomis kalbomis parašyti tekstai yra suvokiami kaip savi, dvi-ir trikalbystė buvo natūrali politinė ir kultūrinė realybė (Aleksandravičius, Kulakauskas, 1996, 268). Reikia pritarti, jog kalbos, kaip kriterijaus, išskyrimas yra pernelyg komplikuotas, ypač vertinant XIX a. I pusės literatūros ir meno veikėjus, norint juos priskirti vienai iš konkrečių – lenkų, lietuvių ar baltarusių – kultūrų. Tarp tokių atsiduria Simonas Daukantas, Antanas Klementas, Dionizas Poška, Silvestras Valiūnas, Simonas Stanevičius, Liudvikas Kondratavičius-Sirokoplė, Mikalojus Akelaitis, Adomas Mickevičius, Stanislavas Moniuška ir kt. Reikia pabrėžti, jog nemaža dalis literatūros ir meno kūrinių buvo romantinio pobūdžio, apdainuojantys išsivadavimo siekį, ir, nors tiražai didėjo, daug kas likdavo rankraščiuose, mažam skaitytojų kiekiui, labiau draugams. Maža to, buvo abejojama, ar moralu pardavinėti savo kūrybą ir bandyti iš to pragyventi.

Po 1863 metų sukilimo priimta caro valdžios nuostata, jog per pradžios mokyklas pavyks surusinti ir paversti lojaliais lietuvių ir baltarusių valstiečius, sutapo su išaugusiu valstiečių poreikiu lavinti vaikus (panaikinus baudžiavą). Nepaisant to, rusiškų pradžios mokyklų lankomumas kaimuose buvo mažas ir šiek tiek didesnis miestuose. Maža to, 1897 metų surašymo duomenimis tik nedidelis procentas Lietuvos gyventojų mokėjo rusiškai skaityti ir rašyti. Visa tai liudija neigiamą gyventojų požiūrį į tokias mokyklas ir itin mažą jų poveikį. Kita vertus, reikia atkreipti dėmesį, jog rusų kalbos mokėjimas suteikė geresnes galimybes geresniam darbui, trumpesnę tarnybą armijoje, o draudžiamoji spauda ragino į valdiškas mokyklas neleisti mergaičių - vyravo nuostata, jog moterims valdiškas išsilavinimas nereikalingas. Užnemunėje, kur valdiškos mokyklos taip pat buvo nemėgstamos, jose galėjo dėstyti lietuviai, nebuvo itin griežtai laikomasi rusiškos švietimo krypties.

Poreikį lavinti vaikus tuo pat metu ignoruojant valdiškas rusiškąsias mokyklas patenkino daraktorinės mokyklos, nors po 1863 metų sukilimo uždraustos, tačiau veikusios slapta; dažniausiai kilnojamos, jos buvo išlaikomos pačių valstiečių, dažnai globojamos kunigų, pritaikytos prie ūkio darbų ciklų, o kartu ir pigesnės, nes nereikėjo rūpintis vaikų apgyvendinimu.

Lietuvybės ugdymo centru tapo Veiverių mokytojų gimnazija. Taip susiklostė ne tik dėl to, jog joje buvo dėstoma lietuvių kalba, bet ir todėl, kad į kitas mokytojų seminarijas priėmė tik stačiatikius. Svarbu pabrėžti, kad būtent kunigų seminarijos tapo viena iš XIX a. antros pusės valstiečių vaikų galimybių gauti prestižinę

profesiją – nemažai to laikotarpio kultūros atstovų buvo kunigai arba kunigų seminarijoje studijavę asmenys.

Svarbu atkreipti dėmesį, jog Lietuvos jaunuoliai studijavo Maskvos, Peterburgo, Kijevo, Charkovo, Kazanės, Novorosijos (Odesos), Dorpatu (Tartu), Varšuvos ir Vakarų Europos universitetuose, tačiau tik dalis tapo tautinio atgimimo dalyviais, kiti dėl įvairių priežasčių liko Rusijoje ar Lenkijoje. Tačiau būtent šie mokslus baigę valstiečių vaikai iš Suvalkijos tapo nauja Lietuvos inteligentijos karta.

Vertinant luominę Lietuvos sandarą, suprantama, jog XIX a. pradžioje Lietuvoje dauguma leidinių buvo leidžiami lenkų kalba, o po 1830-1831 metų sukilimo leidyboje dominavo rusų kalba – vienintelis laikraštis Lietuvoje ėjęs XIX a. viduryje buvo „Vilenskij vestnik“; dešimtmetį ėjo Juozapo Ignaco Kraševskio (Józef Ignacy Kraszewski) literatūrinis žurnalas „Athenaeum“, lenkų kalba išleista lietuvių istorija iki Žygimanto Augusto mirties, Teodoro Narbuto „Dzieje starożytnie narodu Litewskiego“ (1835-1841, Lietuvių tautos senovės istorija, 9 tomai), J. I. Kraševskio veikalai. Antroje XIX a. pusėje išleisti almanachai „Vilniaus portfelis“ ir lenkų kalba rašiusių rašytojų ir poetų darbus publikavęs „Vilniaus raštų rinkinys“, nuo 1860 m. Adomas Honoris Kirkoras redagavo „Vilenskij Kurier“ rusų ir lenkų kalbomis, įsteigtoje spaustuvėje leido leidinius ir lietuvių bei planavo baltarusių kalbomis.

Lietuvių kalba XIX amžiuje buvo išleista daugiausiai literatūros, skirtos valstiečiams, – maldynai, tikybos pradžiamoksliai, elementoriai, kalendoriai, tačiau buvo leidžiama ir istoriografijos bei poezijos, demonstruojant, jog lietuvių kalba tinka kaip mokslo ir literatūros kalba. Iki 1861 metų pastebimas spartus leidinių lietuvių kalba augimas: 1801-1850 metais išleisti 227 spaudiniai, 1851-1861 metais – 205. Po 1863 metų, uždraudus leidinius lotyniškais rašmenimis, buvo leidžiami „graždankos“ leidiniai, tačiau per keturiasdešimt spaudos draudimo metų buvo išleista tik 66 spaudiniai, juos skaityti draudė katalikų bažnyčia. Leidiniai lietuvių kalba buvo leidžiami Rytprūsiuose, JAV, net Rusijoje kaip mokslo leidiniai, leidinių leidimo metai, leidyklos, autoriai buvo klastojami (kontrafakiniai leidiniai), nurodant leidimo datą iki uždraudimo 1864 metais. XIX a. antroje pusėje leidinių gausėjo, kito jų pobūdis – be didaktinių ir religinių daugėjo pasaulietinių leidinių.

1883 metais Ragainėje pradėtas leisti laikraštis „Aušra“ (*Auszra*) (pirmasis redaktorius buvo tuo metu Bulgarijoje gyvenantis gydytojas, Vasario 16-os akto signataras Jonas Basanavičius (1851-1927)) žymi naują laikotarpį lietuviškoje spaudoje. Laikraštyje bendradarbiavo Jonas Šliūpas, Juozas Andziulaitis-Kalnėnas, Jurgis Mikšas, Martynas Jankus, J. I. Kraševskis, M. Akelaitis, jos iniciatoriais buvo Marijampolės gimnazijos, Maskvos, Sankt Peterburgo universitetų absolventai lietuviai, „Aušra“ ėjo 1883-1886 metais, iš viso išėjo 40 numerių; leidyba sustojo laikraštį dėl pasaulietinio turinio nustojus remti katalikų kunigams. „Aušroje“ buvo aukštinama tautosaka, pasisakoma už didesnes lietuvių kalbos teises, prieš rusifikaciją ir polonizaciją, laikraštis skatino būti sąmoningesnius, rūpintis verslu ir ekonomika, romantizavo lietuvių kilmę, kunigaikščių laikus, pagonybę, skelbė XIX a. pirmos pusės lietuvių autorių kūrybą, pristatė kitų šalių grožinę literatūrą, rašė apie kitų tautų tautinį atgimimą. „Aušroje“ skelbiamos idėjos tapo modernios lietuvių tautos pagrindu.

„Aušros“ idėjas tęsė Varšuvos lietuvių studentų draugijos „Lietuva“ įsteigtas „Varpas“ (1889-1905 m., pirmasis redaktorius ir idėjinis vadovas buvo Vincas Kudirka), liberaliai-demokratinės pakraipos, ta pati redakcija leido laikraštį „Ūkininkas“ (1890-1905). „Varpas“ yra laikomas literatūros, politikos ir mokslo žurnalu, jo steigėjai buvo Varšuvos studentų draugija „Lietuva“, vėliau prie jų prisidėjo Mintaujios „Literatiškoji komisija“, Maskvos lietuvių studentų draugija, pradžioje žurnale dalyvavo kunigai ir klierikai. „Varpe“ buvo pateikiamos drąsesnės nei „Aušroje“ atgimimo ir išsivadavimo idėjos, demokratijos, piliečių teisių principai, ugdoma nacionalinė savimonė, skelbiami straipsniai apie lietuvių literatūrą, kalbą, liaudies meną, ekonomiką, amatus, sveikatą, švietimą, publikuojami originalūs lietuvių autorių kūriniai, vertimai, harmonizuotos liaudies dainos, viena iš jų – originali V. Kudirkos „Tautiška giesmė“ (1898). Kudirka „Varpe“ teigė tautinio mąstymo, dorovingumo, Tėvynės meilę, švietimo apskritai ir moterų tautiško švietimo poreikį. (Buckley, 2009, p. 84)

Katalikiškos krypties laikraščiai „Žemaičių ir Lietuvos apžvalga“ (1890-1896), „Tėvynės sargas“ (1896-1904), „Šviesa“ (1887-1888), „Vienybė“ palaikė konservatyvią katalikybės ir visuomenės vieningumo idėjas, o „Aušra“, „Varpas“, „Ūkininkas“ tolerantiškai laikėsi neutralumo religijos klausimu. Taip pat buvo leidžiami socialistinė spauda.

XIX a. pabaigoje formavosi grožinė lietuvių literatūra, kalba, abėcėlė, buvo leidžiami originalūs ir verstiniai literatūros kūriniai. Draudžiama literatūra į Lietuvą buvo gabenama knygnešių tinklais; literatūros gabenimas buvo persekiojamas, baudžiamas tiek pinigineis baudomis, tiek tremtimi.

Taip pat buvo neleidžiami spektakliai ir vakarai lietuvių kalba, vadinamieji klojimo vakarai buvo nelegalūs; lietuvių teatro draugijos steigėsi Rygoje ir Peterburge. 1898 metais Palangoje, tuo metu Kuršo gubernijoje, parodytas pirmas legalus lietuviškas spektaklis - Antano Vilkutaičio-Keturakio komedija „Amerika pirtyje“.

Nagrinėjant lietuvių mokslo raidą, svarbu pabrėžti Prūsijoje 1885 metais įsteigtą draugiją „Birutė“ ir JAV 1886 metais įsteigtą Lietuviškąją mokslo draugystę.

ATR padalijimai lėmė tautinės tapatybės grindimą ne kalba ar kilme, o lojalumu Respublikos vertybėms ir didžiavimusi politinės tautos išskirtinumu. Dauguma LDK bajorų natūraliai gyveno su daugialype tapatybe, tokią poziciją deklaravo poezijos ir prozos kūrėjai Adomas Mickevičius, Julius Slovackis, Juozapas Ignacas Kraševskis. Suvokus politinės tautos pabaigą, ji buvo prikelta per herderišką liaudies kalbos ir kultūros iškėlimą. Tapatumo kitimą taip pat lėmė suvokimas, jog pilietinio orumo negina dabartinis imperijos valdovas ir valstybės įstatymai, tad jį grįžti reikia tautos dvasia ir jos kultūra; kartu nuo T. Kosciuškos sukilimo keitėsi valstiečių savivoka nuo priklausymo bajorui iki buvimo tauta, šias permainas fiksavo ir vizionavo istorikai, rašytojai Ksaveras Bogušas (1746-1820), Simonas Stanevičius (1799-1848), Dionizas Poška (1764-1830), Simonas Daukantas (1793-1864) iškeldami lietuvių istorijos, kalbos vertę (Aleksandravičius, Kulakauskas, 1996, 92).

Analizuodamas lietuvių tautinio atgimimo, kaip „vėluojančio sąjūdžio“, atvejį pagal M. Hrocho tipologizaciją, S. Pivoras pabrėžia, jog po 1863 metų sukilimo tautinis sąjūdis galėjo būti tik kultūrinis, šviečiamasis, įvardintinas kaip pozityvus, tačiau nesietinas su Varšuvos pozityvizmu – anot S. Pivoro, „visoms kitoms istorinėms aplinkybėms esant daugmaž tapačioms, jis būtų neišvengiamai pasireiškęs ir be jokios tiesioginės vadinamojo varšuvietiško pozityvizmo įtakos.“ (Pivoras, 2009, 49)

Kalbos, kaip pagrindinio tautos kriterijaus, nuostata, susiformavusi XIX a. viduryje, išstūmė iš centrinės vietos įvairiomis kalbomis kalbėjusius bajorus. Kaip Č. Milošą (Cz. Milosz) komentuoja E. Aleksandravičius – lietuviai XIX a. iš politinio subjekto tapo filologijos produktu. O juk tokios sampratos laikymasis ir noras priskirti daugiakalbės kultūros asmenį vienai kuriai nors kultūrai trukdo suvokti XIX a. Lietuvos istoriją - vien pagal kalbos kriterijus XIX a. pradžios bajorus priskirti lenkams būtų tokia pati klaida kaip angliškai ar ispaniškai kalbančius lietuvius nustoti laikyti lietuviais (Aleksandravičius, Kulakauskas, 1996, 93). Daugelio keltas klausimas, ar reikia nebūti lietuviu tam, kad būtum su Lenkija, buvo aktualus XIX a. ir gyvenantiems teritorijose po padalijimų, ir ypač posukiliminėje emigracijoje, kurioje, nors greičiau polonizuojantis, tai buvo viena iš išgyvenimo galimybių. Iš kitos pusės, lenkų pusę palaikiusių bajorų saugota LDK pilietinė tradicija žlugo kartu su valstybe ir tik XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje, atkūrus tautos savimonę per liaudies tradiciją ir kalbą, vėl grįžta prie pasididžiavimo LDK istorija. Lenkų istoriografijoje pasirinktas lenkų ir lietuvių istorijos, kaip vienio, pasakojimas mums yra sunkiai suprantamas, tačiau gali būti traktuojamas kaip viena istorijos interpretavimo alternatyvų, nes tiek T. Kosciūška¹⁰, tiek A. Mickevičius, tiek S. Moniuška yra bendro – lietuviško, lenkiško, baltarusiško - naratyvo dalis. Dar ir šiandien emigravusių ATR bajorų tapatybės identifikacija yra problematiška.

1831-1863 metų laikotarpis, lenkų istoriografijoje įvardintas kaip „Didžioji emigracija“, būtent dėl lingvistinio kriterijaus nėra tinkamai įvertintas lietuviškoje sąmonėje (Aleksandravičius, 2013, 102). Ir nors emigracijoje yra būdinga įsipilietinti naujoje valstybėje, dauguma šio laikotarpio emigrantų laukė, kol galės pasikeitus situacijai grįžti, gyveno nedidelėse bendruomenėse. Būtent dėl susikurtos įtampos egzilyje buvo sukurti ypatingi meno ir mokslo kūriniai, laikotarpis leido atsiskleisti karių ir poetų talentams.

Svarbu pabrėžti, jog egzilyje lietuviai kūrė vizijas tiek solidarizuodamiesi su lenkais, tiek kurdami atskiras organizacijas – 1831 metais sukurta Lietuvių draugija (vad. Cezarijus Plateris) išipareigojo rinkti medžiagą apie sukilimą Lietuvoje, aprašyti lietuvių ir gudų žemes, liudyti šių tautų egzistavimą. Aleksandravičius atkreipia dėmesį, jog tai rodė vis dar gyvą LDK tradiciją, tačiau deklaruojant daugiakultūrę politinę, o ne lingvistinę tautą, nepaveikė ankstyvųjų atgimimo procesų (Aleksandravičius, 2013, 109 – 111). Savo veikla literatūrinė draugija,

¹⁰ E. Aleksandravičius pateikia A. Kalvaičio 1928 m. nuorodą į knygą „Listy Kosciuszki“ (1877), kurioje Kosciūška sakosi kilęs iš Lietuvos ir esąs lietuviu, tačiau tas faktas gali pasitarnauti tik politinei demagogijai. (Karklo diegas, 2013, 97) Toks pats vienpusis tautinis savinimasis būdingas ir S. Moniuszko bei A. Mickevičiaus kūrybai.

kurios nariai buvo Julijus Slovackis (Juliusz Słowacki) ir Adomas Mickevičius, siekė parodyti, jog Lietuva nėra Rusijos imperijos dalis. Egzilyje taip pat kūrė Kiprijonas Zabitis-Nezabitauskis (1779-1837), Mikalojus Akelaitis (1829-1887), Ezechielis Stanevičius (1798 – 1855), Emerikas Stanevičius (1802-1866) ir kt.

Svarbu pabrėžti, jog didelė dalis lietuvių buvo priversti arba patys pasirinko tarnauti caro kariuomenėje; taip pat dalis aristokratų pasirinko būti lojalūs naujiems Rusijos, Austrijos, Prūsijos valdovams ir gyveno sostinėse. Uždarius universitetą ir katalikų tikybos asmenims užkirtus kelią rasti tarnybą Lietuvoje, daugybė jaunuolių studijavo Rusijos universitetuose. Taip imperijos sostinė Sankt Peterburgas XIX a. I pusėje tapo lietuviškos veiklos centru.

Atitinkamai Prūsijos valdiniais tapę lietuviai gyveno kitokiomis sąlygomis – nuo kito kranto Lietuvos juos skyrė ne tik protestantizmas, geresnis ūkinis išsivystymas, bet ir politinė situacija; vis dėlto siejo kalba ir istorija, patiriamas vokietinimas. E. Aleksandravičius pabrėžia, jog Mažosios Lietuvos lietuvių centrų, knygų leidybos svarba augo griežtėjant Rusijos imperijos rusinimo politikai (Aleksandravičius, 2013, 124). Kita vertus, katalikiška tradicija sunkiai galėjo susitaikyti su protestantiška tradicija.

Unikalus Ignoto Domeikos (1802-1889) atvejis tik įrodo, jog Amerikos žemynai nebaugino kitokio likimo ieškančių lietuvių. Ir nors XIX a. pabaigoje dar tiksliai nesuvokiant tapatybės svarbos, pagal JAV statistiką, 1899-1914 m. užregistruota beveik 260 tūkstančių lietuvių (Aleksandravičius, 2013, 185 – 186). JAV lietuviai leido laikraščius, knygas lietuvių kalba, gaudavo Lietuvoje draudžiamus laikraščius. Pažymėtina, jog JAV lietuvių tautinis atgimimas prasidėjo dešimtmečiu anksčiau, buvo intensyvesnis, laisvesnis ir produktyvesnis.

3. LIETUVYBĖS SAMPRATA IR JOS KAITA XIX AMŽIUJE

Šiuolaikinė tautos samprata grindžiama „istorinės praeities, kultūrinio paveldo, bendros kilmės mito, materialiosios ir dvasinės kultūros, teritorijos, dažniausiai ir kalbos bendrumo pagrindu.“ (Trimakas, R., VLE, XV, 661-662). Lietuvių tauta aiškinama kaip turinti bendras kilmę, kalbą, istoriją ir teritoriją (VLE, XXIII, 576).

Reikšmingų darbų apie tautų formavimąsi paskelbė Johan Huizinga (1872 – 1945), Louis Leo Snyder (1907 – 1993), Ernest Hobsbawn (1917 – 2012), Ernest Gellner (1925 – 1995), Eric John Anthony D. Smith (1939 – 2016), Steven Grosby (1951). Šiame darbe pasirinkti lietuvių tautos ir lietuvybės sampratas analizuojantys autoriai, gyvenę ir dirbę skirtingais laikotarpiais ir skirtingomis sąlygomis – M. Römeris, M. Hrochas, V. Kavolis, P. Subačius, R. D. Golianekas, D. Staliūnas ir A. Kalėda.

3.1. Mykolo Römerio trys lietuvių tautos atgimimo laikotarpiai

Mykolo Römerio (1880-1945) lietuvių tautos atgimimo apibūdinimas pateiktas studijoje „Lietuva. Studija apie lietuvių tautos atgimimą“, parašytoje dar iki Lietuvos valstybingumo atkūrimo (lenkų kalba 1908, lietuvių – 2006). Jis detaliai aptaria Lietuvos tautinio atgimimo genezę, išskirdamas teritorijos aprašymą, kultūrinę ir etnografinę tautos būklę prieš atgimimą, XIX a. lietuvišką raštiją ir pirmuosius tautinio atgimimo požymius bei bajorijos įnašą, lietuviško prado ryškėjimą krašto raidoje, inteligentijos reikšmę, politines sąlygas ir spaudos draudimą. Aptardamas tautinio atgimimo procesą, pirmą tautinio atgimimo stadiją išskiria nuo „Aušros“ (1883 metų), antrą laikotarpį išskiria 1887-1895 metais, kaip krizę nustojus leisti „Aušrą“, pateikia „Varpo“ ir „Apžvalgos“ genezę, išskiria pagrindinius liaudiško atgimimo bruožus. Kaip partijų ir politinių judėjimų diferenciacijos laikotarpį išskiria 1895-1904 metus, pristato pagrindines partijas, spaudos draudimo panaikinimą.

M. Römeris taip pat trumpai pristato lietuviškos spaudos istoriją iki XIX amžiaus, gan detalai aptaria XIX amžiaus spaudos rūšis, išryškina labiausiai nusipelnusias asmenybes. Autorius akcentuoja būtent bajorų luomo atstovų nuopelnus lietuviškos spaudos vystyme, motyvuodamas tai tuo, kad nors lietuvių kultūra grynų pavidalu tvirtai išliko baudžiavinėje liaudyje, negalėjo skleistis plačiau, o lietuviška bajorija su valstybingumu prarado luomines privilegijas ir priartėjo prie liaudies. Jis pabrėžia, jog jautriau į istorinę situaciją reagavę bajorai tapo spaudos raidos įrankiais. Tam įtakos turėjo Vilniaus universitetas, kuris nors buvo lenkiškos kultūros židynys, ugdė bendrą kūrybingumą ir dvasingumą, ir net tie, kuriuos M. Römeris įvardija kaip kultūriškai sulenkėjusius ir politiškai artimus Lenkijai (kun. Bogušas, L. Jucevičius, Narbutas, Kondratavičius-Syrokomlė), jautė tautinį bendrumą su Lietuva.

M. Römeris teigia, jog lietuvių tautos dar nebuvo, buvo tik jos prielaidos, o tautai formuotis reikėjo atgimimo. Kūrybiniam tautos pakilimui, pagal jį, įtakos turėjo luominės sistemos silpnėjimas ir baudžiavos panaikinimas. Jis pabrėžia XIX a. pabaigoje atsiradusius susipratusios inteligentijos atstovus, gimnazijų ir

universitetų absolventų veiklą, pristato raštijos leidybos ir platinimo aplinkybes spaudos draudimo laikotarpiu, spaudos draudimo panaikinimo aplinkybes ir kontekstą.

M. Römerio siūlomą lietuvių tautinio atgimimo pradžią sieti su „Aušra“ tinka ir vertinant natų lietuvių kalba leidybą – šiuo laikotarpiu išleidžiami pirmieji autoriniai kūriniai lietuvių kalba su aiškia lietuviybės tema – J. Kalvaičio Mišios. O vėliau, M. Römerio įvardintu kriziniu laikotarpiu, leisti P. J. Pranaičio, V. Kudirkos kūriniai tik dar labiau akcentavo lietuviybės kilimą, kaip ir trečiuoju, politinių judėjimų laikotarpiu, leisti dainynai.

3.2. Miroslavo Hrocho trijų tautinių sąjūdžių raidos tarpsniai

Čekų istorikas ir politikos teoretiko Miroslavo Hrocho (Miroslav Hroch) (1932) mažųjų tautų formavimosi principai išdėstyti knygoje „Die Vorkämpfer der nationalen Bewegungen bei den kleinen Völkern Europas“ (1968), „Mažosios Europos tautos“ (2003, lietuvių kalba 2012). Mažosiomis tautomis jis įvardija nevaldančias etnines grupes, kurių kalbos tradicija silpna, sulėtėjusi ar suvaržyta, o valstybinė kalba daugeliu atveju yra svetima. Šios tautos XIX a. daugumoje atveju buvo trijų valdančių imperijų – Rusijos, Habsburgų ir Osmanų – sudėtyje.¹¹ Tiriamuoju laikotarpiu XVIII amžiaus pabaigoje Europoje buvo trys daugiatautės imperijos ir nepriklausomos valstybės – Prancūzija, Nyderlandai, Portugalija, Ispanija, Švedija – išlaikiusios tautinę kalbą ir kultūrą. M. Hrocho trijų sąjūdžio raidos tarpsniai:

- a) pirmas iš trijų sąjūdžio raidos tarpsnių išreiškiamas patriotiškai nusiteikusios intelektualų inteligentijos pastangomis rinkti savo regiono tautosaką ir/arba sisteminti kalbą;
- b) antrasis yra tautinės agitacijos laikotarpis, kurio metu siekiama bendruomenę įtikinti šia nauja tapatybe; šis etapas ne visose tautose buvo sėkmingas;
- c) trečiasis – masinės raidos laikotarpis, liudijantis sėkmingą tautos formavimosi procesą, sėkmingai pasibaigusį valstybingumo paskelbimu. Vienoms tautoms tai pavyko XX a. pradžioje, kitoms - ne. Kaip visai skirtingą M. Hrochas išskiria lenkų atvejį.

Nagrinėdamas tautinių sąjūdžių tipus išskiria integruotus (norvegų, vengrų, čekų, suomių ir estų sąjūdžius), vėluojančius (lietuvių, slovėnų, kroatų, slovākų, rusinų sąjūdžiai), sukilėlių ir dezintegruotus. Lietuvos atvejį M. Hrochas nagrinėja Rusijos imperijos kontekste kartu su suomiais, estais, latviais, ukrainiečiais ir baltarusiais. Jis nurodo, jog imperijos daugiatautiškumas fiksuojamas nuo XVI a. vidurio, nugalėjus ir Kazanės ir Astrachanės chanatus, o XVII a. integravus Ukrainą. XVIII a. buvo nukariautas Baltijos jūros regionas, tačiau vokiečių bajorijai buvo užtikrintos kalbos teisės ir religinė tolerancija. Suomija buvo prijungta palankiomis sąlygomis. XVIII a. pabaigoje per tris ATR padalijimus buvo prijungtos lietuvių žemės.

¹¹ Hroch, M., 2012, p. 9-10.

M. Hrochas pabrėžia, jog bet kokios kalbos ar socialinės veiklos apraiškos buvo suvokiamos kaip priešinimas valdžiai, valstybės tapatybė buvo siejama su rusų kalba ir stačiatikybe, tad stačiatikiams buvo draudžiama kokia nors kita tapatybė. Jis pastebi, jog nepaisant šios politikos Baltijos jūros regione, Suomijoje ir Lenkijos karalystėje buvo toleruojama jų kultūra.

Aptardamas lietuvių tautos atvejį (Hroch, 2012, 39 – 41), M. Hrochas nurodo, jog lietuvių tautinis sąjūdis rėmėsi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir jos unija su Lenkijos karalyste, tradicija. Jis pamini, jog kunigaikštystės žemės buvo nukariautos etninių lietuvių, jie nebuvo dauguma savo valstybėje ir atkreipia dėmesį, jog Lietuvos bajorija „tapatinosi su *Żespospolita*, *Natio Polonica* ir tik po to su Lietuva, kaip regionu.“ (Hroch, 2012, 39). Jis pabrėžia, jog Gegužės 3-osios Konstitucija buvo nepriimtina daliai Lietuvos bajorų, nes buvo planuojama suvienyti visą Lenkijos karalystę.

M. Hrochas pabrėžia, jog būtent po 1815 metų Vienos kongreso, sekusio tris ATR padalijimus, kai didžioji dalis istorinių LDK žemių atiteko Rusijos imperijai, bajorai ir inteligentija stipriau pabrėžė lenkišką kultūrą, nors mokėjo kalbėti lietuviškai, ir kartu ėmė labiau domėtis lietuvių tautosaka, kuria domėjosi ir lenkų bei vokiečių mokslininkai. Jis mano, kad stiprėjantis lenkiškasis tapatumas išryškėjo per 1830-1831 ir 1863-1864 metų sukilimus.

Pagal M. Hročą, samprotavimas apie lenkus ir lietuvius kaip apie atskiras tautas pradėjo formotis tik XIX a. devintame dešimtmetyje. Jis išskiria laikraštį „Aušra“ ir jame dirbusius inteligentus, kurie skleidė žinią, jog lietuviai yra atskira tauta. Jis pastebi, jog to meto Lietuvos miestuose didžioji gyventojų dauguma buvo lenkai, žydai ir baltarusiai, o lietuviai daugiausiai gyveno kaimuose. „Aušros“ sėkmei pradžioje kliudė sekuliarios tautos koncepcija, kurios nepalaikė Katalikų bažnyčia, didžiąja dalimi lenkiška. Jis tik trumpai pamini, jog spauda lietuvių kalba tuo metu buvo draudžiama (nenurodydamas priežasčių), dauguma kultūrininkų dirbo išėivijoje.

Pagal M. Hročą, tik 1905 metais kilo tikrasis lietuvių tautinis sąjūdis, įvyko pirmasis suvažiavimas, buvo svarstomos programos, valstybingumo idėjos, deklaruojamas lietuvių tautiškumas, ginčytas kai kurių lenkų politikų. Pagal jį, „lietuvių literatūra ir poezija jau žengė pirmuosius žingsnius, tautinėje stovykloje mezgėsi politinės takoskyros.“ (Hroch, 2012, 40)

Trumpai pristatęs XX a. pradžios situaciją, M. Hrochas konstatuoja, kad buvo įkurta lietuvių tautinė valstybė, nors dar nebuvo susiformavusi moderni tauta – trūko miestiečių, buržuazijos ir akademinio sluoksnio.

Lietuvių tautinio sąjūdžio vėlavimą jis grindžia etnosu agrariškumu, kai inteligentija, valdantis ir bažnytinis elitas tapatinosi su lenkų tauta. Jis pabrėžia, jog lietuviškos tapatybės regioniškumas, gretinamas su aukštesne, lenkų, tapatybe sunkino lietuvių tautinį išsilaisvinimą. Ir tik kaip papildomą trukdį M. Hrochas mini politinę ir kultūrinę sprespaudą. Jis pabrėžia, jog lenkai jai priešinosi labiau.

Kaip palankias priežastis tautos telkimui tautinio sąjūdžio metu jis išskiria tapatybę, grindžiamą politinio savarankiškumu praecityje, valstiečių konservatyvumą bei pasikeitusią katalikų bažnyčios laikyseną.

Aptardamas lenkų atvejį, M. Hrochas pabrėžia, jog jis neatitinka mažosios tautos formavimosi bruožų – Lenkija buvo valstybė, iš jos kilo valdantysis bajorų luomas, buvo gilios tautinės kalbos tradicijos, tad jų atvejis artimesnis italų ar vokiečių tautiniams sąjūdžiams. Kita vertus, sukilimai ir priešinimasis priespaudai vis dar laikomas „klasikiniu tautinio sąjūdžio pavyzdžiu.“ (Hroch, 2012, 83)

M. Hrochas pabrėžia, jog tautinio sąjūdžio raidos skyrėsi pagal tai, kam – Rusijai, Austrijai ar Prūsijai – atiteko Lenkijos dalis ir su kokia politine realybe reikėjo koegzistuoti. Jis išskiria lenkų kalbos ir kultūros integravimą į vidurinių sluoksnių, gynimąsi nuo rusifikacijos, Galicijos tapimą lenkų mokslo ir kultūros židiniu, išėivijos tautinio sąjūdžio srovę. Taip pat jis pabrėžia, jog tautinis sąjūdis iš esmės rėmėsi aristokratija ir intelektualų elitu, ir visai nesirūpino tautinio sąjūdžio idėjų sklaida valstietijai, kuriai šis sąjūdis atrodė svetimas. Tai pasikeitė tik Bažnyčiai įsijungus į sąjūdį.

Aptardamas socialinę patriotų sudėtį, M. Hrochas išskiria inteligentijos įtaką, valdininkus, laisvųjų profesijų atstovus, dvasininkiją, mokyklų mokytojus, inteligentijos kilmę, bajorų ir tautinio sąjūdžio santykį, valstiečius ir miestų gyventojus.

M. Hrocho tautinio sąjūdžio raidos tarpsniai labiau tinkami analizuojant natų leidybą. Nors jis lietuvių tautinio sąjūdžio pradžia laiko 1905 metų įvykius, jo nurodomas pirmasis, tautosakos rinkimo, etapas vyko nuo XIX a. pirmos pusės. Šiuo laikotarpiu buvo išleista lietuvių kalbą tyrusių kalbininkų darbų ir leidiniai su natomis: vokiečių kalba parengtas L. Rėzos „Dainos oder Littauische Volkslieder“ 1825 m. ir pirmas natų leidinys lietuvių kalba, S. Stanevičiaus „Pažymės žemaitiškas gaydas...“, 1833 m. Tad naujos tapatybės, kuri buvo ne viena, etapu natų leidyboje galima laikyti tiek lietuviškų temų atsiradimą lenkų kompozitorių kūryboje nuo 1830 metų, tiek natų leidinius lietuvių kalba nuo J. Kalvaičio Mišių 1886 m. Masinės raidos laikotarpiu tenka laikyti leidybos išaugimą atšaukus spaudos draudimą.

3.3. Vytauto Kavolio šešių kultūros elementų sistema

Lietuvių sociologas, kultūrologas, literatūrologas Vytautas Kavolis (1930-1996) savo šešių kultūros elementų sistemą, kaip kultūrologinę priemonę nagrinėti grožinei literatūrai, išdėstė esė „Epochų signatūros (lietuvių kultūros modernėjimo aspektai)“, pirmąkart publikuotoje 1991 m. Šioje esė svarstoma „pasąmoninio lietuvių inteligentijos jausmo, kad istorijoje esam per silpni, neturim įtakos įvykių eigai, prigimtis.“ (Žukas, 1994, 10).

Tiriamajam laikotarpiui ir pasirinktai temai tinka šeši naujos kultūros elementai, kuriuos jis aprašo esė dalyje „Devyniolikto amžiaus kultūrinės pertvarkos: simbolinė struktūra“ ir „Devyniolikto amžiaus kultūrinės pertvarkos: aktyvėjimo procesai“.

V. Kavolis pabrėžia XIX ir XVI amžiaus panašumus Lietuvoje, tačiau, skirtingai nuo XVI amžiaus, kai modernizuojantis sąjūdis kilo laisvėmis ir tolerancija garsėjusioje valstybėje ir valdančiame luome, XIX amžiuje jis kilo svetimos kalbos ir kultūros okupuotame, lietuviškai kalbančiame pakraštyje iš „apačios“.

Jis išskiria kelis pagrindinius elementus, pabrėždamas, jog jų nebuvo ankstesnėje epochoje Didžiojoje Lietuvoje. Tai – pasaulietiškas sąmoningumas,

istorinė nostalgija, novatoriškumo džiaugsmas, socialinė kritika, judrusis žmogus ir tautos aktyvėjimas. Verta atkreipti dėmesį į tai, jog nors pirmieji keturi elementai buvo pastebimi Mažojoje Lietuvoje, tačiau didesnės įtakos jie neturėjo. Netgi pirmąkart 1818 m. išleisti K. Donelaičio „Metai“ neturėjo sekėjų. V. Kavolis kelia klausimus ne tik apie tai, kada naujieji elementai atsirado lietuvių kultūroje, bet ir kaip ir kodėl kito jų turinys, kiek jie ryškūs bendrame kultūriniame kontekste, kokią įtaką daro sąmoningumui.

V. Kavolis pasaulietinio rašto lietuvių kalba pradžia siūlo laikyti 1780 metais išleistus nuostatus, susijusius su 1769 metais vykusiu Šiaulių ekonomijos valstiečių sukilimu. Mažojoje Lietuvoje raštai lietuvių kalba – Prūsijos hercogo atsišaukimai – buvo išleisti gerokai anksčiau – 1578 m. Šie nuostatai ir į lietuvių kalbą išversta 1791 metų gegužės 3 d. Konstitucija demonstruoja poreikį komunikuoti ne tik su aristokratija, bet ir su liaudimi. Sukilimų metu ir lietuvių kalba kuriami tekstai, raginantys ginti laisvę ir tikėjimą. V. Kavolis siūlo pirmuoju pasaulietinės kultūros tekstu laikyti kunigo Mykolo Karpavičiaus 1794 metais išspausdintą pamokslą žuvusiems sukilėliams pagerbti. Tolesni lietuviško žodžio pavydžiai randami 1797 m. kunigo Ciprijono Lukausko pamokslų rinkinyje „Pamokslas Isz Prisakimu Diewa Apie Pawinascias Giwenimu Krikscioniszka“, pasaulietinės kultūros modernėjimas – 1814 metais išleistas kunigo Antano Strazdo poezijos rinkinys „Giesmės svietiškos ir šventos“, jau visiškai pasaulietinės yra Simono Daukanto (1793-1864) Lietuvos istorija (1822) ir pirmoji lietuviška bitininkystės knyga, kunigo Kiprijono Nezabitausko (1779 – 1837) 1823 m. iš lenkų kalbos išversta kunigo ir gamtininko Jono Kristupo Kluko (Jan Krzysztof Kluk) „Surinkimas dasekimu par mokintus žmonias... apey bytes“. K. Nezabitauskas, rėmęs 1830-31 metų sukilimą ir turėjęs prisidėti prie Didžiosios Emigracijos Prancūzijoje, išvertė ir A. Mickevičiaus „Piligrimų litanijų“ ištraukas ir taip pat buvo lietuvių politinės ir filosofinės poezijos pradininkas. Deja, jo Adomui Mickevičiui dedikuotas „Eilivimas liežuvyje lietuviškai-žemaitiškame“, parašytas 1835, buvo išleistas tik 1931 metais. V. Kavolis pabrėžia, jog būtent kunigai XIX a. 3 deš. įtvirtino pasaulietinę literatūros sferą.

V. Kavolis kaip antrą tautinio atgimimo – istorinės nostalgijos - elementą nurodo Dionizo Poškos eiles „Pas Ksaverą Bogušą, lietuvi, ir Jokimą Lelevelį, mozūrą“ (1810). Tai – geros, vertos pasididžiavimo praeities, kuri atsispindėjo XIX a. operose, ilgesys. V. Kavolis teigia, kad iki tol lietuviškai apie praeitį buvo rašyta tik Mažojoje Lietuvoje, Kristupo Milkaus poemoje „Pilkainis“, 1786 m. (Kavolis, 1994, 429). Jeigu D. Poška į pirmą vietą iškelia kario-gynėjo įvaizdį, S. Daukantas „Darbuose...“ (1822) kalba apie laisvę ir dorybę. V. Kavolis tai aiškina šių autorių kilme: bajorui Poškai buvo svarbesnė karinių žygių tradicija, o išsilavinusiam S. Daukantui didžiausia vertybė atrodė galimybė laisvai dirbti.

V. Kavolis pabrėžia, jog istorinės nostalgijos elementai (tėvynės meilė, laisvė, dorybė ir didžiavimasis galybės pasiekimais) pasireiškia ir V. Kudirkos Lietuvos himne.

S. Daukantas savo darbuose pabrėžia ir dabar lietuviui artimą būtinybę saugoti medžius, šia gamtos garbinimo linija sekė A. Baranauskas ir Maironis. Anot V. Kavolio, šis „religijos ir istorijos suliejimas su gamtos reiškiniais galėtų būti laikomas originaliausiu, bent lyginant su tuometine Vakarų Europa, lietuvių XVIII ir

XIX a. kultūros modernizacijos aspektu“, ypač pabrėžiant tai, jog tiek K. Donelaitis, tiek Maironis akcentavo ciklinės gamtos procesą. (Kavolis, 1994, 432) Toks gamtos, istorijos romantizavimas poezijoje laikytinas aktyvėjančios tautos požymiu. Jis pažymi, jog XIX a. II p. valstiečio sąmonėje istorinė nostalgija nesusijusi su karo žygiais, tačiau dar žinomi pagonių dievaičių vardai, kaip nurodoma K. Aleknavičiaus poezijos rinkinio „Pasakos, pritikimai, veselijos ir giesmės“ (1861) įvade. Nors kaimą ir ne itin pasiekia pasaulietinės literatūros tekstai, tiek kaimo žmogus, tiek rašytojas suvokia „geresnės, laisvesnės senovės“ ilgesį, pasak Kavolio, tai yra „pirmasis moralinio solidarumo tiltas tarp kaimo ir naujosios šviesuomenės.“ (Kavolis, 1994, 435).

Jis pabrėžia, kad jeigu Vakarų Europa žavėjosi viduramžiais, Lietuvoje buvo ilgimasi ikikrikščioniškų laikų, buvo norima grįžti, atgauti ir net išrasti prarastą tradiciją, norima reprezentuoti save kaip senesnius, ypatingesnius už kitus.

V. Kavolis išskiria XIX a. pradžioje išleistuose veikaluose (D. Poškos, A. Strazdo, S. Daukanto) pabrėžtą pasididžiavimą pirmumu, tačiau jis neprilygsta praeities ilgesiui. Taip pat jis konstatuoja, kad čia dar nėra vietos individualizmui.

V. Kavolis pabrėžia, kad nors socialines problemas literatūroje iškėlė jau K. Donelaitis, tačiau D. Poška „Mužike žemaičių ir Lietuvos“ (1816) socialinę kritiką formulavo įdėdamas ją į muziko lūpas. S. Daukantas kritikuoja ankstyvuosius krikščionybės skleidėjus, kritiką įdėdamas į pranašingai kalbančio krivio lūpas. Būtent ta prievarta, kurią patyrė krikštijami lietuviai, neleis susiformuoti tokiam tikėjimui kaip lenkų ar airių, teigia V. Kavolis.

Deja, šios pažangios S. Daukanto, D. Poškos mintys negalėjo turėti didelės įtakos tuo metu, kai buvo parašytos, nes darbai buvo išspausdinti gerokai vėliau. Po sukilimų sustiprėjus katalikų bažnyčios persekiojimui, sumažėja kritikos bažnyčios atžvilgiu, tačiau pasisakymų prieš okupacinę Rusijos valdžią ir vietinius didikus pasigirsta ir daugiau. Deja, jie, kaip K. Nezabitausko poezija, buvo išspausdinti gerokai vėliau, tačiau tai rodo, jog panašios nuotaikos vyravo įvairiuose sluoksniuose.

V. Kavolis pastebi tautos inertiškumo bruožą lietuviškoje literatūroje XIX a. antrame trečdalyje, kuri tik šiek tiek pasireiškė išėivijos raštuose – būtent žydų kaltinimas dėl kitų ydų, girtavimo ir apsileidimo. Būtent ši, konservatyvioji, kritika išstumia radikalią socialinę galingųjų kritiką.

V. Kavolis pabrėžia, kad XIX a. lietuvių literatūroje ryškesnis buvo istorinis elementas, o ne socialinė kritika, kurios trūkumą jis grindžia lietuviškai kalbančių miestiečių ir religinių sektų stoka. Ir nors dar pirmame XIX a. ketvirtyje jau randami pasaulietinio sąmoningumo, istorinio jausmo, novatoriškumo ir socialinės kritikos apraiškos, tai vis dar yra tik pavienių intelektualų ugnelės pakankamai statiškoje kultūroje.

Kaip devynioliktojo amžiaus kultūrinės pertvarkos - aktyvėjimo procesą - judriojo žmogaus atsiradimą - V. Kavolis pristato negausią literatūrą apie keliaujantį žmogų. Jis pabrėžia, kad tai visuomet vyras. Pirmasis toks pavyzdys yra iš lenkų kalbos kunigo Juozapo Rupeikos išverstas „Jonas iš Svičločės, krominykas vendravojas“ (1822), vėliau atsiranda originalūs kūriniai – kunigo Petro Gomalevskio „Aplankymas seniuko“ (1853), Mikalojaus Akelaičio „Kvestorius po Lietuvą važinėdamas, žmones bemokinašis“ (1860), kunigo Juozapo Silvestro

Dovydaičio „Šiaulėniškis senelis“ (1860-64) ir vyskupo Motiejaus Valančiaus „Palangos Juzė“ (1869). Daugumos jų autoriai yra kunigai, tad galbūt todėl šie keliautojai skatina moralų elgesį ir blaivybę. Tačiau būtent šioje literatūroje smarkiai kritikuojami žydai, kuriems tikėjimas liepia neapkęsti krikščionių juos ir apgaudinėti (Chodzka), nes yra „pikta liga“ (Valančius). Tai dar nėra atviras, kaip Vinco Kudirkos, kaltinimas. Antisemitizmas lietuvių literatūroje pasirodė tik XX a. pradžioje, radikalo Povilo Višinskio darbuose, taip pat Šatrijos Raganos ir Vinco Krėvės darbuose. V. Kavolis svarsto, jog modernusis antisemitizmas lietuvių literatūroje formavosi kaip liaudį ginantis įvaizdis XIX a. trečiame dešimtmetyje.

V. Kavolis išskiria tautos aktyvėjimo apraiškas literatūroje, nors tai yra tik „kelių dešimčių daugiausia bajorų rašytojų ratelyje“ (Kavolis, 1994, 446) - Simono Stanevičiaus „Šlovė žemaičių“ (1823). Toliau prasideda ryžtingesni judėjimai: 1831 metų sukilimas, 1858 m. M. Valančiaus organizuotas blaivybės sąjūdis, 1863 metų sukilimas, paties M. Valančiaus organizuota nelegalios literatūros kontrabanda.

Pabrėžtina, jog 1863 metų sukilime dalyvavę valstiečiai komandas jau gaudavo lietuviškai ir realiai gavo galimybę tapti savo istorijos kūrėjais, pereiti iš mitologinio istorijos suvokimo į karinį, nors Didžiojoje Emigracijoje valstiečiai nebuvo įvertinti lygiai su aristokratais karininkais. Tačiau sukilimą lydėjusios represijos sužadino ne tokios senos praeities ilgęsi.

Būtent sukilimai ir draudžiamų knygų platinimas, knygos lietuvių kalba Lietuvos istorijoje įgavo ypatingą reikšmę, sunkiai suvokiamą kitokią patirtį turinčioje Vakarų Europoje.

V. Kavolis pabrėžia, jog XIX amžiaus Lietuvos atgimimas nevizualus, asmenys, kurie tapo Lietuvos išstvermingumo simboliais, – nedramatiški, o monumentai – tiesiog kuklūs antkapiai. Taip yra todėl, kad šio periodo tikslas – išverti, o ne būti matomam.

V. Kavolis pabrėžia 1883 metais pasirodžiusį „Aušros“ laikraštį bei kitus laikraščius, kilusius sambūrius. Verta atkreipti dėmesį į tai, jog tokio poveikio neturėjo gerokai anksčiau spausdinami Mažosios Lietuvos laikraščiai.

V. Kavolis svarsto, jog nuo 1883 metų sustiprėjęs nelegalios spaudos platinimas negalėjo būti skatinamas valdžios represijų, nes iki 1864 metų represijos tik slopino visuomenės aktyvumą. Jis svarsto, jog būtent spaudos draudimas ir Kražių skerdynės sukėlė reakciją todėl, jog atrodė nukreiptos prieš katalikybę. Anot jo, po baudžios gimusi karta pasižymėjo laisvesniu mąstymu, tuo paaiškinama „Aušros“, „Varpo“ steigėjų kilmė. Jis lygina Didžiosios ir Mažosios Lietuvos lietuvius remdamasis pašaipia 1869 metų Otto Glagau citata, kur jis lietuvininkus lygina su nuolankiai muštruojamais kareiviais. Vis dėlto jis negali paaiškinti, kodėl lietuvininkai tapo klusniais valdiniais, o suvalkiečiai – ne.

V. Kavolis gilinasi į kunigų vaidmenį tautinio aktyvėjimo procese, kurio buvo galima tikėtis šalia ir po Valančiaus sąjūdžio. Nepaisant to, „Aušros“ ir „Varpo“ židiniais yra pasauliečių kuopelė. Nagrinėdamas A. Baranausko „Pasikalbėjimą giesminyko su Lietuva“, jis išvelgia antimodernizmą, kviečiantį atsisakyti bet kokių (turto, laisvės, mokslų) pasaulietinių tikslų ir užuovėjos ieškoti bažnyčioje. V. Kavolis sulygina konservatyvaus Baranausko aukštaitišką paklusnumą tėvams su vėlesniu liberaliu suvalkiečio V. Kudirkos nepaklusnumu.

V. Kavolis M. Valančiaus užmojus ir įtaką lyginą su XVI a. kunigaikščio Radvilos Juodojo, tačiau „vyskupas plėtė žmonių horizontus tik tam, kad juos tvirčiau pririštų.“ (Kavolis, 1994, 453). M. Valančius, kaip katalikų vyskupas, savo priešišką požiūrį į visus kitatikius ar laisvamanius išreiškė savo darbuose – apie tikėjimo atsisakiusius prancūzus, liuteronus (pasmerktus būti neišganytais), žydus.

V. Kavolis pabrėžia, jog baudžiamos panaikinimas sąlygojo palankesnes sąlygas laisvesniam mąstymui.

XIX a. pabaigoje religija nebesugebėjo būti patenkinti visų nei kaip tautybei, nei kaip etikai atstovaujanti sąsaja. Būtent Vincas Kudirka pagrindžia laisvės pasirinkti principą, į pirmą vietą iškeldamas darbus, dorovę, o ne tikėjimą. Pagal Kavolį, „tik su Kudirka liaudiškumo ir tautiškumo sintezę pradeda pakeisti – tiesa, vis dar liaudiška ir tautiška – demokratinė kultūra.“ (Kavolis, 1994, 455).

Jis teigia, jog Lietuva, lyginant su Europa, vėlavo – inteligentija buvo atsilikusi, o kaimas dar tik virto tauta. Tai sąlygojo ir spaudos draudimas.

V. Kavolis pateikia V. Kudirkos citatą iš 1892 metų „Varpo“, kuriame aprašoma pasyvi inteligentija, pripratusi prie jungo, praradusi dvasinę drąsą. O kitoje, 1905 metų kunigo J. Lindės-Dobilo, citatoje aprašomas kaimo lietuvis yra minkštaširdis, geraširdis, jautrus, nerangus, tikintis, savo nuomonę turintis, bet „prie visuotinio kaimo ramumo“ prisitaikantis (Kavolis, 1994, 457). V. Kavolis pabrėžia, jog V. Kudirkai inteligentijos pasyvumas susijęs su politine sistema, o J. Lindei-Dobilui – su lietuviu charakteriu. V. Kavolis netgi išveda lietuvių konstantą – polinkį užsnūsti.

Jis teigia, jog po 1883 metų nelegalios spaudos platinimu daugiausia užsiima pasauliečiai, nes konservatyvieji kunigai, bijodami prarasti įtaką, nelegalią spaudą ne tik kritikavo, bet ir įskūsdavo jos platintojus. Spauda atitinkamai pasaulietėja – nuo 24 proc. XIX a. 7-9 deš. iki 70 proc. XIX a. pab. – XX a. pradžioje, kai kartu su Maironiu ir J. Tumu-Vaižgantu prasideda katalikybės „renesansas“.

V. Kavolis pabrėžia regis esminę lietuvių tautos problemą – „po kolektyvinio entuziazmo fazės nuolat traukiamasi į asmeninį ištižimą, po drąsių užmojų – į nuosaukų konservatizmą.“ (Kavolis, 1994, 458).

V. Kavolis svarsto, jog nepaisant to, kad dar iki 1830 metų sukilimo Didžiojoje Lietuvoje jau buvo visi „Aušros“ sąjūdžio elementai, trūko kultūriškai susivokusių žmonių ir kultūrinės idėjas plačiau perduodančio aparato.

Reikšminga tai, kad konservatyvūs autoriai (M. Valančius, J. S. Dovydaitis) laikotarpį prieš 1863 metų sukilimą įvardijo kaip nuosmukio, sumaišties laikotarpį, nors, regis, visuomenėje jautėsi pakilimo, naujo sąjūdžio jausmas. Jis išskiria skirtingai mąstančius Mažosios Lietuvos, kurioje susirinkimininkų sąjūdis kilo iš liaudies, ir Didžiosios Lietuvos, kurioje blaivybės sąjūdį organizavo bažnyčia, mąstymo būdą. Tik XIX a. pabaigoje lietuviai turėjo pakankamai individualios laisvės, kad neberekėtų institucinės ir kolektyvinės savitvardos.

V. Kavolis pateikia detalę iš V. Kudirkos biografijos (anot Kavolio, ji buvo dramatiškesnė nei dažno kitų iš kaimo kilusių inteligentų), kur jis drąsiai nepaklūsta atsisakymo nepripažįstančiam tėvui. Atsisakymas būti kunigu ne tik V. Kudirkai kainavo nutrauktus arba suprastėjusius šeimos santykius. Tas naujasis jaunų vyrų galvojimo būdas kilo ne iš tėvų tradicijos, o iš skaitomų knygų, vienaip ar kitaip

pakeitusių jų mąstymą ir asmenybę. To V. Kavolis nepastebi moterų charakteriuose – jų charakterio pasikeitimai vyksta ne dėl knygų ar tėvų autoriteto, bet iš savo ir kitų kančių išgyvenimų.

V. Kavolis savotiškai teisingai teigia, jog sūnus pasirinktų kunigo kelią – jeigu XIX a. pradžioje, tebeveikiant Vilniaus universitetui, bajorui kunigo profesija nebuvo patraukli, tai XIX antroje pusėje kaimo gyventojui kunigo profesija buvo ne tik prestižinė, bet ir gerai suprantama – visų kitų mokslų buvo galima siekti tik išvykus iš Lietuvos. V. Kavolis pabrėžia, kad „pirmaisiais XIX a. dešimtmečiais istorinis ilgesys ir religijos kritika skyrė pasauliečius inteligentus nuo kunigų, o XIX a. pabaigoje nepaklūstančio žmogaus psichologija tampa stipriausia motyvacija, vedančia inteligentus į nuosaikią ar radikalią kairę.“ (Kavolis, 1994, 469) Pagal V. Kavolį, būtent jie, didieji XIX a. antrosios pusės katalikai – A. Baranauskas, Maironis, J. Tumas-Vaižgantas, Šatrijos Ragana, yra įdomesnės, prieštaringesnės asmenybės nei liberalūs ir radikalūs kairieji J. Basanavičius, V. Kudirka, K. Grinius, P. Višinskis (Kavolis, 1994, 469).

V. Kavolis daro išvadą, jog pirmiau savitvarda ir tik vėliau sukilimas prieš autoritetus yra „vidurio klasės formavimosi psichologinis turinys.“ (Kavolis, 1994, 470). Lietuvių sukilėliai buvo ištikimi prosenelių garbės suvokimui, tad pabrėžtinai dori. Jis reziumuoja, kad tai, kas prancūzams buvo lygybė, amerikiečiams – laisvė, lietuviams buvo dorybė.

V. Kavolis remdamasis lietuviškos poezijos pavyzdžiais teigia, jog liaudies dainose užtvirtintas liūdesys XIX a. pabaigoje išsireiškė ir individualioje Maironio, V. Kudirkos kūryboje. V. Kavolis pabrėžia, jog XIX a. pabaigos lietuvis buvo aiškių sentimentų ir patikimo charakterio ir „švietmečiais nutolęs nuo tuometinių Vakarų Europos (ar Rusijos) psichologinių kompleksų.“ (Kavolis, 1994, 473). Kartu jis tuo vyrų charakterio pasikeitimu aiškina pagausėjusią emigraciją.

Šių elementų - pasaulietiško sąmoningumo, istorinės nostalgijos, novatoriškumo džiaugsmo, socialinės kritikos, judriojo žmogaus ir tautos aktyvėjimo - savybės matomos ir natų leidiniuose lietuvių kalba: pasaulietinis sąmoningumas akivaizdus renkant ir visuomenei pristatant lietuvių liaudies dainų rinkinius, istorinė nostalgija matoma leidiniuose, pabrėžiančiuose šlovingą praeitį ir gamtos garbinimą, novatoriškumo džiaugsmas – originaliose kompozicijose, socialinė kritika – revoliucinių dainų rinkiniuose, judraus žmogaus atsiradimas – išėivijos leidiniuose, tautos aktyvėjimas – leidiniuose, kuriuose formuojamas modernios lietuvių tautos paveikslas.

3.4. Pauliaus Subačiaus trijų kultūrų metodas

Filologo Pauliaus Vaidoto Subačiaus monografija „Lietuvių tapatybės kalvė“ parašyta 1994-1998 metais ir publikuota 1999 m. Joje autorius aprašo trijų kultūrų modelį, skirtą nagrinėti lietuviškumo temą lietuvių XIX a. literatūroje. Šis metodas taip pat tinkamas analizuoti lietuvių tapatybės sampratų kaitą XIX a. natų leidiniuose.

Prieš aptardamas modernios tautinės tapatybės pakopas, autorius pateikia įvairių istorikų - Egidijaus Motiekos, Viliaus Botyriaus, Stasio Ylos, Dariaus Kuolio, Alfredo Bumblausko - diskusijas dėl termino „atgimimas“ netikslumo. Jis argumentuoja, kad periodas po krikščionybės priėmimo ir unijos su lenkais gali būti

laikomas tautinės kultūros apmirimu, o laikotarpį nuo XVIII a. pabaigos iki 1918 metų galima laikyti pereinamuoju arba atgimimo laikotarpiu.

Subačius tris tautinės kultūros versijas siūlo įvardinti „tautiškumo akumuliacinio kultūra; tautinio išsivadavimo kultūra; tautos politizavimo kultūra.“ (Subačius, 1999, 176). Tautinio išsivadavimo kultūra yra susieta su dviem ypatybėmis: „Asmens bei visuomenės būseną apmąstoma kaip pavergimas; šio būsenos radikalus pasikeitimas suvokiamas kaip labiausiai geidžiamas eventualių asmeninių bei visuomeninių pastangų padarinys.“ (Subačius, 1999, 177) Kaip pavyzdį jis pateikia 1831 ir 1863 sukilimų luominį organizavimo pobūdį su įkvėpimo šaltiniu – buvusią Respubliką. Jis pabrėžia, jog „tautinį sąmonėjimą labiau atliepia ne pagrindinė – politinės laikysenos, - o šalutinės sukilimų linkmės: visuomenės struktūros pokyčiai ir demokratizmo apraiškos.“ (Subačius, 1999, 178). Sąmoningumą išreiškia M. Akelaičio tekstai ir kunigo A. Mackevičiaus priešmirtinio laiško tekste išdėstytas tikslas – išjudinti liaudį tam, kad ji suvoktų savo padėtį ir imtų kurti ateitį. Autorius atkreipia dėmesį, jog iki 1863 metų turėjo būti apmąstyti ekonominiai ir politiniai santykiai. Nei religiniai trukdžiai, nei priespauda dar nebuvo aktualu. Atitinkamai priespauda yra modernizuojantis veiksnys, leidžiantis geriau suvokti tautinio išsivadavimo poreikį.

Tautos akumuliacija, aktyvėjimas yra samprata, tinkama įvardinti XIX a. I p. laikotarpį. Tai yra tautos sampratos elementų ir savigarbos kaupimas. Šiam etapui galima priskirti kultūrinių institucijų, visuomeninių organizacijų steigimąsi. Tautos politizavimas nurodo, jog samprata jau yra aiški ir yra galimos politinės diskusijos ir poelgiai.

Autorius aptaria termino „kultūra“, „kultūros pavidalas“ ir „kultūros pakopos“ taikymą. Jis pabrėžia, kad trijų kultūrų koncepcijoje atpažinimo ženklai gali persidengti, o ne būti taikomi vienai padalai. Šiame modelyje autorius naudoja J. Huizingos pasiūlytą kultūros, kaip „tam tikras koreliuojančias simbolines formas siejantis diapazonas“, sampratą. Svarbu atkreipti dėmesį, jog tautinės tapatybės ženklai „priskiriami visai simbolinei skalei, o ne konkrečiai padalai“. „Diapazonas turi chronologinį centrą, tačiau šis centras – ne „taškas“, o „taškų aibė“. Diapazonas turi „kraštus“ (pradžią ir pabaigą), tačiau jie nėra „lyg nukirsti“, o „nutįsta“, „išstipsta“ kituose diapazonuose.“ (Subačius, 1999, 185-186). Taip pat kultūra-diapazonas gali atsirasiti kitoje istorijos vietoje.

Autorius aptardamas trijų kultūrų modelį ieško pamatinių prieštarų, kurios galėtų atidalinti kultūrinius diapazonus. Jis nagrinėja sąsają su lietuviška kultūros istoriografijos tradicija ir lygina modelį su V. Mykoliaičio-Putino naudotomis „priešaušrio“ ir „poušrio“ sąvokomis, aiškindamas statinės ir dinaminės kultūrų susidūrimą. Jis pabrėžia, jog nevertėtų remtis populiaria „Aušros“ pradžia kaip chronologiniu riboženkliais, kadangi simboliniai, kuriuos naudojo „Aušroje“, yra randami keliais dešimtmečiais anksčiau.

Autorius nurodo, jog statikos ir dinamikos sąvokas galima naudoti apibrėžiant asmens ir laiko, erdvės, kitų asmenų santykį. Trijų kultūrų modeliui jis siūlo dar vieną priešpriešą – unifikacijos (susitelkimo) – diversifikacijos (išsibarstymo) priešpriešą, taip sukurdamas reikiamas opozicijas.

Autorius siūlo alternatyvias sekas, kad būtų lengviau atpažinti kūrybinių diapazonų ypatybes. Tad suvokiant tautiškumo akumuliacijos kultūrą kaip statišką, atsiskleidžia šie sąmoningumo ir susiję tautinės tapatybės pavidalai: „1. ciklinis laiko modelis bei „aukso amžiaus“ mitas, ateities kaip rekonstruoto praeities varianto implikacija; 2. dabartinės (tuometinės) padėties dramatinizavimas ir rezignavimas; 3. rezervuota nuostata socialinių reformų atžvilgiu, uždara ir vienakryptė visuomenės sluoksnių komunikacija; 4. iš ankstesnių sąmoningumo formacijų perimtų kultūrinių kontekstų ir visuomeninių autoritetų pripažinimas; 5. asmens vertinimas santykio su tradicija požiūriu, pirminės bendruomenės sureikšminimas; 6. pastovi asmens identifikacija pagal kilmę.“ (Subačius, 1999, 188 – 189).

Dinamizmą opozicinėje - tautinio išsivadavimo - kultūroje autorius aiškina per tokią raišką: „1. laiko, tautos istorijos linearumo samprata, dėmesys dabarčiai ir „naujamajai“, kuriamai ateičiai; 2. perspektyvizmas, sociokultūrinio projektavimo užuomazgos ir optimistinis tonas; 3. gyvenimo pertvarkos patosas, atvira ir mišri visuomenės sluoksnių komunikacija; 4. kultūrinių autoritetų bei visuomeninių apeliavimo adresatų nomenklatūros kokybinis pokytis; 5. asmens inovacijų sureikšminimas, „naujos“ bendruomenės telkimo pastangos; 6. visuomeniškai apsisprendusio asmens bei jo apsisprendimo akto iškėlimas, dialogiškas santykis su tauta“ (Subačius, 1999, 189).

Autorius pabrėžia, jog šios priešpriešos yra reliatyvios, nes akumuliacijos kultūra yra statiška tik išsivadavimo ir politizavimo kultūrų atžvilgiu. O unifikacijos – diversifikacijos atžvilgiu išsivadavimo kultūra reiškiasi kaip „vienijančių, vienodinančių bei susiejiančių pastangų sanaka“ (190) – kaip luominius skirtumus neutralizuojantis tėvynės-motinos paveikslas. Atitinkamai politizavimo kultūra pasižymi įvairėjančiomis nuomonėmis.

Nagrinėjamą išsivadavimo kultūrą suvokdamas kaip harmonizuojančią (unifikuojančią), autorius pateikia šiuos aspektus: „1. Tiek dvasinių traumų, tiek „pagedimo“ priežasčių paieška „vidinėje“ tautinės bendruomenės erdvėje; 2. Kalbos kaip bendruomenę integruojančio veiksnio suvokimas; 3. Glaudi individualios ir kolektyvinės kūrybos sąsaja; 4. Kitus didžiuosius pasakojimus „įglaudžiančio“ tautos metanaratyvo dominavimas; 5. Bendros, tautą vienijančios kilmės motyvas; 6. Gamtiškų ciklinio virsmo įvaizdžių ir linearaus laiko sampratos sulidymas, vienakryptis ateities projektavimas.“ (Subačius, 1999, 191-192).

Atitinkamai „išsivadinimo“ (diversifikacijos) raiška politizavimo kultūroje reiškiasi kaip: „1. Įtampa tarp tautinio bendrumo pojūčio ir kitų, ypač socialinių, tapatybės, akcentų; 2. Kalbos kaip atskiriančios bendruomenei nepriklausančius suvokimas; 3. Autorinės ir folklorą stilizuojančios kūrybos perskyra; 4. Konfliktas tarp tautinio, „klasinio“ ir kitų naratyvų; 5. Perskyra tarp politinių „tautos tėvų“ ir likusios bendruomenės; 6. Daugiasluoksnis ateities projektavimas.“ (Subačius, 1999, 192).

Pabrėždamas, jog jo pateiktos priešpriešos ir simbolinės formos neapima visų sąmoningumo ir tapatybės formų, autorius pabrėžia, jog A. D. Smito (A. D. Smith) nacionalizmo, kaip ideologinio judėjimo, siekiančio autonomijos, vieningumo ir individualumo konkrečiai socialinei grupei, apibrėžimą argumentuoja elementai individualumas, vieningumas ir autonomija, kurie yra atitinkamai būdingi

tautiškumo akumuliacijos, tautinio išsivadavimo ir tautos politizavimo kultūroms. Jis atkreipia dėmesį, jog pastarojoje lietuvių tauta savo laikysena ir mąstysena atsiskleidė kaip optimistiška, pasaulietinė ir praktiška.

Pateikdamas kitą A. D. Smito nacionalizmo, kaip susidedančio iš keturių elementų – vizijos, kultūros, solidarumo ir politikos, apibrėžimą, Subačius lygina jį su trijų kultūrų modeliu argumentuodamas, jog vizija – tautinės kultūros samprata vystėsi pirmame, akumuliacijos, etape, solidarumo ir ateities vizija – tautinio išsivadavimo, o politikos – trečiame, politizavimo, etape. Taip pat jis atkreipia dėmesį, jog trijų kultūrų modelis dera su Klifordo Gerco (Clifford Geertz) nacionalizmo fazių modeliu, pagal kurį „pirmoje formuojasi ir kristalizuojasi, antroje – triumfuoja, trečioje – organizuojasi į valstybę“ (Subačius, 1999, 193).

Autorius taip pat nurodo, kad trijų kultūrų metodas dera su Miroslavo Hrocho dviejų etapų tautinio sąjūdžio fazėmis, pagal kurį inteligentų grupės veiklos periodas siejasi su akumuliacijos, o sampratos skleidimo masėms – su išsivadavimo kultūra. Atitinkamai, pagal Antano Kulakausko terminologiją, akumuliacijos etapą galima būtų vadinti kaip „dviejų (lietuvių ir žemaičių) etnokultūrinių bendrijų funkcionavimo bei vienos etnosocialinės bendrijos prielaidų klostymosi etapą“, išsivadavimo kultūrą – kaip „peraugimo į dinaminę etnosocialinę bendriją“, o politizavimo kultūrą – „etnopolitinės bendrijos susidarymu“ (Subačius, 1999, 194).

P. V. Subačius pabrėžia, jog trijų kultūrų – diapazonų modelis persidengia, tad yra abstraktus. Pasitelkdamas A. Baranausko „Pasikalbėjimą Giesminyko su Lietuva“ ir jo gyvenimą kaip pavyzdį, autorius parodo, kaip viename kūrinyje pasireiškia visi išsivadavimo kultūros požymiai, o „Aušros“ laikraštis suvokiamas kaip svyruojantis tarp išsivadavimo ir politizavimo. Autorius pabrėžia, jog S. Daukantas ir V. Kudirka trijų kultūrų modelyje yra išsivadavimo diapazone, bet skirtinguose etapuose, pirmasis – kaip maksimalios akumuliacijos ir tęstinumo įteisinimo įvykdytojas, antrasis – kaip argumentavęs politinę raišką.

Autorius pabrėžia, jog išsivadavimo diapazonas apima XIX amžių, akumuliacija pradėta anksčiau, o politizavimas vyko XX amžiuje.

Baigdamas knygą autorius atkreipia dėmesį, jog trijų kultūrų modelis tinka ne tik XIX amžiaus Lietuvai, bet ir kitiems kraštams bei laikotarpiams. Jis išdėsto prielaidą, jog modelis tinka XX amžiaus Lietuvos atgimimui, be to, šio trijų kultūrų sekos nereikėtų taikyti chronologiškai. Taip jis atkreipia dėmesį į XX a. 8-9 deš. jaunimo nešiotus kvazi archeologinius papuošalus, laikytus labiau lietuviškais nei emblemos ar gintaras, bei bandymus parašyti istorinius romanus. Akivaizdu, jog šis modelis tinka ir nagrinėjant lietuviybės sampratos raidą Atgimimo ir Antrosios Respublikos laikotarpio muzikoje.

Trijų kultūrų modelio principai pritaikomi analizuojant natų leidinius. Pirmoje, tautiškumo akumuliacijos, kultūroje aktualizuojama istoriografija, folkloras, leidžiami dainų rinkiniai, studijos. Antroje, tautinio išsivadavimo, kultūroje matomos pastangos integruoti lietuvišką simboliką, kuriama moderni, kartu eklektišką samprata – harmonizuotos liaudies dainos, pjesės liaudies dainų motyvais, gausiai iliustruoti leidiniai. Trečioje, tautos politizavimo, kultūroje diferencijuojami, ideologizuojami simboliai. Subačius pabrėžia, jog šie etapai

nebūtinai vystosi nuosekliai laike, jie gali vystytis lygiagrečiai, persidengti – tai yra aktualu atsižvelgiant į natų leidinių leidybą įvairiose Europos ir pasaulio vietose.

3.5. Ryszardo Danielio Golianeko požiūris

Lenkų muzikologas Ričardas Danielius Golianekas (Ryszard Daniel Golianek) (1963) monografijoje „Polska w muzycznej Europie. Tematyka polska w dziełach kompozytorów zagranicznych XIX wieku“ (Kraków 2018) (Lenkija muzikinėje Europoje: lenkiška tematika XIX amžiaus užsienio kompozitorių kūrinuose) nagrinėja įvairias lenkiškumo apraiškas. Nagrinėdamas XIX amžių jis koncentruojasi į lenkų tautą ir Lenkijos valstybę, neišskirdamas kitų buvusios ATR tautų, ypač lietuvių. Jo tyrimo objektas – lenkiškos tematikos muzikos kūriniai, kuriuos sukūrė su Lenkija nesusiję kompozitoriai, tačiau jis neanalizuoja jų leidinių ar leidinių padarytos įtakos.

R. D. Golianeko teigimu, kadangi visa meninė, o taip pat muzikinė veikla yra sąlygojama tautinių, kultūrinių ir visuomeninių reiškinių, tad ją galima laikyti informacijos apie esamą situaciją šaltiniu, ypač jeigu tai yra vokaliniai kūriniai arba kūriniai, turinys aiškų literatūrinį pavadinimą arba dedikaciją (Golianek, 2018, 9). Pabrėždamas, jog kūrinio atsiradimą gali sąlygoti įvairios priežastys: nuo konkretaus užsakymo ir konkrečios paskirties iki kūrėjo tikslo išreikšti savo estetines ar politines pažiūras, didžiausią įtaką turi kultūrinės ir istorinės aplinkybės.

Verta atkreipti dėmesį, jog R. D. Golianekas muzikos kūrinių tyrinėjimams rekomenduoja E. J. E. Hobsbauno (Eric John Ernert Hobsbawn) „ilgojo XIX amžiaus“, prasidedančio 1789 metais įvykusia Prancūzijos revoliucija ir pasibaigio Pirmuoju pasauliniu karu 1914 metais, koncepciją, šį laikotarpį dalijant į tris periodus, būtent: revoliucijų 1789-1848 m., kapitalo 1848-1875 m. ir imperijų 1875-1914 m. Golianekas taip pat išskiria Karlą Dalhauzą (Carl Dahlhaus), kuris pritardamas šiai koncepcijai XIX amžiuje pabrėžia 1830-ų Liepos revoliuciją, 1848-ų Tautų pavasarį, Paryžiaus Komuną 1870-ais ir 1889 metų Internacionalą. Šios periodizacijos tikslus perkėlimas į muzikos reiškinius R. D. Golianekui kelia abejonių, tačiau šiuo įvykius siūlo turėti omenyje.

Kaip ne mažiau svarbus kriterijus išskiriama Johano Gotfrydo Herderio (Johann Gottfried Herder)¹² tautinės savimonės idėjų sklaida, dėmesys tautos kūrybai ir liaudies poezijai. Autorius akcentuoja, jog būtent tuo metu, kai Lenkijos nebuvo Europos žemėlapyje, lenkai buvo viena iš tautų, kuria domėjosi Europa. To priežastys, jo manymu, galėjo būti lenkų¹³ išsivadavimo kovos – būtent T. Kosciuškos sukilimas 1794-1795 m., 1830-1831 metų sukilimas, dalyvavimas Tautų pavasaryje 1848-1849, 1863-1864 metų sukilimas ir dalyvavimas 1905 metų revoliucijoje. Jis pabrėžia, jog šis etapas lenkams baigėsi tik atkūrus nepriklausomybę 1918 metais. Autoriaus manymu, būtent išsivadavimo kovos ir jas

¹² J. G. Herderis rinkinyje „Volkslieder“ („Tautų dainos“, pirmas leidimas 1778–79, antrasis („Stimmen der Völker in Liedern“ – 1807 paskelbė aštuonias lietuvių liaudies dainas).

¹³ Golianekas nagrinėdamas XIX amžiaus įvykius koncentruojasi tik į lenkų tautą ir Lenkijos valstybę, neišskirdamas kitų ATR piliečių, dalyvavusių svarbiuose XIX a. įvykiuose.

lydėjusios emigracijos bangos sąlygojo lenkų, kaip drąsių, patriotiškų, nepalenkiamų karių, tautos įvaizdį Europoje, kurį jis siūlo vertinti kaip vieną iš europinio romantizmo stereotipų.

Kaip dar vieną, šalia pozityvaus lenkų įvaizdžio, susiformavusio išimtinai dėl bendravimo su išeivija, R. D. Golianekas išskiria keliautojų suformuotą Lenkijos, kaip paslaptingo ir egzotiško krašto, įvaizdį, vyravusį XVIII – XIX a. sandūroje. Anot autoriaus, šis požiūrio taškas gali būti grindžiamas herderiška tautų pažinimo nuostata, tačiau jo išraiška sietina su Prancūzijos revoliucijos sąlygotais muzikos pokyčiais – maršo žanro išpopuliarėjimu, varinių instrumentų naudojimu orkestre ir intensyvesniu muzikos dramatismu.

Lenkiškumo apraiškas „ilgojo XIX amžiaus“ muzikoje jis vertina kaip gausias ir įvairialypes. Tai yra polonezo, o vėliau ir mazurkos žanro populiarumas Europos kompozitorių kūryboje, lenkiškos tematikos – tiek romantinės-patriotinės, tiek liaudiškos - gausa operinėje kūryboje. Būtent po 1830 metų pasirodžiusius lenkiškos tematikos kūrinius jis siūlo vertinti kaip tikslingą senosios Europos susidomėjimą Lenkija ir lenkais ir reikšmingą susirūpinimą jos istorija, išsivadavimo kovomis ir kultūrine tapatybe (Golianek, 2018, 19).

Pagal R. D. Golianeką, lenkiškumo apraiškos yra randamos dviejų tipų kūriniuose: vokaliniuose kūriniuose, kuriuose lenkišką tematiką sąlygoja poetinis tekstas, – dainose, operose, oratorijose, bei programiniuose instrumentiniuose kūriniuose. Jis išskiria šešis būdus (Golianek, 2018, 22 – 27), kaip lenkiška tematika pasireiškia muzikos kūriniuose:

1. Idėja - muzikinė Lenkijos vizija. Lenkiškumo identifikacija išreiškiama per polonezą ir mazurką, šokio charakteristiką *alla polacca* bei simbolinius kūrinių pavadinimus (R. Vagnerio (R. Wagner) koncertinė uvertiūra „Polonia“, 1836, Augustos Holmės (Augusta Holmės) simfoninė poema „Pologne“, 1883, E. Elgaro (E. Elgar) simfoninis preliudas „Polonia“, 1915).
2. Tautos istorija – muzikinė Lenkijos įvykių rekonstrukcija. Golianekas išskiria tris Lenkijos istorijos momentus, kurie randami muzikoje: legendų arba labai seni laikai (A. L. Dvoržako (A. L. Dvořák) opera „Vanda“ 1875, F. Listo (F. Liszt) oratorija „Šventasis Stanislovas“¹⁴), santykiai su Rusija (M. Musorgskio (M. Musorgskij) opera „Borisas Godunovas“ 1873, A. L. Dvoržako opera „Dimitrij“ 1894), 1830-1831 metų sukilimas (K. Holtėjaus (K. Holtei) drama „Der alte Feldherr“, 1825, A. Lorcingo (A. Lortzing) opera „Der Pole und sein Kind“, 1831).
3. Istorijos iškraipymas – autorinės su realia Lenkijos istorija nieko bendro neturinčios vizijos operose (F. Doplerio (F. Doppler) opera „Wanda“, 1853, A. M. Gyroveco (A. M. Gyrowetz) „II finto Stanislao“, 1818, Dž. Verdžio (G. Verdi) „Un giorno di regno, ossia il finto Stanislao“, 1818).

¹⁴ Kaip vieną svarbiausių monografijų apie vyskupą kankinį šv. Stanislovą Golianekas nurodo Prano Petro Bučio (1872 – 1951), teologijos disertaciją „Św. Stanisław, Biskup Krakowski“, išleistą Krokovoje 1902 m. P. P. Bučys – Rytų apeigų vyskupas nuo 1930, mariojonas, Mariojonų vienuolijos generalinis vyresnysis nuo 1939.

4. Literatūra – A. Mickevičiaus poezija muzikos kūriniuose. Nors muzika buvo rašoma ir kitų lenkų poetų tekstams, dominuoja A. Mickevičius, kurio tekstais rašė dainas vokiečių, prancūzų, rusų kompozitoriai. Golianekas išskiria A. Pončilio (A. Ponchilli) operą „I Lituani“¹⁵ ir P. Čaikovskio (P. Tchaikovskij) simfoninę baladę „Wojewoda“, 1893).
5. Papročiai – lenkų gyvenimo vaizdai (N. Rimskio-Korsakovo (N. Rimskij-Korsakov) opera „Pan Vojevoda“ 1903).
6. Išmonė – egzotiškos Lenkijos vizija. Golianekas šiai kategorijai priskiria ne tik Lenkijos, kaip itin tolimos (L. Kerubinio (L. Cherubini) „Lodoiška“, 1791), bet ir kaip paslaptingos ir nesuprantamos šalies (K. Erlango (C. Erlanger) „Le Juif Polonais“, 1900, K. Vaiso (K. Weis) „Der polnische Jude“ (1901), vaizdavimą.

Pagal R. D. Golianeką, XIX amžiuje ne tik aiškiai išsiskiria lenkiškos tematikos kūriniai, lenkiškumo apraiškos pasireiškia muzikoje reguliariai. Labiausiai ši tematika ryški operose, kuriose lenkai vaizduojami įvairiai: tiek kaip išskirtinės asmenybės, tiek kaip paprasti žmonės. O kūryba A. Mickevičiaus tekstais, nors yra gausi, nepakankamai charakterizuoja lenkus. Analizuodamas autorių tautybes, Golianekas pastebi, jog lenkiška tematika buvo įdomi ne tik kaimyninių šalių – Vokietijos, Austrijos, Čekijos, Rusijos, bet ir tolimesnių – Italijos, Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos – kompozitoriams.

R. D. Golianeko lenkiškumo apraiškų būdai muzikoje gali būti pritaikyti tiriant ir lietuviškumo apraiškas. Nors XIX a. muzikos istorijoje nesusiformavo tik lietuvių muzikai būdingi šokiai ar ritmai, nuo 1830 metų buvo sukurta ir publikuota kūrinių, įvardintų lietuviškais arba turinčių simbolinį lietuvišką pavadinimą. Juos galima priskirti pirmam, idėjų, lygmeniui. Lietuvos ir ATR istorinių įvykių rekonstrukcijos, istorinių asmenybių įkūnijimas fiksuojamas lenkų, baltarusių ir italų kompozitorių operose, S. Moniuszko ir kitų kūryboje. R. D. Golianeko įvardinto pasienio kūrėju A. Mickevičiaus kūryboje buvo ryškūs lietuviški elementai, jo kūrybą naudojo įvairūs kompozitoriai.

Kita vertus, kyla klausimas, ar šis principas tinka lietuviybės apraiškų ieškoti lenkų, buvusių ATR bendrapiliečių, kūryboje, nes galimos įvairios traktuotės ir manipuliacijos.

3.6. Žengiant į XXI amžių

Darius Staliūnas nagrinėdamas Lietuvos idėją mėnraštyje „Aušra“ prie Antonio D. Smito keturių nacionalizmo elementų¹⁶ - individualumą, istoriją ir likimą turinčios tautos; tautos, kaip politinės, socialinės galios šaltinio ir aukščiausio

¹⁵ R. D. Golianekas mano, jog toks operos pavadinimas labiau sudomino, juolab, kad originalus dramos „Konrad Wallenrod“ pavadinimas nesuferavo veiksmo vietos ir laikotarpio, o ji pati nebuvo populiari. Golianek, 2018, 368.

¹⁶ „1. The world is divided into nations, each with its own individuality, history and destiny. 2. The nation is the source of all political and social power and loyalty to the nation overrides all other allegiances. 3. Human beings must identify with a nation if they want to be free and realize themselves. 4. Nations must be free and secure if peace and justice are to prevail in the world.“ Smith, 1991, 74.

lojalumo tikslo; vardan laisvės ir savirealizacijos su tauta besiidentifikuojančio individo; ir tautos laisvės bei saugumo kaip taikos ir teisingumo pasaulyje sąlygos, siūlo pridėti nedominuojančioms Vidurio ir Rytų Europos tautoms būdingą tikėjimą bendra tautos narių kilme, nes jis suformuoja specifinę nacionalizmo formą – etnonacionalizmą (Staliūnas, 2013, 273). Remdamasis „Aušros“ publikacijomis, jis aptaria Lietuvos idėjos dedamąsias – tautą, kurią pagal „Aušrą“ sudarė lietuvių kalbą išsaugoję valstiečiai ir jų vedliai – inteligentija bei galbūt į lietuvių tautą grįšianti bajorija; kalbą, kaip tautiškumo požymį, teigdamas: „Kaip ir daugumos kitų Vidurio ir Rytų Europos nedominuojančių tautinių grupių nacionalizmų atveju, svarbiausias tautiškumo požymis, t. y. tai, kas aiškiausiai liudija individą priklausant tam tikrai konkrečiai tautai, Aušroje yra kalba – paprastai tai būna gimtoji kalba.“ (Staliūnas, 2013, 274). Akcentuojamas Jono Basanavičiaus gimtosios kalbos atsisakymo prilyginimas nuodėmei, Jono Šliūpo perspėjimas, jog tautos kūrimui nepakaks kalbos, bei lietuvių kalbos prestižo kėlimas teigiant ją esant seniausią ir kunigaikščių kalbą. Kaip trečią Lietuvos idėjos dedamąją D. Staliūnas išskiria etninę kilmę, kuri, pagal jo nurodytą lietuvišką etnonacionalizmo atvejį, apibrėžia asmens priklausymą tautai per jo kilmę ir kaip pavyzdį pateikia J. Zauerveino eilių ištrauką, nurodančią į gimstant atsinešamą tautiškumą. Kaip nurodo D. Staliūnas, būtent remdamiesi šia logika, „Aušros“ autoriai lietuviams priskyrė didelę dalį XIX a. pirmos pusės autorių – Adomą Mickevičių, Liudviką Kondratovičių ir kitus. Pabrėžtina, jog „Aušros“ autoriai bajorų lenkiškumą laikė įgyta, paviršine savybe, o lietuviškumą – įgimta. Ketvirta Lietuvos idėjos dedamoji nurodoma garbinga praeitis, tai yra lietuvių tautą nurodant kaip vieną seniausių, o Lietuvos valstybę – kaip labai galingą. D. Staliūnas pabrėžia, jog tokios idėjos yra būdingos daugeliui nedominuojančių etninių grupių, kartu tuo aiškinant siekiamą „tautos pabudimą“ - „Aušra“ tautos nuosmukio pradžia laikė uniją su Lenkija ir Vytauto mirtį, tad tautos panteone galėjo būti tik kunigaikščiai iki Vytauto. Lietuvos ribos yra penktoji Lietuvos idėjos dedamoji, siejama su kalba, tad žemaičiai ar Prūsijos lietuviai laikyti nedaloma lietuvių dalimi. Pagal D. Staliūną, etnolingvistinę tautos sampratą pabrėžė publikacijos iš vietovių, kuriose gyveno lietuviai, nepaisant, kiek toli ji buvo nuo Lietuvos. Reikšminga tai, jog būtent Kaunas buvo matomas kaip galimas lietuvių tautinis centras. Autorius pabrėžia, jog nepriklausomos Lietuvos idėjos jau buvo matomos „Aušroje“, o vienas iš leidėjų, J. Šliūpas, JAV lietuvių laikraštyje „Lietuviškas balsas“ 1885 m. suformulavo, jog to siekiant pirmiausiai reikia lavinti „tamsesnius brolius“, taip suteikiant jiems ginklą prieš bet kokią priespaudą.

Remiantis D. Staliūno išvadomis, jog „Aušroje“ skelbtos idėjos atitiko esmines nacionalizmo ideologijos tezes, galima konstatuoti, jog XIX a. 9 dešimtmetyje egzistavo tvirta individualios, turinčios išskirtinę praeitį lietuvių etnolingvistinės tautos samprata – lietuvių kalbos mokėjimas prilygintas dorovei, tik ją mokantys galėjo priklausyti tautos branduoliui – būtent valstiečiai, susipratusi inteligentija ir tik iš dalies bajorija, turinti prigimtinį tautiškumą. Vienas iš svarbiausių tautinės tapatybės išgryninimo būdų laikytas atsiribojimas nuo lenkiškumo (Staliūnas, 2013, 285).

Algis Kalėda, nagrinėdamas kultūrinę tapatybę, pabrėžia, jog Lietuvos kūrėjus vienijo visoje Europoje vyravusi bendroji romėniškoji – universali ir kosmopolitinė -

kultūra, o vietinė kultūra ne tik buvo traktuojama kaip paviršinė dekoracija, nebuvo keliami klausimai ir dėl kūrėjų tautybės. Idėjinis lūžis įvyko XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje, plintant romantizmo idėjoms ir iškeliant tautos kultūrą ir meną. Konstatuodamas, jog XIX a. Lietuvos šviesuomenė stengėsi skleisti tautos istoriją ir papročius, o idėjų sklaidimo aplinka buvo Vilniaus universitetas, A. Kalėda pabrėžia: „To meto Lietuvoje vykstančių procesų išskirtinumą ypač lėmė tai, jog elitinė intelektualinė kultūra iš esmės buvo ugdoma svetima lenkų kalba, tad nuodugnesnių įžvalgų reikalauja ir šia kalba kuriamos Lietuvos literatūros nuostatos.“ (Kalėda, 2002, 95). A. Kalėda pabrėžia terminų „Lietuvos literatūra“ ir „lietuvių literatūra“ skirtumus bei interpretacijų galimybes. Jo iškeliami „eretiškais“ įvardinti klausimai: ar vien dėl lietuvių kalbos, kuria parašytas kūrinys, jo turinys tampa lietuviškas, ir ar Lietuvoje kuriame literatūra turi būti tik lietuvių kalba – nes nevertinant, kokia kalba buvo sukurtas kūrinys, jis „savo prasmes skleidžia daugiau per aukštesniusius struktūros lygmenis (fabulą, personažus, sugestijuotas idėjas ir pan.)“, tinkami ir svarstant muzikos lietuviškumo paradigmas (Kalėda, 2002, 96).

Kalbėdamas apie Lietuvos lenkiškosios literatūros autorius - A. Mickevičių, J. Čečiota (J. Czeczot), V. Syrokomlę ir kitus, jis pabrėžia, jog svarbesnis yra indentifikavimosi, savimonės veiksnys. Tokiems autoriams jis priskiria ir rašytojus, kūrusius dviem kalbomis, pavyzdžiui, D. Pošką, Maironį, V. Krėvę-Mickevičių ir kitus. Jis teigia, jog XIX a. – XX a. pradžioje svarbiausia buvo ne kalba, bet autorius skleidžiamos idėjos ir jo tapatumas buvo svarbiausias tautiškumo rodiklis (Kalėda, 2002, 97). A. Kalėda išskiria Adomą Mickevičių: „Jo kultūrinės, dvasinės, pilietinės tapatybės paieškos yra žymiai reikšmingesnės, vaidingesnė nei daugelio amžininkų, ganėtinai populiarių Lietuvos dvareliuose bei salonuose, emocingai ir patetiškai reiškusių savo meilę tėviškei.“ (Kalėda, 2002, 98).

Įvertinant šiame skyriuje aptariamų autorių – M. Römerio, M. Hrocho, V. Kavolio, P. Subačiaus, R. D. Golianeko, D. Staliūno ir A. Kalėdos - iškeltas idėjas galima teigti, jog jos papildo ir iš dalies persidengia bei galimos pritaikyti analizuojant lietuviybės apraiškas natų leidiniuose.

Pabrėžtina, jog iki valstybingumo atstatymo parašytas M. Römerio veikalas neapėmė lietuvių kultūros išlikimo, knygų ir natų leidybos išaugimo 1905 – 1917 metais. Jo siūlymas lietuvių tautinio atgimimo pradžią sieti su „Aušra“ sutampa su pirmųjų lietuvių kalba parašytų autorinių kūrinių, pasižyminčių aiškia lietuviybės tema, išleidimu. Vėlesniais, M. Römerio įvardintais kriziniu ir politiniu, laikotarpiais buvo leisti vis labiau lietuviškas temas akcentuojantys natų leidiniai.

M. Hrochas lietuvių tautinio judėjimo pradžią laiko tik XX a. pradžią, nepaisant to, kad pirmasis tautosakos rinkimo etapas Lietuvoje vyko nuo XIX a. pirmos pusės, kai buvo išleistos ir pirmosios natos lietuvių kalba. Pabrėžtina, jog antruoju etapu galima laikyti tiek lietuviškų temų atsiradimą lenkų autorių natų leidiniuose nuo XIX a. 4 deš., tiek nuo XIX a. 9 deš. lietuvių kalba leistus natų leidinius. Taip pat reikėtų atsižvelgti, jog masinės raidos etapu laikytinas visos leidybos išaugimas atšaukus spaudos draudimas Lietuvoje ir dešimtmečiu anksčiau JAV.

Šešių V. Kavolio elementų sistema, nors skirta analizuoti literatūros raidą, taip pat pritaikoma tiriant natų leidinius, išleistus lietuvių kalba. Lietuvių dainų rinkimas

ir leidyba sietini su pasaulietiniu sąmoningumu, istorinės praeities ir gamtos akcentavimas sietinas su istorinės nostalgijos elementu, XIX a. 9 deš. išleistuose originaliuose kūriniuose matomas novatoriškumo džiaugsmas. Galima išskirti taip pat socialinę kritiką, matomą negausiuose revoliucinių dainų leidiniuose, išėivijoje leistuose leidiniuose – judraus žmogaus atsiradimą bei tautos aktyvėjimą modernios tautos įvaizdį kuriančiuose natų leidiniuose, leistuose atšaukus spaudos draudimą ir vėliau.

Pabrėžtina, jog P. Subačius trijų kultūrų modelį lygina su A. D. Smith'o keturių elementų - vizijos, kultūros, solidarumo ir politikos – idėja, C. Gerco nacionalizmo fazių modeliui, bei M. Hrocho trijų tautinio sąjūdžio etapų fazėmis. Jis akcentuoja, jog jo modelis yra abstraktus, o kultūros vystosi lygiagrečiai, persidengia. Remiantis jo teiginiu, liaudies dainų rinkinių leidyba, kuri etapais tęsėsi visą XIX amžių ir vėliau, galima laikyti tautiško akumuliacijos kultūra, harmonizuotų liaudies dainų, liaudiškais intonacijomis pagrįstų dainų ir gausiai tautine simbolika iliustruotus leidinius – tautinio išsivadavimo kultūra, o tautos politizavimo kultūrai priskirtini ideologizuoti, skirtingas tapatybes pabrėžiantys leidiniai.

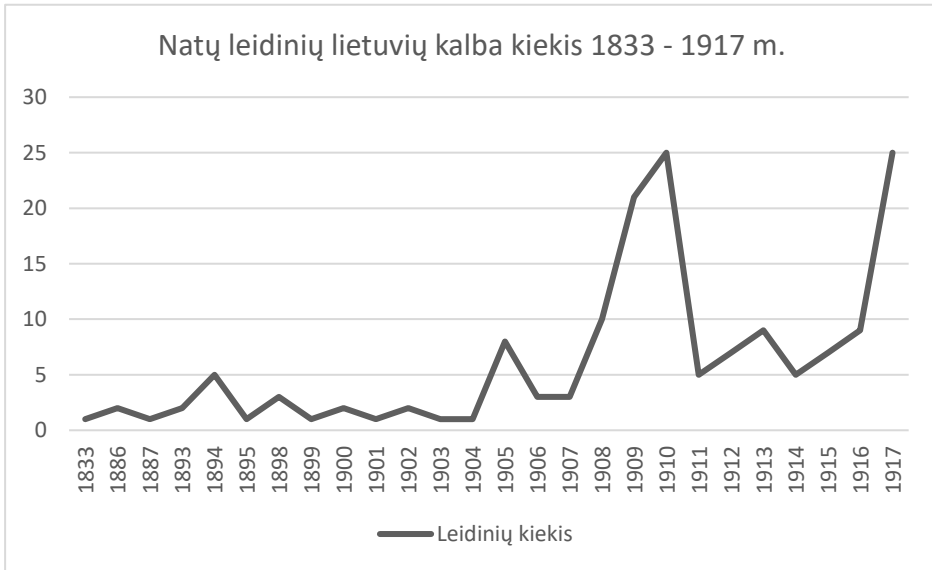
A. D. Smito keturis nacionalizmo elementus naudoja ir D. Staliūnas, prie jų pridėdamas tikėjamą bendra tautos narių kilme ir pabrėždamas kalbos svarbą, o tai svarbu atsižvelgiant į išėivijoje leistus natų leidinius lietuvių kalba. A. Kalėda akcentuoja ne kalbą, o autorių idėjas, ypač atsižvelgiant į tai, jog XIX a. kultūros sklaida vyko lenkų kalba.

Remiantis tuo svarbu įvertinti R. D. Golianeko lenkiškumo paieškų užsienio muzikoje metodus. Savo darbo išvadose jis teigia, jog „muzikinių veikalų, sukurtų užsienio kompozitorių ir esančių susidomėjimo lenkiška tematika išraiška „ilgojo XIX amžiaus“ laikotarpiu, problematika pasirodo esanti daugialypė ir palyginti įvairi. Pateikti tipai ir būdai pateikia galimybių panoramą, tačiau taip pat liudija apie įvairų lenkiškumo kategorijos suvokimą.“ (Golianek, 2019, 365) Jis pabrėžia kūrinių balsui, daugiausiai operų, istorinę, daugiausiai bendros Lietuvos ir Lenkijos arba tolimos, egzotiškos šalies, tematiką, šokių ritmiką, kaip ir Lenkijos, lenkiškumo kūrinių pavadinimuose bei A. Mickevičiaus poezijos naudojimą. Nepaisant to, kad tik lietuvių muzikai būdingų šokių ritmų XIX a. muzikoje nesusiformavo, fiksuojami kūriniai, įvardinti lietuviškais ar pavadinimais susiję su Lietuva, istorinių įvykių ar asmenybių vaizdavimas, itin lietuviškos tematikos A. Mickevičiaus poezija grindžiami kūriniai. Tai, kad dauguma tokių kūrinių randami lenkų ir baltarusių, ir ypač R. D. Golianeko įvardijamų pasienio kompozitoriais, kūryboje, taip pat liudija kintantį tautinės tapatybės suvokimą.

4. LIETUVYBĖS IŠRAIŠKA XIX A. NATŲ LEIDINIUIOSE

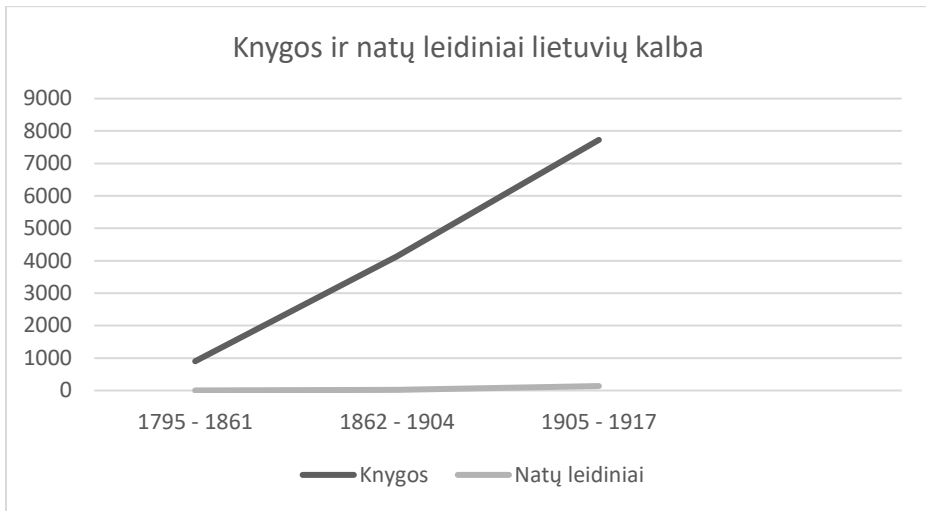
4.1. Natų leidiniai lietuvių kalba

Tiriant natų leidinius lietuvių kalba, naudojamosi įprasta lietuvių istoriografijoje ir bibliografijoje periodizacija, paremta politiniais pasikeitimais ir įvykiais: 1795-1861, 1862-1904 ir 1905-1917 m. Po trečiojo ATR padalijimo 1795 metais ir iki XIX a. septinto dešimtmečio buvo išleistas tik vienas natų leidinys lietuvių kalba.

1 pav. Natų leidinių lietuvių kalba kiekis 1833 – 1917 m.

Tai 1833 metais išleistas Simono Stanevičiaus dainų rinkinys „Pažymės žemaitiškos gaidos, pridėtinios prie Dainų žemaičių“. Nuo pirmojo natų leidinio 1833 metais iki 1904 m. spaudos draudimo panaikinimo leidinių kiekis yra itin mažas: vos 23 leidiniai, o 1905 – 1917 m. išleista keliskart daugiau leidinių – 156. Akivaizdus augimas pastebimas 1904 – 1906, 1907 – 1910 bei 1917 metais. Pabrėžtina, jog didžioji dauguma leidinių yra mažos arba nedidelės apimties.

2 pav. Knygos ir natų leidiniai lietuvių kalba 1795 – 1917 m.

Autoriai. Akivaizdu, jog natų leidyba lietuvių kalba, lyginant su knygų leidyba, visą XIX a. nebuvo gausi. Kūrinius lietuvių kalba pastoviau kūrė ir leido tik keletas asmenų, kitų kūryba buvo pavienė ar net atsitiktinė. Būtent aktyvių asmenybių veikla paaiškina leidinių skaičiaus padidėjimą XIX a. antroje pusėje.

Neretai vokalinės muzikos leidinių antraštės (ypač tai pasakytina apie dainas balsui ir fortepijonui, rečiau – chorui) buvo spausdinamos lygiagrečiai keliomis kalbomis – lietuvių, rusų, lenkų, prancūzų, yra lygiagrečiai išversto teksto pavyzdžių. Vienas įdomiausių atvejų – natų leidiniai išleisti lygiagrečiai lietuvių ir esperanto kalba.

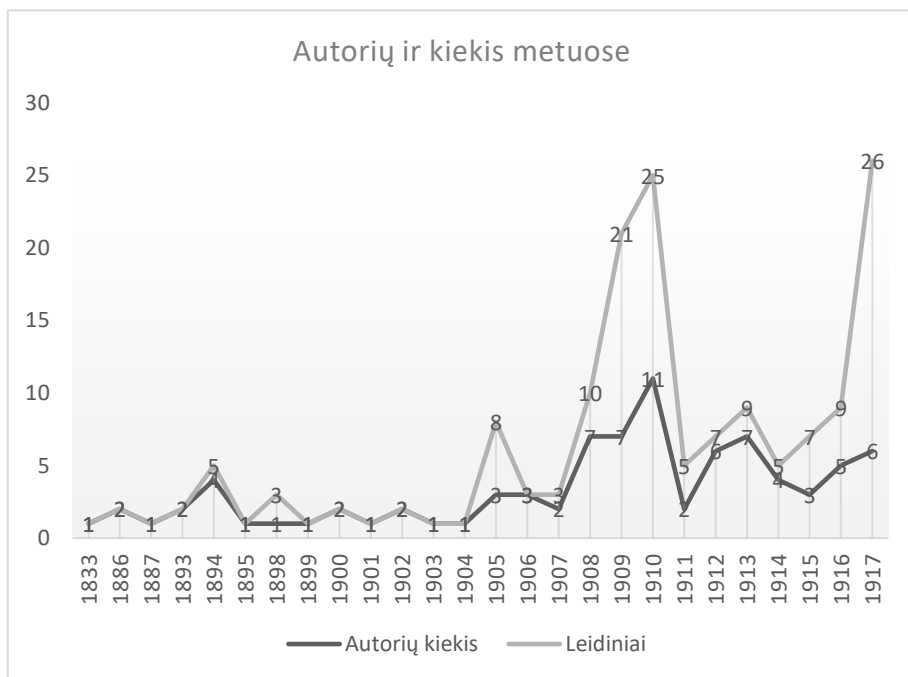
Esperanto kalba siejasi tiek su lietuvių, tiek su lenkų istorija, o natų leidiniai esperanto kalba reikalauja atskiro tyrimo. Natų leidinių esperanto kalba XX a. pradžioje ir susijusių su Lietuvos kultūra randama nedaug. Tai du J. Naujalio leidiniai A. Dambrausko-Jakšto eilėmis: į bibliografinius sąrašus nepatenkanti 1902 m. Kaune išleista daina chorui „Ho! Eksonu nova kanto“¹⁷ ir rinkinio „Dainos mišriam chorui“ op. 17 antras sąsiuvinis, išleistas lygiagrečiai lietuvių ir esperanto kalbomis¹⁸. Kunigas, rašytojas, literatūrologas, filosofas Adomas Dambrauskas-Jakštas (1860-1938) buvo aktyvus esperantininkas, pirmasis Lietuvoje parengęs esperanto kalbos vadovėlį „Mokintuve terptautiškos kalbos Daktaro Esperanto / Lernolibro de la lingvo internacio por Litovoj“, išleistą Tilžėje 1890 ir 1904 metais. 1912 m. Seinuose išleistas S. Tijūnaičio esperanto kalbos vadovėlis „Tarptautinė kalba esperanto“. Taip pat XX a. pr. (leidimo metai netikslūs) Varšuvoje, J. Giunterio (J. Günther) leidykloje, buvo išleista Baranskio daina balsui ir fortepijonui „La tagigo: kanto esperantista“ (Aušra: esperantininko daina). Dainos žodžių autorius – Antanas Grabovskis (Antoni Grabowski) (1857-1921), lenkų inžinierius

¹⁷ J. Naujalis, „Kanto. Ho! Eksonu nova kanto. Dedicita al la societo „Espero“ por la jubilea tago de gia dekjara ekzistado“ (tririgardita de Dro Zamenhof), Kaunas, 1902 m.

¹⁸ J. Naujalis, „Dainos mišriam chorui“ op. 17 antras sąsiuvinis, Seinai, 1912 m.

chemikas, publicistas ir lenkų esperantininkų judėjimo veikėjas, į esperanto kalbą išvertęs A. Mickevičiaus, A. Asnyko, J. Slovackio, M. Kanopickos ir kitų poeziją.

Muzikos leidyba lietuvių kalba XIX a. vis tiktai išliko marginalinė bendro tautinio kultūrinio gyvenimo sritis. Situacija pasikeitė XIX – XX amžių sandūroje, kai į lietuvių kultūrinį judėjimą įsijungė profesionalias muzikos studijas baigę Juozas Naujalis, Česlovas Sasnauskas, Teodoras Brazys ir Mikas Petrauskas. Be abejo, ryškiausia XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios muzikos figūra tarp lietuvių buvo Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (1875–1911), laikomas ir profesionaliosios lietuviškos muzikos pradininku. Kiti muzikai, kurių kūriniai buvo išspausdinti XIX a., priskirtini prie muzikų-mėgėjų, kuriems muzika buvo tik viena iš daugelio jų veiklos sričių.

3 pav. Autorių ir leidinių kiekis 1795 – 1917 m.

Per tiriamą laikotarpį randami 36 autoriai – kompozitoriai ir sudarytojai¹⁹, tačiau dominuoja penki autoriai – V. Kudirka, J. Naujalis, M. Petrauskas, Č. Sasnauskas ir S. Šimkus. Jie visi kūrė XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje, skirtingose Lietuvos ir pasaulio vietose, buvo itin skirtingų pažiūrų. Kitų autorių – kompozitorių ir/ar sudarytojų randama dar 32. Beveik visi šie asmenys buvo aktyvūs tautinio atgimimo veikėjai, savo gyvenime derinę daugybę veiklų. Religinės muzikos leidinių iniciatoriai buvo vargonininkai arba kunigai.

Juozas Naujalis (1869–1934) kompozitorius, chorų vadovas, pedagogas. Daugeliu Lietuvos muzikos istorijos atveju jis įvardijamas kaip „pirmasis“. Varšuvos muzikos institute studijavo vargonus ir kompoziciją. Baigęs dirbo Kauno

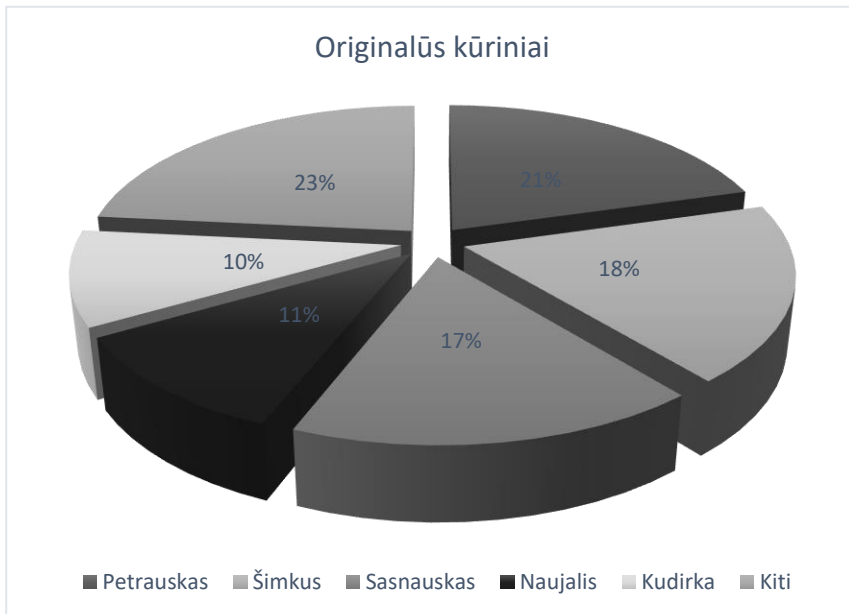
¹⁹ Kai kurių leidinių atveju kompozitoriaus ir parengėjo funkcijas susiniveliuoja.

arkikatedros vargonininku. Jis įsteigė vargonininkų ir chorų vadovų kursus, vargonininkų mokyklą, kuri vėliau tapo Valstybine muzikos mokykla, o nuo 1933 m. – konservatorija. Religinės muzikos žinias jis gilino Regensburgo bažnytinės muzikos mokykloje. Spaudos draudimo laikotarpiu įsteigė slaptą dainų draugiją. Turėjo muzikos leidinių parduotuvę.

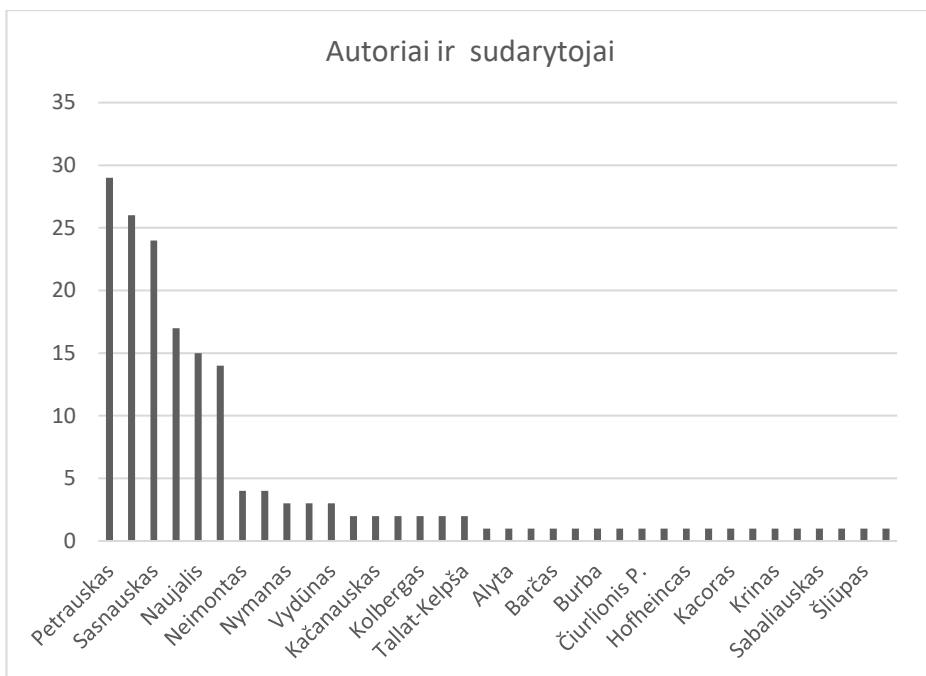
Česlovas Sasnauskas (1867–1916) kompozitorius, vargonininkas, chorų vadovas, dainininkas. Daugiau nei dvidešimt metų, iki mirties, dirbo Sankt Peterburge šv. Katerinos bažnyčios vargonininku ir choro vadovu. Studijavo archeologiją ir dainavimą Peterburgo konservatorijoje, vėliau ir kompoziciją. Prahoje studijavo grigališkąjį giedojimą. Dalyvavo lietuvių draugijoje Peterburge kaip dainininkas, chorų vadovas ir muzikos kritikas.

Mikas Petrauskas (1873–1937) kompozitorius, chorų vadovas, pedagogas, pirmosios lietuviškos operos „Birutė“ (1906) autorius. Studijavo Peterburgo konservatorijoje, dalyvavo lietuvių draugijų veiklose. Muzikos žinias gilino Sorbonoje ir Italijoje. Dėl politinių persekiojimų pabėgo į JAV, kur praleido didesnę gyvenimo dalį, ten organizavo chorus, Lietuvių konservatoriją, kūrė operetas, leido savo kūrinius.

Stasys Šimkus (1887–1943) kompozitorius, chorų organizatorius, pedagogas, Klaipėdos konservatorijos steigėjas, dirigentas. Studijavo Varšuvos muzikos institute, Sankt Peterburgo konservatorijoje, stažavosi Leipcigo ir Berlyno konservatorijose.

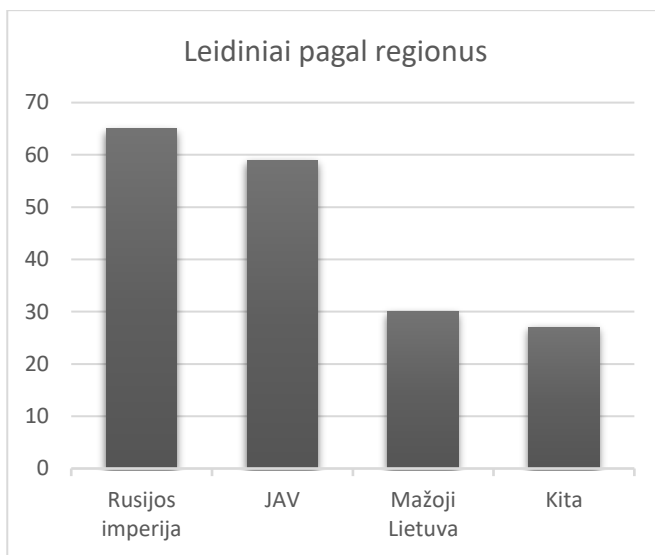
4 pav. Originalūs V. Kudirkos, J. Naujaliao, M. Petrausko, Č. Sasnausko, S. Šimkaus ir kitų kūriniai 1795 – 1917 m.

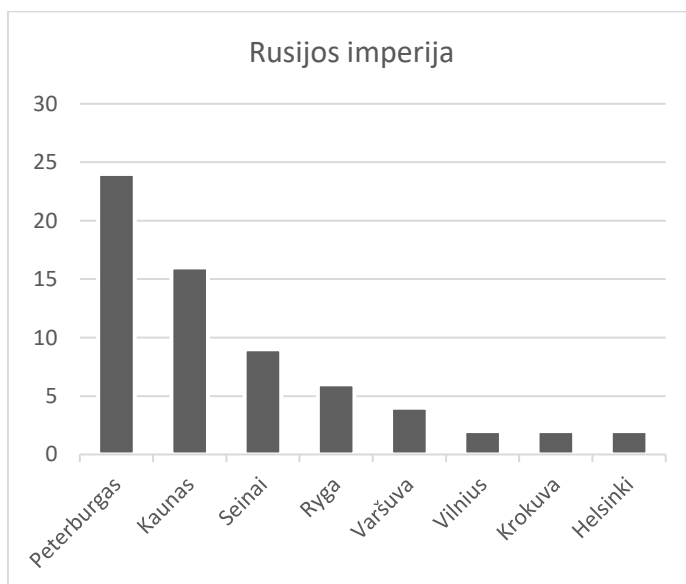
5 pav. Natų leidinių autoriai ir sudarytojai 1795 – 1917 m.

Leidinių geografija. 1862-1904 metų bibliografijoje išskiriami penki leidinių lietuvių kalba tipai: daugiausia gotišku šriftu spauda, leista Mažojoje Lietuvoje ir skirta vietiniams gyventojams, Didžiosios Lietuvos spauda, iki spaudos draudimo leista Vilniuje, o po uždraudimo – Mažojoje Lietuvoje, spauda, leista JAV lietuvių, mokslinė literatūra, leista Rusijos ir Europos šalių mokslo įstaigose, įvairių lietuvių kolonijų Rusijos imperijoje ir emigrantų spauda (Lietuvos bibliografija, 1988, 22).

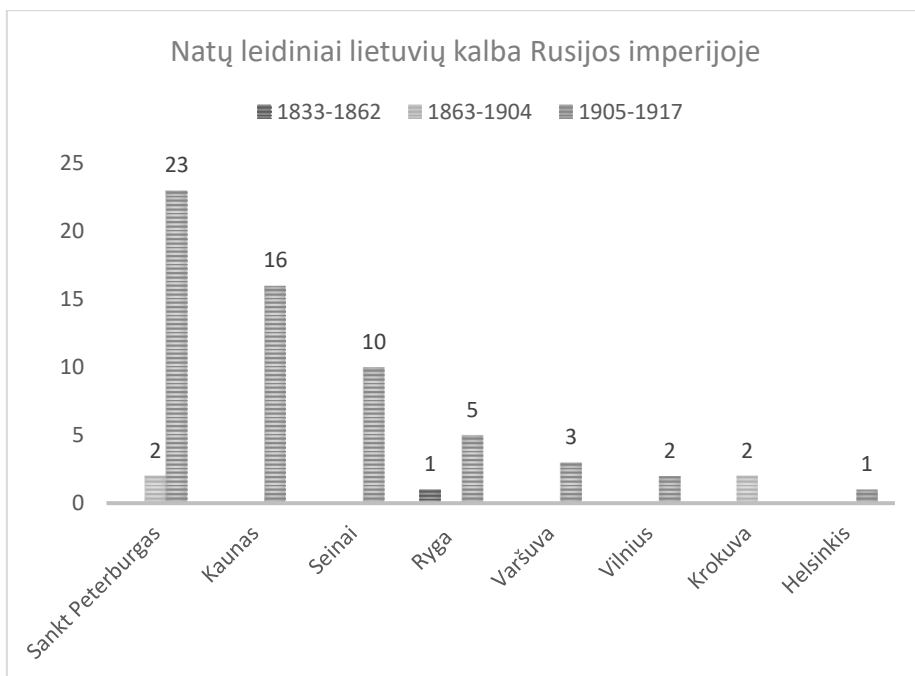
Nepaisant to, kad randama 18 miestų, kuriuose išleisti lietuviški muzikos leidiniai, faktiškai leidyba vyko trijose šalyse: Rusijos imperijoje, JAV ir Mažojoje Lietuvoje (daugiausia – Tilžėje). Taip pat keletas leidinių išleisti Vokietijoje (Leipcige).

6 pav. Natų leidinių pasiskirstymas pagal regionus 1795 – 1917 m.

7 pav. Natų leidinių pasiskirstymas pagal miestus Rusijos imperijoje 1795 – 1917 m.

8 pav. Natų leidinių pasiskirstymas pagal miestus Rusijos imperijoje 1795 – 1917 m., 1833 – 1862, 1863 – 1904, 1905 – 1917 m.

Analizuojamu laikotarpiu natų leidiniai Rusijos imperijoje leisti keliuose miestuose – Sankt Peterburge, Kaune, Rygoje, Varšuvoje, Vilniuje, Krokuvoje ir Helsinkyje. Tai daugiausia susiję su ten gyvenusių lietuvių bendruomenėmis arba su lengvesnėmis leidybos sąlygomis. Pirmasis natų leidinys lietuvių kalba yra S. Stanevičiaus „Pažymės...“ (1833, Ryga). 1863-1904 laikotarpyje, kai buvo draudžiama spauda lotyniškais rašmenimis, Krokuvoje išleisti du lietuvių liaudies dainų rinkiniai – studijos: 1879 O. Kolbergo „Pieśni ludu litewskiego“ ir 1900 m. A. Juškos „Melodje ludowe litewskie“; Sankt Peterburge – du P. J. Pranaičio kūriniai fortepionui: „Polka Lietuvaitė“ (1893) ir „Mozūras lietuvaitėms“ (1894). Šie ir tolimesni leidiniai Sankt Peterburge buvo spausdinami G. Šmito spaustuvėje. Vilniaus J. Zavadskio leidykla nurodyta ant kontrafaktinių S. Burbos „Lietuviškos mišių...“ (1887), spausdintų Tilžėje.

1905-1917 metais, atšaukus spaudos draudimą ir aktyvėjant lietuvių bendruomenėms Sankt Peterburge, 1910 m. išleistas J. Neimonto dainynas „Pirmutinė kregždutė“; Č. Sasnauskas čia leido seriją „Lietuviška muzika“ (1909), dainas chorui „Blaivybės himnas“ (1910), „Ateitininkų himnas“ (1913), „Žmonijos gerovė“ (1917) ir „Skubink prie kryžiaus“ (1917); S. Šimkus - dainas „Kur bakūžė samanota“ (1911), „Lietuviais esame mes gimę“ (1912) rinkinį chorui „Keturių dainos“ (1913); 1914 m. išleista J. Tallat-Kelpšos daina „Ne margi sakalėliai“.

Kaune natų leidinius leido J. Naujalis (10 pavadinimų) ir A. Petronis (S. Šimkaus „Dainų dainorėlis“, 1913). Spausdinta M. Sokolovskio ir A. Estrino, F. M. Lipšico, J. Margolino ir kitose spaustuvėse.

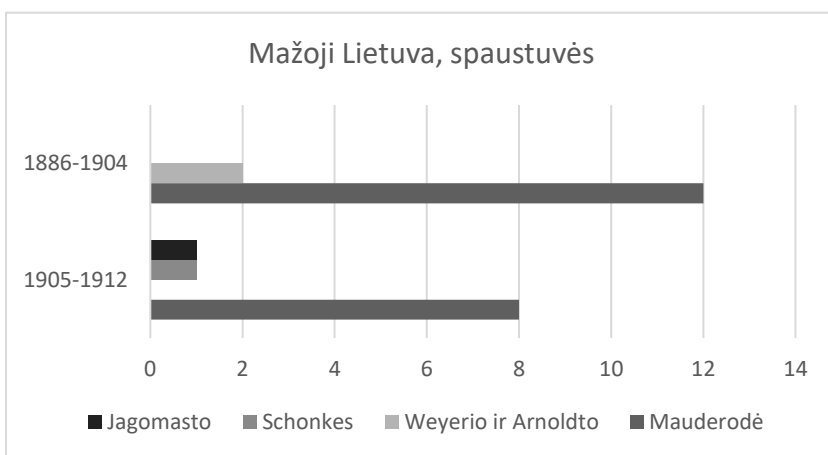
Vilniuje šiuo laikotarpiu išleisti du natų leidiniai – O. Kolbergo „Melodje do piesni litewskich“ (1905) ir J. Gudavičiaus „Miškas ir lietuvis“ (1917).

Varšuvoje išleisti trys natų leidiniai – J. Naujalio „Noktiurnas“ (1907), M. K. Čiurlionio dainynas mokykloms „Vieversėlis“ (1908) ir J. Štarkos daina „Siuntė mane motinėle“ balsui ir fortepijonui (1912)

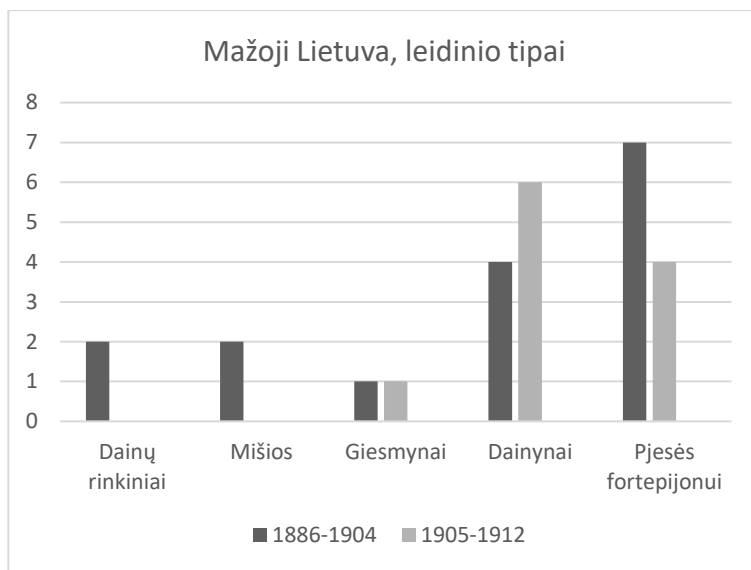
Seinai, kurie nuo 1815 m. priklausė Rusijos imperijos valdomai Lenkijos karalystei, buvo vienas iš lietuvių kultūrinių centrų, čia veikė Seinų kunigų seminarija, lietuviška mokykla, įvyko pirmasis lietuvių kalbininkų suvažiavimas. Seinuose natų leidinius leido kunigų „Laukaitis, Dvaranauskas, Narjauskas ir bendrovė“ spaustuvė, veikusi 1906-1915 metais. Jie daugiausiai leido lietuviškus leidinius. Čia 1909 m. išleisti J. Neimonto dainynai „Auksinės varpos. Senovės dainos, surinktos Ūdrijos apylinkėje“ ir „Rūtų vainikėlis. Dainos, surinktos Šešupės apylinkėse“, 1913 m. „Kanklės. Senovės lietuvių dainos“; J. Katiliaus giesmynas „Betliejaus balsai“ (1910, 1913); 1910 m. serijoje „Lietuviška muzika“ Sąs. 12. išleista Č. Sasnausko kantata „Vyrjai-broliai“; 1912 m. aukščiau minėtos Naujalio „Dainos mišriam chorui“ op. 17; „Vargonininko“ priedas su giesmėmis „Veni, creator“ ir „O salutaris“; 1913 m. „8 lietuviškos tautiškos dainos“.

Rygos lietuvių bendruomenė buvo viena didžiausių Rusijos imperijoje iki Pirmojo pasaulinio karo. Daug Lietuvos muzikinei kultūrai nusipelnė Rygoje studijavęs ir dirbęs Aleksandras Kačanauskas (1882-1959), kuris vadovavo chorams, statė M. Petrausko ir savo operetes, vargonininkavo, su vokaliniu sekstetu 1907-1910 m. įrašė pirmąsias lietuviškas plokšteles. Rygoje išleistas jo fortepijonui parengtas „Lietuvių himnas“ (V. Kudirkos „Tautiška giesmė“), operetė „Jaunoji našlė“ (dauginimo prietaisu, apie 1908). Rygoje išleisti čia didesnę gyvenimo dalį praleidusio P. Stankevičiaus kūriniai: mišriam chorui parengta V. Kudirkos „Tautiška giesmė“ (1908) ir maršai fortepijonui „Tėvynės garbei“ ir „Didysai Lietuvos kunigaikštis Vytautas“.

Helsinkyje, kuris tuo metu priklausė Rusijos imperijai, išleistas vienas natų leidinys - kunigo A. Sabaliausko „Lietuvių dainų ir giesmių gaidos“ (1916).

9 pav. Natų leidinių pasiskirstymas pagal spaustuves Mažojoje Lietuvoje 1886 – 1904 ir 1905 – 1912 metais

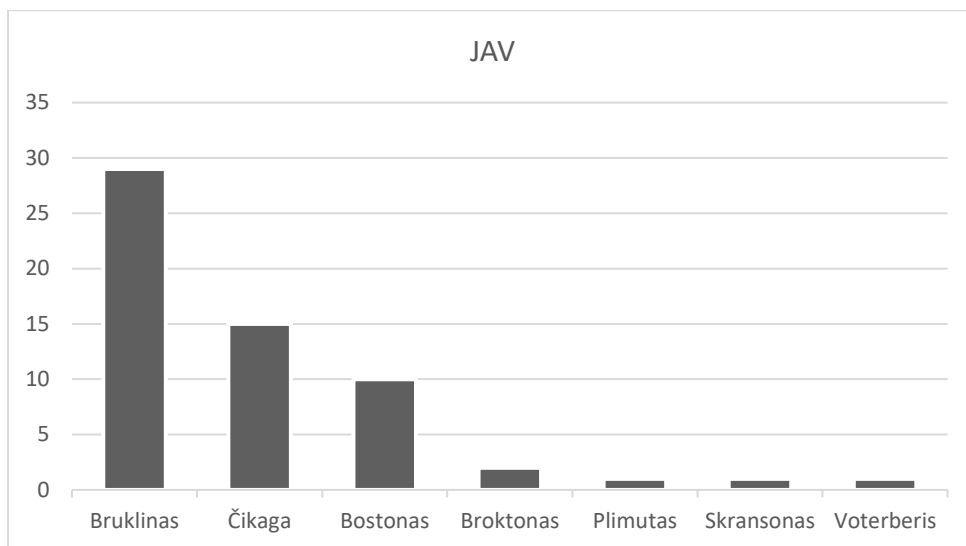

10 pav. Natų leidinių, išleistų Mažojoje Lietuvoje 1886 – 1904 ir 1905 – 1912 metais, tipai

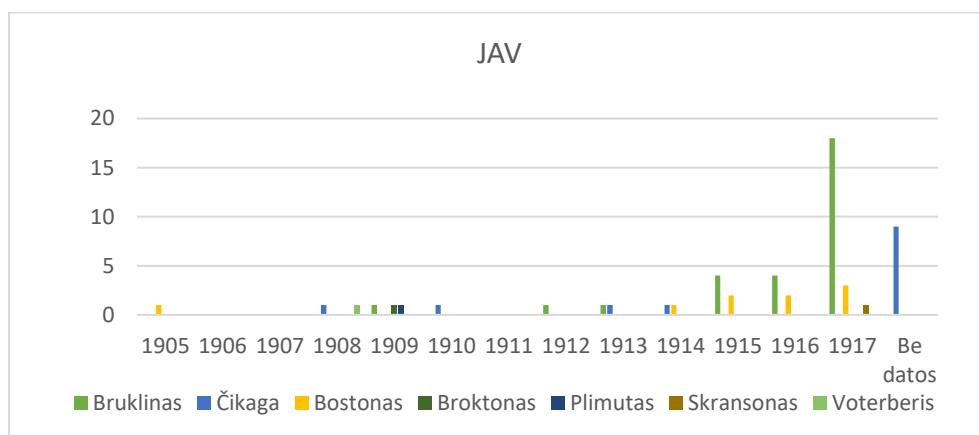
Mažojoje Lietuvoje išleisti natų leidiniai buvo leidžiami vienoje didžiausių Tilžės spaustuvių – O. Von Mauderodės spaustuvėje, veikusioje 1881-1944 metais. Ši spaustuvė spausdino visuomeninius, politinius, kultūrinius leidinius, lietuvišką periodiką, jos leidžiami leidiniai buvo ypač aktualūs spaudos draudimo laikotarpiu. Po spaudos draudimo panaikinimo lietuviškų leidinių paklausa sumažėjo, tad jų spausdinta mažiau, o 1933 m. valdžią Vokietijoje užėmus naciams, beveik nieko nebespausdinta. Keletas lietuviškų muzikos leidinių taip pat buvo išleisti kitose Tilžės spaustuose: 1886-1890 veikusioje E. Vejerio ir L. Arnoldto (E. Weyer ir L. Arnoldt), vėliau perpirktoje J. Šrionkės (J. Schönke) (veikė 1890-1940) bei 1896-1941 veikusioje E. Jagomasto (Jagomasto iki 1912, vėliau „Lithuania“) spaustuvėse.

Spaudos draudimo laikotarpiu išleistas Barčo (Bartsch) (1886, 1889), Becenbergerio (Becenberger) (1901) lietuvių liaudies dainų rinkiniai, Hoffhainco (Hoffheinc) (1894) giesmynas, Eremino (1902), Vydūno (1904) dainynai, Kalvaičio (1886,) ir Burbos (1887) mišios. P. Mikolainis O. Mauderodės spaustuvėje atspausdino visus V. Kudirkos leidinius lietuvių kalba – dainynus (1895 ir 1899) ir pjeses fortepijonui (1893, du leidiniai 1894, trys 1898, 1900, 1903, keturi leidiniai 1905).

Atšaukus spaudos draudimą autoriaus lėšomis išleistas J. Naujalio „Mažas bažnytinis giesmynėlis“ (1908), V. Palukaičio „Daina 1905 metų“ (1908), Vydūno „Lietuvos varpeliai“ (1907, 1909), M. Petrausko „Trimitas. Laisvos dvasios giesmės ir dainos“ (1910), Niemano dainų rinkiniai „Byrutės“ dainų vainikėlis“, „Lietuvių tėvynės dainos“ (1911), S. Šimkaus „Mūsų dainos“ (1911) ir J. Gudavičiaus „Žemaitiškos dainos“ (1912).

11 pav. Natų leidinių pasiskirstymas pagal miestus JAV, 1905 – 1917 m.

12 pav. Natų leidinių pasiskirstymas JAV miestuose, 1905 – 1917 m.

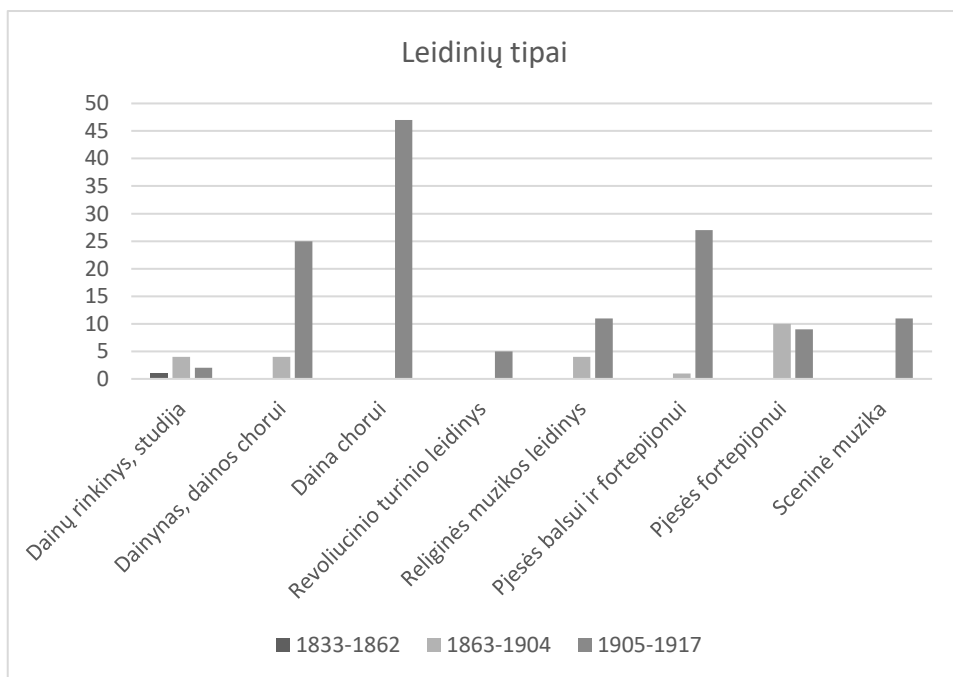
Jungtinėse Amerikos Valstijose natų leidiniai lietuvių kalba buvo leidžiami keliuose miestuose, kuriuose veikė aktyvios lietuvių bendruomenės: Bostone, Bruklina, Čikagoje ir Voterberyje. Kituose miestuose (Plimute, Skransone ir Broktone) išleista po vieną leidinį. Dauguma leidinių yra M. Petrausko, J. Čepukaičio, S. Šimkaus ir Č. Sasnausko kūryba. Nepaisant to, kad lietuvių bendruomenės JAV kūrėsi nuo XIX a. vidurio, natų leidiniai lietuvių kalba pradėti leisti tik nuo 1905 metų. Didžioji leidinių dalis – dainos chorui.

1905 m. Bostone išleistas revoliucinių dainų rinkinys „Revoliucijos giesmės“. Visi kiti Bostone išleisti natų leidiniai susiję su M. Petrausko veikla ir ypač jo Lietuvių muzikos konservatorija: 1915-1916 metais išleisti jo rinkiniai „Lietuviškos dainos mišriems balsams“ ir sceniniai veikalai – 1914 m. opera „Šienapjūtė“, 1916 m. operetė „Šventoji naktis“, 1917 m. – ištraukos iš operų „Eglė“, „Birutė“, „Vestuvės“.

Po vieną leidinių išleista Broktone, tai yra pirmasis M. Petrausko sąsiuvinis „Lietuviškos dainos mišriems balsams“, (1909), Plimute - M. Alytos „Kalnio daina“ (1909) ir Skrantone - K. Šliūpo daina „Tėvynė“ (1917?).

Brukline išleistas vienintelis kompozitoriaus Mikalojaus Konstantino brolio Povilo Čiurlionio leidinys – „Kalėdų giesmė“ (1912) ir taip pat A. Aleksandravičiaus daina „Meilė“ (1916), M. Petrausko dainų rinkinys „Lietuviškas šiupinys“ (1909), daina „Gamta graži“ (Amerikos lietuvių vargonininkų sąjunga, 1912) ir opera „Velnius išradėjas“ („Vienybės lietuvininkų“ (1915); S. Šimkaus dainos „Oželis“, „Šią nedėlėlę“ (1915), „Keturios dainos“, „Plaukia sau laivelis“ ir „Scherzo“ fortepijonui (1916), daina „Kur bakūžė samanota“ (1917). 1917 metais Brukline leista serija „Chorams dainos“, kurioje išleistos penkios Č. Sasnausko ir dvylika S. Šimkaus dainų.

Čikagoje palyginti išleista nedaug leidinių. 1908 m. išleistas dainų rinkinys „Revoliucijos dainos“ („Lietuvos“ lėšos ir sp.), 1910 m. V. Nickaus fortepijoninė pjesė „Žirgelis“, 1913 m. K. Ambrozaičio daina „Nemunas vasaros laike“, 1914 m. Č. Sasnausko kantata „Broliai“. 1905-1917 leista M. Petrausko devynių leidinių serija „Liaudies dainos“. Tikėtina, jog dauguma J. Čepukaičio gaidų, išspausdintų dauginimo prietaisu, buvo išleisti Voterberyje 1910 – 1913 metais, daugiausiai tai harmonizuotos liaudies dainos. Kada ir kur šiuo būdu išleistos S. Šimkaus natos, kol kas nenustatyta.

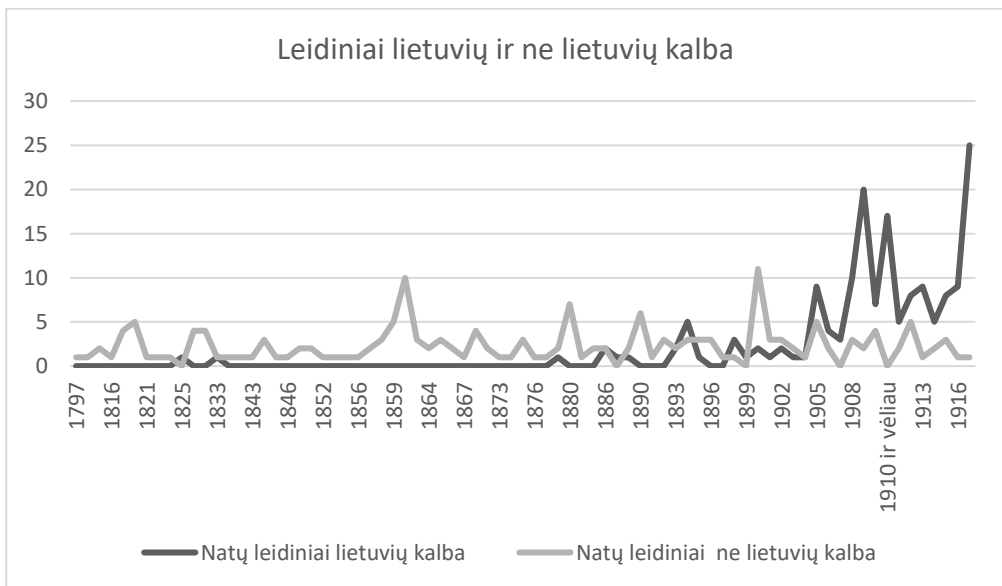
13 pav. Natų leidinių tipai 1833 – 1862, 1863 – 1904 ir 1905 – 1917 metais

Pirmoje XIX a. pusėje buvo išleistas tik vienas natų leidinys lietuvių kalba – jau aukščiau minėtas S. Stanevičiaus „Pažymės...“ (1833). Antrame, 1863-1904 m., laikotarpyje vyrauja fortepijoninės pjesės (Kudirka 1893–1905, Pranaitis 1893,

1894), kitokių leidinių buvo išleista mažiau – keturi dainų rinkiniai-studijos, keturi dainynai, keturi religiniai leidiniai bei viena daina balsui ir fortepijonui. 1905-1917 metais vyrauja vokalinė muzika: dainos chorui, dainynai, revoliucinio turinio leidiniai, dainos balsui ir fortepijonui, ištraukos iš sceninių kūrinių balsui ir fortepijonui, tarp religinės muzikos leidinių vyrauja giesmės ir giesmynai, taip pat išleisti du dainų rinkiniai-studijos, instrumentinės muzikos žanrui atstovauja tik keletas fortepijonui skirtų leidinių. Pabrėžtina, jog didžioji dalis kamerinės muzikos leidinių buvo nedidelės apimties, dainų rinkiniai, dainynai ir religinės muzikos leidiniai – didesnės.

Apžvelgus ir pagrindiniais požymiais išanalizavus leidinius lietuvių kalba galima daryti išvadą, kad jų leidyba Rusijos imperijoje yra tiesiogiai susijusi su ten vykusiais politiniais įvykiais. Kitose šalyse išleistų muzikos leidinių lietuvių kalba kiekis priklausė nuo jose susiformavusių lietuvių bendruomenių dydžio (daugiausia leidinių – JAV). Pagal muzikos žanrus leidinius galima susieti su tautiniu atgimimu – iki XIX a. vidurio daugiau buvo leidžiama instrumentinių kūrinių, o prasidėjus tautiniam atgimimui ėmė dominuoti dainos chorui (masiškumo ir vieningumo atspindys). Atkreiptinas dėmesys, kad revoliucinio pobūdžio dainos nebuvo charakteringos tarp muzikos leidinių lietuvių kalba, jos užėmė marginalinę vietą visų leidinių kontekste.

4.2. Natų leidiniai ne lietuvių kalba

14 pav. Natų leidiniai išleisti lietuvių kalba ir natų leidiniai, turintys sąsajų su Lietuvos kultūra, išleisti ne lietuvių kalbomis

Natų leidiniai, įvairiais atžvilgiais susiję su lietuvybe, traktuotini kaip muzikinė lituanika. Pirmą kartą šis terminas buvo pavartotas bibliografo S. Jurevičiaus, JAV lietuvių žurnale „Apšvieta“ 1892 m., kaip literatūrą apie Lietuvą ir

lietuvių tautą įvardinant A. Mickevičiaus²⁰, J. I. Kraševskio, J. Slovackio, A. Asnyko, W. Syrokomlės lietuviškos tematikos kūrinius, Motiejaus Strykovskio, Teodoro Narbuto ir kitų istorinius veikalus. Šiuo metu *lituanikos* terminas Visuotinėje lietuvių enciklopedijos aiškinamas kalbant apie ne Lietuvoje išleistą leidinį, akcentuojant temas (apie Lietuvą ar lietuvius), autoriaus (lietuvių ar kitų autorių) ar kalbos sąsają. (Žukas, 2008, p.481)

Šiuo apibūdinimu remiantis, lietuvių muzikologijoje priimta muzikinės lituanikos pavyzdžiais laikyti nemažą kiekį autorių ir jų kūrinių: S. Moniuškos choro ir solo dainas, sukurtas pagal J. I. Kraševskio trilogiją „Anafielda“, F. Šopeno (F. Chopin) „Lietuvišką dainelę“, V. Kažynskio (W. Każyński) „Lietuvės kaimietės dainelę“ (Ž. Syrokomlės, M. Šymanovskos (M. Szymanowska) ir J. K. Gotfrydo Liovo (J. C. Gottfried Loev) balades (tais pačiais pavadinimais) „Vilija, mūsų upelių motutė“, „Svitezietė“ (ž. A. Mickevičiaus), M. Karlovičiaus (M. Karłowicz) „Lietuvišką rapsodiją“, K. Šrioterio (C. Schröter) muziką lietuvių liaudies dainos žodžiams „Aš atsisakiau savo močiutei“, J. K. Gotfrydo Liovo baladę „Trys Budriai“, M. Lauriškaus „Aštuonias miniatiūras“ ir siuitą „Aus Litauen“, P. Šainpflugo (P. Scheinpflug) Styginį kvartetą ir dainas, sukurtas lietuvių liaudies dainų tekstų motyvais ir t.t. (J. Bruveris, 2014, 48). Analizuojant lietuviybės apraiškas užsienio kompozitorių kūriniuose taip pat minimi Rytų Prūsijos gamtos įkvėpti kompozitoriai J. F. Reichardt, E. T. W. Hoffmann, C. O. Nicolai, C. Kämpf, H. Tiessen, H. Brust, O. Besch (Kšaniienė, 2014b, ; Petrauskaitė, 2008); savo kūriniuose romantizavę gamtą ar istoriją A. Dvořak, A. Chopin, A. Ponchielli, N. Rimsky-Korsakov, K. Kurpiński, B. Lyatoshinski, R. Kunad, E. Chabrier, F. Erkel, B. Smetana. (D. Petrauskaitė, 2008, 108-110).

Apibūdinimas „lietuviška“ – „litewski/litewskie“ – randamas keleto kompozitorių natų leidiniuose. Tai – F. Šopeno „Piosnka litewska“ op. 74, Nr. 16 (Lietuviška dainelė, ž. S. Vitvickio), Marijos Zamoyskos (1860-1937) daina balsui ir fortepijonui „Bory litewskie“ (Lietuviški miškai, ž. H. Sienkievičiaus), M. Karlovičiaus (M. Karłowicz) „Rapsodja litewska“, K. Kurpinski (k. Kurpiński) polka „Litwinka“ (Lietuvaitė), L. Levandovskio (L. Lewandowski) „Mazur litewski“, O. M. Žukovskio (O. M. Żukowski) „Dumka litewska“. A. Radvano (A. Radwan) „Kruk. Piosna litewska“ (žodžiai V. Syrokomlės), L. Savickio (L. Sawicki) mozūras „Litwin“ (Lietuvis) ir kt. Lietuvaitė minima dainoje „Wilija“, kurią pagal

²⁰ Pažymėtina, jog nors A. Mickevičiaus lietuviškos fabulos tekstais surta muzika dabar laikytina muzikine lituanistika ir jo poezija buvo verčiama į lietuvių kalbą nuo XIX a. pirmos pusės, lietuvių kompozitoriai ja susidomėjo tik XX amžiuje. R. D. Golianekas išskiria Aleksandro Kačanausko (dainos „Vilija“ ir „Lakštingala“), Jurgio Karnavičiaus (opera „Gražina“, 1933), Rimvydo Žigaičio (diplominis darbas – operos „Konradas Valenrodas“ dalis, 1957) ir Broniaus Kutavičiaus (Trys Adomo Mickevičiaus sonetai, lenkų kalba, 1992) kūrinius kaip A. Mickevičiaus poezijos renesansą ir naujas tendencijas Lietuvoje. Šį A. Mickevičiaus poezijos lietuvių kompozitorių muzikoje sąrašas pratęsia O. Narbutaitės „Centones meae urbi“ (1997), J. Gaižausko „Lietuva, Tėvyne mano“ (2008) ir Z. Bružaitės „...nes ilgiuosi tavęs“ (2016). Taip pat priskirtinas P. Stankevičiaus A. Mickevičiui dedikuotas „Marche consacrée: au souvenir d’ Adam Mickiewicz na fortepian przez Piotra Stankiewiczą“ (1908).

A. Mickevičiaus žodžius sukūrė S. Moniuška, M. Šymanovska, J. C. G. Liovasir kiti. Paminėtini Vilniuje gimusio Cezario Kiuji (Cezar Kiuji), taip pat M. Glinkos ir P. Čaikovskio kūriniai, kuriuose šmėsteli lietuviybės elementai. Nuo pirmojo publikavimo dauguma šių kūrinių ir jų aranžuotės buvo leidžiamos Europoje, Rusijos imperijoje ir JAV viso analizuojamo laikotarpio metu.

R. D. Golianekas, nagrinėdamas lenkiškos tematikos raišką su Lenkija nesusijusių kompozitorių kūryboje, kaip vieną iš būdų išskiria kūrinius, sukurtus A. Mickevičiaus tekstais. Jis teigia, jog „tarp Europos kompozitorių, kurie savo kūriniuose naudojo lenkų bardų poeziją, dominuoja rusų kūrėjai, ką didžiąja dalimi sąlygojo XIX amžiaus antroje pusėje populiarūs slavofilinė, slavų tautų artumo, idėja, o iš dalies tai siejosi su ribine, pasienio Mickevičiaus kilme, panirusio ir į lenkų kultūrą, ir sėmusio iš lietuviškos, rusiškos ar baltarusiškos tradicijos.“ (Golianek, 2019, 229)

A. Mickevičiaus asmenybės ir kūrybos įtaka yra neabejotina. Apolonija Dalevskytė-Sierakauskienė savo „Prisiminimuose“ rašydama apie 1831 metų sukilimo praradimus A. Mickevičių išskiria kaip vieną iš svarbiausių atsiminimų: „senojo Vilniaus, jo pilies, atmintinų kalnų, buvusio universiteto pastatų, išplėštų bažnyčių vaizdai, Mickevičiaus ir filaretų atminimas. Žodžiu, visa Lenkija ir Lietuva, su visais jų išgyvenimais, šaukėsi laisvės ir teisingumo“ (Dalevskytė-Sierakauskienė, 2019, 41). A. Mickevičiaus, kaip ir Krasinskio bei Slovackio, poezija buvo draudžiama Rusijos imperijoje, tad vien jau jų poezijos skaitymas buvo priskiriamas prie patriotizmo apraiškų (Dalevskytė-Sierakauskienė, 2019, 122).

Neįtraukiant lietuvių autorių užsienio kalbomis išleistų leidinių, natų leidinius kitomis kalbomis tematiškai galima suskirstyti į kelias dalis: politizuotas ATR, prarasto valstybingumo, sukilėlių ir istorijos romantizavimas; neutralus lietuviško gamtovaizdžio romantizavimas; unikalios, net egzotiškai pateikiamos Lietuvos istorijos, tautosakos panaudojimas.

Istorijos romantizavimas. XIX a. buvusių ATR piliečių kūryboje – prozoje, poezijoje, muzikoje – jaučiamas senųjų karalių laikų ilgesys ir jų romantizavimas. Muzikinėms pjesėms, stambių formų kūriniams duodami karalių, istorinių asmenų vardai. Dažniausia tokių pjesių forma – polonezas, mozūras, mazurka, krakoviakas, kurie, kaip teigia lenkų tyrėjas Golianekas, ne tik nešė žinią apie nepalaužtą dvasią lenkų kompozitorių kūryboje, tačiau buvo perimti ir Vakarų kompozitorių kūryboje kaip laisvės siekiančios tautos ženklas: nuoroda „a la polacca“ ir aiškiai atpažįstamas šių šokių ritmas atsirado daugelio Vakarų kompozitorių, kurie niekaip nebuvo susiję su ATR, kūriniuose kaip solidarumo ar įkvėpimo ženklas (Golianek, 2019, 22).

Šių šokių žanro instrumentinių ir vokaliųjų pjesių yra daugumos lenkų ir kai kurių užsienio kompozitorių kūryboje. Šiuo atveju yra įdomūs tie kūriniai, kurie turi patriotinės tematikos apraiškų.

J. Bruveris lituanikos istorijoje akcentuoja kitų šalių kompozitorių lietuviškos tematikos operas, kaip patį faktą, jog jos buvo sukurtos ir pastatytos. Jis išskiria aštuonias lenkų kompozitorių operas, sukurtas XIX a. pab. – XX a. pr²¹. (Bruveris,

²¹ Pagal A. Mickevičiaus dramas sukurtos operos: Władysława Żeleńskiego „Konrad Wallenrod“ (1885), Alojzy Dworzaczeko „Żywila“ (1926), Jano Tomaszo Wydźgosa „Ponasz“ (1926).

2014, 275-276). Tačiau lietuviškos tematikos operoms galima taip pat priskirti Karolio Kurpinskio „Jadwiga, krolowa polska“ (1814, Jadvyga, Lenkijos karalienė), J. A. F. Elsnerio (Józef Antonio Franciszek Elsner) „Jagiełło w Tenczynie“ (Jogaila Tenčine, 1819), H. Jareckio (Henryk Jarecki) „Jadwiga“ (1886), „Barbara Radziwiłłówna“ (1893), F. Mireckio (Franciszek Mirecki) operą „Rymund Xiążę Litewski“ (1860), T. Joteikos (Tadeusz Joteyko) „Królowa Jadwiga“ (1928) ir „Zygmunt August“ (1925).

Į analizuojamo laikotarpio rėmus nepatenka V. Bruverio sąrašė esančios Apolinaro Šelutos (Apolinary Szeluto) „Ponas Tadas“, Aloizo Dvožačeko (Aloyzy Dworzaczek) „Żywila“, T. Joteikos „Królowa Jadwiga“, „Zygmunt August“ ir J. Šubskio (J. Czubski) opera „Piastrų duktė“, apie kurios pastatymą duomenų nerandama, tačiau patenka Konstantino Gorskio (Konstanty Gorski) opera „Margiris“, nes jos klavyras buvo išleistas 1905 metais, gerokai anksčiau nei įvyko premjera – 1927 m. V. Gavronskio (W. Gawrónski) opera „Pojata“ išleista nebuvo.

Šie kūriniai neabejotinai praplečia muzikinės lituanistikos laukus, tačiau to negalima pasakyti apie operų muzikos leidinius. Analizuojamu laikotarpiu patriotinės temos ryškiau matomos kamerinės muzikos leidiniuose, kuriuos galima atlikti namie, šeimos ir draugų rate. Kaip teigia J. Bruveris, dramos, operos ir sceniniai vaizdeliai, sukurti Lenkijos ir ATR istorijos pagrindu, aptariamam laikotarpiu nebuvo valdžios pageidaujamos scenoje ir ten ilgai neužsibūdavo, kita vertus, itin lietuviška tematika taip pat nebuvo pageidaujama Vilniuje. Apžvelgiant šių operų natų leidinius, kartu reiktų aptarti kitus šių autorių galimai lietuviškos tematikos leidinius.

Didikų muzikos natų leidiniai. Nors didžiama jų garsėjo kaip puikūs muzikai, grojantys keliais instrumentais ir lavinęsi pas garsius to meto atlikėjus ir kompozitorius, jų kūryba nepriskiriama profesionaliajai muzikai. Nepaisant to, ši jų gyvenimo marginalinė veikla paliko aiškią žymę tiek Lietuvos, tiek visos Europos muzikinėje kultūroje. Su Lietuvos muzikine kultūra labiausiai susiję kunigaikščiai Radvilos, Pliateriai ir Oginskiai. Pažymėtina tai, jog Lietuvos tema sunkiai įžvelgiama religinės muzikos leidiniuose. Net jeigu kūriniai dedikuojami Lietuvos šventiesiems globėjams ar šventovėms, jie laikytini lenkiškais arba neutralias.

Apibendrintai galima teigti, kad XIX a. muzikos leidiniai, įvairiais ryšiais susiję su Lietuva ir lietuvių tauta, bet išleisti ne lietuvių kalba ar ne lietuvių autorių, nuolatos palaikė visuomeninėje sąmonėje lietuviybės elementą. Šie muzikos leidiniai tarsi nematoma gija susiejo ir palaikė lietuvių tautos ryšį su buvusia ATR ir netiesiogiai sujungė lietuvių kultūrinę sąmonę su tautinio atgimimo laikotarpiu, sudarydami palankesnę visuomeninę kontekstą. XIX a. pabaigoje prasidėjęs lietuviškų muzikos leidinių spausdinimas perėmė lietuviybės puoselėjimo rolę, leidinius nelietuvių kalba nustumdamas tarsi į antrą planą. Tačiau ir iki šiol šie „nelietuviški“ muzikos leidiniai kelia daug diskusijų tarp skirtingų šalių muzikologų dėl jų ne iki galo apibrėžtos tautinės charakteristikos, pobūdžio, istorinio naratyvo ir

Tadas“ (1907), Apolinary Szeluto „Ponas Tadas“ (1954); pagal J. Słowackio dramą sukurtą Henryko Jareckio „Mindowe“ (1880); pagal F. Bernatowicziaus romaną sukurtą Wojciecho Gawrońskiego „Pojata“ („Pajauta“, ~1900) ir pagal W. Syrokomlos dramas sukurtą Konstanty Gorskio „Margiris“ (1927) ir Jano Czubskio „Córa Piastrów“ (Piastrų duktė).

galiausiai vaidmens, kurį šie kūriniai (natų leidiniai) atliko formuojantis skirtingų tautų nacionaliniam sąmoningumui bei valstybingumui.

4.3. Pasimetimo laikotarpis (1795-1861 m.)

Leidiniai lietuvių kalba. Praradus valstybingumą ir tvyrant neaiškioms valstybės atkūrimo perspektyvoms, ilgą laiką buvo jaučiamas tautinis nevisavertiškumas ir pasimetimas. Tačiau lygiagrečiai pastebima nacionalinio identiteto ir tautinio sąmoningumo transformacija iš ATR piliečių į dar nežinomo vieneto formavimąsi. Lietuviškos muzikos natų leidyba tuo laikotarpiu siejama su prasidėjusiu lietuvių tautosakos rinkimu ir publikavimu. Tautosakos leidinių su natų pavyzdžiais, palyginus su kitų tautų rinkiniais, buvo nedaug - tik 14 per visą šimtmetį. Juos skelbė ne muzikai, o kalbininkai, dainas tyrę ir publikavę pirmiausia kaip bendros lietuvių kultūrinės raiškos dalį. Tyrimus apie lietuvių liaudies dainas paskelbė L. Rėza (1825), S. Stanevičius (1829, 1833), S. Daukantas (1846), G. H. F. Neselmas (G. H. F. Nesselmann) (1853), A. Šleicheris (A. Schleicher) (1857), P. Bolenas (P. Bohlen) (1857–1866), O. Kolbergas (O. Kolberg) (1879, 1905), L. Gaitleris (L. Geitler) (1875), F. Kuršaitis (1843, 1876), vėliau – A. Becenbergeris (A. Bezenberger) (1882, 1901), K. Barčas (Ch. Bartsch) (1886, 1889), E. K. S. Gisevijus, A. Juška (1880-1882), ir A. Sabaliauskas (1916). Pažymėtina, jog nors vienietinių notacijų buvo ir anksčiau, jos čia neaptariamoms, didžiausią dėmesį teikiant natų leidiniams.

A. Navickienė pabrėžia, jog giesmynai, kurie 1795-1864 m. laikotarpiu sudarė 9,5 procento to meto knygų, buvo leidžiami be gaidų (Navickienė, 2010, p. 197-198). Taip pat šiuo laikotarpiu buvo išleistas lenkų rašytojo ir tautosakos rinkėjo Karolio Bžozovskio (Karol Brzozowski) (1821-1904) lietuviškų dainų rinkinys „Pieśni ludu nadniemeńskiego ...“ (1844). Rinkinyje išspausdintos 51 Aleksoto apylinkių dainos, išverstos į lenkų kalbą, aštuonios dainos lietuvių kalba ir M. L. Rėzos skelbta ypač retai sutinkama daina „Verkė, verkė gegelė“.

Pirmoje XIX a. pusėje buvo išleisti tik keturi tautosakos leidiniai, anot A. Navickienės, sudarę vos 0,7 procentus leidinių lietuvių kalba: S. Stanevičiaus „Daynas žemaycziu...“ (1829) ir „Pažymės...“ (1833), S. Daukanto „Dajnes žiamajtiū...“ (1846, leidinys be melodijų), A. Jucevičiaus „Litwa ...“ (1846). Taip pat 1819-1822 m. Vilniuje laikraštyje „Tygodnik Wileński“ 15 dainų su vertimu į lenkų kalbą publikavo tuo metu Vilniaus universiteto studentas Emerikas Stanevičius bei dvi dainas su vertimu į lenkų kalbą – Vilniaus gimnazistas Leonas Rogalskis (Navickienė, 2010, p.177). Emerikas Stanevičius (1802 – apie 1866) buvo 1830-1831 m. sukilimo dalyvis, kaip išsiaiškino Trilupaitienė, buvo filaretų draugijos narys ir vertėjas (J. Trilupaitienė, 2014, p. 583). Sowinskio žinyne Stanevičius nurodomas kaip poetas, lietuvis iš Žemaitijos, gyvenęs ir miręs Vilniuje, taip pat minimos jo publikuotos dainos. (A. Sowinski, 1874, 362). Manoma, kad po sukilimo Stanevičius emigravo į Prancūziją, ten ir mirė.

Patriotiškas susidomėjimas savo kraštu, noras užfiksuoti nykstantį kultūrinį paveldą, skatino rinkti ir suprantamai, t. y. išvertus į kitą kalbą, publikuoti lietuvišką tautosaką. Tai nebuvo išskirtinis Didžiosios ir Mažosios Lietuvos atvejis. Savo tautinį paveldą rinko daugelis valstybingumo netekusių ar dar neįgijusių Europos

tautų (Ž. Ramoškaitė, 2014, 118; M. Hroch, 2012, 9-10). Šis tautosakos rinkimo judėjimas Europos mastu susiję su Johanno Gottfriedo Herderio raginimu domėtis savo šaknimis, liaudies poezija, kuri buvo paprasta ir nuoširdi, ir per ją atsinaujinti. Pagal Ž. Ramoškaitę, herderiškas praeities idealizavimas buvo dar vienas motyvas (greta filolofinio ir istorinio) susidomėti folkloru. Ž. Ramoškaitė atkreipia dėmesį, jog J. G. Herderis, 1778-1779 metais leidęs leidinį „Volkslieder“, 1807 m. leidime pervadiną jį „Stimmen der Völker in Liedern“, ragino dainas užrašyti su melodijomis. Šiame leidinyje buvo publikuotos aštuonios lietuvių liaudies dainos, išverstos į vokiečių kalbą (Ramoškaitė, 2014, p. 118). Atkreiptinas dėmesys, jog Mažojoje Lietuvoje tautosaka intensyviau buvo domimasi jau nuo XVIII a. ir šis domėjimasis pasireiškė XIX a. paskelbtais tautosakos leidiniais su detaliais komentarais (L. Rėza, G. H. F. Neselmas, A. Šleicheris). Didžiojoje Lietuvoje susidomėjimas tautosaka sutapo su susidomėjimu Lietuvos istorija.

Kelerių metų skirtumu Mažojoje ir Didžiojoje Lietuvoje buvo publikuoti pirmieji tautosakos rinkiniai su melodijomis – 1825 metais L. Rėzos „Dainos“, 1829 ir 1833 metais – S. Stanevičiaus „Daynas...“ ir „Pažymės...“. Nors L. Rėzos leidinys ankstesnis, S. Stanevičiaus „Pažymės...“ yra vienintelis to meto natų leidinys tik lietuvių kalba.

L. Rėza buvo laikomas žymiausiu savo laiko lituanistu ir pirmojo lietuvių liaudies dainų rinkinio sudarytoju. Leidinyje yra 85 dainų tekstai lietuvių ir vokiečių kalbomis, septynios liaudies dainų melodijos (keturios dainų tekstų, trys – nesusijusios) ir straipsnis „Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai“, kuriame analizuota liaudies dainų poetika. Šis leidinys buvo nusiųstas J. V. Gėtei (J. W. Goethe), dainos verčiamos į anglų, čekų, italų, lenkų, rusų kalbas; jis buvo skirtas reprezentuoti lietuvių tautos visapusiškumui ir moralumui – L. Rėza akcentuoja jų natūralumą, jautrumą, moralumą. Leidinyje pateiktos šios dainos: „Nuotakos daina“, „Ant vieversėlio“, „Duktės aplankymas“, „Vilks papjovė kumelaitę“, „Šok, broluži“, „Sesytes atsisveikinimas“, „Išeit, pareit jaunasis bernytis“. Muzikologė Ž. Ramoškaitė nustatė, kad dainų melodijas užrašė ne pats Rėza, bet jo pagalbininkai: precentorius iš Bilviečių S. T. Zippelis, Valtarkiemo pastorius J. G. Jordanas, Laukiškos precentorius Z. Ostermeyeris ir Enciūnų pastorius F. V. Rauschningas (Ž. Ramoškaitė, 2012, 121). Dainos užrašytos su tonacija bei metru, lygiomis vertėmis. Verta paminėti, jog etnomuzikologė J. Čiurlionytė tik vieną iš šių dainų, pirmąją, laikė lietuviškos melodikos, visas kitas – vokiškos kilmės (Čiurlionytė, 1969, p. 19). Nepaisant to, šis leidinys yra pirmoji lietuvių tautosakos publikacija Mažojoje Lietuvoje.

Pirmąjį dainų – melodijų – rinkinį „Pažymės...“ sudarė ir išleido 1833 metais Simonas Stanevičius (1799-1848), jį paskelbdamas kaip pirmojo tautosakos leidinio Didžiojoje Lietuvoje „Daynas žemayciu ...“ priedą. Abu leidiniai – tiek dainų tekstai, tiek melodijų rinkiniai buvo parengti spaudai 1829 metų rudenį, tačiau nėra žinoma, kodėl abu leidinius skiria keleri metai – tam galėjo sutrukdyti 1831 metų sukilimas: cenzūros leidimas spausdinti tekstus buvo gautas 1829 m. spalio 24 d., melodijų – gruodžio 5 d. (Stanevičiaus dvitomis, p. XI-XII) Jau parengus leidinį, 1830 metais, S. Stanevičius kartu su grafu Jurgiu Pliateriu, kurio sekretoriumi ir

bibliotekininku jis buvo tuo metu, nuvyko į Karaliaučiaus universitetą susitikti su Liudviku Rėza.

Visame gausiame S. Stanevičiaus darbų sąrašė šis natų leidinys yra ypatingas tiek lituanistikai, tiek muzikologijai. Dainų melodijas užrašė Ferdinandas Ivanauskas, Raseinių apskrities vėliavininkas (Navickienė, 2010, 178; Palionytė, 2014, 617). Leidinyje nedidelis įvadas ir 30 dainų melodijų su pirmo posmo tekstu tik lietuvių kalba. Įvade Stanevičius kalbėdamas apie melodiją vartoja terminus „nata“, „gaida“, o apie natas – „daynažimės“ ir teigia, jog daina be melodijos būtų kaip „kūnas be dūšės“. Dainos išspausdintos nurodant tonaciją, metrą, lygiomis vertėmis. Tekstas nurodytas po natomis, kai kur prancūziškai nurodyta, kaip dainą atlikti.

Taigi, pirmuoju laikotarpiu buvo publikuoti tik keli leidiniai, bet jų reikšmė tiek istoriniu, tiek muzikologiniu požiūriais yra didžiulė. Rėzos ir Stanevičiaus dainynuose pirmą kartą buvo paskelbtos autentiškos lietuvių liaudies dainos su natomis (ir kai kur – net su atlikimo nuorodomis). Taip buvo sustiprintas lietuvių tautinio identiteto formavimasis pirmoje XIX a. pusėje, save aiškiau suvokiant nebe tiek buvusios ATR piliečiais, bet jau kaip atskiros besikuriančios bendruomenės, dar neturinčios aiškios ateities vizijos, dalį.

Leidiniai ne lietuvių kalba. Šio laikotarpio leidiniuose pabrėžiama garbinga istorija, istorinės asmenybės. Leidiniuose nuo XIX a. 4-o dešimtmečio, ypač išleistuose emigracijoje, akcentuojamos ATR tautų kovos už laisvę. Lietuvybės tema aptinkama J. A. F. Elsnerio, K. Kurpinskio, J. U. Niemcevičiaus, A. Sovinskio. M. Šymanovskos kūrinių leidiniuose. Atkreiptinas dėmesys į A. Mickevičiaus poezijos įtaką ir jo muzikos kūrinius pagal jo eiles.

Aptariamo laikotarpio pirmoje pusėje (iki 1831 metų sukilimo) leidiniuose ryškus T. Kosciuškos sukilimo atminimas. Paminėtini yra paties T. Kosciuškos kūriniai „Two polonoises & a waltz composed for the Patriotic Army of Poland by General Kosciusco“, Londonas, M. Josephl, (1797). Taip pat pastebėtina, jog dalį kūrinių sąlygojo valstybės veikėjų mirties datos: paskutinio ATR valdovo Stanislovo Augusto Poniatovskio bendrapavardžio ir giminaičio, maršalo Jozefo Poniatovskio (Jozef Poniatowski), generolo Tado Kosčiuskos ir generolo Jozefo Dombrovskio (Jozef Dąbrowski) (Goldberg, 2008, 90 – 92). Kai kurie kūriniai buvo dedikuoti Jozefui Poniatovskiui,²² J. Dombrovskiui²³, T. Kosčiuskai²⁴ ir jiems kartu²⁵. Paskyrimai istorinėms asmenybėms randami ir vėliau.²⁶

²² Franciszeko Siekierskio karinis polonezas fortepijonui „Polonaise Militaire composée et dedies à Son Altesse [...] Le Prince Joseph Poniatowski Polonaise Militaire : pour le clavecin ou piano-forte : composée et dedies à Son Altesse [...] Le Prince Joseph Poniatowski Ministre de la guerre : Genaral Commandant en Chef l'Armée Polonaise [...] Varsovie : I. Cybulski, [1808-1809]“, „Le tombeau du Prince Joseph Poniatowski (Plachecki, 1815), Charleso Philippe Lafonto „Le troubadour francais au Tombeau de Poniatowski (Plachecki ir Gluckberg, 1818)

²³ K. Kurpinskio Fuga „Dąbrowski Mazurka“ (Letronne, 1821),

²⁴ Jeano Tomasini „Smierc Tadeusza Kosciuszki, fantazja na pfte“ (1818, manoma neišlikusi), T. Kosciuškos atminčiai buvo išleista K. Kurpinskio „Elegia na smierc Tadeusza Kosciuski“, kuris originaliai kūrinys balsui ir orkestrui, buvo išleistas kaip fortepijoninė

Istoriniai motyvai, kuriuose matomi ATR, tad taip pat ir Lietuvos, istorijos motyvai, šiuo laikotarpiu ypač ryškūs lenkų kompozitorių Karolio Kurpinskio (Karol Kurpiński) (1785-1857), Jozefo Antonio Francišeko Elsnerio (Józef Antonio Franciszek Elsner) (1769–1854) kūryboje.

K. Kurpinskio operos „Jadwiga“ (1814) buvo išleista ne visa, bet fragmentais: Uvertiūra fortepijonui (1815), Arija „Galiausiai esu viena“ (1824), Jano iš Tenčino arietė (apie 1830). Taip pat verta paminėti šio autoriaus sukilimų tematikos leidinius – fortepijoninę „Elegiją mirus Taduui Kosciuszki“ (Elegia na smierc Tadeusza Kosciuszki, Warszawa, 1818) bei dainą balsui ir fortepijonui „Duma o generale Jasinskim“ (Warszawa, 1830)

J. A. F. Elsnerio (1769–1854) operos „Jogaila Tenčine“ (Jagiello w Tenczynie, 1819) libreto autorius – grafas Aleksandras Chodkevičius (1776-1838), skirtingai vertinamas lietuvių ir lenkų istorikų. Iš šios operos išleista keletas leidinių: balsui ir fortepijonui Valento Kracerio (Walenty Kratzer) aranžuotos „Keturiuos dainos iš operos Jogaila Tenčine; dedikuota grafienei Sofijai Chodkevičienei“ (Cztery śpiewy z opery „Jagiello w Tenczynie“, Warszawa : Skład Muzyczny F. Klukowskiego, ca 1820), „Dvi lenkiškos dainos iš operos Jogaila Tenčine“ (Dwa śpiewy polskie z opery „Jagiello w Tenczynie“, Warszawa : Skład Muzyczny F. Klukowskiego, ca 1820) bei Polonezas „Wracay, wracay, prędzey“ (1820?).

Taip pat verta paminėti J. A. F. Elsnerio lyrinę vienaveiksmę sceną „Powstanie narodu“ (1830), kuri buvo išleista dalimis kaip pjesės fortepijonui „Marsz Woieny : w Scenie Lirycznej Powstanie Narodu“ (1831) ir „Marsz dyktatora J. Chłopickiego...“ (1831) ir balsui ir fortepijonui „Piesn Święte Przymierze Naroduw“ (1831). Šiame kūrinyje minima prancūzų, belgų ir slavų išsilaisvinimas iš priespaudos, Chodkevičių, Zygmuntų, Batorų vardai, Vyties herbas ir Lietuva bendrame kontekste su Lenkija.²⁷

Tarp J. A. F. Elsnerio kūrinių yra ir daugiau kūrinių su aiškia patriotine bendros Lietuvos-Lenkijos istorijoskita patriotine tematika: kantata chorui ir orkestrui „Na wdzięcznej Polaków ziemi“ (1807), kantata „Muzyka na wprowadzenie zwłok ks. J. Poniatowskiego“ (1814), kantata deklamacijai, solo balsams ir chorui „Powstańmy z orężem w rękę“ (1819).

pjesė galbūt su melodeklamacija. (H. Goldberg, 2008, 91) ir K. Nowakiewicz, „Pomnik Tadeusza Kościuszki : ułożony w muzyce i ofiarowany Rodakom“ (Warszawa : J. Widrychiewicz, [1823]).

²⁵ V. Würfel, „Grande fantaisie lugubre au Souvenir de trois heros Prince Poniatowski, Kosciuszko et Dąbrowski composee et dediee a la Nation Polonaise“ (Varšuva, Fuss, 1818).

²⁶ A. Kałskio Poema-mazurka „Stefan Batory“ op. 12 (Stefan Batory : poemat-mazur : skomponowany na fortepian i przypisany warszawianom : dz. 12) fortepijonui buvo išleistas keletą kartų: Varšuvoje (R. Friedlein, 1852-1859), Sankt Peterburge ir Varšuvoje (Magazyn Musée Musicale : R. Friedlein, 1855), Krokuvoje (Gebethner i Wolff [i pozostali], 1896), partitūra ir balsai - Mance (les fils de B. Schott, (non ante) 1858); Mazurka smuikui ir orkestrui „Jean Sobieski. Souvenir de Leopol“ op. 7 - bent du kartus: Leipcige (Fr. Kistner, 1850) ir Mance (Les fils de B. Schott, 1858).

²⁷ J. A. F. Elsner, Piesn Święte Przymierze Naroduw“ (1831).

Dėl savo turinio, populiarumo ir įtakos išskirtinas J. U. Niemcevičiaus (J. U. Niemcewicz) rinkinys „Śpiewy historyczne“ (1816). Jo sudarymas truko penkerius metus (Trilupaitienė, J. 2014, 566). Tai – išskirtinis ir populiarus leidinys, kuriame tekstai ir dainos apie lenkų bei Abiejų Tautų Respublikos karalius, karvedžius, išskirtines asmenybes, įvykius. Muziką dainoms sukūrė profesionalūs ir mėgėjai kompozitoriai. Leidinys buvo išleistas keletą kartų – Varšuvoje, Paryžiuje, Peterburge. Ši knyga minima kaip 1821 m. filaretų dainos konkurso prizas, ją savo dienoraštyje mini Gabrielė Giunterytė-Puzinienė: „Po vakarienės motina sėsdavo prie fortepijono padainuoti jos jaunystėje madingų karalienės Hortenzijos, Blangini, Petro ir Mykolo Oginskio romansų arba ką nors iš Niemcevičiaus „Istorinių giesmių“ (Gunterytė-Puzinienė, 2018, 49).

Tai didelės apimties leidinys, labiau knyga nei natos, nes šalia 32 giesmių (terminas „giesmės“ autoriaus pasirinktas todėl, kad kūrinuose šios istorinės asmenybės yra šlovinamos) pateikiamos jų biografijos, litografijos. Antrą kartą išleistas gerokai kuklesnis leidinys - tik natos ir giesmių tekstai (A. W. Cybulski, Paez, Leipcigas, 1851). Šiame antrame leidime pateiktas aiškus turinys, jame aiškiai matomos muzikos autorių pavardės. Lietuviai, Lietuva, Gediminas minimi giesmėje „Władysław Łokietek“, lietuviai, Vilnius, Vytautas minimi giesmėje apie Jadvygą „Hedwiga Krolowa Polska“, Lietuva minima giesmėse „Kazimierz Jagiellończyk“, „Krol Alexander“, „Duma O Kniaziu Michale Glińskim“, „Zygmunt Pierwszy“, „Konstanty Xzę Ostrogski“, „Zygmunt August“, „Stefan Batory“, „Karol Chodkiewicz“, „Jan Kazimierz“, p. 104 yra giesmė apie Karalių Jogailą „Władysław Jagiełło. Bitwa pod Grunwadem z Krzyżaki“.

Dar kartą, jau tik natos su pirmo posmo žodžiais, buvo išleista kaip „Muzyka do Śpiewów Historycznych J. U. Niemcewicza“ (Petersburg : B. M. Wolff, 1860).

Šiame leidinyje pirmą kartą aptinkamos moterys kompozitorės. J. Trilupaitienė atkreipia dėmesį: „Idomu tai, kad į šią kūrybą įsijungė moterys, kurios dinastiniais ryšiais buvo susijusios su istoriniais veikėjais. Dainai apie Janą Zamoyską (1542-1605, Lenkijos didiką, ATR politinis veikėjas) sukūrė ponija Z. Zamoyska, giesmę apie Karolį Chodkevičių – grafiene Chodkevičienė. Muziką dainoms sukūrė Karolis Kurpinski (Karol Kurpiński), Francišekas Leselis (Franciszek Lessel), Marija Šymanovska. Greta dainų, sukurtų profesionalių kompozitorių, buvo gan daug atsitiktinių mėgėjiškų, kurias sukūrė mažai žinomi ar nežinomi asmenys: Cecilija Baidale (Cecylia Beydale), F. Kochanowska, Laura Potocka, Hr. Rzewuski, I. Paris, Fr. Skibicki, kunigaikštienė Zamoyska, J. P. Deszczyński, Konstancja Narbutówna, kunigaikštienė Würtemberg (?)“ (Trilupaitienė, 2014, 566). Maja Trochimčik (Maja Trochimczyk) pabrėžia socialinio statuso ir muzikos karjeros galimybes, nurodydama, jog nors aristokračių Zofijos Zamoyskos-Čartoryskos, Janinos Čertwertunskos-Jelovickos ar Amelijos Oginskos muzikinis skonis buvo ugdomas, jos negalėjo profesionaliai užsiimti muzika ar publikuoti gaidas. Cecilija Baidale, būdama didikų globotinė, taip pat negalėjo pasižymėti kaip kompozitorė (Trochimczyk, M. 2009, 25). Tačiau galima teigti, jog patriotinio turinio leidinyje moterų aristokračių kūryba buvo priimtina.

Trilupaitienė atkreipia dėmesį į kritišką Mickevičiaus nuomonę apie „Istorines dainas“, tačiau pripažįsta, jog istoriniai pasakojimai, detalios biografijos pirmiausiai

turėjo skaitytojams didesnę reikšmę nei dainų muzika bei atspindi XIX a. pradžios nuostatą romantizuoti istoriją (Trilupaitienė, J. 2014, 566).

Pianistė ir kompozitorė Marija Agota Šymanovska (Maria Agata Szymanowska) (1789–1831), kuri sukūrė dainas „Jadwiga, królowa Polski“, „Jan Albrycht i Duma o kniaziu Michale Glińskim“ šiam rinkiniui, sukūrė ir tris dainas pagal A. Mickevičiaus „Konradą Wallenrodą“: „Wilija“, „Pieśń z wieży“ (Iš bokšto), „Alpuhara“, išleistas Sankt Peterburge apie 1830 m.

Emigracijoje gyvenusio ir kūrusio A. Sovinskio leidiniuose, išleistuose 1830-1831 m. sukilimo metu ir vėlesniu laikotarpiu, matomas akivaizdus buvusios ATR tautų, bendros istorijos pristatymas tik lenkų kultūros fone.

Vienas originalesnių ir reikšmingesnių leidinių yra A. Sovinskio du sąsiuviniai „Chants Polonais²⁸ : Nationaux & populaires“ (Lenkų dainos), išleisti 1830 metais. Pirmame sąsiuvinyje tarp lenkiškų dainų ir šokių yra ukrainietiškos (Chansonnette d'Ukraine, Duma d'Ukraine) dainų, o antrame – lietuviškų dainų. Abiejuose leidiniuose yra ir patriotinių dainų – Dombrovskio maršas, Kosciuškos polonezas, Gegužės Trečiosios maršas. Visos dainos yra publikuotos originalia – ukrainiečių, lietuvių, lenkų – kalba su vertimu į prancūzų kalbą.

Pirmo ir antro sąsiuvinio viršelyje pavaizduotas senolis su guslėmis (centre), aplink jį – vyrai su kareiviškais drabužiais, moterys, vaikai, visi liūdni ir susimąstę jo klausosi.

Pirmajame sąsiuvinyje yra kūriniai balsui ir fortepijonui, balsui ir arfai dviem kalbomis – lenkų ir prancūzų. Leidinio įžanga tik prancūzų kalba, joje autorius trumpai prisistato, kas yra polonezas, mozūras, krakoviakas, dumka. Dainų tekstų pirmi posmai išspausdinti po natomis, pilnas tekstas po daina, abiem kalbomis. Prie kai kurių dainų prancūzų kalba nurodoma dainos kilmė. Teksto autoriai nenurodyti. Leidinyje iš viso yra 18 dainų. Antrame sąsiuvinyje publikuotos trys lietuviškos dainos: „Piosenka Weselna litewska“, prancūziškai įvardinta kaip „Chanson de nocte“ (pranc. – vestuvių daina) ir kuri prasideda žodžiais „Puksztutie laksztutie kur tu“. Taip pat čia yra daina „Sidir widir“ (Chansonnette lithuanienne), kuri prasideda žodžiais „Sidir widir žalinielis woduy darža auga“. Trečioji daina pavadinta „Podroz na zaręczyny / Le voyage du fiancé (vert. kelionė pirštis) „Kayp tey szula wasariu ezieray“. Visos trys dainos publikuotos prancūzų ir lietuvių kalbomis.

Šis Sovinskio leidinys nuklydo į JAV ir buvo atrastas lietuvių bendruomenės – visos trys dainos daugiau nei po šimto metų buvo perspausdintos „Margutyje“²⁹. Mažame leidinyje leidėjai nurodo, kaip ir kas jas atrado: „Sausio 15 d. 1936 m. žurnalistas Stasys Pieža lankėsi tik atidarytam Lenkų R. – K. Sąjungos knygyne, Chicagoj ir jam knygyno vedėjas parodė vieną iš brangiųjų muzikos knygų, vardu „Chants polonais – nationaux & populaires“ (išleista 1830 m. Paryžiuje). Toje knygoje, tarpe lenkiškų dainų, St. Pieža, užtiko net tris lietuviškas liaudies dainas: Kaip tie šala; Paukštute, lakštute; Sidir, vidir. Dainų tekstas užrašytas senoviška, lenkiška tarme. Muzikos pritarimą dėl piano, parašė lenkų kompozitorius Albert

²⁸ Prieiga per internetą: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1167026g/f9.image>

²⁹Prieiga per internetą: https://www.limis.lt/en/eksponatai/perziura/-/exhibit/preview/192059670?s_id=jo3Ui4BLFwQdmuvV&s_ind=1821&valuable_type=EKS PONATAS

Sowinski. Į lenkų knygyną toji knyga pateko per James Fenimore Cooper (žentas poeto Adomo Mickevičiaus). Adomas Mickevičius gavo tą knygą už užrašų, nuo Albert Sowinski, o vėliau padovanojo savo dukteriai. J. F. Cooper buvo garsus novelistas Amerikoje. Mirė 1851 m.“ (Margučio dainos, Chicago, [1936])

Dar vienas A. Sovinskio dainų balsui ir fortepijonui prancūzų ir lenkų kalbomis rinkinys, kuriame iškeliamas lietuvių dalyvavimas sukilime, – „Album lyrique“³⁰ (Paryžius, 1833). Leidinyje yra kelios dainos Adomo Mickevičiaus tekstais – „Pulkininkės mirtis“ (prancūzų ir lenkų kalbomis), „Ištikimas valdinys“, „Angelų choras“, „Konrado daina“ ir „Do konika kiejtutowego“ iš poemos „Konradas Valenrodas“. Litografija prieš dainą „Pulkininkės mirtis“ vaizduoja Emilijos Pliaterytės (1806 – 1831), 1831 metų sukilimo dalyvės, sukilėlių karinių pajėgų kapitonės, lietuvių, lenkų, baltarusių nacionalinės didvyrės mirtį - centre sužeista karė, apsupta karių ir kunigo. Paskutiniai dainos žodžiai - „To Litwinka, dziewica-bohater, Wódz Powstańców - Emilija Plater!“

A. Sovinskio 1850 metais išleistas pjesių fortepijonui rinkinys „Polonaise Kosciuszko“ taip pat turi vieną kompoziciją lietuviška tematika. Tai pjesė „Daina lithuanienne: iszeit pareik“. Muzikos autoriai – A. Sovinski ir M. K. Oginskis.

Viena iš dainų Adomo Mickevičiaus tekstu iš poemos „Konradas Valenrodas“ buvo publikuota dainų rinkinyje „14 hymnes et chants nationaux polonais“ (14 nacionalinių lenkų himnų ir dainų). Tai – Marijos Šimanovskos „Daina apie Viliją“ (lenkiškai – „Wilija naszym strumieni rodzica“). Rinkinyje taip pat publikuotos pjesės balsui ir fortepijonui lenkų, prancūzų, prancūzų ir vokiečių kalbomis.

Kunigaikštis Antanas Henrikas Radvila (1775-1833) priklausė vokiškajai Berlyno Radvilų linijai. Nors gimęs Vilniuje, jis studijavo Getingeno universitete, buvo vedęs Prūsijos kunigaikštę Fryderikę Luizę Hohenzolern (Friederike Luise Hohenzollern) (1770-1836), Frydricho II Didžiojo brolio dukterį ir Louiso Ferdinando Hohenzolerno (1772-1806), princo ir kompozitoriaus, seserį. Pastarasis vieną iš kūrinių - Trio fortepijonui, smuikui ir violončelei (Berlynas, 1806) - dedikavo A. H. Radvilai.

Garsėdamas kaip puikus muzikas, kuris grojo violončele, arfa, gitara, dainavo, buvo muzikos vakarų rengėjas, A. H. Radvila taip pat mėgo komponuoti muziką. Yra žinomi jo kameriniai instrumentiniai ir vokaliniai kūriniai. Bet jis daugiau išgarsėjo kaip muzikos J. V. Gėtės dramai „Faustas“ autorius. Šis kūrinys buvo išleistas kelis kartus – kaip dviejų dalių partitūra „Compositionen zu Goethe's Faust. / vom Fürsten Antoni Radziwiłł“, išleista Berlyne T. Trautweino 1835 metais. 1844 m. Vilniuje, J. Zavadskio išleistame „Fausto“ pirmos dalies vertime „Faust: tragedya Götogo tlomaczenie s nimieckiego ...“ publikuotos dramos ištraukos fortepijonui, iš kurių viena – balsui ir fortepijonui - išversta į lenkų kalbą. 1896 m. Veimare išleistame Makso Frydlanderio (Maxo Friedlaender) parengtame dainų pagal J. V. Gėtės eiles leidinyje „Gedichte von Goethe : in Compositionen seiner Zeitgenossen“ ir kelios A. H. Radvilos muzikos „Faustui“ ištraukos.

³⁰Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/album-lyrique-contenant-dix-romances-chansonnettes-et-mazureck-a-une-ou-plusieurs-voix.NzE0MjM5Nzc/4/#info:metadata>

J. Trilupaitienė mini dar keletą A. H. Radvilos muzikos leidinių – 1802 m. Leipcige išleista ciklą „Romances françaises“, 1815 m. Sankt Peterburge išleista dainų rinkinį. A. H. Radvila kūrė muziką vokiečių, prancūzų, italų kalbomis parašytais tekstais, tad, nors jo natų leidiniai praplečia Lietuvos muzikos istoriografiją, bet nėra taip pat susiję su Lietuva ar lietuvių kultūrine raiška.

Kunigaikštis Mykolas Kleopas Oginskis (1765–1833) labiausiai žinomas kaip polonezo „Atsisveikinimas su tėvyne“ (Les adieux à la patrie) autorius. Bet jis pirmiausia buvo valstybės veikėjas, politikas, įgijęs gerą išsilavinimą, itin mėgęs ir vertinęs muziką. Savo muzikines pažiūras jis išdėstė 1828 metais parašytoje knygoje „Laiškai apie muziką“. Oginskis kūrė vokalinę, fortepijoninę muziką, yra laikomas operos „Zelida ir Valkūras, arba Bonapartas Kaire“ autoriumi.

Iki šiol nėra sutariama dėl tikslaus Oginskio kūrinių skaičiaus. Šie svarstymai nuosekliai pateikti D. Ramonaitės-Mukienės knygoje (Mukienė, 2015) Apie savo kūrinių leidybą M. K. Oginskis kelis kartus užsimena knygoje „Laiškai apie muziką“: jis mini Drezdene Inkermano lėšomis bei Vilniuje 1817 savo lėšomis vargstančiųjų draugijos naudai išleistus jo kūrinius; jo kūryba buvo leidžiama Sankt Peterburge, Paryžiuje, Leipcige, Varšuvoje, Vilniuje ir kitur. Paminėtinas Vilniuje 1857 m. M. Orgelbrando išleistas dvylikos polonezų rinkinys „Douze polonaise pour le prince M. Oginski“. Didžiąją publikuotos M. K. Oginskio kūrybos dalį sudaro kamerinė muzika – romansai prancūzų ir italų kalbomis ir polonezai. Vokalinės muzikos tekstai sentimentalūs, neturintys kokių nors patriotinių potekščių, tad vienintelė tautiškumo apraiška yra polonezo, tiek instrumentinio, tiek vokalinio, žanras. Būtent polonezas „Atsisveikinimas su tėvyne“ tapo vienu iš muzikinių posukiliminės emigracijos simbolių.

„Laiškuose apie muziką“ rašydamas apie savo kūrybą M. K. Oginskis neakcentuoja tautiškumo, o tik jausminį pradą: „Jei man keletą kartų pavyko sukurti nedidelės apimties menkniekių, kuriuos mėgėjai ir net labiausiai nusipelnę muzikos specialistai kuo palankiausiai įvertino, jei kartais suspurdėdavo kieno nors jautri širdis, kurios virpesiai sutapdavo su manosios širdies virpesiais, jei grodamas kurį nors mano polonezą arba dainuodamas romansą brutalių aistrų draskomas žmogus atgaudavo rimtį ir ramybę, negalėčiau teigti, kad tai nutiko dėl mano ypatingo talento, kurio niekada neturėjau, ar dėl gilaus muzikos išmanymo“ (Oginskis, 2016, 15). „Niekada nekūriau pagal užsakymą, niekada nekilo mintis kurti apgalvotą ir teorija pagrįstą muziką ir dirbti valandų valandas. Garsus ir moduliācijas man pasufleruodavo entuziazmo protrūkis, meilė, draugystė arba graudulys, kartais skausmas arba gilus sielvartas, kūrinyje perteikdavau mane apėmusius jausmus ir sielos būklę.“ (Oginskis, 2016, 17).

XIX a. išleistų muzikos leidinių kontekste pakankamai svarbią vietą užima muzika, dedikuota Šv. Kazimierui. Viena iš jam skirtų giesmių buvo publikuota A. Sowinskio rinkinyje „Chants religieux de la Pologne“ (Paris : Girod, 1859).

4.4. Spaudos draudimo laikotarpis (1863-1904 m.)

Leidiniai lietuvių kalba. Aptariamam laikotarpiu išleisti 23 natų leidiniai lietuvių kalba. Dominuoja Vinco Kudirkos leidiniai – du dainų rinkiniai ir šešios kompozicijos fortepijonui, iš kurių dvi perleistos antrą kartą, viena – tris kartus. Taip

pat šiuo laikotarpiu išleisti penki kitų autorių sudaryti dainų rinkiniai (Kolberg 1879, Bartsch 1886, 1889, Juška 1900, Becenberger 1901), penki dainynai (Kudirka 1895, 1899, Ereminas 1902, Vydūnas 1904, Naujalis 1904), keturi religinės muzikos leidiniai (dvejos katalikų mišios: Kalvaitis 1886, Burba 1887, du giesmynai: Hofheincas 1894, Niemanas 1902), taip pat greta V. Kudirkos fortepijoninių pjesių išleisti ir du P. J. Pranaičio kūriniai fortepijonui dviem arba keturioms rankoms (1893, 1894) ir sorbų kompozitoriaus Karlo Augusto Kocoro (Korl Awgust Kocor) (1822-1904) daina balsui ir fortepijonui „Gals yr' tylėjims“ į lietuvių kalbą išversta Georgo Zauerveino, išleista 1894 m.

Vincas Kudirka (1858–1899) visuotinai žinomas kaip Tautiškos giesmės autorius, Varšuvos universitetą baigęs medicinos daktaras. Studijavo Seinų kunigų seminarijoje, dalyvavo draudžiamų organizacijų veikloje, dėl to buvo pašalintas. Greta daugybės veiklų kūrė muziką, vienas iš laikraščių „Varpas“ ir „Ūkininkas“, kuriuose spausdino savo dainas chorui, steigėjų.

Tarp esė, straipsnių ir vertimų natų leidiniai V. Kudirkos bibliografijoje užima nedidelę vietą: tai du harmonizuotų liaudies dainų rinkiniai keturiems vyriškiems balsams „Lietuviškos dainos“, išleistos Tilžėje 1895 ir 1898 metais, ir šešios fortepijoninės pjesės: „Varpelis“ (1893, 1905), „Dėdienė“ (1894, 1905), „Sudiev“ (1894, 1905), „Lepūnėlė“ (1898), „Nemuno vilnys“ (1898, 1900, 1905) ir „Bum-čik-čik“ (1898, 1903). Laikraštyje „Varpas“ yra išspausdintos jo dainos „Ant kalno karklai siūbavo“ (1889, Nr. 1), „Šėriau žirgelį“ (1890, Nr. 1), „Kur upelis teka“ (1890, Nr. 2), „Ganau avelės“ (1890, Nr. 4), „Bernytis į karą jojo“ (1890, Nr. 9, ant balsų sudėjo A. Polinski), „Greičiau žirgeli“ (1890, Nr. 10, ant balsų sudėjo A. Polinski), „Ko liūdi, putinėli“ (1891, Nr. 1, ant balsų sudėjo W. Rzepko), Piemenėlis (1891, Nr. 2), „Ant kalno malūnėlis“ (1891, Nr. 3) ir „Oi, eisim, eisim“ (1891, Nr. 3) (A. Merkelis, 1989, p. 374-381). „Tautiška giesmė“, „Varpe“ išspausdinta 1898 Nr. 6.

V. Kudirka įvardijamas kaip vienas iš žymiausių XIX a. II p. lietuvių tautinio judėjimo vadovų, kurio pagrindinis nuopelnas „demokratinio, Naujųjų laikų idealus ir vertybes teigiančio lietuvių tautos sąmoningumo ugdymas, implikuojantis krikščioniškojo dvasingumo, pozityvios veiklos, asmens laisvės ir atsakomybės, pilietinio aktyvumo pradus“ (R. Skeivys, 2009, p. 9). Kudirkos tautiškumas atėjęs per sąmoningą savęs, savo tautos, savo Tėvynės suvokimą. S. Pivoras taip pat atkreipia dėmesį į Mykolo Rōmerio pozityvistinę įvardintą V. Kudirkos ir „Varpo“ visuomeninę laikyseną. Rōmeris rašydamas apie „Varpą“ pabrėžia būtinybę kelti žmonių pragyvenimo ir kultūros lygį: „Kuo aukštesnis bus lietuvių kultūrinis lygis, tuo labiau jie priartės prie savojo tikslo“ (M. Rōmeris, 2006, 96).

V. Kudirkos gyvenime atsekama taip pat ir lenkų kultūrinė įtaka. Kudirka Varšuvos universitete studijavo 1881 – 1889 metais Istorijos-filologijos, vėliau Medicinos fakultete, studijuodamas įsijungė į tautinį sąjūdį, 1888 metais įkūrė slaptą studentų draugiją „Lietuva“. Jo įsitraukimas į tautinį lietuvių atgimimą siejamas su mėnraščiu „Aušra“. Anot V. Kavolio, „Lietuviško laikraščio galimybė Kudirkos buvo pajusta lyg pažadas, kad ir lietuviuose galima kurti pažangią, civilizuoto žmogaus vertą kultūrą.“ (V. Kavolis, 1994, p. 34). Su „Aušra“ keičiasi Kudirkos žmogiškoji savijauta – jis jaučiasi užaugęs, galingas, lietuvis, kuriam (esamas)

pasaulis per ankštas. Taip pat reikia nepamiršti, jog Kudirka atostogavo Lietuvos kaime, bendravo su seserimis, gimnazijos draugais Jonu Jablonskiu, Petru Kriaučiūnu, kurie, nors jų propaganda dar buvo primityvi, jam darė įtaką.

V. Kudirka bendradarbiavo Varšuvos savaitraštyje „Glos“, į lietuvių kalbą vertė A. Mickevičiaus, J. Slovackio, A. Asnyko, M. Kanopickos kūrinis. Kudirkos „Tautiška giesmė“ buvo išversta į lenkų kalbą kelis kartus: 1908 m. Stefania Jablonska (Stefania Jabłonska) jo vertimą „Hymn narodowy“ publikavo žurnale „Litwa“ Nr. 5 bei kiek patobulintą vertimą 1911 m. Seinuose išleistoje poezijos rinktinėje „Poezje odradzającej się Litwy“ bei 1920 m. lenkakalbiame Kauno laikraštyje „Litwa“, 1924 m. Kauno laikraštyje „Nowiny“. Šis „Tautiškos giesmės“ vertimas yra ir Julijos Vichter-Kajrukštisovos (Julia Wichter-Kajruksztisowa) sudarytoje lietuviškos poezijos antologijoje „Antologija poezji litewskiej“ (Warszawa, 1939).

Su lenkišku išsilavinimu ir bajoriška (lenkiška) tradicija ir skaityta literatūra S. Pivoras sieja Kudirkos liberalias nuostatas ir pradžioje dvilypį tapatumą, pabrėždamas Kudirkos reikšimą pagarbą A. Mickevičiui (S. Pivoras, 2009, 50-51). V. Kavolis Kudirkos lenkišką savimonę aiškina studijomis Marijampolės gimnazijoje ir Seinų seminarijoje, jis mano, jog Marijampolės gimnazijos mokytojas Ostrovskis, lenkas, Kudirkai buvo „pozityvi tėviška figūra“, padėjo iškristalizuoti jo meninius sugebėjimus ir palenkė jį lenkybėn. Be to, V. Kudirka savo prisiminimuose rašo, kad pats baiminosi, kad kas nors nesužinotų, kad jis kilęs iš kaimo, kad tėvas dėvi tik sermėginę, netgi šalindavosi aplankyti atvažiavusių giminių ir nekalbėjo lietuviškai. Ši situacija buvo dar sudėtingesnė Seinų seminarijoje, kur mokytojai lietuviai ne tik nekalbėjo lietuviškai, bet ir pašiepė lietuviškai kalbančius. Tad seminaristai lietuviškai kalbėti vengė. Seminarijos gausi biblioteka buvo lenkų kalba, ir Kudirka ją godžiai studijavo. Anot Kavolio, V. Kudirka - „meno mylėtojas ir salonų šokėjas, patrauktas aukštesnės lenkų kultūros ir stilingesnės jų elgsenos manieros“ (Kavolis, 1994, 28-32), tačiau kartu jis įvardina Kudirkos tapatybės problemą iki „Aušros“ kaip „psichologinę savižudybę“: „Kudirkos kultūrinė gėda, jog yra lietuvis, buvo nukreipta prieš jį patį. Tai buvo tam tikros rūšies psichologinė savižudybė, kuri ir trukdė Kudirkos asmenybei išsiskleisti.“ (V. Kavolis, 1994, 35).

J. Žilevičius nurodo, jog buvo išleisti du Kudirkos natų leidiniai lenkų kalba – „Do Kontredansu z litewskich ludowych motywow“ ir „Tance Warszawskie“. Abu šie leidiniai esą nurodyti 1900 metų „Tėvynės Sarge“ pirmame numeryje, tačiau jis jų nėra matęs (Žilevičius, 1950). Tikslus pirmojo leidinio pavadinimas yra „Kontredanse z litewskich motywów ludowych na fortepian : Nr 2 / ułożył Wincenty Kudyрко“ (Warszawa, Zakłady Wydawnicze M. Arct., apie 1880). Antrasis leidinys kol kas neaptiktas.

J. Žilevičius pagal „Varpe“ paskelbtus duomenis atkreipia dėmesį, jog Kudirkos fortepijoninių kūrinių pirmi ir pakartotiniai leidiniai buvo išleisti 200 arba 300 egz. tiražu (J. Žilevičius, 1950). Pažymėtina, jog savo fortepijoninėje kūryboje Kudirka naudoja lenkišką žanrą mazurka ir tik valsas „Nemuno vilnys“ turi aiškią lietuvišką potekstę. Kudirkos kūrinių spaudiniai buvo eksponuojami pasaulinėje parodoje Paryžiuje 1900 m. Nors Kudirka grojo smuiku ir violončele, duomenų apie kūrinius šiems instrumentams nerasta.

Kudirkos motyvas išleisti lietuvių liaudies dainų rinkinį grindžiamas apsilankymu Vilkaviškyje pas Vinčą Palukaitį, kuris jam su mokiniais padainavo keletą dainų, pokalbyje iškėlė mintį, jog nėra liaudies dainų rinkinių su natomis ir įdavė savo Vilkaviškyje surinktų dainų sąsiuvinį, kurį Kudirka įvardino kaip būsimą vadovėlį (Mūsų Kudirka, 1998, p. 157). Kita Kudirkos sąsaja su liaudies muzika užfiksuota varpininkų susirinkime Kazio Griniaus tėviškėje 1892 metais, Salemo Būdos kaime, kai klausydamas dainuojančio ir sau kanklėmis pritariančio senolio Kudirka užrašinėjo jo dainuojamas dainas ir ašarojo (A. Merkelis, 1989, 150).

Pabrėžtinas kalbos aspektas XIX a. pabaigos tautinio atgimimo sąjūdyje – nors kaimo gyventojai natūraliai tarpusavyje kalbėjo lietuvių kalba, tačiau „kiti tautinės tapatybės požymiai – etnis mentaliteto, gyvenamosios, papročių savitumas, bendra istorinė ir kultūrinė patirtis, solidarumas, siekiant politinio savarankiškumo – XIX a. pabaigoje dar nebuvo pilnai ir visuotinai įsisąmoninti, gyvavo veikiau kaip nuojauta ar atsitiktiniai teiginiai, o ne kaip konceptuali ir nebekvestionuojama tautinės tapatybės išraiška.“ (R. Skeivys, 2009, 116). Būtent Kudirka, anot R. Skeivio, lietuvių „Varpe“ pateikė kaip realybę, o ne tikimybę, romantizuodamas istoriją.

Dainynai. Spaudos draudimo laikotarpiu išleisti dainynai buvo skirtingo pobūdžio ir apimties. Juos sudarė originalios kompozitorių dainos ir harmonizuotos liaudies dainos. Pirmieji ir reikšmingiausi buvo 1895 ir 1899 metais Tilžėje išleisti V. Kudirkos parengti rinkiniai „Kanklės“. Abu rinkiniai skirti vyrų chorui. Pirmoje „Kanklių“ dalyje yra 18 dainų (chorui, solo su fortepijono pritarimu ir solo su choru). Leidinyje prie dešimties dainų nurodyta, kad jas harmonizavo W. Rzepko, A. Polińskis ir S. Niedzielskis, tačiau prie likusių dešimties dainų autorystės nėra. Kelinama prielaida, jog tai galėtų būti paties V. Kudirkos harmonizuotos dainos (Ramoškaitė, Kudirka, 2008). Antroje „Kanklių“ dalyje publikuotos 24 dainos, iš kurių tik viena yra balsui su fortepijonu, o kitos – vyrų chorui. Ir antrame leidinyje atsispindi Kudirkos bendradarbiavimas su lenkų muzikais V. Žepko ir A. Polinskiu (W. Rzepko ir A. Poliński), taip pat P. Mašynskio ir M. Bienackio (P. Maszyński ir M. Biernacki). Leidinyje nurodomas dar vienas autorius, harmonizavęs tris dainas – S. Lapinskas, taip pat viena daina paskelbta nenurodant harmonizautojo pavardės.

Pažymėtina, jog „Kanklėse“ bendradarbiavę lenkų muzikai buvo profesionalūs muzikai. Vladislovas Žepko (1854–1932) buvo žymus to meto kompozitorius, Varšuvos konservatorijos profesorius, muzikos vadovėlių autorius, taip pat – choro „Liutnia“ vienas įkūrėjų, sukūręs daug dainų chorui ir solo balsui su fortepijonu. Piotras Mašynskis (1855–1934) taip pat buvo Varšuvos konservatorijos profesorius, itin daug nusipelnęs lenkų choro menui. Jis, kaip ir Žepko, taip pat buvo choro „Liutnia“ įkūrėjas ir jam vadovavęs iki mirties. P. Mašynskis sukūrė ir aranžavo daug dainų chorui. Mykolas Biernackis (1855–1936) buvo žinomas kaip muzikos teoretikas ir violončelistas. Aleksanderis Polinskis (1845–1916) buvo muzikos istorijos, apybraižos apie lenkų muzikos istoriją autorius³¹. Stanislovas Niedzielskis (Stanisław Niedzielski) (1842–1895) – kompozitorius, dainininkas, dirigentas. Žilevičius ir jam pritarianči Ramoškaitė kelia hipotezę, jog niekur nežinomas autorius S. Lapinskas gali būti paties Kudirkos slapyvardis. „Sielodamasis dėl

³¹ Aleksander Poliński, Dzieje muzyki polskiej w zarysie, 1907.

atsidavusių lietuvių kultūrai asmenų stygiaus, jis norėjo lenkų muzikams sudaryti įspūdį, kad Lietuvoje liaudies dainas renka ne vien jis, o yra ir daugiau rinkėjų“ (J. Žilevičius, 1950).

Nepaisant to, kad lietuviškas dainas harmonizavo lenkų muzikai, abi „Kanklių“ dalys yra labai svarbios ir reikšmingos. Čia iš viso publikuotos net 42 dainos, beveik visos yra autentiškos ir archajiškos lietuvių liaudies dainos.

1902 m. Tilžėje išleistas Leono Eremino dainynas „Dainos, sutaisytos ant keturių balsų“. L. Ereminas (1863 – 1927), jaunystę praleidęs Latvijoje, glaudžiai bendravo su latviais ir vokiečiais: dainavo choruose, mokėsi muzikos, net dalyvavo Latvijos dainų šventėje. Į JAV jis atvyko 1891 m. ir ten toliau tęsė bendrystę su latviais ir vokiečiais, dainavo latvių, vokiečių choruose. Pažymėtina, kad būtent JAV mokėsi anglų ir lietuvių kalbų. L. Ereminas JAV organizavo pasaulietinį lietuvišką „Lietuvių Mildos Giedotojų Draugystės“ chorą, pradžioje vyrų, vėliau mišrų.

Dainyne paskelbtos 67 dainos, jame taip pat įtraukta V. Kudirkos „Tautiška giesmė“, S. Valiūno „Birutė“, A. Strazdo „Našlaitės daina“, A. Baranausko „Sudiev, Lietuva“, K. Sakalausko-Vanagėlio „Iš tolimos šalies“, tik aštuonios harmonizuotos lietuvių dainos, o likusios - verstos iš latvių, vokiečių, anglų ir lotynų kalbų. Tenka sutikti su J. Žilevičiumi, laikiusiu šį rinkinį istoriniu lietuviškame choro mene, nes šis dainynas buvo pagrindinis lietuviškų chorų repertuaro šaltinis.

Po dvejų metų, 1904 metais, taip pat Tilžėje išleistas Vydūno dainynas mišriam chorui „Lietuvos aidas“. 31 melodija paimta iš A. Juškos „Melodje ludowe litewskie...“ bei iš kitų spausdintų ir nespausdintų šaltinių. Didesnę dalį (41) dainų harmonizavo Vydūno brolis Albertas Storosta (1878-1905), muziką studijavęs Berlyno Karališkajame akademinės bažnytinės muzikos institute. Dainyne taip pat yra publikuotos ir Alberto Storostos originalios dainos (pavyzdžiui, „Lietuvos kalba ir daina“). 40-čiai dainų Vydūnas pakeitė tekstus ir pasirašė kaip „R. Manas“. Vydūnas taip pat parengė ir išleido dainų rinkinius „Lietuvos varpeliai“ (1909) ir „Giesmės“ (1932). Paminėtina nedideliu formatu, be datos ir leidimo vietos publikuota Alberto Storostos daina keturiems balsams „Lietuva“ (teksto pradžia „Lietuva brangi šalelė“).

Juozas Naujalis (1869 – 1934) 1904 m. išleido dainyną „8 lietuviškos tautiškos dainos“ (antras leidimas – 1913 m. Seinuose) Jame publikuojamos originalios dainos „Kur banguoja Nemunėlis“ (ž. K. Sakalausko-Vanagėlio), „Sunku gyventi“ (ž. Maironio), „Miškas užia“ (ž. Maironio), „Grožybe Lietuvos“ (ž. Maironio), „Kaip gi gražus“ (ž. A. Vienažindžio), „Kur bėga Šešupė“ (ž. Maironio) ir harmonizuotos dainos „Ant kalno karklai siūbavo“ ir „Močiute mano“.

Kūriniai fortepijonui. Spaudos draudimo laikotarpiu buvo išleistos jau anksčiau minėtos šešios Vinco Kudirkos pjesės. Detaliau panagrinėkime valsą „Nemuno vilnys“. Leidinio viršelis papuoštas autoriaus (V. Kudirkos) portretu, kuris patalpintas gėlių ir toliau įlankoje esančio miestelio vaizde. Viršelyje taip pat nurodyta, kad leidiniai saugomi (ir platinami?) per J. Lapiną („sukrauta pas J. Lapiną“) – tai yra Mažosios Lietuvos visuomenės veikėja ir spaudos darbuotoja Jurgė Lapiną (1856 -1932). Antro leidimo (1900) ketvirtame viršelio puslapyje papildomai nurodyta ir daugiau V. Kudirkos kūrinų, išleistų anksčiau, kuriuos taip pat galima įsigyti pas leidėją. J. Žilevičius nurodo, kad „kad Kudirka tikrai duodavo

savo veikalus kitiems apdoroti, nenorėdamas su klaidomis parodyti, tai liudija jo paties laiškas, rašytas 1898 m. birželio 29 d. "Nemuno Vilnių" valso leidėjui P. Mikolainiui. Ten jis, tarp kita ko, rašo: "Valsas "Nemuno Vilnys bus" išspausdintas taip, kaip Tamsta norėjai, t.y. su Nemuno paveikslėliu ir autoriaus veidu... Natas tuoj nusiunčiau į Varšavą geram artistui muzikai peržiūrėti ir, kai tik gausiu atgal, siųsiu į Leipzigą..." (J. Žilevičius, 1950). Jis pabrėžia, jog valse „Nemuno vilnys“ aiškiai jaučiamos dainų "Tu mano motinėle", "Siuntė mane motinėle" melodijos, todėl buvo netrukus perleistas, o kitos pjesės – tik 1905 m. Esant lietuviškų leidinių trūkimui, jie buvo noriai perkami: „Nežiūrint, kad ten nebuvo daug tautinių melodijų, jų buvo daug išarduota, nes šviesuomenė, pradėjusi busti, griebė visa, kas buvo lietuviška. Tokios rūšies gaidų leidinių iki tol nebuvo.“ (Žilevičius, 1950)

Greta Kudirkos analizuojamu laikotarpiu buvo išleistos ir dvi Petro Pranaičio pjesės fortepijonui dviem ir keturioms rankoms – „Polka lietuvaitė“ (Sankt Peterburgas, Księgarnia polska B. Rymowicz, 1893) ir „Mozūras lietuvaitėms“ (Sankt Peterburgas, Magasin de Musique de W. Goehner, 1894). P. Pranaitis (1868-1942) – V. Kudirkos žemietis ir draugas, vargonininkas ir choro dirigentas, mokėsis Varšuvos muzikos institute, vėliau Peterburge, kur vėliau dirbo vargonininku Dvasinėje akademijoje. P. Pranaičio, kaip ir V. Kudirkos, leidiniai fortepijonui buvo demonstruojami Pasaulinėje parodoje Paryžiuje 1900 m. Abu leidiniai skirti šokiams, ir abiejuose taip pat aiškiai nurodyta lietuviška jų paskirtis, nors antrosios pjesės – „Mozūro lietuvaitėms“ pavadinime galima dar išvelgti bandymą apjungti lenkiškumą (mozūras) ir lietuviškumą. Esama duomenų ir apie kitus P. Pranaičio kūrinius – pjesę balsui ir fortepijonui „Śpiew szary ptaszek“, kuri buvo V. Grigaitienės repertuaro daina, atskiros pjesės ir sonata fortepijonui, tačiau šių kūrinių aptikti nepavyko.

K. A. Kocoro ir J. Zauerveino leidiniai. Karlo August Kocoro (1822-1904) išleista daina balsui ir fortepijonui „Gals yr' tylėjims“³². Daina į lietuvių kalbą išversta Georgo Zauerveino, išleista 1894 m. Leipcige, yra vienintelis spaudos draudimo laikotarpio atvejis, kai lietuvių kalba išleidžiamas užsienio kompozitoriaus kūrinys. K. A. Kocor – sorbų kompozitorius ir dirigentas, su Jurgiu Zauerveinu (Georg Sauerwei, 1831-1904) bendradarbiavęs ne šį vienintelį kartą.³³ Ši pjesė anksčiau buvo išleista vokiečių kalba kaip „Der Rest ist schweigen“.³⁴ J.

³² Gals yr tylėjimas. Giesmė pagal Hamleto žodį (iš V. Šekšpyro dramos) sutaisyta Girėno (J. Zauerveinas). Muzykė vienam balsui su pianoforte lydėjimu sutaisyta A. Kocoro, J. Zauerveino lėšos, B. G. Toibnerio spaustuvė, Leipcigas)

³³ Kiti jų kūriniai: „Wěro abo cowań? = Traum oder Wahrheit?: Wendischer Willkommensgruß an Seine Kaiserlich-Königliche Majestät unsern hochgeborenen und innig gelibten Kaiser und König Friedrich III“ (Bautzen, 1888); XX a.: Norwegische Lieder: für Gesang und Klavier / Korla Awgust Kocor. Text Georg Sauerwein. Litschen: ENA-Musikverlag 1995; Wendisch-deutscher Liederabend zu Ehren des Spreewaldfreundes und wendischen/niedersorbischen Dichters Georg Sauerwein (1831-1904) anlässlich seines 100. Todestages, mit Kompositionen von Korla Awgust Kocor (1822-1904), Heinrich Jordan, Heinrich Steffen. (2004). Mašica Serbska.

³⁴ Der Rest ist schweigen von Girėnas: für eine Bass-Stimme mit Pianobegleitung componirt / von K. A. Kocor“, 1884 Leipcige, Teubnerio leidykloje.

Zauerveinas kaip autorius nurodomas pjesėse „Deux nouvelles chansons“³⁵ ir „Six Peace-Songs“.³⁶ Įvertinant J. Zauerveino dėmesį kalboms ir lietuvių kultūrai, šios pjesės išleidimas lietuvių kalba rodo jo norą pristatyti lietuvių kalbą Vakarų visuomenei kaip lygiavertę.

Religinės muzikos leidiniai. Didžioji dalis religinės muzikos (katalikų) leidinių aptariamuoju laikotarpiu yra išleisti ne lietuvių, o lotynų kalba. Tačiau nevertėtų lotynų kalbos traktuoti kaip užsienio, o tik kaip katalikų bažnyčios kalbą. Tautinio atgimimo laikotarpiu, nors religinės muzikos kūrinių buvo išleista palyginti nedaug, tačiau žanrinio požiūriu jie yra įvairūs, apimantys beveik visą galimą religinės muzikos žanrų amplitudę. Tai – mišios (tiek solo balsui su vargonais, tiek chorui su vargonais), kantatos, motetai, giesmės chorui ir solo balsui, kūriniai vargonams ir vargonininkų bei bendruomenės reikmėms skirti giesmynai.

Bažnyčios liturgijoje naudota muzika buvo kuriama pagal poreikį, tad natūralu, jog daugiausiai ją kūrė aktyvūs vargonininkai ir chorvedžiai. Nors bažnytinės muzikos repertuaro trūkumo nebuvo, tačiau laipsniškai augo lietuviško žodžio ir giesmės poreikis. Bet jis nebuvo stiprus, dėl to iš 23 natų leidinių lietuvių kalba, išleistų iki 1904 metų, yra tik keli religinės muzikos leidiniai. Iki šiol į lietuviškų leidinių sąvadus nepateko dalis muzikos kūrinių, išleistų kitomis kalbomis, taip pat ir lotynų kalba.

1863 m. sukilimo dalyvio, Varšuvos muzikos instituto absolvento, Rietavo, vėliau – Kauno arkikatedros ir seminarijos vargonininko, Č. Sasnausko ir T. Brazio mokytojo J. Kalvaičio (1842–1900) „Mišios“ (*Miszios*),³⁷ 1886 m. išleistos Tilžėje, yra pirmas stambus lietuviškas ciklinis kūrinys. Reikšminga, jog plačiame mišių pavadinime paminėtos lietuviškai katalikybei svarbios detalės – krikštas, kunigas, poetas Antanas Strazdas ir jo giesmė „Pulkim ant kelių“. Juozas Lideikis prisiminimuose taip aprašo visą leidybos procesą: „Su minėtomis mišių giesmėmis nuvyko kun. Juozas Kaunan, prikalbėjo p. Kalvaitį, Katedros vargonininką, parašyti lietuviškam tekstui atsakomas gaidas. Užduotą sau darbą p. Kalvaitis garbingai atliko ir tuo būdu atsirado pirmosios lietuviškos mišios su gaidomis, lietuviu kompozitoriaus parašytomis. Malonėdamas, kad šios mišios veikiau prasiplatintų Lietuvos bažnyčiose, kun. Juozas nusiuntęs jas Tilžėn savo lėšomis išspausdino. Buvo tai 1886 metais, kuomet lenkai užsieniuose šventė 500 metų nuo Lietuvos krikšto sukaktuves. Dėliai tos priežasties ir kun. Juozas padėjo ant savo leidinio šį antrašą: „Mišios ant paminklo sukaktuvių penkių šimtų metų nuo apkrikštyjimo

³⁵ Sauerwein, G. J. J. Deux nouvelles chansons compées à l’occasion du séjour de Madame Yvette Guilbert à Berlin : Le 28. Janvier 1898 / par M. G. S. s. l.: s. n.;

³⁶ Sauerwein, G. J. J. Six Peace-Songs / By A Step-Child Of England [i.e. Georg Julius Justus Sauerwein]. Leipzig: Drugulin, 1900.

³⁷ J. Kalvaitis, „Misijos ant paminklo sukaktuvių penkių šimtu metu nu apkrikštyjimo Lėtuwos / Kunigui Strasdeliui nabaszni̇kui sudėtojui „Pulkiam ant keliu“, Tilžė, E. Vejerio ir L. Arnolto spaustuvėje, 1886 m., (perleistos 1991 m. Čikagoje, JAV). Lietuviško teksto autorius kun. A. Dambrauskas – Jakštas, leidinio iniciatoriaus Juozo Lideikio (1860 – 1898) prašomas, iš lenkų kalbos išvertęs mišių „Na stopniach Twego upadamy Tronu“ giesmes.

Lietuvos, paskirtos kun. Strazdeliui sudėtojai „Pulkim ant kelių“. Tilžėje išdavėjo kaštu pas Weyerį et Arnoldtą“ (in 4–20 lakštų).“ (Lideikis, Žinyčios, 1900)

Kunigas Aleksandras Burba (1854–1898), baustas už lietuviybės skleidimą 1887 metais, Vilniuje kunigo Pailiaus slapyvardžiu išleido „Lietuwiskass miszias su gaidomis (notomis), vartotinos katalikiskose bažnyčiose Lietuvos ir Žemaičiu“. Tai yra R. Zientarsko mišios, išverstos iš lenkų kalbos. Vėliau, emigravęs į JAV, jis bendradarbiavo lietuviškoje periodinėje spaudoje, kūrė patriotinę poeziją.

Paminėtinos Varšuvos instituto absolvento, vargonininko ir kompozitoriaus Mykolo Racevičiaus-Račo (1829–1895) 1889 m. Varšuvoje išleistos lotyniškos mišios „Msza Święta Lacinska“ (P. Pažemeckio tekstas) ir „Sanctus“ iš lietuviškų mišių „Po kojų Tavo sosto“, išspausdintas 1899 m. „Tėvynės sarge“.

1894 m. Heidelberge buvo išleistas evangelikų liuteronų kunigo Karlo Teodoro Voldemaro Hofhainco (Karl Theodor Wodemar Hoffheinz) (1823–1897) 115 giesmių rinkinys „Giesmių balsai“. Tekstai leidinyje išspausdinti gotišku šriftu lietuvių kalba. Paminėtinas anksčiau išleistas „Proben litauischer Choralmelodien“ (1887). Kaip teigia I. Strungytė-Liugienė, „Hoffheinzas naudojosi vėlesniu XIX a. antrojoje pusėje spausdintu giesmyno „Visokios naujos giesmės arba evangeliški Psalmi“ leidimu. Apie tai galima spręsti iš rinkinyje pateiktos informacijos – giesmyno, kuriame yra tekstas, pavadinimo ir giesmės numerio, pvz. Psalmbuch Nr. 357, Psalmbuch Nr. 318 („Psalmių knygomis“ čia vadinamas surinkimininkų giesmynas).“ (Strungytė-Liugienė, 2014, p. 18).

1902 m. Karaliaučiuje išspausdintas Alberto Niemano parengtas 24 choralų rinkinys.³⁸ Choralų melodijos buvo užrašytos Būdviečių (Budwethen), Katyčių (Coadjuthen), Kintų, Klaipėdos (Memel), Lauksagių (Laugsargen), Palkalnio (Pillkalen), Priekulės (Prökuls), Ragainės (Ragnit), Saugų, Tilžės (Tilsit), Verdainės (Werden) ir Vilkyškių (Wilkischken) vietovėse. A. Niemanas vadovavo Tilžės „Birutės“ draugijos chorui, parengė leidinius „Birutės dainų vainikėlis“ (1910), „Lietuvos tėvynės dainos“ (1911).

Dainų rinkiniai-studijos. Tolimesni lietuviškų dainų tyrinėjimai buvo tęsiami, tačiau publikuoti tik XIX a. II pusėje. XX a. pradžioje išleisti keturi dainų rinkiniai. 1900 m. Krokuvėje Antano Juškos „Melodje ludowe litewskie“ I d. (II d. Spausdinta nebuvo). 1901 m. vokiečių kalbininko ir archeologo Adalberto Becenbergerio (Adalbert Bezenberger) (1851 – 1922) „Fünf Dainamelodien“ (5 lietuvių liaudies dainos su melodijomis, Tilžė, 1901). Kompozitorius ir etnografas Oskaras Kolbergas (Oskar Kolberg) (1814 – 1890) rinko tautosaką įvairiose Lenkijos vietose, jo daugiatomiajame leidinyje „Lud“ ir „Obrazy etnograficzne“ paklojo pagrindus folkloristikos mokslui Lenkijoje. Su Lietuvos kultūra jį sieja dvi publikacijos – 1847 m. almanachas „Dwon literacki“, kur buvo paskelbta 15 harmonizuotų liaudies dainų balsui ir fortepijonui dviem kalbomis (vertė F. Zatorskis ir K. Nezabitauskis) ir 1879 metais Krokuvėje išleista studija „Pieśni ludu litewskiego“. Ž. Ramoškaitė šį

³⁸ 24 littauische Choräle nach einer handschriftlichen Sammlung von Niemann, Cantor in Kattenau, ausgewählt und bearbeitet von C. Graf Bülow von Denevitz (24 lietuviški choralai iš Nymano, kantoriaus iš Katinavos, rankraščio. Atrinko ir spaudai parengė C. Grafas Biūlovas iš Denevico).

rinkinį siūlo laikyti vienu pirmųjų lietuviškų dainų rinkiniu Lenkijoje. (Ž. Ramoškaitė, 2004, 97)

Kolbergas galėjo domėtis lietuvių, kaip buvusių bendrapiliečių, tautosaka, taip pat, tikėtina, jis buvo susipažinęs su Rėzos ir G. Neselmano rinkiniais (Skrukwa, 1998, p. 37). Jis taip pat buvo susipažinęs su K. Bžozovskio (K. Brzozowski) rinkinio „Pieśni ludu ...“ – jis nurodo, jog iš šio leidinio paėmė dainą „Oi vienam medžiu“, tačiau lietuviškai, o ne lenkiškai, kaip Bžozovskio leidinyje. Kolbergo rinkinyje taip pat yra dainos iš Rėzos „Ko liūdit, sesytės“ ir „Duktė mano Simonienė“, nors Kolbergas nurodo jas esant iš F. Zatorskio poemos „Witold nad Worskłą“. Ž. Ramoškaitė atkreipia dėmesį, jog iki Kolbergo studijos dainų rinkiniai buvo leidžiami balsui (smuikui) su fortepijonu: Vaclovo Mykolo Zakeskio (Wacław Michał Zaleski) „Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego z muzyką instrumentowaną przez Karola Lipińskiego“ (Lvovas, 1833) – pirmas ir didžiausias rinkinys: 1496 tekstai, 160 muzikos pavyzdžiai; taip pat Kazimiero Vladislavo Wojcickio (Kazimierz Władysław Wojcicki) „Pieśni ludu Białochrobotów, Mazurów i Rusi znad Bugu z dołączeniem odpowiednich pieśni ruskich, serbskich i słowiańskich“ (Varšuva, 1836): 30 dainų balsui ir fortepijonui, kurias pritaikė Feliksas Dobrzańskis (Ramoškaitė, 2004, 99).

Po ekspedicijos į Suvalkiją Kolbergas Krokuvoje 1879 išleido studiją „Pieśni ludu litewskiego“, čia jis publikavo 76 dainas, 59 iš jų su melodijomis. Studijoje „Pieśni ludu litewskiego“ visos dainos yra pateiktos abiem – lietuvių ir lenkų – kalbomis. Muzika leidinyje beveik neaptarinėjama, daugiausia dėmesio skirta tekstui. Spėjama, kad daugumą rinkinyje pateiktų dainų (42) Kolbergas užrašė 1860 m. (arba pagal kitus šaltinius 1858 m. ar 1859 m.) Augustavo gubernijoje. Reikšminga, jog tyrėjas sakėsi nemokantis lietuvių kalbos, gilinosi į tarimo specifiką, gerai suvokė žodžių skambesį. Manoma, kad dainas užrašė pats, į lenkų kalbą išvertė M. Akelaitis (1829 – 1887). Atkreiptinas dėmesys, jog Kolbergas, po konsultacijų su J. Juška, pasirinko jo pasiūlytą rašybą, kuri buvo naudojama užrašyti Antano Juškos dainoms (Ramoškaitė, 2014).

Mažosios Lietuvos tautosakininko Christiano Barčo (Christian Bartsch, 1832-1890) lietuvių liaudies dainų rinkinys „Dainų balsai“ (Melodien litauischer Volkslieder...) išleistas dviem tomis Heidelberge 1886 ir 1889 metais. Tai didžiausias lietuvių liaudies dainų melodijų rinkinys XIX a. Barčas publikavo savo ir kitų užrašytas melodijas bei melodijas, skelbtas įvairiuose leidiniuose, iš viso – 452. Dainų tekstai išversti į vokiečių kalbą, pateikti pirmieji posmai lietuvių kalba, taip pat pateikta įžvalgų apie dainų melodijas, tekstus ir instrumentus, instrumentų piešinių.

Leidiniai ne lietuvių kalba. Šiame laikotarpyje išleistuose muzikos leidiniuose vis dar ryškūs garbingos praeities ir istorinių asmenybių motyvai, tačiau pastebimas ir išskirtinai lietuviškos tematikos leidinių atsiradimas. Tarp jų – daugelį kartų perleidžiama, įvairiuose rinkiniuose publikuojama F. Šopeno „Lietuviška dainelė“, S. Moniuškos dainos, M. Šymanovskos „Daina apie Viliją“, A. Radvano „Lietuviška dainelė“, W. Osmanskio „Perkūno galopas“, K. Kurpińskio „Lietuvės dainelė“.

Prie spaudos draudimo laikotarpio taip pat minėtini M. K. Čiurlionio leidiniai. Tai fortepijoninės pjesės „Prelude“, „Nokturn“ (abu 1900 m.) ir „Mazurka“ (1902).

Kūriniai paskelbti Varšuvoje leidžiamame žurnale „Meloman“. Kūriniai atspindi ankstyvąjį kompozitoriaus kūrybos laikotarpį, kai jis studijuodamas Varšuvoje buvo stipriai paveiktas dar gyvos F. Šopeno dvasios – išleisti kūriniai artimi F. Šopeno muzikai.

Išskirtinis atvejis aptariamuoju laikotarpiu – A. Butkevičiaus valsas fortepijonui „Wspomnienie Retowa“ („Prisiminimai apie Rietavą“), išleistas Varšuvoje 1879 m. Leidinys dedikuotas „šviesiausiam kunigaikščiui Mykolui Oginskiui“. Tai – vienas iš retesnių atvejų, kai kūrinys siejamas ne su Lietuvos gamta, o su konkrečiu miesteliu.

Taip pat reikia paminėti Jozefo Inčyko (Józef Inczyk) „Pieśń z nad Wilii“ (Vilijos daina) smuikui ir fortepijonui, išleista Vilniuje 1879 m. (Zavadskio) ir dedikuota J. I. Kraševskio 50-čio jubiliejui.

Atkreiptinas dėmesys į istorinę tematiką sukurtų operų ištraukas, išleistas šiuo laikotarpiu. Vladislavo Marcjano Mikalojaus Želensko (Władysław Marcján Mikołaj Żeleński) (1837, Growkowicze – 1921, Krokuva) operos „Konrad Wallenrod“ premjera įvyko Lvove 1885 m. vasario 26 d. Libreto autoriai Žygimantas Sarneckis ir Stanislavas Noskovskis (Zygmunt Sarnecki ir Stanisław Noskowski) pagal Adomo Mickevičiaus dramą. Ši opera buvo populiari: vien operos klavyrai buvo išleisti 1885 ir 1886 metais Krokuvoje lenkų ir vokiečių kalbomis, 1889 m. Krokuvoje tik lenkų kalba, partitūra – Krokuvoje 1886 m. lenkų ir vokiečių kalbomis, libretai 1885 m. išleisti Lvove vokiečių ir lenkų kalbomis. Fortepijonui išleistos baletos scenos, balsui ir fortepijonui – Klavigo arija (Lwow, 1900 m.), Orlando arija (Lwow, 1895), Halbano scena ir arija (Kraków, 1900) ir arija „Zakon upada! Zakon w hańbie ginie!“ (1900). Tai – vienas iš dviejų šios Mickevičiaus poemos įkūnijimų muzikoje.

Henriko Jareckio (Henryk Jarecki) (1848 – 1918) operos „Jadwiga“ (1885) buvo išleistas operos libretas (Lwów, 1893), o nors operos „Mindowe“ (1870) ir „Barbara Radziwiłłówna“ (1889) buvo pastatytos Lvove, duomenų apie jų natų leidyba nerasta.

Duomenų apie Francišeko Mireckio (Franciszek Mirecki) (1791-1862) op. „Rymund Xiąże Litewski“ (Raimundas, Lietuvos kunigaikštis), sukurtos pagal Aleksandro Fredro (Aleksanderi Fredr) dramą „Rymond“, rankraštis neišliko, tačiau buvo išleistas vienas fragmentas – arija „W tych dębów świętym szumie“ (1860) lenkų ir vokiečių kalbomis.

Alberto Sovinskio (Wojciech Albert Sowiński) Žinynas. Išskirtinė asmenybė aptariamuoju laikotarpiu yra Albertas Sovinskis. Wojciechas Albertas Sovinskis (1805-1880), lenkų pianistas, kompozitorius, muzikos publicistas, didesnę gyvenimo dalį praleido užsienyje, studijavo Vienoje pas K. Černį (C. Czerny), nuo 1828 metų apsigyveno Prancūzijoje. Nors tiesiogiai nedalyvavo nei 1830, nei 1863 metų sukilimuose, emigracijoje jis dalyvavo posukiliminėse manifestacijose Paryžiuje, bendravo ir buvo remiamas emigracijoje atsidūrusių ATR piliečių. Koncertavo, daugiausiai atlikdavo savo kūrybos kūrinius, dėstė fortepijoną. Jis sukūrė operų, oratoriją, mišių, simfoniją, koncertą fortepijonui, dainų, pjesių fortepijonui.

Kaip informatyvus XIX a. muzikinės-kultūrinės informacijos, muzikos asmenybių, įvykių, patriotinių nuostatų ir romantizuotos istorijos, o kartu

tarpsukiliminio laikotarpio atmosferos emigracijoje šaltinis yra Sovinskio muzikinis žinynas, išleistas Paryžiuje 1874 m.³⁹ Išeivijoje sudarytas biografinis žinynas apie tuo metu nebeegzistuojančios šalies (ATR) muzikus atskleidžia nemažai informacijos – politines, religines aprašytų žmonių pažiūras, autoriui svarbiausius įvykius, vietas. Emigracijoje po 1830 ir 1863 metų sukilimų atsidūrę buvusios ATR piliečiai buvo įvairių tautybių. Turėdami bendrą praeitį jie natūraliai glaudėsi vienas prie kito, taip išėivijoje sukurdami prarastos Tėvynės salelę. Nors žinyno pavadinime deklaruojami lenkų muzikai, tai yra visapusiškas XIX a. antros pusės muzikinės situacijos šaltinis, apimantis buvusios ATR teritoriją ir pateikiantis Didžiosios emigracijos asmenų vertybines nuostatas. Jame taip pat gausu informacijos, susijusios su Lietuva.

Paryžiuje išleistas žinynas iš tiesų yra 1857 metais prancūziškai išleisto žodyno papildytas leidimas lenkų kalba.⁴⁰ Žodyne pateiktas abėcėlinis prenumeratorių sąrašas; skyriai „Trumpas muzikos istorijos Lenkijoje eskizas“ (su skyreliu apie lietuviškas dainas); „Stebuklingi paveikslai ir vienuolynai Lenkijoje kalbant apie chorinę muziką“ (išskiriant Vilniaus Aušros vartų paveikslą); „Senoviniai instrumentai“. Žodyno pabaigoje – 18 puslapių įklija su dvylikos muzikos kūrinių natomis⁴¹.

Ankstesnis prancūziškas leidinys didesnis (599 psl.), yra panašios sandaros, kaip ir lenkiškame leidinyje atskiras skyrius „Les Daïnos“ skirtas lietuviškoms dainoms, tačiau nėra skyriaus apie stebuklingus paveikslus. Daugumos pateiktų asmenų biogramos sutampa.

³⁹ Słownik muzyków polskich dawnych i nowoczesnych kompozytorów, wirtuozów, śpiewaków, instrumentistów, lutnistów, organmistrzów, poetów lirycznych i miłośników sztuki muzycznej zawierający krótki rys historii muzyki w Polsce opisanie obrazów cudownych i dawnych instrumentów z muzyką i portretem autora (lenk: Lenkų muzikų žodynas; senųjų ir šiuolaikinių; kompozitorių, virtuozų, dainininkų, instrumentalistų, liutnininkų, vargonininkų, poetų ir muzikos meno mylėtojų; kurio sudėtyje yra trumpas muzikos istorijos Lenkijoje eskizas, stebuklingų paveikslų ir senovinių instrumentų aprašymas su muzika ir autoriaus portretu).

⁴⁰ Les musiciens polonais et slaves, anciens et modernes; dictionnaire biographique des compositeurs, chanteurs, instrumentistes, luthiers, constructeurs d'orgues, poètes sacrés et lyriques, littérateurs et amateurs de l'art musical. Précédés d'un résumé de l'histoire de la musique en Pologne et de la description d'anciens instruments slaves: notices sur la bibliographie musicale polonaise; fragments de compositions des grands-maîtres polonais et détails sur les pèlerinages célèbres en Pologne, par Albert Sowiński. Paris, Adrien Le Clere et C.ie, 1857 – 599 p.

⁴¹ Šv. Vaitiekaus giesmė “Boga rodzica”; “Wzłobie lezy”; “Przez twoie święte”; “O Gospodze uwielbiona”; giesmė į šv. Kazimierą “Omni die dic Mariae”; “Ahi chi tien lo mio cuor”; psalmė nr. 4 “Cum invocare exaudivit me Deus”; psalmė nr.150 “Laudate Dominum in sanctis Ejus”; “Rorate”; “Heinal wszyscy zaspiewaimy”; “laura I Filon”; giesmė į šv. Kazimierą “Omni Die” lenkų kalba; šv. Stanislovo giesmė; “Ave Maria”; tarp gaidų – Drezdno operos teatro orkestro schema.

Lenkiškame Žodyno leidime pateiktos biografijos, svarbesni įvykiai, kūriniai, išsamiai pristatytas ir leidinio autorius⁴². Verta atkreipti dėmesį į skyriuje apie istorinę Lenkijos muziką minimus Václovą Šamotulietį, Žygimantą Liauksminą, Tiškevičių, Radvilų orkestrus. Lietuviškoms dainoms (piesni litewskie – dainos) yra skirtas atskiras skyrelis.⁴³

Paminėtinas skyrius stebuklingiems paveikslams, jų pamaldumo tradicijoms skirtas skyrius. Autorius kaip lietuviškas šventoves išskiria Vilniaus Aušros vartus bei dabar Baltarusijoje esančius Žirovicus (Жырoвiцы). Skirsnėje apie Vilniaus Aušros vartų švč. Mergelės Marijos paveikslą A. Sovinskis pristato koplyčios istoriją, atlaidus, patirtus gaisrus, atstatymus ir keturias S. Moniuškos litanijas balsui, chorui ir orkestrui.

Iš viso Žodyne yra pateikti 1330 asmenų aprašymai, susijusių Lietuva – 112. Išskirtini asmenys, įvardinti kaip lietuviai ar žemaičiai, kilimo iš Lietuvos ar ilgai dirbę Lietuvoje⁴⁴. Tarp muzikų yra ir poetų, pagal kurių poeziją buvo sukurta muzika.

Paminėtini asmenys, su Lietuva susiję kūryba: Edmundas Levickis (Edmund Lewicki), Jozefas Liubovskis (Jozeph Lubowski), Augustas Radvanas (August Radwan), Petras Studzinskis (Piotr Studzinski), Ignacas Zaleskis (Ignacy Zaleski). J. Lubovskis nurodomas kaip Krokuvoje puikus pianistas ir kompozitorius, jaunas miręs 1856 m. Tarp jo kūrinių minimas „Marche lithuanienne“, „Theme d'Ukraine“, neužsimenant apie jų leidybą. Kompozitorius E. Levickis nurodomas kaip dainos „Litwinka“ (žodžiai Bielovskio arba V. Polio) autorius, vėlgi neužsimenant apie jos

⁴² Apie autorių Albertą Sowinskį Žodyne straipsnį pateikia 1830-1831 sukilimo dalyvis, emigracijos veikėjas Wincenty Mazurkiewicz (1813 – 1887). Albertas Sowinskis išsamiai ir poetiškai pristatomas kaip pianistas ir kompozitorius, pateikiant detalų jo kūrinių sąrašą. Jis rašo niekuomet nesupratęs, kaip lenkas, matydamas savo Tėvynę sunkioje nelaisvėje galėtų jausti ką kitą, o ne meilę Tėvynei, galvoti apie ką kitą, o ne apie priemones, kaip sugrąžinti jai prarastą būvį. Jis teigia, kad tik laisvos šalies atstovai turi teisę atsiduoti fantazijoms, būti menininkais, o praradusios laisvę šalies menininkai privalo būti kariu, savo muzika perduodančiu tautos skausmą ir viltį. Kitokių motyvų vedamas menininkas gyvena tik sau ir savo kišenei. Po A. Sowinskio gyvenimo aprašymo pateiktas išsamus jo kūrinių sąrašas.

⁴³ „Pieśni litewskie Dainos. Litwa jest bogata w pieśni ludowe, i pod tym względem nie ustępuje innym ziemiom Polski. Język litewski pochodzi on Sanskritu i nie man żadnej styczności z dyalektami słowiańskimi. Daina znaczy śpiew wesoly. Słowa i poezya litewska stosuje się dobrze do muzyki, niektóre syllaby zatwarde. Dainy mają wiele prostoty i uczucia. Wiele śpiewek jest wesolych ale jest i poważne. Wydanie P. J. Rhesy, z muzyką, z roku 1816 i 1826, zawiera zbiór znaczny Dainosów, tłumaczonych po niemiecku po tytułem: Dainos oder Lithauische Volkslieder. Nie man śladu czy te Dainy należą do staroświeckiej muzyki. Szopen ułożył był jedną Dainę dla P. Viardot, która śpiewała onę na koncercie danym przez ks. Marcelinę Czartoryską, na dochód ubogich polskich w Paryżu.“ (p. XXXVI-XXXVII)

⁴⁴ Sowinskis Žodyne nurodo asmenų kilmę, įdomesnes aplinkybes, didvyriškas mirties aplinkybes, daug dėmesio skirta karaliams, aristokratijai; tarp visų asmenų pamini net 206 moteris – daugiausiai tai dainininkės, taip pat kompozitorės, pianistės, mecenatės, karalienės – grojusios, vertinusios ir rėmusios muzikus.

leidybą. A Radvanas minimas kaip kūrinio „Kruk, pionska Litewska“ autorius. P. Studzinski, vargonininkas iš Krokuvos, minimas kaip muzikos V. L. Ančyc (W. L. Anczyc) komedijai „Łobzowanie“ autorius. S. Moniuškos mokinys Ignacas Zaleskis minimas kaip „Kracowiak na Litwie“ (žodžiai V. Syrokomlės) autorius.⁴⁵

Reikšminga, jog Sovinkis *Żodyne* nurodo ir karališkų šeimų asmenis – pavyzdžiui, Kazimiero Didžiojo žmoną Aldoną Gediminaitę, Stepono Batoro žmoną Oną Jogailaitę, karalaitę šv. Kazimierą ir kitus.

Verta atkreipti dėmesį, jog Sovinskio apibūdinimas „Lietuvoje“ ar „gimęs Lietuvoje“ nereiškia, jog asmuo yra lietuvis, be to, jis remiasi ATR geografinėmis ribomis.

Pažymėtina, jog tik keli asmenys nurodyti kaip lietuviai ar žemaičiai. 1830–1831 sukilimo dalyvis Emerikas Stanevičius (1802 – apie 1866) nurodytas kaip poetas, lietuvis iš Žemaitijos, gyvenęs ir miręs Vilniuje XIX a. vid. Jo dainų rinkinys „Spiewy ludu Litewskiego“ lenkiškai buvo išspausdintas „Tygodnik muzyczny“ 1819–1922 m. (Trilupaitienė, 2014, 583). Manoma, kad po sukilimo emigravęs į Prancūziją ten ir mirė, tačiau Sowinskis tokios informacijos nepateikia. Lietuvių muzikologijos pradininkas Žygimantas Liauksminas (1596 ar 1597 – 1670) Sovinskio nurodytas kaip Zygmunt Lauxmin, žemaitis (zmudzin), gimęs 1596 ir gyvenęs Zigmanto III viešpatavimo metu, veikalo „Ars et Praxis“, išleisto Vilniuje 1667 metais, autorius. Sovinkis nurodo, kad jį „Muzikos žodyne“ (Dictionnaire de musique, 1701) mini Prancūzų muzikos teoretikas ir kompozitoriaus Sebastianas de Brosardas (Sébastien de Brossard) (1655–1730).

Platesnis skirsnis skirtas pianistui ir kompozitoriui Henrikas denbrovskis (Henryk Dąbrowski), gana plačiai aprašytas Lietuvos evangelikų liuteronų teologas Samuelis Dambrovskis⁴⁶ (1577 – 1625), taip pat Vilniuje gimęs kompozitorius ir muzikos mokytoju Varšuvoje dirbęs Jozefas Deščinskis (Jozef Deszczynski) (1781 – 1844).

Plačiai aprašyta pianisto ir kompozitoriaus Liudviko Novickio (Ludwik Nowicki) (1830 – 1886) gyvenimas ir veikla. Apie jį išsamius tyrimus yra paskelbusi Bakutytė (2012), jo veiklą nagrinėjo Trilupaitienė (2014). Plačiai, nevenigiant romantiškų smulkmenų, tačiau be konkrečių datų aprašytas kunigas Dominykas Pietrulevičius, minimas kaip puikus smuikininkas ir kompozitorius, kurio kūryba liko rankraščiuose. Lietuvių ir lenkų muzikos istorijai svarbus dainininkas, muzikas, muzikos kritikas, knygyno savininkas Aleksandras Valickis (Aleksander Walicki) 1826–1893) A. Sovinskio aprašytas plačiai ir šiltai.

Sovinkis daug dėmesio *Żodyne* skiria Feliksui Janevičiui (Feliks Janiewicz) (1762 – 1848; *Żodyne* - Yaniewich). Jis nurodo šį žymų smuikininką gimus Vilniuje

⁴⁵ A. Sovinkis neteisingai nurodo, kad „Kracowiak na Litwie“ buvo išleistas kaip „Pamiętnik muzyczny“ priedas, nors iš tiesų kaip „Ruch muzyczny“ priedas 1857 metų liepą.

⁴⁶ A. Sowinskis nemini, kad būtent S. Dambrovskis į lenkų kalbą išvertė Martyno Liuterio Katekizmą, bei kitų jo veikalų – Krikščioniškosios postilės (1621) ir maldų ir giesmių knygelė „Sielų rojus“ (Raj duszny męski i bialogłowski z psalmow z piesniami, Torunė, 1623). Jis taip pat nuo 1615 iki mirties buvo Lietuvos ir Žemaitijos bendruomenių superintendentas. Trilupaitienė, J., 2014, p. 109.

1761 m. ir apsigyvenus Edinburge Škotijoje, kur mirė 1830 m.. Pagal Sovinskį, F. Janevičius išvažiavo iš Lenkijos jaunas, neturėdamas aštuoniolikos. Remdamasis Fétis⁴⁷ jis rašo, kad šis muzikas buvo karaliaus Stanislovo Leščynskio dvare Nansy, bet pateikia ir šeimos legendą, pagal kurią jis Vienoje susipažino su J. Haidnu ir V. A. Mocartu, pastarąjį girdėjo grojant, o vadovaujant Haidnui neilgai kūrė. Pamokos nutrūko gavus pasiūlymą aplankyti Italiją. Italijoje ir Prancūzijoje jis bendravo su žymiais muzikais – A. Sovinskis mini P. Nardini, G. Pugnani, J.-J. Imbault, J. L. Dussek, jo koncertavimą J. P. Salomono (J. P. salomon) (1745 – 1815) koncertuose, vėliau Bate. A. Sovinskis pateikia ir informacijos apie žmoną ir vaikus, nurodo, kad be penkių koncertų F. Janiewiczzius paliko tris Trio dviem smuikams ir violončelei, tačiau nepateikia informacijos apie jo natų prekybos ir muzikos instrumentų prekybos verslą, 1800 – 1827 m. išleistus keliolika kūrinių. Išsamų tyrimą apie Janevičiaus gyvenimą ir kūrybą paskelbė Trilupaitienė (2014).

Pažymėtina, jog sentikis Samsonas Jakubovskis (Samson Jakubowski), (1801-?) yra vienintelis asmuo, nurodytas kilęs iš Kauno. Jis aprašomas kaip instrumento iš medžio ir šiaudų, žodyne – „harmonika słomiana“ išradėjas. Kaip teigia Sovinskis, anglai šį instrumentą vadino „wood-harmonica, o prancūzai - „instrument de bois et paille“. Instrumentą sudarė 24 medžio gabalėliai, sudėti ant šieno pluoštelių, garsas išgaunamas mušant lazdelėmis. Sovinskis aprašo jį karjerą pradėjus Karaliaučiuje, instrumentą sugalvojus Sankt Peterburge ir populiarius jį visoje Europoje. Jis gan detalčiai aprašo jo koncertų vietas, atliekamus kūrinius ir klausytojus – žymius kompozitorius. Sovinskis nurodo jį kūrus „lenkiškos dvasios“, skoningus kūrinius, turint gerą reputaciją ir gyvenant Paryžiuje. Deja, apie šį iš Kauno kilusį menininką kol kas daugiau duomenų nerasta, o visos nuorodos grįžta atgal, į Sovinskio *Žodyną*.

Sovinskis išskyrė keletą poetų - pseudonimu Litwanis, Litwin pasirašinęjusį Antonį Goreckį (Anton Gorecky) (1787 – 1861), jo įvardintą kaip vieną pirmųjų lenkų poetų. Tarp jo eilių leidinių – „Poezje Litwina“, išleistas Paryžiuje 1834 m. A. Mickevičius nurodomas kaip „gimęs Lietuvoje“, pateikiama gana plati jo biografija ir kūrybos apžvalga.

Pažymėtinas kompozitoriaus A. Sovinskio ir poeto Adomo Underowicziaus⁴⁸ bendradarbiavimas. Sovinskis žinyne „Słownik ...“ (Paryžius, 1874) Adomui Underavičiui (Žodyne Underowich) skiria daug dėmesio, nurodydamas jo dalyvavimą 1831 metų sukilime (jo metu jis buvo Kražių gimnazijos moksleivis), mokytojus, šeimos padėtį ir kūrybą. Jis išskiria jo „Žemaičių maršą“, dainą „Kregždutė“, libretą A. Sovinskio rašomai operai „Ponas Tadas“ ir ruošiamą išleisti poezijos rinktinę.

Prancūzų kalba buvo išleistos trys A. Sovinskio dainos A. Underovičiaus tekstais : „Pauvre Mère“,⁴⁹ „Le Retour du bien-aimé“⁵⁰ ir „Echo“⁵¹. Visų šių eilių

⁴⁷ Tikėtina - François-Joseph Fétis (1784 - 1871) *Biographie universelle des musiciens et bibliographie générale de la musique* (Paryžius, 1834–1835)

⁴⁸ Adomas Underavičius. Poetas, 1831 m. sukilimo dalyvis. Gimė 1813 m. sausio 15 d. Nemasaršionuose (Raseinių r.). Parašė 1831 m. sukilimo dainą „Giesmė žemaičių“. Mirė 1889 m. gruodžio 7 d. Prancūzijoje. Sukilimo metu – Kražių gimnazijos moksleivis.

⁴⁹ Pauvre Mère ! Elégie, pour voix de soprano ou ténor, poésie de Adam Underowicz, musique de Albert Sowinski. Paris : E. et A. Girod , 1864 m. („Nelaiminga motina“ (Biedna

tekstai buvo išspausdinti jo eilių rinktinėje, išleistoje lenkų kalba Paryžiuje 1878 m.⁵² Tai dviejų dalių knygelė, kurioje yra tiek patriotinės, tiek romantinės eilės. Prie eilėraščių dažnai nurodoma, kada ir kur sukurtas eilėraštis, kam jis skirtas. Daugelyje jo eilėraščių minima Lietuva, Žemaitija, Nemunas, jaučiamas prarastos Tėvynės ilgesys, bendrumas su lenkais, okupantams linkima prapulties. Net keletas eilėraščių dedikuoti Sovinskiui.

Kaip vienas iš pavyzdžių, kai natų leidinyje apjungiami lenkiški šokiai (galopas, mazurka, polka, valsas) ir Lietuvos gamtos ir mitologijos tematika, yra vokiečių kilmės kompozitoriaus, žinomo kaip romano „Juodosios akys“ autoriaus, Hermano Floriano (Hermann Florian) kūrinių leidinys „Karnawał Wileński. Zbiór tańców salonowych“ (Vilnius, 1882)⁵³.

Taip pat paminėtinos neišleistos operos „Córa Piastów“ autoriaus Jano Čubskio (Jan Czubski) (1841-1902) natų leidiniuose matomos neįžymios sąsajos su Lietuvos kultūra. Analizuojamu laikotarpiu tarp jo natų leidinių yra 1891 metais be leidybos duomenų išleista giesmė „Pieśń do Matki Boskiej Ostrobramskiej: Ponad Anielskie chóry“ (Giesmė Aušros Vartų Motinai: Pagal angelų choras) balsui ir fortepijonui arba vargonams. Vietoj žodžių autoriaus nurodyta „žodžiai iš Lietuvos“ (słowa z Litwy) bei kūrinys chorui, duetui ir solo su fortepijonu „Modlitwa Jagiełły przed bitwą pod Grunwaldem“, tekstas G. Zelinskio (G. Zieliński) (1890).

4.5. Atgimimo laikotarpis (1905-1917 m.)

Leidiniai lietuvių kalba. Po spaudos draudimo panaikinimo leidinių lietuvių kalba skaičius išaugo, tai pasakytina ir apie natų leidinius, kurių nuo 1905 m. iki 1917 metų išleista 137⁵⁴. Muzikinės veiklos ir leidybos suaktyvėjimas siejamas su lietuviais muzikos profesionalais, baigusiais Leipcigo konservatoriją (M. K. Čiurlionis), Varšuvos muzikos instituto (J. Kalvaitis, J. Gudavičius, M. Racevičius-Račas, J. Naujalis), Maskvos konservatorijos (P. Stankevičius), Sankt Peterburgo

matka), elegija sopranui arba tenorui, poezija A. Underavičiaus, muzika A. Sowinski. Eilių rinkinyje nurodoma, kad eilėraštis parašytas po dvimečio anūko mirties).

⁵⁰ Le Retour du bien-aimé ! Paroles polonaises de Adam Underowicz, traduction d' Hipp. Barbedette, musique de Albert Sowinski. Paris : E. et A. Girod , 1878 m. („Mylimą sugrįžimas“ (Powrót kochanka), polonezo lenkiški žodžiai A. Underavičiaus, į prancūzų kalbą vertė Hippolyte Barbedette (1827-1901). Eilių rinkinyje ši pjesė įvardijama kaip mozūras, dedikuota poniai Ziętkiewicz. Eilėse minima Lietuva, lenkės).

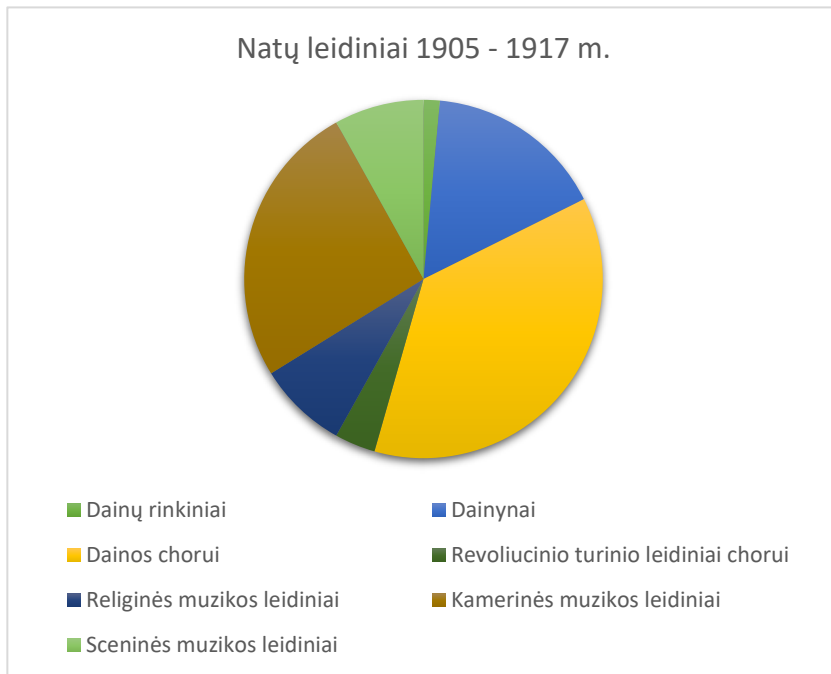
⁵¹ L'Echo ! Mazurka chantée, paroles de MM Underowicz et H. Barbedette, musique de Albert Sowinski. Paris : E. et A. Girod , 1870 m. („Aidas“ (Echo), dainuojama mazurka, žodžiai A. Underavičiaus, ir Hippolyte Barbedette, muzika A. Sowinski. Eilių rinkinyje šios eilės skirtos poniai Barbedette, minima „savo Aldona“).

⁵² Priedas Nr. 3.

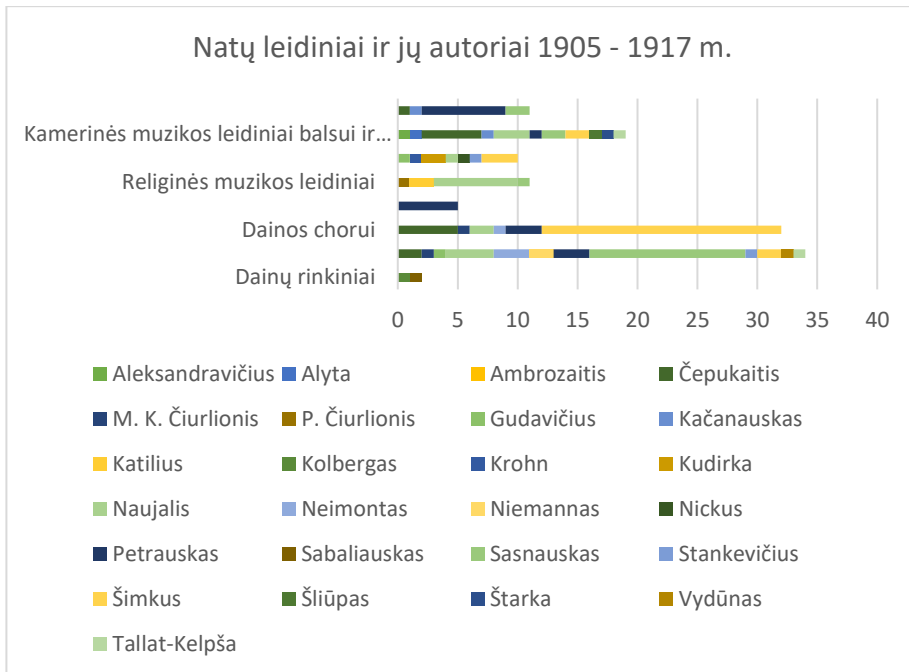
⁵³ Turinys: Litwin kontredans (ze śpiewów St. Moniuszki) "Pieśń wieczorna i Pieśń wójta"; "Poleć pieśni z miasta"; "Śpiewak w obcej stronie; Wędrowna Ptaszyna", "Wesół i szczęśliwy Krakowiaczek ci ja", "Podstęp i Prząśniczka"; Znicz mazur (ze śpiewów St. Moniuszki) "Panicz i dziewczyna"; Wilia polka / skomponowana przez Florjana Hermana; Niemen walc / skomponowany przez Florjana Hermana; Wajdelotka Polka / skomponowana przez Florjana Hermana; Perkun galop / skomponowany przez Florjana Hermana.

⁵⁴ Chronologinis natų leidinių sąrašas pateikiamas prieduose.

konservatorijos (P. J. Pranaitis, M. Petrauskas, S. Šimkus, J. Tallat-Kelpša) absolventais. Jų veiklą žymi muzikinio judėjimo aktyvėjimas, nauji kūriniai ir natų leidiniai.

15 pav. Natų leidiniai 1905 - 1917 m.

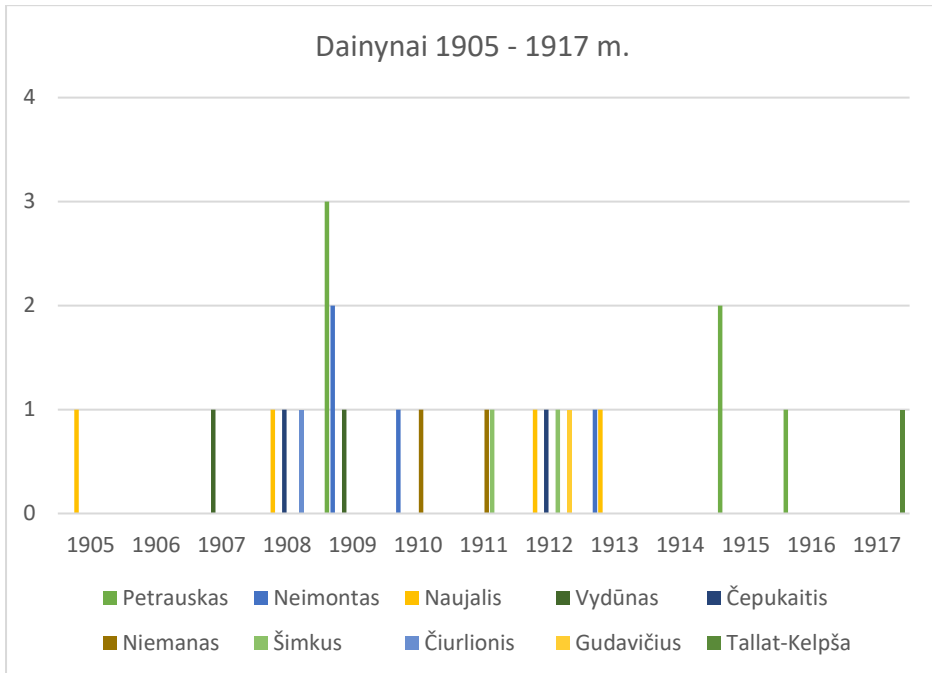
16 pav. Natų leidiniai ir jų autoriai 1905 - 1917 m.

Analizuojamu laikotarpiu išleistuose leidiniuose dominuoja keletas autorių – J. Naujalis, Č. Sasnauskas, M. Petrauskas, S. Šimkus. Daugiausia leista Kaune, Sankt Peterburge, Seinuose, o JAV – Bruklina ir Bostone.

Dainų rinkiniai.

Vilniuje 1905 m. išleistas Oskaro Kolbergo (Oskar Kolberg) rinkinys „Melodje do piesni litewskich. Zebral i na fort. ulozyl O. Kolberg“ (15 lietuviškų liaudies dainų fortepijonui). Leidinyje pateikti dainų tekstai lietuvių kalba. Analizuojamo laikotarpio pabaigoje, 1916 metais, Helsinkyje išleistas A. Sabaliausko „Lietuvių dainų ir giesmių gaidos“ – išsamus liaudies dainų melodijų rinkinys. Kunigas, tautosakininkas, vertėjas ir rašytojas Adolfas Sabaliauskas, pasirašinęs slapyvardžiu Žalia Rūta, daug nuveikė Lietuvos kultūrai. Jis bendradarbiavo lietuviškuose periodiniuose leidiniuose, vertė iš suomių kalbos, kūrė poeziją, rinko ir skelbė lietuvių tautosaką.

Dainynai. Analizuojamu laikotarpiu išleisti 25 skirtingo pobūdžio ir apimties dainynai, kuriuos parengė J. Naujalis, Vydūnas, M. K. Čiurlionis, J. Čepukaitis, J. Neimontas, M. Petrauskas, A. Niemanas, S. Šimkus, J. Gudavičius ir J. Tallat-Kelpša.

17 pav. Dainynai, išleisti 1905 -1917 m.

Kaune ir Seinuose buvo išleista J. Naujalis „8 lietuviškos tautiškos dainos“ (1905, antras leidimas 1913) „15 tautišku dainų“ (1908) ir „Dainos mišriam chorui“ (1912). Leidinyje „Dainos mišriam chorui“ yra dainos „Mūsų dirva“ („Nia kampo“) ir „Lopšinė“ („Lulkanto“) (A. Dambrausko-Jakšto žodžiai) bei „Burtai“ („Augurado“) (ž. Maironio), publikuotos lietuvių ir esperanto kalbomis, tekstus į esperanto kalbą vertė Adomas Jakštas Dambrauskas. Taip pat Kaune 1912 m. A. Petronio išleistas Stasio Šimkaus (1887 – 1943) dainynas „Dainų dainorėlis“.

M. K. Čiurlionio dainynas „Vieversėlis“ buvo išleistas Varšuvoje 1908 m. Tai yra pirmasis lietuviškų dainų rinkinys (Kučinskas, 2003 p.15-16) atšaukus spaudos draudimą. Kaip teigia D. Kučinskas, nors leidinyje nurodyta, jog Čiurlionis „tik“ sutaikė balsus, o dainas surinko V. Palukaitis, muzikiniu atžvilgiu tai yra būtent Čiurlionio harmonizuotos liaudies dainos, o V. Palukaitis buvo tik šio leidinio iniciatorius. Leidinys 1920 m. buvo patvirtintas kaip mokomoji priemonė mokykloms. Leidinyje 23 lietuvių liaudies dainos trims lygiems balsams, taip pat be autorių publikuotos Antano Strazdo giesmė „Pulkim ant kelių“ ir V. Kudirkos „Tautiška giesmė“. Idėja antroje dalyje publikuoti harmonizuotas lietuvių liaudies dainas vyrams liko nerealizuota.

Keturis dainynus parengė Juozas Neimontas (1875 – 1963). 1909 m. Seinuose išspausdintas dainynas „Auksinės varpos“, „Rūtų vainikėlis. Dainos, surinktos Šešupės apylinkėse“, 1910 m. Peterburge „Pirmutinė kregždutė“ ir 1913 m. vėl Seinuose „Kanklės. Senovės lietuvių dainos“.

Išsiskiria Mažojoje Lietuvoje išleisti dainynai. 1907 m. Vydūnas parengė dainyną trims lygiems balsams „Lietuvos varpeliai“. Vydūnas pratarmėje nurodo,

kurios dainos yra parašytos jo brolio Alberto, muzikos mokytojo Karlo Janco (Karl Janz), Ernsto Ulricho (Ernst Ulrich). Kitos dainos, kaip jis nurodo, „paimtos iš žmonių“, jas „daugiau ar menčiau savo reikalams“ taisė pats Vydūnas. Leidinyje sudarytojas taip pat nurodo naudotus šaltinius ir muzikos redaktorius V. Volfas (W. Wolff) ir Karlas Jancas. Leidinyje dainos suskirstytos į skyrius „Daina“, „Tėvynė“, „Gyvenimas“, „Jaunystė“ (Jaunudu), „Senovė“, „Gamta“ ir „Giesmės“. Iš viso leidinyje 33 dainos. Čia yra ir originalių Vydūno dainų.

1910 ir 1911 m. keletą dainynų parengė Mažosios Lietuvos draugijos „Birutė“ choro vadovas Albertas Niemannas. Pirmasis - 1910 metais išleistas „Byrutės“ dainų vainikėlis“. „Lengvesnių dainų rinkinėlis 3-ims balsams“ turi paantraštę „Byrutei – paaukotas A. Niemann. Tilžės kanterio“.

1911 m. Tilžėje išleistas antrasis jo sudarytas dainynas „Lietuvių tėvynės dainos“. „Birutės“ draugijos vardu pratarė Jonas Vanagaitis (1869-1946) rašo: „Dainos yra mūsų didžiausiu turtu; jį išlaikyti ir didinti turi būti viena iš prakilniausių priedermių“. Įžanginiame žodyje taip pat nurodoma, kad dainos yra liaudies, jas keturiems ir trims balsams dainas „pritaisė“ „Birutės“ draugijos choro dirigentas Albertas Niemanas. Be to, antraštiniame puslapyje įdėta Maironio eilių citata. Leidinio paantraštėje nurodoma: „Tautiečių naudai išleido „Birutė“. Dainyno leidimą parėmė Kristupas Urėdaitis (1871 – 1913).

Dainyne yra 69 dainos, sugrupuotos į penkis skyrius: Daina (5 dainos), Namiškiai (26 dainos), Gamta (12 dainų), Tėvynė (14 dainų), Pridėtkla (priedas) (12 dainų). Dainų ar jų harmonizacijų autorius nesunku identifikuoti pagal prie dainų esančius įrašus. Šiame dainyne pateikiamos ne tik muzikos kūrinų natos, bet ir jų atlikimo nuorodos – dinamika, tempas. Daugumos dainų prieraktiniai ženklai išspausdinti tik pirmoje akoladėje, vėliau nebenurodomi.

Mažojoje Lietuvoje, Tilžėje, 1912 metais išleistas Juozo Gudavičiaus dainynas „Žemaitiškos dainos“. Autorius įžangoje nurodo, kad dainynas išleistas „Birutės“ redakcijai prižiūrint“. Jis Žemaitijoje surinktas dainas „sutaisęs lengvame būde“ ir skiria jas liaudies chorams ar vaikų chorams mokyklose dainuoti dviems, trims ir keturiems balsams. Dainyne yra 21 daina, jos suskirstytos pagal choro tipą. Šiame rinkinyje taip pat publikuota vėliau viena populiariausių dainų tapusi „Kur giria žaliuoja“.

Jungtinėse Amerikos Valstijose išleisti dainynai. Nemažai dainynų išleido Mikas Petrauskas. Tai „Lietuviškas šiupinys“ (Bruklinas, 1909) ir „Lietuviškos dainos mišriems balsams“ (1909-1916, 6 sąsiuviniai). Šiuose dainynuose Petrauskas publikavo tiek savo dainas, tiek išverstas ir aranžuotas kitų autorių dainas. Greta liaudies dainų įterptos ir revoliucinės dainos („Darbininkų Marselietė“).

Taip pat JAV išleisti Juozo Čepukaičio parengti ir šapirografu išspausdinti dainynai „Dainos“: 13 dainų 2-iems balsams (Voterberis, 1908) ir 18 dainų mišriam chorui (1912). Tuo pačiu būdu išspausdintas ir dainynas „Ukanios dienos“ trims balsams (po 1910 metų, tikėtina JAV). Juozas Čepukaitis (1870-1923) savo kūrybą spausdinusio pseudonimais Kovas, Vabalėlis, jis buvo Vilniaus draugijos „Rūta“ dalyvis, Voterberio „Aido“ teatriskos draugijos vienas iš vadovų. Jonas Žemaitis (1868-1932) JAV išleido rinkinį „Sietynėlis“ (1924, 16 dainų). Planuota išleisti ir antroji dalis, bet tai nerealizuota (Zubrickas mini pavadinimą „Bijūnėlis“; Zubrickas,

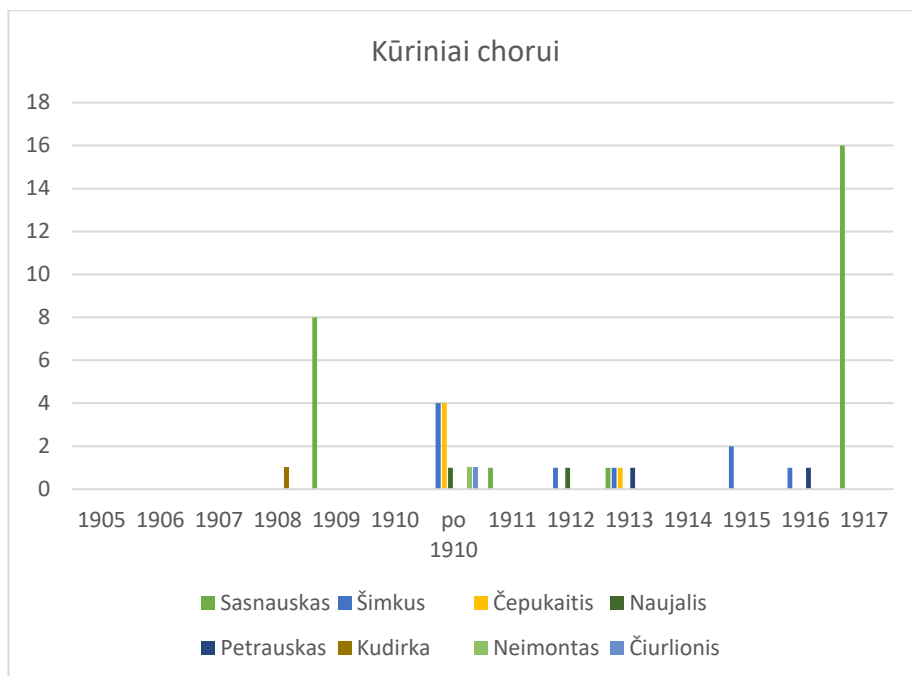
1999, p. 726). Kai kurios jo originalios dainos vėliau plačiai išplito po JAV lietuvių bendruomenes ir tapo tarsi liaudies dainomis („Aš lietuvaite“, „Vilniaus kalneliai“) (Kučinskas, 2018, p. 32).

Vienintelis dainynas, išleistas Helsinkyje, 1917 yra Juozo Tallat-Kelpšos „Lakštutė“, išspausdintas Suomi literatūros d-jos spaustuvėje.

Revoliucinio turinio dainynai ir atskiri dainų leidiniai. Mikas Petrauskas (1873 – 1937), kūrybingiausia gyvenimo dalį praleidęs JAV, vieną leidinį – dainyną yra išleidęs Mažajoje Lietuvoje, Tilžėje, 1910 m. Tai jo socialistines pažiūras pristatantis dainynas „Trimitas. Laisvos dvasios giesmės ir dainos“. Jo leidėjas – Lietuvių socialistų sąjunga. Dainyne M. Petrausko ir kitų autorių revoliucinės dainos: M. Petrausko „Badaujančių giesmė“, „Darbininkų giesmė“, „Gedulių giesmė bei maršas“, „Mano laivas; Ankstybas paukštelis“, „Mes ir žuvom ir kentėjom“, „Sukelkime kovą“, „Ant barikadų“ (pagal Zalewski ir Czerwinski), „Darbininkų Marselietė“ dviem balsams ir „Marselietė“ pagal Rauget de l'Isle melodiją, Degeyter „Internacionalas“, Kalinio daina iš M. Gorkio „Na dne“, „Raudona vėliava“ 1895 m. iš Krokuvos darbininkų kalendoriaus, Vilniaus 1824 m. filaretų melodija „Revoliucionierių daina“, „Varšuvietė“ pagal Osmanskio melodiją ir „Viltis“ iš Dž. Donicečio (G. Donizetti) op. „Lucrezia Borgia“.

Be šio revoliucinių dainų dainyno buvo išleisti dar du, abu JAV 1908 metais: „Revoliucijos dainos, Surankiotos iš visur ir perspaudintos“ („Lietuvos“ lėšos ir spauda, Čikaga) ir Pijaus Bukšnaičio parengtas „Revoliucijos giesmės. Parengtos vyrų chorams 2-iems, 3-ims, 4-iems balsams“ („Keleivio“ leid. ir lėšos, Bostonas). Prie revoliucinių dainų priskirtina ir mokytojo Vinco Palukaičio (1855-1932), M. K. Čiurlionio rinkinio „Vieversėlis“ sudarytojo ir leidėjo, 1908 metais Tilžėje išleista „Daina 1905 metų“ dviem balsams pagal jo paties žodžius, pasirašyta V. Spraulio vardu.

Kūriniai chorui. Analizuojamu laikotarpiu buvo išleistos Č. Sasnausko, J. Čepukaičio, M. K. Čiurlionio, J. Naujalio, J. Neimonto, S. Šimkaus, M. Petrausko dainos, daugiausia – Č. Sasnausko serijos „Lietuviška muzika“ ir Č. Sasnausko ir S. Šimkaus serijos „Chorams dainos“ leidiniai, metai, kuriais buvo išleista daugiausia – analizuojamo laikotarpio pabaiga, 1917 m. Dažniausia leidimo vieta – Sankt Peterburgas ir Bruklinas JAV.

18 pav. Natų leidiniai chorui 1905 - 1917 m.

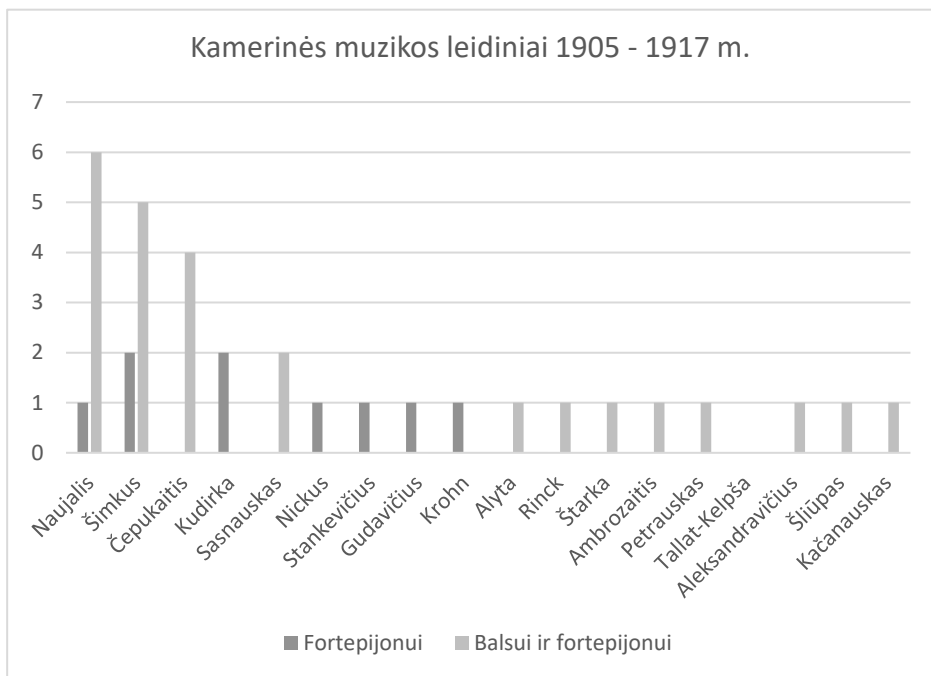
Č. Sasnausko kūryba leista 1909 m. Sankt Peterburge serijoje „Lietuviška muzika“. JAV, Bruklina, 1917 metais K. Strumskis leido Č. Sasnausko ir S. Šimkaus kūrybą serijoje „Chorams dainos“. Iš septyniolikos leidinio numerių pirmi penki yra Č. Sasnausko kūriniai. Dauguma tai Č. Sasnausko harmonizuotos lietuvių liaudies dainos, taip pat originalios dainos Maironio tekstais „Kur bėga Šešupė“, „Jau slavai sukilo“, „Užmigo žemė“ bei „Blaivininkų himnas“ ir „Ateitininkų himnas“.

S. Šimkaus dainos chorui buvo išleistos po 1910 m. (šapirografu) Peterburge ir Bruklina. Tai harmonizuotos lietuvių liaudies dainos mišriam chorui (4 ir 3 balsams), 1912 m. Peterburge išleista originali S. Šimkaus daina J. Zauerveino tekstu „Lietuviais mes esame gimę“, 1915 m. Bruklina – harmonizuotos lietuvių liaudies dainos mišriam chorui ir fortepijonui „Oželis“ ir „Šią nedėlėlę“, 1916 – „Plaukia sau laivelis“ (J. Dzenkausko tekstas), 1916-1917 m. K. Strumskio leistoje serijoje „Chorams dainos“ 6-17 numeriuose dar publikuota Šimkaus dainų

Tikėtina, JAV, Voterberyje, po 1910 metų išleistos dauginimo prietaisu mažu formatu publikuotos J. Čepukaičio dainos chorui bei J. Čepukaičio parengtos M. K. Čiurlionio, M. Petrausko, J. Naujalis, J. Neimonto dainos.

Taip pat JAV, tačiau solidesniais leidiniais išleistos M. Petrausko dainos „Gamta graži“ (1913) ir „Valandėlės“ (1916, P. Jurgelevičiaus žodžiai). Dainos dedikacija atskleidžia kompozitoriaus bičiulius ir bendraminčius Šliūpus: „atminčiai bendro ryšio 25-kių metų sukaktuvių dienos gg. Šliupų“. Jonas Šliūpas (1861-1944) – gydytojas, aušrininkas, spaudos ir politinis veikėjas, Amerikos lietuvių socialistų sąjungos išdininkas. Jo žmona Liudvika Malinauskaitė (1864-1928) – poetė.

Kamerinė muzika. Analizuojamu laikotarpiu išleisti 35 kamerinės muzikos leidiniai. Tai 9 leidiniai fortepijonui ir 25 balsui ir fortepijonui.

19 pav. Kamerinės muzikos leidiniai 1905 - 1917 m.

Tarp fortepijoninių leidinių yra 1905 metais P. Mikolainio Leipcege pakartotinai išleista V. Kudirkos pjesė „Dėdienė“ ir 1907 m. Kaune J. Naujalis išleistas jo paties „Nokturnas“. Savo leidinį J. Naujalis tikriausiai planavo platinti ir kitose šalyse, nes pavadinimą užrašė dviem kalbomis – lietuviškai ir prancūziškai

S. Šimkaus leidinių išleisti du: 1915 m. Bruklina „Scherzo“ op. 15 ir 1916 m. taip pat Bruklina išleistas L. van Bethoveno, M. K. Čiurlionio, S. Šimkaus, R. Šumano kūrinų rinkinys „Gaidos“ (86 p.).

Ypatingą vietą užima du leidiniai, turintys aiškią lietuviybės potekstę bei simboliškus viršelius. Tai J. Gudavičiaus „Miškas ir lietuvis“ ir Franzo Krohno „Lietuviškas maršas“. J. Gudavičiaus kūrinys išleistas 1917 m. Vilniuje. Jo viršelyje – Vytis, o ant vienos iš iečių – lietuviška trispalvė. Labai panašus ir Krohno leidinio viršelis, o pats leidinys dedikuotas kompozitoriui J. Gudavičiui.

Vinco Nickaus (1886-1938) visa veikla susijusi su JAV, kur jis dėstė A. Pocius konservatorijoje, organizavo orkestrus ir jiems kūrė muziką. Literatūroje jis pristatomas kaip daugelio kūrinių, kurie buvo atliekami lietuvių bendruomenių švenčių metu, taip pat per radiją, autorius. Nickus yra parengęs ir išleidęs keletą lietuviškos instrumentinės muzikos rinkinių. Bet tik vienas jų - „Žirgelis“ (1910) – yra įtrauktas į natų lietuvių kalba bibliografinį sąrašą. Kiti leidiniai, išleisti angliškais pavadinimais, iki šiol lietuviškoje bibliografijoje nėra minimi. Tai rinkiniai pučiamųjų instrumentų orkestrui „Album Lithuanian Dancec for Orchestra“ (1914, 1924), „Album Lithuanian Dances for Orchestra Nr. 2“ (1919), „Trimitas“

(1915); fortepijonui „Album Lithuanian Dances for Piano Nr. 1“ (1916), Orkestrinės muzikos albumuose publikuotos paties kompozitoriaus aranžuotos lietuvių liaudies dainos, taip pat aranžuoti V. Kudirkos, Č. Sasnausko, P. Stankevičiaus, S. Šimkaus kūriniai

Petro Stankevičiaus (1874 - po 1914), didesnę gyvenimo dalį gyvenusio Rygoje, leidiniai išsiskiria pabrėžtinu patriotiškumu. Tarp jo leidinių yra V. Kudirkos „Tautiška giesmė“ (1908, Ryga) su iškalbinga dedikacija: „Aukauju brangiai mano Tėvynei“. Turint omeny, kad Lietuvos nepriklausomybė buvo paskelbta tik po dešimties metų, publikuojami kūriniai ir jų dedikacijos rodo, kad Nepriklausomybės dvasia jau buvo aiškiai susiformavusi tarp lietuvių gerokai anksčiau nei pats Nepriklausomybės paskelbimo faktas. Be šio leidinio, P. Stankevičius taip pat išleido maršus fortepijonui,⁵⁵ mazurkas, valsus, polonezus, dainas. Vienas jų, „Vytauto maršas“, publikuotas leidinyje „Lietuvių Tėvynės dainos“ (1911). Jo natų leidinių nugarėlėse reklamuojami ir kiti anksčiau išleisti leidiniai.

Aptariamuoju laikotarpiu daugiau išleista kūrinių balsui ir fortepijonui. Tai – J. Naujalio, Č. Sasnausko, S. Šimkaus, A. Kačanausko, J. Tallat-Kelpšos, J. Štarkos, M. Petrausko ir kitų kūriniai; leidimo vietos – Kaunas, Sankt Peterburgas, Varšuva, Ryga, JAV miestai. Tai 1905 m. J. Naujalio Kaune išleista „Lopšinė daina“, „Barkarolė“ ir „Sonetas“, 1914 m. išleistas duetas „Meilė Tėvynės nemari“.

Č. Sasnausko Sankt Peterburge serijoje „Lietuviška muzika“ išleisti chorai „Jau slavai sukilo“ ir „Užmigo žemė“. Bet iki šiol lietuviškoje bibliografijoje neminima daina balsui ir fortepijonui „Szukam cię“, išleista Varšuvoje apie 1910 m.

Taip pat Peterburge 1911 m. išleisti du S. Šimkaus leidiniai: „dvi harmonizuotos lietuvių liaudies dainos „Dvi daini“ (Ant marių kranto ir Ko vėjai pučia) ir autorinė daina „Kur bakūžė samanota“.

Peterburge 1914 m. išleista autorinė J. Tallat-Kelpšos daina „Ne margi sakalėliai“ (žodžiai L. Giros), tekstas joje pateiktas lietuvių, lenkų ir rusų kalbomis.

A. Kačanauskas 1906 m. Rygoje išleido V. Kudirkos „Tautišką giesmę“, pavadintą „Lietuvių hymnas“. Varšuvoje 1912 m. išleista J. Štarkos harmonizuota lietuvių liaudies daina „Siuntė mane motinėlė“.

Daugiau leidinių buvo išleista JAV. 1909 m. Plimute išleista nedidelio formato M. Alytos „Kalinio daina“; po 1910 m. šapirografu išspausdinti J. Čepukaičio penki leidiniai po vieną puslapį balsui ir fortepijonui.

1913 m. Čikagoje išleista K. Ambrozaičio daina „Nemunas vasaros laike“, o Filadelfijoje – M. Petrausko duetas „Skambančios stygos“. Bruklina 1916 m. išleista

⁵⁵ Litewski marsz na fortepian przez Piotra Stankiewicza, Riga : Commissionsverlag für alle Länder von J. Deubner. Musikalen-Handlung, (1908); Marche consacrée: au souvenir d' Adam Mickiewicz na fortepian przez Piotra Stankiewicza, Riga : Commissionsverlag J. Deubner, (1908), Marche de concert, op. 11: à la mémoire du prince Michel Oginski à deux mains pour le piano par Pierre Stankiewicz“, Riga : Commissionsverlag für alle Länder J. Deubner, 1908; Pan Tadeusz : polonez pamięci Tadeusza Kościuszki na fortepian, dz. 14 / przez Piotra Stankiewicza, Riga : nakładem J. Deubnera w Rydziej, (1908); Le Grand Prince Vitold op. 17 concert du souvenir du brave heros de la Lithuanie : pour le piano par Pierre Stankiewicz“, Riga : impression de librairie A. Macejevski, (1910).

A. Aleksandravičiaus daina „Meilė“, taip pat du S. Šimkaus dainų leidiniai – „Ketrios dainos solo ir pianui“ ir daina „Kur bakūžė samanota“ (serijoje „Dainos chorams“). Skrantone 1917 m. išleista Kęstučio Šliūpo daina „Tėvynė“.

Šaltiniuose taip pat minimos Ksavero Sakalausko-Vanagėlio (1863-1938) dainos „Oi, žiba žiburžiai“, „Lietuvaitė“, „Kur namas mūs“ su natomis, nenurodant jų leidimo metų, Stasio Rakausko (1877-1950) fortepijoninės pjesės, išleistos „Vėžio“ slapyvardžiu 1914 m.

Kūriniai scenai. Sceninių kūrinų sąrašė – operečių, operų klavyrai, ištraukos iš operų bei du kartus išleista Č. Sasnausko kantata „Broliai“. Didžioji dalis leidinių išleista JAV, daugiausia – M. Petrausko.

Č. Sasnausko kantata (kitas šio žanro leidinys – religinė J. Naujalis kantata „Garbė didvyriui“, skirta vyskupui M. Giedraičiui) „Vyrai-broliai“ buvo išleista du kartus. Pirmą kartą Seinuose 1910 m. serijoje „Lietuviška muzika Nr. 12“ kaip „Epiškai lietiška kantata. 1-am balsui, dramatiškam tenoriui, vyrų chorui ir kantatos užbaigoje mišriems balsams – kanonai, fuga ir maršas“ (žodž. M. Gustaičio). Antrą kartą ši kantata išleista kaip „Broliai. Epiškai lyriška kantata. Kun. Prof. Kazimiero Jauniaus atminimui. Muzikos, dainavimo ir scenos vaizdas“ išleista 1914 m. Čikagoje, „Kataliko“ (M. Tananevičiaus spaustuvė).

A. Kačanausko operetė „Jaunoji našlė“ (J. Linarto libr.) buvo išspausdinta šapirografu apie 1908 m. Rygoje. Kiti sceninės muzikos leidiniai išleisti JAV: po 1910 metų Voterberyje išleista J. Čepukaičio operetė „Palangos mergelė. Istoriskas vaizdelis. Surankiojo Vabalėlis iš po Akmenio. Pagamino Kasgalėjo“. Bostone 1908 m. išleistos M. Petrausko operetės „Tarnaitė pamokė“ ištraukos, 1914 m. Bruklina – opera „Šienapjūtė“ (ž. K. Jasiukaičio), 1915 m. opera „Velnius išradėjas“ (libretas P. Bukšnaičio) (leido „Vienybės lietuvininkų“ (J. J. Paukščio)).

1917 m. nurodant, kad leidėjas yra Bostono lietuvių konservatorija, išleisti trys leidiniai, kurių antraštė ir dalis teksto yra ir anglų kalba. Tai duetas iš M. Petrausko operos „Eglė“, ištrauka iš operos „Birutė“ ir ištrauka iš operos „Vestuvės“.

Religinės muzikos leidiniai.

XX a. pradžios religinės muzikos leidyboje išsiskiria du autoriai – J. Naujalis ir Č. Sasnauskas. Narbutienė prie jų taip pat dar priskiria kun. Teodorą Brazį: „J. Naujalis Regensburge mokosi 1894 m., vėliau ten studijuoja Teodoras Brazys (1905–1907), epizodiškai užklysta ir Česlovas Sasnauskas, dirbantis Peterburge. Šie trys kompozitoriai ir tapo pagrindiniais bažnytinės muzikos kūrėjais XX a. pradžioje.“ (O. Narbutienė, 2002, 3) Tačiau T. Brazio kūriniai išleisti Pirmosios Lietuvos Respublikos ir vėlesniu laikotarpiu, tad į čia aptariamąjį metų nepatenka.

Iš 1905–1917 metais išleistų 138 natų leidinių religinės muzikos leidinių yra tik keli: J. Naujalis „Lietuviškas bažnytinis giesmynas“ (Kaunas, 1906), „Giesmė į Panelę Švenčiausią“ (Kaunas, 1906), „Mažas bažnytinis giesmynėlis“ (Tilžė, 1908, antrą kartą išleistas 1920 m. Seinuose), kantata „Garbė didvyriui“ (Kaunas, 1909), Č. Sasnausko Lietuviškos muzikos VII leidinys giesmė-vokalinis instrumentinis trio „Skubink prie Kryžiaus“ (Peterburgas, 1909), „Salve Regina“ (1915), P. Čiurlionio „Kalėdų giesmė“ mišriam chorui ir vargonams (Bruklinas, 1912) ir J. Katiliaus kalėdinių giesmių giesmynas „Kalėdų balsai“ (Seinai, 1910 ir 1913) (Lietuvos bibliografija, 1977).

Remdamiesi bibliografija aptinkame, kad aptariamam laikotarpiui buvo išleistos J. Naujalio giesmės mišriam chorui „Veni, creator“ ir „O salutaris“ (lotynų kalba, „Vargonininko“ priedas, 1914). Bibliografiniame leidinyje „Knygos lietuvių kalba“ 1905–1917 m. išskiriami sąrašai „Muzika“ ir „Knygos su gaidomis“. „Muzikos“ sąrašė yra knygos, susijusios su muzika, vadovėliai ir programos. O „Knygų su gaidomis“ 1863–1904 m. 32 numerių sąrašė išsiskiria keli protestantų religiniai leidiniai su natomis.

Giesmės. J. Naujalio „Giesmė į Panelę Švenčiausią“ buvo išspausdinta 1906 m. M. Sokolovskio ir A. Estrino spaustuveje Kaune. Šis Naujalio kūrinys sovietmečiu nebuvo minimas ir neįtrauktas į Naujalio kūrinių sąrašą. J. Landsbergytė jam skiria tinkamą dėmesį: „Giesmėje „Šventa Marija“ („Giesmė į Panelę švenčiausią“ – aut. past.) ryškėja J. Naujalio šviesaus, ramybe dvelkiančio bažnytinio stiliaus privalumai: skaidrumas ir didingas talpumas harmonijoje bei balsovados melodinė plastika – kilimas į aukštybes. J. Naujalio stilių, pažymėtą grįžimu į senųjų griežtųjų polifonistų epochą, tarsi atsitraukimą nuo naujojo šimtmečio aktualijų, galima laikyti fundamentaliuoju tikroju bažnytinės muzikos religiniu stiliumi, jo dėka įsigalėjusiu Lietuvoje.“ (Landsbergytė, 2000, 40).

Kita J. Naujalio giesmė – „Marija, Marija“ – 1915 m. buvo išspausdinta atskiru lapu kaip „Aušros“ leidinys. Pagal J. Mačiulio-Maironio tekstą sukurta giesmė chorui be pritarimo, turinti šešis posmus, išspausdinta nenurodant nei muzikos, nei teksto autoriaus.

Česlovo Sasnausko giesmė „Skubink prie kryžiaus“ (prie natų nurodoma: Galima giedoti ir laike mišių bažnyčioje) yra kamerinės vokalinės muzikos sąrašė. Kūrinio pavadinimas pateikiamas trimis kalbomis – lenkų, lietuvių ir rusų. V. Landsbergis pateikia šio kūrinio leidybos aplinkybes ir susirašinėjimą su Varšuvos leidėjais 1903 – 1907 metais (Landsbergis, 2002, 20, 30). Reikšminga, jog dar iki Č. Sasnausku pradėdant susirašinėti su Varšuvos leidėjais, jo draugas ir bendradarbis kunigas Motiejus Gustaitis sužavėtas išvertė lenkų kunigo ir poeto Karolio Antonevičiaus (Karol Antoniewicz) (1807–1852) poemą „U stóp krzyża“ (išleista Krokuvoje, 1895) į lietuvių kalbą. Verta atkreipti dėmesį, jog Motiejų Gustaitį ir Česlovą Sasnauską siejo sena draugystė, tad tikėtina, jog būtent jų pažintis lėmė kompozitoriaus atsigręžimą į lietuviybę: „Kompozitoriaus atsigręžimui į lietuviybę įtakos turėjo ir pažintis Rėgensburge su kunigu Gustaičiu, vėliau tapusiu jo geru draugu ir kūrybos partneriu.“ (Budzinauskienė, Murauskaitė, 2017, 224) Jie nuo 1901 m. susirašinėjo, M. Gustaitis rūpinosi Č. Sasnausko kūrinių pasirodymu spaudoje. M. Gustaitis (1870–1927), ko gero, buvo labiau žinomas kaip rūpestingas pedagogas ir rašytojas, tačiau bendraujant su Č. Sasnausku svarbiausias buvo jo, kaip poeto⁵⁶, įnašas. Pagal Gustaičio tekstus Č. Sasnauskas sukūrė kantatą „Broliai“ (1901–1902, išleista 1910), sceninę kantatą „Šio karo paskelbimo momentas“ (1914), „Maldą Marijai už Tėvynę“ (1902–1915, išleista 1921) ir „Žiburininkų giesmę“ (1911, išspausdinta atviruke). Taip pat M. Gustaitis išvertė pagal L.

⁵⁶ M. Gustaičio poezijos rinkiniai buvo išleisti: „Tėvynės ašaros“ (Chicago, 1914), „Tėvynės ašaros ir Erškėčių taku“ (Jaroslavl, 1916), „Sielos akordai“ (Jaroslavl, 1917), „Varpeliai“ (Kaunas–Marijampolė, 1925).

Kondratavičiaus-Sirokoplės tekstą sukurtą dainą chorui „Hop, hop! Eikš čia“ (1913).

Č. Sasnausko „Marijos giesmė“, visiems žinoma kaip „Marija, Marija“ (1914), pirmą kartą kukliai išspausdinta Marijampolėje leistame „Žiburio“ draugijos laikraštyje „Žiburys“ ir pristatyta su redaktoriaus priedašu: „Šitą Maironies giesmę dedame čionai del jo 25 metų literatūrinio darbavimosi sukaktuvių.“ Melodija sukurta šiek tiek anksčiau, nes tekstas jai imtas ne iš 1913 metais išėjusių „Pavasario balsų“, o iš 1905 metų leidimo – dar su leksinėmis svetimybėmis: „Palengvink vergiją! / Pagelbėk žmoniją! / Išgelbėk nuo smerčio baisaus! // Mes griešnickai žmonės / Maldaujam malonės! <...> Griekai kasdieniniai / Kaip pančiai gelžiniai / Mus rišti kada bepaliaus?“ (Aleksynas, 2012). Vėliau ji buvo ir tebėra spausdinama įvairiuose rinkiniuose.

Lietuvišką muziką Č. Sasnauskas spausdino G. G. Šmidto spaustuvėje Peterburge. Apie G. Šmidtą duomenų nėra daug, bet Pravoslavų enciklopedijoje jis išskirtas kaip vienas iš nedaugelio spaustuvininkų, spausdinusių religinę muziką, be kitų kūrinių ir Imperatoriškojo dvaro giesmininkų kapelos leidinius.⁵⁷

Kukli savo apimtimi (formatu ir puslapių skaičiumi) yra Juozo Naujaliao kantata „Garbė didvyriui“ (1909). Tai – Švento Kazimiero draugijos leidinys Nr. 69. Kantatos tekstą sukūrė kun. Adomas Dambrauskas-Jakštas. Nors pavadinime nenurodoma, jog kantata dedikuota vyskupo Merkelio Giedraičio jubiliejui, leidinio viršelyje yra vyskupo Merkelio Giedraičio portreto nuotrauka su užrašu paveikslu apačioje. Tikėtina, kad tai XVII a. pab. M. Giedraičio paveikslas, kabėjęs Žemaičių Kunigų seminarijoje Kaune (Ivinskis, 1951), dabar – Kauno arkivyskupijos muziejaus eksponatas.⁵⁸ 1909 m. minint žemaičių vyskupo Merkelio Giedraičio (1536–1609) mirties metines, Lietuvoje vyko įvairūs renginiai, tad šis J. Naujaliao kūrinys – tik vienas jų.

Iš natų leidinių, 1905–1917 m. išleistų JAV, yra tik P. Čiurlionio „Kalėdų giesmė“ mišriam chorui su vargonų pritarimu, Lietuvių Vargonininkų Sąjungos Amerikoje išleista 1912 m. Nedidelės apimties leidinyje nenurodomas teksto autorius, giesmė pradedama žodžiais „Piemenis, piemenis Betliejun bėgo“. Povilas Čiurlionis (1884–1945) buvo M. K. Čiurlionio brolis. Jis kartu su juo Varšuvos muzikos institute studijavo fortepijoną, vargonus ir kompoziciją, 1914 m. išvyko į JAV, kur Niujorko Kolumbijos universitete studijavo architektūrą, vargonininkavo Šv. Kazimiero parapijoje Vusteryje, vėliau mokytojavo Miko Petrausko muzikos mokykloje Bruklino, koncertavo. Grįžęs į Lietuvą dėstė Kauno meno mokykloje (Zubrickas, 1999, 129).

Giesmynai. Tiek Vokietijoje, tiek Lenkijoje išleisti J. Naujaliao ir Č. Sasnausko vargoniniai kūriniai buvo skirti koncertuojantiems vargonininkams, tačiau tuo laikotarpiu buvo itin reikalingi giesmynai tiek bažnyčioje dirbantiems vargonininkams, tiek bendruomenei. Tai liudija pluoštas įvairaus pobūdžio giesmynų. Svarbiausias jų – 1906 m. Kaune išleistas J. Naujaliao „Lietuviškas

⁵⁷ Prieiga per internetą: http://www.pravenc.ru/text/293876.html#part_28

⁵⁸ Paveikslas „Merkelis I Giedraitis“. Nežinomas Lietuvos dailininkas, XVIII a. Drobė, aliejus. Kauno arkivyskupijos muziejus. Pagal: „Žemaičių vyskupų portretų galerija“, Vilnius, 2013.

bažnytinis giesmynas“ (Gudelis, 2005, 2007). J. Naujalis „Mažas bažnytinis giesmynėlis“ (savo lėšomis išleido J. Naujalis, Kaunas, 1908) yra tarsi sumažintas J. Naujalis „Lietuviško bažnytinio giesmyno“⁵⁹ variantas. Jis mažo formato, pateikiama melodija, tekstas, be tempo ir dinamikos.

Seinuose 1910 m. (pakartotinai 1913 m.) buvo išleistas kunigo Jono Katiliaus (1854–1930) kalėdinių giesmių giesmynas „Betliejaus balsai“. 1910 m. leidime publikuotos 36 giesmės: 27 Kalėdų giesmės, penkios šv. Mišių giesmės ir keturios ne Kalėdų laikotarpio giesmės. Tai nedidelio formato giesmynas, kuriame giesmės pateikiamos su melodija ir tekstu. Natose nenurodomas nei tempas, nei atlikimo nuotaika, nei giesmių autorius.

Katiliaus giesmynas laikytas pasisekusių: „Kiek prasčiau sekėsi leisti lietuviškus giesmynus, nors ir jų paklausa buvo didžiulė. L. Jakavičius vienas pirmųjų 15 tūkstančių egzempliorių tiražu perspausdino M. Valančiaus giesmyną, kurį po metų J. Zawadzkiio užsakymu iš naujo suredagavo L. Gira. Seinuose ir Kaune buvo parengtos naujos A. Baranausko giesmyno laidos. Tačiau labiausiai pasisekusių buvo laikomas kun. J. Katiliaus kalėdinių giesmių rinkinys „Betliejaus balsai“, sulaukęs dviejų leidimų 1910 ir 1913 metais.“ (Černiauskaitė, 2000, p.36)

J. Katilius išsiskyrė aktyvia ganytojiška veikla - kunigavo daugybėje parapijų, buvo Seinų kunigų seminarijos dvasios tėvas, nuo 1921 m. – marijonas.⁶⁰

Paminėtinas giesmių rinkinys mišriam chorui „Caecilla“ (1915, JAV), kurio rengėjas kunigas Juozas Čižauskas (1889–1955) mokėsi vargonuoti pas J. Naujalį, studijas Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje derino su vokalo pamokomis pas Č. Sasnauską, JAV⁶¹ Detroito konservatorijoje baigė kompozicijos studijas.

Leidiniai ne lietuvių kalba. Laikotarpyje 1905 – 1918 metais, kai smarkiai išaugo muzikos leidinių lietuvių kalba skaičius, lietuviška tematika ir toliau fiksuojama operų leidiniuose. Paminėtinos H. Jareckio (H. Jarecki) opera „Jadwiga“, K. A. Gorskio (K. A. Gorsky) opera „Margier“, A. Pončelio (A. Ponchielli) (1834–1886) opera „I Lituani“. Atskirai arba rinkiniuose publikuojama F. Šopeno „Lietuviška dainelė“, „Filaretų daina“, S. Moniuškos, O. M. Žukovskio (O. M. Żukowski) kūriniai, M. Karlovičiaus (M. Karłowicz) „Rapsodia litewska“.

Įdomi šiuo laikotarpiu arijų iš operų ir operečių serijoje išleista ištrauka iš dar 1885 metais pastatytos H. Jareckio (1848 – 1918) op. „Jadwiga“⁶². Taip pat verta

⁵⁹ Lietuviškas bažnytinis giesmynas. (Partitūra). Surinko ir garmonizavo parapijiniam chorams J. Naujalis, 1906 m.

⁶⁰ Katilius Jonas. Lietuvos katalikų dvasininkai XVI–XX amžiuje. Istorinė biogramų duomenų bazė. Prieiga per internetą: <https://www.lkma.lt/lddb/israsas.php?id=3631>

⁶¹ Verta paminėti, jog J. Čižauskas derino kunigo ir muziko pašaukimus: Detroito kunigų seminarijoje dėstė fortepijoną, vargonus, vadovavo chorui, simfoniniam orkestrui. Dirigavo ir kitiems chorams, puikiai skambino fortepijonu, improvizavo vargonais (Zubrickas, 1999), koncertavo su broliu Jonu ir jo žmona Marijona, o kunigai paprastai retai pasirodydavo scenoje. (Petrauskaitė, 2015)

⁶² Baladė „Zaczarowana królowna w mirtowym gaju drzemie,, 1905, Warszawa : Gebethner i Wolff.

paminėti V. M. M. Želenskiego (W. M. M. Żeleński) kantatą „Kosciuškos garbei“⁶³ mišriam chorui ir fortepijonui, išleistą Klyvlenende, lenkų dainininkų Amerikoje pastangomis 1909 m., T. Kosciuškos paminklo Vašingtone atidengimo proga.

Taip pat paminėtinas Konstantino Antonio Gorskio (1859-1924) operos „Margier“ (arba „Maprep“) klavyras, išleistas 1905 m. rusų ir lenkų kalbomis⁶⁴. Operos libretą pagal V. Syrokomlės poemą sukūrė W. W. G. (manoma - W. Walgier). Operą K. Gorskis sukūrė Charkove, kuriame dirbo - dėstė nuo 1890 iki 1917 metų. Operos veiksmas vyksta Margirio pilyje Punioje prie Nemuno ir kryžiuočių pilyje Marborge XIV amžiuje. Susiklosčius nepalankioms politinėms aplinkybėms operos premjera įvyko tik jau po autoriaus mirties, 1927 m. sausio 13 d. Poznanės didžiajame teatre, tuo tarpu klavyras buvo išleistas 1905 m. Peterburge.

A. Mickevičiaus drama „Konradas Valenrodas“ buvo įkūnyta italų kompozitoriaus Amilkareės Pončelio (1834-1886) operoje „I Lituani“. Operos libretą sukūrė Antonijus Gislancionis (Antonio Ghislanzoni), Dž. Verdžio operos „Aida“ klavyro autorius. Operos premjera įvyko La Scala teatre 1874 metais. Kaip nurodo R. D. Golianekas, opera buvo sutikta šaltai, ji buvo atlikta tik aštuonis kartus, vėliau, po kai kurių pakeitimų, į sceną grįžo, taip pat buvo statyta Trieste ir Kremonoje. Sankt Peterburge opera buvo pastatyta 1884 metais kaip „Aldona“ (R. D. Golianek, 2019, 245). Nors opera nuolatos pasirodo teatrų scenose, analizuojamu laikotarpiu jos buvo išleistas tik klavyras ir libretas.⁶⁵

Kito italų kompozitoriaus Silvijaus Lazario (Sylvio Lazzari) (1857-1944) opera „Le Sauteriot“ (1917), kuriai libretą pagal E. fon Keizerlingo (E. von Keyserling) dramą „Pavasario auka“ sukūrė Henris-Pjeras Rošė (Henri-Pierre Roché). J. Bruveris, detaliai išnaginėjęs šią operą, pabrėžia, jog ši drama buvo dažnai statoma (J. Bruveris, 2014, 282). Opera pirmą kartą pastatyta 1918 m. Čikagoje, tačiau jos ištraukos buvo išleistos kiek anksčiau: klavyras Paryžiuje išleistas 1913 ir 1917 metais.

Daugiausiai religinės muzikos rašiusių J. Naujalio ir Č. Sasnausko kūriniai, leidžiami užsienyje, yra visiškai dvasinės muzikos pavyzdžiai, savo fabuloje neturintys jokio tautinio aspekto: mišios, giesmės, kūriniai vargonams. Išimtis galėtų būti nebent J. Naujalio mišios šv. Kazimiero garbei.

Į bibliografinius leidinių lietuvių kalba sąrašus nepatenka J. Naujalio motetu op. 7 rinkinys „Caligaverunt“, „Popule meus“, „Vexilla regis“ rinkinys, išleistas Kaune 1901 m. kaip „Trzy śpiewy na Wielki Piątek“, Missa pro defunctis ad unam vocem cum organo : op. 6, išleistos autoriaus lėšomis Kaune 1901 m. ir Varšuvoje po 1905 m.; taip pat mišios, išleistos Rėgensburge: Missa in honorem st. Casimiri, keturbalsiam vyrų chorui su vargonais, 1896 ir Missa in honorem s. Leonardi, keturbalsiam mišriam chorui su vargonais, 1911, bei Varšuvoje 1912 metais išleistos gedulingos mišios Missa pro defunctis, op. 18, vieno balso chorui su vargonais.

⁶³ Na cześć Kościuszki: kantata uroczysta na chór mieszany: specjalnie napisana na uroczystość odsłonięcia pomnikow Kościuszki i Pułaskiego w stolicy Stanów Zedn. P. Am. Washington D. C. dnia 3 maja 1910 r.

⁶⁴ П. Юргенсон, paantraštė: Pamięci lirnika wioskowego.

⁶⁵ Klavyras išleistas Milane 1874, 1886, 1912 metais, libretas 1874 metais.

J. Naujalis ir Č. Sasnauskas buvo kompozitoriai ir vargonininkai virtuozai, jų nedidelė kūrybos vargonams dalis buvo publikuota tarptautiniuose rinkiniuose Varšuvoje, Paryžiuje, Leipcige ir Regensburge. Matyt, dėl kalbos šie leidiniai nepateko į lietuviškos bibliografijos sąrašus, nors kūriniai yra minimi muzikologų darbuose. Varšuvoje 1912 m. M. Sužynskio (M. Surzynski) rinkinyje „Preludia na Organy“ išleistos J. Naujaliao Trio vargonams, iš dvi pjesės iš pjesių „Mylimam draugui kun. Teodorui Braziui“ op. 20 Nr. 2 „Marija, būk pagarbinta“ ir Nr. 8 „O Dieve Tėve“ ir Invencija. Paryžiuje 1912-1914 metais leistos antologijos „Les Maitres Contemporains de l'Orgue“ šeštame tome „École Étrangère (suite)“ (Užsienio mokykla) kaip Joseph Novialis publikuoti jo „Prière“ (Malda, dedikuota T. Braziui) ir „Fuguetta“ (redaktorius Joseph Joubert; 1914, Paris : Maurice Sénart).

Č. Sasnausko kūriniai buvo išleisti Johaneso Dyboldo (Johannes Diebold) rinkiniuose: Leipcige Preliudas ir fuga 1906 m. išleistame „Orgelstücke moderner Meister“ (Šiuolaikinių meistrų kūriniai vargonams), Regensburge Postliudas ir fuga 1910 m. „Laudate Dominum in organo : Originalkompositionen hervorragender Orgelkomponisten der Gegenwart : für den Gottesdienst und zur Übung in Lehrerseminarien, Musikschulen etc.“ (Ižymių šiuolaikinių vargonų kompozitorių rinkinys). 1909 m. Regensburge išleistame O. Gauso (O. Gauss) serijos „Orgelkompositionen aus alter und neuer Zeit“, kurioje pateikiama plati vargoninės muzikos panorama nuo seniausių iki jauniausių autorių su jų biografiniais duomenimis, leidinyje „Polnische Komponisten“ paskelbti Sasnausko Largo; Fuge; Fuge zu der Choralmelodie "Kyrie de Angelis“.

Labiausiai ištyrinėti yra XIX a. pab. - XX a.pr. J. Naujaliao ir Č. Sasnausko kūriniai, išleisti užsienio rinkiniuose. Tačiau paminėtini ir kunigų kompozitorių-mėgėjų religinės muzikos pavyzdžiai, išleisti lenkų kalba. Vyskupas ir poetas Antanas Baranauskas (1835-1902) buvo laikomas turintis muzikinių gabumų; literatūroje išskiriami jo muzikinės, išskirtinai religinės kūrybos pavyzdžiai, publikuoti lenkų kalba: tai giesmių melodijos leidinyje „Śpiewnik pobożny“ (Varšuva, 1902). Kunigo Juozo Ambraziejaus (1855-1915) Varšuvoje lenkų kalba išleistas „Różaniec do Najświętszej Maryi Panny“(1889), dedikuotas prelatui J. Dudrevičiui. Juliaus Štarkos religinė muzika taip pat neįtraukta į lietuviškus bibliografinius sąrašus. Apie 1900 m., pasirašius Julianus Sztarko, buvo išleistos gedulingos mišios vienam balsui ir vargonams (Missa pro defunctis : ad unam vocem com organo. Composuit Julianus Sztarko), dvi jo giesmės vargonams „Kto się w opiekę“ (Kas globa pasitiki) ir „Skoro ze snu wstając zrana“ (Ryte anksti pabudęs), publikuotos kartu su Naujaliao giesmėmis M. Sužynskio (M. Surzyński) leidinyje 1912 m.

Marijos Liudvikos Broel-Plater (gimusi Zyberk Plater, 1845-1926) natų leidiniai gali būti nagrinėjami kaip vienas iš moterų didikių muzikos kūrinių leidybos atvejų. Nors daugiausia ji kūrė kamerinę muziką, verta paminėti Vilniuje, 1915 metais išleistą giesmę balsui ir fortepijonui pagal Jano Tarvido (Jano Tarwid) eiles, skirtą Šv. Andriaus Bobolos koplyčiai Šv. Mykolo bažnyčioje Vilniuje „Zlituj się, zlituj się nad polską krainą! : pieśń do błogosławionego Andrzeja Boboli“ Nors kūrinys skirtas Vilniaus bažnyčiai, jis publikuotas lenkų kalba ir jį vargiai galima laikyti lietuvybės apraiška.

IŠVADOS

1. Lietuvybė ir jos sampratos kaita yra stebima visą XIX amžiaus laikotarpį. Nors jos apibūdinimas skirtingomis kalbomis – lietuvių, lenkų, rusų – išleistoje literatūroje įvairuoja, galima fiksuoti bendrą tendenciją, lietuvybės sąvoką siejant su tuo metu vykusiais istoriniais įvykiais ir besikeičiančiomis ekonominėmis, socialinėmis bei kultūrinės raiškos sąlygomis. Lietuvybės sampratos formavimasis ir jos šiuolaikinis turinys paremtas disertacijoje išnagrinėtų autorių – M. Römerio, M. Hrocho, V. Kavolio, P. V. Subačiaus – idėjų sąjunga, nes daugelyje vietų jos persidengia arba papildo viena kitą. M. Römerio siūlomas lietuvių tautinio atgimimo pradžios siejimas su „Aušra“ tinka ir vertinant natų lietuvių kalba leidybą, eliminuojant lietuviškos tematikos muzikos leidinius kitomis kalbomis. Šiuo laikotarpiu išleidžiami pirmieji autoriniai kūriniai lietuvių kalba su aiškia lietuvybės tema – J. Kalvaičio Mišios. Tačiau vėliau, M. Römerio įvardintu kriziniu laikotarpiu, leisti P. J. Pranaičio, V. Kudirkos kūriniai tik dar labiau akcentavo lietuvybės kilimą, kaip ir trečiuoju, politinių judėjimų, laikotarpiu leisti dainynai. M. Hrocho tautinio sąjūdžio raidos tarpsniai labiau tinkami analizuojant natų leidybą. Nors jis lietuvių tautinio sąjūdžio pradžia laiko 1905 metų įvykius, jo nurodomas pirmasis, tautosakos rinkimo, etapas vyko nuo XIX a. pirmos pusės. Šiuo laikotarpiu buvo išleista ne tik lietuvių kalba tyrusių kalbininkų darbų, bet ir pirmasis natų leidinys lietuvių kalba - S. Stanevičiaus „Pažymės...“ 1833 m. Tad naujos tapatybės, kuri buvo ne viena, etapu natų leidyboje galima laikyti tiek lietuviškų temų atsiradimą lenkų kompozitorių kūryboje nuo 1830 metų, tiek natų leidinius lietuvių kalba nuo J. Kalvaičio Mišių 1886 m. Masinės raidos laikotarpiu tenka laikyti leidybos išaugimą atšaukus spaudos draudimą. V. Kavolio elementų - pasaulietiško sąmoningumo, istorinės nostalgijos, novatoriškumo džiaugsmo, socialinės kritikos, judriojo žmogaus ir tautos aktyvėjimo savybės matomos ir natų leidiniuose lietuvių kalba: pasaulietinis sąmoningumas akivaizdus renkant ir visuomenei pristatant lietuvių liaudies dainų rinkinius, istorinė nostalgia matoma leidiniuose pabrėžiančiuose šlovingą praeitį ir gamtos garbinimą, novatoriškumo džiaugsmas – originaliose kompozicijose, socialinė kritika – revoliucinių dainų rinkiniuose, judraus žmogaus atsiradimas – išėivijos leidiniuose, tautos aktyvėjimas – leidiniuose, kuriuose formuojamas modernios lietuvių tautos paveikslas. P. Subačiaus trijų kultūrų modelio principai pritaikomi analizuojant natų leidinius. Pirmoje, tautiškumo akumuliacijos, kultūroje aktualizuojama istoriografija, folkloras, leidžiami dainų rinkiniai, studijos. Antroje, tautinio išsivadavimo, kultūroje matomos pastangos integruoti lietuvišką simboliką, kuriama moderni, kartu eklektiška samprata – harmonizuotos liaudies dainos, pjesės liaudies dainų motyvais, gausiai iliustruoti leidiniai. Trečioje, tautos politizavimo, kultūroje diferencijuojami, ideologizuojami simboliai. P. Subačius pabrėžia, jog šie etapai nebūtinai

vystosi nuosekliai laike, jie gali vystytis lygiagrečiai, persidengti; tai yra aktualu atsižvelgiant į natų leidinių leidybą įvairiose Europos ir pasaulio vietose.

2. Tiriant lietuviškumo apraiškas muzikos leidiniuose buvo pritaikytas R. D. Golianeko principas, muzikos leidinius priskiriant vienai ar kitai tautinei bendrijai. Pagal šį principą išskirti keli požymiai, nusakantys muzikos leidinių sąsajas su Lietuva ir lietuvių tauta. Nustatyta, kad lietuviškumas XIX a. muzikos leidiniuose pasireiškė dviem pagrindiniais aspektais – tai išoriniai ir vidiniai faktoriai. Prie išorinių faktorių yra priskirti muzikos leidinių pavadinimai, iliustracinė-vaizdinė medžiaga, tematika ir siužetinė linija, pavaizduotos istorinės asmenybės ir pačių muzikos kūrinių autorių sąsajos su lietuvių tauta. Prie vidinių faktorių priskirti muzikos žanrai, muzikinės kalbos išraiškos elementai ir folkloro panaudojimas. Remiantis šiais principais atskleistas netolygus lietuviškų muzikos leidinių leidybos pobūdis, kur XIX a. pirmoje pusėje dominavo išoriniai lietuviškų leidinių požymiai (ypač leidiniuose ne lietuvių kalba), o antroje pusėje sustiprėjo vidiniai leidinių požymiai, kurie pirmiausia pasireiškė per akivaizdesnę pačių autorių saviidentifikaciją ir susitapatinimą su lietuvių tauta. Nors XIX a. lietuvių liaudies muzika buvo nepažįstama (arba labai menkai pažįstama) instrumentinę ir vokalinę muziką komponavusiems autoriams, nuo 1830 metų buvo sukurta ir publikuota nemažai kūrinių, įvardintų lietuviškais arba turinčių tariamai lietuvišką pavadinimą. Tokie leidiniai priskirti prie pirmojo, išoriniais faktoriais pasižyminčių leidinių, tipo. Juos kūrė įvairių tautų autoriai (lenkų, baltarusių, italų, rusų kompozitoriai), tarp jų S. Moniuška, M. Oginskis. A. Mickevičiaus, kurį Golianekas įvardijo kaip pasienio kūrėją, kūryboje taip pat akivaizdūs išoriniai lietuviybės elementai, panaudoti amžininkų muzikos leidiniuose. Pabrėžtina, jog beveik tuo pačiu metu, XIX a. 3-4 dešimtmetyje ir 1830-1831 metų sukilimo fone, išleidžiamos pirmosios natos lietuvių kalba ir sukuriama bei išleidžiami kūriniai, įvardijami „lietuviškais“, nors paskelbti lenkų kalba. Juose Lietuva ir lietuviška tapatybė yra neišskiriama kaip atskira, unikali, tačiau traktuojama kaip tos pačios ATR šalies istorijos dalis. Dėl tiriamo laikotarpio politinės situacijos ir ilgametės bendros istorijos lenkų autoriai tarsi natūraliai kūrinuose mini Lietuvą, lietuvius, žymias Lietuvos (o kartu ir Lenkijos) asmenybes, deklaruodami bendrą istoriją. Tai ypač žymu leidiniuose, išleistuose sukilimų laikotarpiu ir po to emigracijoje.
3. Pagal XIX a. ir net XX a. pradžios muzikos leidinius matyti, jog bendra pilietinė ATR istorija ilgą laiką inertiškai veikė muzikos autorius ir liaudies muzikos tyrėjus. Dėl to lietuviškumas jų kūryboje ir leidiniuose buvo traktuojamas kaip viena iš lenkiškumo atmainų. Tik XIX a. antroje pusėje ir ypač atgimimo laikotarpiu muzikos autorių sąmonėje įvyko aiškus lūžis ir apsisprendimas kurti tik lietuvišką muziką, savo kūryboje remtis tik lietuvių tautine muzika (folkloru) ir ją leisti tik lietuvių kalba. Tai rodo ypač didelis atitinkamų muzikos leidinių atsiradimas XIX-XX a. sandūroje ir tai taip pat

liudija apie galutinai atsisakytą ATR istorijos naratyvą ir iliuziją atkurti bendrą valstybę.

4. Išanalizavus muzikos leidinius žanriniu požiūriu, nustatyta, kad XIX a. pradžioje didesnis muzikos tyrėjų ir leidėjų dėmesys buvo skiriamas liaudies muzikai (pirmiausia – lietuvių liaudies dainoms), vėliau tai peraugo į autorinius instrumentinės muzikos kūrinius su atskirų folkloro elementų panaudojimu ir galiausiai buvo pradėti komponuoti originalūs kūriniai chorui. Domėjimasis folkloru buvo bendros XIX a. europinės tendencijos dalis. Instrumentinė muzika buvo neutraliausias žanras posukiliminių represijų ir spaudos draudimo laikotarpiu. Chordinė muzika siejasi su tautinio atgimimo judėjimu ir masiškumu. Instrumentinių religinės muzikos kūrinių buvo sukompnuota ir išleista nedaug, nes čia dominavo bažnytiniai giesmynai ir vokalinė religinė muzika. Skirtingai nuo pasaulietinės muzikos, pastaroji buvo leidžiama lotynų kalba ir jos įtraukimas į lituanikos tyrimų sferą atskirais atvejais lieka diskutuotinas.
5. Tyrimo metu atrasta ir išnagrinėta nemažai iki šiol lietuviškoje bibliografijoje neminimų, neįtrauktų ir nežinomų leidinių. Daugiausia tai leidiniai, kuriuose publikuoti kūriniai ne lietuvių kalba, sukurti autorių, savęs aiškiai neidentifikavusių su lietuvybe ar lietuvių tautiniu judėjimu. Atrasti ir disertacijoje išnagrinėti kūriniai praplėtė ir gerokai papildė XIX a. muzikinės lituanistikos lauką.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Aidukas, R. (2014). Choro muzika Lietuvoje nuo senųjų amžių iki XX a. pradžios: istorinės ir kultūrinės raidos bruožai. In *Menų funkcijos kultūriniuose ir socialiniuose procesuose* (pp. 123-134). Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija.
2. Aleksandravičius, E., & Kulakauskas, A. (1996). *Carų valdžioje. XIX amžiaus Lietuva*. Vilnius: Baltos lankos.
3. Aleksandravičius, E. (2013). *Karklo diegas. Lietuvių pasaulio istorija*. Vilnius: Versus aureus.
4. Aleksynas, K. (2010). Kokia „Giesmė prieš mišią“ giedota Antano Strazdo gimimo 250-osioms metinėms. *Tautosakos darbai*, XXXIX, 239-248.
5. Aleksynas, K. (2012). „Tu švieti aukštai...“ „Marijos giesmės“ giedojimo tradicijos klausimu. *Tautosakos darbai*, XLIV, 234-241.
6. Astrauskas, R. (2002). Herder und die Anfänge der litauischen Folkloristik (Ende des 18.- Anfang des 19. Jh.). In Andraschke, P. & Loos, H. (Eds.) *Ideen und Ideale. Johann Gottfried Herder in Ost und West*, (pp. 328-337). Freiburg i. Br.: Rombach Verlag.
7. Astrauskas, R. (2007). Musical Notation in Collection by Christian Bartsch „Dainu Balsai“. In *Principles of Music Composing: Musical Text / Muzikos komponavimo principai: muzikos tekstas* (pp. 6-9). Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija.
8. Astrauskas, R. (2009). On the historical interpretation of traditional musical materials. In *Traditional Musical Cultures in Central-Eastern Europe: Ecclesiastical and folk transmission* (pp. 93-94). Warsaw: University of Warsaw: Institute of Musicology, Warsaw Learned Society, Polish Academy of Sciences: Institute of Art.
9. Astrauskas, R. (2013) Čiurlionio lietuvių liaudies dainų išdailos: naujos ištarmės. In Daunoravičienė, G. & Povilionienė, R. (Eds.), *Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (1875-1911). Jo laikas ir mūsų laikas*, (pp. 319-335). Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija.
10. Bakutytė, V. (2005). Lietuvos didikas XIX a. antros pusės miesto muzikos gyvenimo dalyvis. In Jankevičiūtė, G. & Mačiulis, D. (Eds.), *Dvaras modernėjančioje Lietuvoje XVIII a. antra pusė – XIX a. pirma pusė*, (pp. 49-57). Vilnius: E. Karpavičiaus leidykla.
11. Bakutytė, V. (2008). Būčiau menininkas... Muzika pagal Edvardą Joną Römerį. In Širkaitė, J. (Ed.), *Römeriai Lietuvoje XVII-XX a.*, (pp. 55-76). Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.
12. Bakutytė, V. (2012). Vilnietis pianistas, kompozitorius, pedagogas Ludvikas Nowickis (1830-1886): tėvynėje ir tremtyje. *Menotyra*, 19 (3), 184-199.
13. Bakutytė, V. (2014) Vokiečių muzikų veiklos žymės XIX a. Lietuvoje: Vilniaus dominantė. In Bakutytė, V. (Ed.), *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio*

- gyvenimo atodangos, (pp. 414-465). Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
14. Birškytė-Klimienė, L. (Ed.). (2013). *Žemaičių vyskupų portretų galerija*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.
 15. Bruveris, J. V. (2006). *Lietuvos nacionalinis operos ir baleto teatras*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
 16. Bruveris, J. V. (2014). *Lietuvių muzikos istoriniai kontekstai*. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija.
 17. Bruveris, J. (2018). Čiurlionis ir kiti lietuviai Varšuvoje. Valstybės atkūrimo šimtmečio aidai kultūroje. *7 meno dienos*, 41 (1278).
 18. Bružas, R. (2012). *Tauta be valstybės. Valstybės kelias*. Vilnius: Vaga.
 19. Budzinauskienė, L. (2011). Stanislawo Moniuszkos Vilniaus laikotarpio bažnytinė kūryba. I dalis: bendra apžvalga, giesmės ir kūriniai vargonams. *Menotyra*, 3, 214-226.
 20. Budzinauskienė, L. (2012) Stanislawo Moniuszkos Vilniaus laikotarpio bažnytinė kūryba. II dalis: “Aušros Vartų litanijos” ir mišios. *Menotyra*, 3, 200 – 216.
 21. Budzinauskienė, L. (2013a). Bažnytinės vokalinės-instrumentinės muzikos kūrėjai XIX a. pirmoje pusėje Lietuvoje: Florjanas Bobrowskis, Adalbertas Dankowskis ir kiti. *Ars et praxis*, 1, 20-30.
 22. Budzinauskienė, L. (2013b). XIX a. bažnytinės muzikos žanrai Lietuvoje: identifikacijos, sąveikos ir kaita. In *Menotyra*, Nr.3. P. 207 – 220.
 23. Budzinauskienė, L., Murauskaitė, R., (2017). Altono L. Beckerio socialinio teksto teorijos taikymas Česlovo Sasnausko Requiem e-moll (1915) analizei. *Menotyra*, 3. 208-228.
 24. Burokaitė, J. (Ed.) (1976). Mikas Petrauskas. Straipsniai, laiškai, amžininkų atsiminimai. Vilnius : Vaga.
 25. Čiurlionytė, J. (1969). Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožai. Vilnius: Vaga.
 26. Černiauskaitė, V. (2000). Lietuviškų knygų repertuaro ypatybės tipologiniu ir teminiu aspektu 1904–1914 metais. *Knygotyra*, 36, 70-99.
 27. Landsbergis, V. (Ed.). (1960). *Čiurlionis, Mikalojus Konstantinas. Straipsniai*. Vilnius : Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
 28. Landsbergis, V. (Ed.). (2013). *Čiurlionis Mikalojus Konstantinas. Straipsniai*. Vilnius.
 29. Čiurlionytė, J. (1969) Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožai. (1969) Vilnius: Vaga.
 30. Bairašauskaitė, T. & Sikorska-Kulesza, J. (Eds.). (2019). *Apolonija Dalevskytė-Sierakauskienė. Atsiminimai*. Parengė. Lietuvos nacionalinis muziejus.
 31. Dambrauskienė, R. (2009). Mažosios Lietuvos lietuviškų giesmynų rinkinys Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje. *Knygotyra*, 52, 145-162.
 32. Dambrauskienė, R. (2011). Reti ir vertingi lietuviški kontrafakciniai leidiniai (1864-1904) Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje. *Knygotyra*, 56, 202-216.

33. Daunoravičienė, G. (Ed.). (2007). Algirdas Jonas Ambrazas. Muzikos tradicijos ir dabartis. Studijos. Straipsniai. Atsiminimai. Vilnius: Lietuvos kompozitorių sąjunga.
34. Daunoravičienė, G., & Povilionienė, R. (Eds.). (2013). *Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (1875-1911). Jo laikas ir mūsų laikas*. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija.
35. Dąbrowski, G. (2004). Muzyka Oskara Kolberga. *Etnografia Polska*, XLVIII, 37-56.
36. Dziadek, M. (2019). Polish Female Composers in the Nineteenth Century. *Musicology Today*, 16: (1), 32-42.
37. Dubauskas, S., Janonis, O., Kaunas, D. Raguotienė, G., & Stonienė, V. (1997). *Knygotyra. Enciklopedinis žodynas*. Vilnius: Alma littera
38. Eile, S. (1996). Stefan Żeromski and the Crisis of Polish Nationalism. In R. B. Pynsent (Ed.), *The Literature of Nationalism. Essays on East European Identity*, (pp. 66-82). Londos : School of Slavonic and East European Studies.
39. Giunterytė-Puzinienė, G. (2018). Vilniuje ir Lietuvos dvaruose. 1815-1843 metų dienoraštis. Vilnius: Tyto alba.
40. Glosienė, A., Kaunas, D., Navickienė, A., & Stonienė, V. (1995). *Lietuviškoji knyga. Istorijos metmenys*. Vilnius: AB "Vilspa".
41. Gudelis, R. (2002). J. Naujalis „Lietuviškas bažnytinis giesmynas“ XX a. pradžios religinio ir tautinio paveldo požiūriu. *Soter*, 15 (43), 277-294.
42. Gudelis, R. (2007). Juozo Naujalis 1906 metų „Lietuviškas bažnytinis giesmynas“ lietuviškos chorinės muzikos leidybos kontekste. *Knygotyra*, 49, 110-121.
43. Golberg, H. (2008). *Music in Chopin's Warsaw*. New York: Oxford University Press.
44. Goliańek, R. D. (2019). Polska z muzycznej Europie. Tematyka polska w dziełach kompozytorów zagranicznych XIX wieku. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
45. Hroch, M. (2012). *Mažosios Europos tautos*. Vilnius: Mintis.
46. Ivinskis, Z. (1951). Merkelis Giedraitis arba amžių sąvartoje Lietuva dviejų. *Aidai*, 4, [žiūrėta 2021-07-12]. Prieiga per internetą https://www.aidai.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=5009:is&catid=313:7-rugsjis&Itemid=345
47. Juzala, G. (2008). Lietuvos lenkų istorinė savimonė. *Liaudies kultūra*, 2 (119), 37-46.
48. Jackiewicz, M. (2009). Twórczość Vincasa Kudirki w Polsce. In „*Tegul meilė Lietuvos*“. *Vincui Kudirkai – 150*, (pp. 152-160). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
49. Jaskółka P. (2014). *Narodowy aspekt muzyki polskiej w latach 1795-1918*. Kraków: Akademia Muzyczna w Krakowie.
50. Kabašinskaitė, B. (2001). XVI–XX amžiaus lietuviškų giesmių tyrimo ir publikavimo apžvalga. *Archivum Lithuanicum*, 3, 325–344.

51. Kalavinskaitė, D. (2013). Liturgijos ir bažnytinės muzikos klausimai XX a. lietuviškoje spaudoje. *Menotyra*, 20 (3), 235-254.
52. Kalėda, A. (2002) Tapatybės paieškos: Lietuvos lenkiškoji literatūra ir Europos idėja. In *Europos idėja Lietuvoje: istorija ir dabartis*, (pp. 93-102). Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.
53. Kalėda, A. (2011) *Mitų ir poezijos žemė. Lietuva lenkų literatūroje*. Vilnius : Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
54. Kaunas, D. (1996). Mažosios Lietuvos knyga. Lietuviškos knygos raida 1547-1940, Vilnius: Baltos lankos.
55. Kavolis, V. (1994). Žmogus istorijoje. Vilnius: Vaga.
56. Kiauleikytė, L. (2001). XVIII – XIX a. sandūros Lietuvos masonų muzikos kultūra. *Menotyra*, 24 (3), 22-32.
57. Kiauleikytė, L. (2002). XVIII a. pabaigos – XIX a. Lietuvos didikų muzikos mecenatystės bruožai. *Menotyra*, 26 (1), 17-24.
58. Kiauleikytė, L. (2006). Šviečiamąjo klasicizmo blyksniai: dainos L. G. Rėzos ankstyvosios poezijos tekstais. *Menotyra*, 42 (1), 38-46.
59. Kiauleikytė, L. (2008). XVIII a. II pusės – XIX a. Muzikinė Lietuvos dvarų kultūra: stiliaus epochų sankirtose. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.
60. Kiauleikytė, L. (2010). Muzikinės kunigaikščio Mykolo Kleopo Oginskio pažiūros – epochų virsmo atspindžiai. In Šmigelkytė-Stukienė (Ed.) *Kunigaikščiai Oginskiai Lietuvos istorijoje: kultūrinės veiklos pėdsakais*, (pp. 171-190). Vilnius Vilniaus pedagoginis universitetas.
61. Kiauleikytė, L. (2012). Tarpsukiliminio XIX a. Lietuvos miestelėnų muzikinio repertuaro bruožai. *Istorija*, 88, 37-49.
62. Kšanas, K. (2001). Kompozitoriaus, chorvedžio Juozo Neimonto gyvenimo ir kūrybos apžvalga. *Tiltai*. 85-99.
63. Kšanienė, D. (2003a). Lietuviška daina ir giesmė Mažosios Lietuvos katalikiškoje spaudoje (XIX a. pab. – XX a. pr.). *Lietuvos katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, 18, 1009-1035.
64. Kšanienė, D. (2003b). Malda „Tėve mūsų“ lietuvių kompozitorių kūryboje. In *Tikėjimas ir kultūra* (pp. 159-184). Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
65. Kšanienė, D. (2014a). Lietuviškos muzikinės kultūros apraiškos Mažojoje Lietuvoje (XIX a.). In Bakutytė, V. (Ed.), *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*, (pp. 338-378). Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
66. Kšanienė, D. (2014b). XIX a. Rytprūsių kompozitorių kūrybos novacijos. In Bakutytė, V. (Ed.), *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*, (pp. 379-413) Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
67. Kučinskas, D. (2015). M. K. Čiurlionio kūrinių leidyba. *Tarp knygų*, 6, 15-16.
68. Kučinskas, D. (2018). Jonas Žemaitis ir lietuviška muzika pianolai. In *Lietuvos muzikos paveldo tyrimai: rinkiniai, asmenybės, tarpdalykinės sąsajos*, (pp. 29-36). Kaunas: Kauno miesto muziejus.

69. Kučinskas, D. (2019) Muzikinės Maironio redakcijos (Ankstyvasis laikotarpis). *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 42 (A), 155-182.
70. Kunigas Juozas Lideikis (Aldonas) (1860–1898). [Žiūrėta 2021-07-12] Prieiga per internetą: [http://www.prodeoetpatria.lt/files/pdf-straisniai/uzgese-ziburiai/Kun.%20Juozas%20Lideikis%20\(Aldonas\).pdf](http://www.prodeoetpatria.lt/files/pdf-straisniai/uzgese-ziburiai/Kun.%20Juozas%20Lideikis%20(Aldonas).pdf)
71. Krzywicki, T. (2006). *Szlakiem Adama Mickiewicza. Przewodnik*. Pruszkow: Oficyna Wydawnica „Rewasz“.
72. Landsbergis, V. (1980). *Česlovo Sasnausko gyvenimas ir darbai*. Vilnius: Vaga.
73. Landsbergis, V. (Ed.) (2002). *Sasnauskas Česlovas. Tekstai: gyvenimas ir kūryba*. Vilnius: „Katalikų akademijos“ leidykla.
74. Landsbergytė, J. (2000). Religinės muzikos situacija tarpukario Lietuvoje. *Menotyra*, 18 (1), 37-50.
75. Liepaitė, I. , & Šulgienė, N. (2012). Vaclovo Biržiškos Aleksandryno ir kitų rankraščių likimas pasibaigus Antrajam Pasauliniam Karui. *Knygotyra*, 58, 80-94.
76. Lietuvninkaitė, N. (2006). *Kauno senoji knyga: raiška ir plėtotė 1843-1918 metais*. Vilnius: Versus aureus.
77. Lietuvos bibliografija. *Knygos lietuvių kalba. 1547 – 1861*. (1969). Vilnius: Mintis.
78. Lietuvos bibliografija *Knygos lietuvių kalba. 1862 – 1904*. (1988). Vilnius: Mintis.
79. Lietuvos bibliografija *Knygos lietuvių kalba. 1905–1917*. Kn. 1, *Knygos ir autoriai smulkieji spaudiniai*. (2006). Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
80. Lietuvos bibliografija *Knygos lietuvių kalba. 1905–1917*. Kn. 2, *Knygos ir autoriai smulkieji spaudiniai*. (2006). Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
81. *Knygos lietuvių kalba 1905–1917 Kontrolinis sąrašas. Smulkieji spaudiniai. Gaidos. Vaizduojamojo meno spaudiniai. Žemėlapiai* (1977). Vilnius: Lietuvos TSR knygų rūmai.
82. Linkevičiūtė-Rimavičienė, J. (2019). *Kilmės įrašas. Komunikacija ir kultūrų hibridizacija Lietuvoje*. Vilnius: VGTU leidykla Technika.
83. Maciūnas, V. (1997). *Lituanistinis sąjūdis XIX amžiaus pradžioje: susidomėjimas lietuvių kalba, istorija ir tautotyra*. Vilnius: Petro ofsetas.
84. Merkelis, A. (1989). *Didysis varpininkas Vincas Kudirka. Jo asmuo ir gyvento laikotarpio paveikslas*. Chicago, Illinois: Akademinio Skautų Sąjūdžio Vydūno jaunimo fondas.
85. Merkys, V. (1994). *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias. 1864 – 1904*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
86. Mikuličiūtė-Vaitkūnienė, K. (2019). Mikas Petrauskas – muzikas, švietėjas, lietuviybės puoselėtojas. In *Vilniaus kultūrinis gyvenimas ir*

- Šlapeliai*, (pp. 117-125). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
87. Miłosz, Cz. (1996). *Lenkų literatūros istorija*. Vilnius: Baltos lankos.
 88. Misiūnas, R. (2016). Lietuvių išeivių leidyba Jungtinėse Amerikos Valstijose XIX a. pabaigoje – XX a. viduryje: adresato problema. *Knygotyra*, 67, 23-44.
 89. Misius, K. (2015). *Kražių mokykla ir gimnazija 1773-1844 metais*. Vilnius : Vilniaus dailės akademijos leidykla.
 90. Mukienė, D. (2015). *Polonezų kelias. Gyvenimas, kurio nepakartosi*. Regionų kultūrinių iniciatyvų centras.
 91. Narbutienė, O. (1968). Juozas Naujalis : straipsniai, laiškai, dokumentai, amžininkų atsiminimai, straipsniai apie kūrybą. Sudarė ir paaiškinimus parašė Ona Narbutienė. Vilnius : Vaga.
 92. Narbutienė, O. (Ed.). (1989) *Juozas Naujalis*. Kaunas : Šviesa.
 93. Narbutienė, O. (2002). Lietuvių kompozitoriai aukštosiose Vokietijos muzikos mokyklose. *Menotyra*, 26 (1), Nr. 3-6.
 94. Navickienė, A. (2010). *Besikeičianti knyga XIX amžiaus pirmosios pusės Lietuvoje*. Vilnius: Všį Vilniaus universiteto leidykla.
 95. Navickienė, A. (2014). Leidybos verslo modelis XIX a. Lietuvoje: profesionalaus leidėjo požiūris. *Knygotyra*, 62, 233-244.
 96. Oginskis M. K. (2016). *Laiškai apie muziką*. Regionų kultūrinių iniciatyvų centras.
 97. Okulicz-Kozaryn R. (2005). Stanislaw Moniuszko i kanon litewskiej literatury krajowej. In *Teatr operowy Stanisława Moniuszki* (pp. 101-108). Poznan.
 98. Palionytė-Banevičienė, D. (Ed.) (2002). *Lietuvos muzikos istorija, I knyga, Tautinio atgimimo metai 1883-1918*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas. Palionytė-Banevičienė, D.
 99. Palionytė-Banevičienė, D. (2014a). Katalikiškieji giesmynai ir giesmės Lietuvoje (XVIII a. – XIX a.). In Bakutytė, V. (Ed.), *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*, (pp. 145-186). Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
 100. Palionytė-Banevičienė, D. (2014b). Kai kurie lietuvių literatūrinių dainų melodikos bruožai (XVIII a. pab. – XIX a.). In Bakutytė, V. (Ed.), *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*, (pp. 601-626). Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
 101. Petrauskaitė, D. (2003) Lietuvių liaudies daina JAV: nuo pasilinksminimų iki tyrinėjimų. *Lietuvos muzikologija*, 4, 87-94.
 102. Petrauskaitė, D. (2008). Lithuanian Passages in Music and Life of Foreign Composers. *Lietuvos muzikologija*, 9, 108-121.
 103. Petrauskaitė, D. (2012). Operetė lietuviškoje egzodo scenoje JAV: pastangos išlikti ir prisitaikyti (XX a. pirma pusė). *Lietuvos muzikologija*, 13, 152-164.
 104. Petrauskaitė, D. (2013). Susitikimai su Čiurlionio egzilyje: tautiškumo refleksijos ir muzikinės raiškos galimybės (1911 – 1991). In

- Daunoravičienė, G., & Povilionienė, R. (Eds.), *Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (1875-1911). Jo laikas ir mūsų laikas*, (pp. 463-489). Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija. P. 463 – 489.
105. Petrauskaitė, D. (2015). Lietuvių muzikinė kultūra Jungtinėse Amerikos Valstijose 1870 – 1990. Tautinės tapatybės kontūrai, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
 106. Petreikis, T. (2011). Marginalijos kaip knygos istorijos šaltinis: istoriografinis aspektas. *Knygotyra*, 57, 67-85.
 107. Petrošienė, L. (2011). Tautosakos rinkimo ištakos Šilutės apylinkėse: objekto ir konteksto sąveika. *LOGOS*, 69, 163-183.
 108. Pivoras, S. (2009). Vinco Kudirkos liberalus nacionalizmas mažų Vidurio rytų Europos tautų sąjūdžio kontekste. In „*Tegul meilė Lietuvos“*. *Vincui Kudirkai – 150*, (pp. 44-54). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
 109. Putinaitė, N. (2009). Vinco Kudirkos kaip lietuvių nacionalinio herojaus bruožai. In „*Tegul meilė Lietuvos“*. *Vincui Kudirkai – 150*, (pp. 55-66). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
 110. Pięta-Kowalik, S. (2018). Portret Wiktora Zbyszewskiego w kompozycji Jana Czubskiego – przypomnienie sylwetki rzeszowskiego patrioty. *Dydaktyka Polonistyczna*, 4 (13), 74-81.
 111. Poniatowska, I. (2005). O narodowości w muzyce polskiej w XIX wieku. In *Niepodległość i Pamięć*, 21, 21-30.
 112. Ramoškaitė, Ž. (2008). Vinco Kudirkos „Kanklės“ – pirmasis harmonizuotų lietuvių liaudies dainų rinkinys. *Tautosakos darbai*, XXXVI, 279-288.
 113. Ramoškaitė, Ž. (2014). Oskaro Kolbergo muzikinė folkloristika: objekto kristalizacija. *Tautosakos darbai*, XX (XXVII), 96-106.
 114. Ramoškaitė, Ž. (2014). Įamžinęs liaudies kultūros turtus. *Tautosakos darbai*, XLVIII, 236-240.
 115. Römeris, M. (2006) Lietuva. Studija apie lietuvių tautos atgimimą. Versus Aureus
 116. Skeivys, R. (2009). Lietuvių tautos ugdytojas. In „*Tegul meilė Lietuvos“*. *Vincui Kudirkai – 150*, (pp. 114-130). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
 117. Skorobogatovas, V., Marchelis, V., Korženevskaja, A. (2019). Baltarusija, Filomatų poezija Stanislovo Moniuszkos kūryboje. *Muzikų sąjunga*. [Žiūrėta 2021-07-12]. Prieiga per internetą: <https://www.muzikusajunga.lt/naujiena/filomatu-poezija-stanislovo-moniuskos-kuryboje> .
 118. Sliužinskas, R. (2004). Lietuvių tautosakos ir etninės muzikos publikacijos spaudos draudimo metais (1864 – 1904). *Acta historica universitatis Klaipedensis*, 10, 62-69.
 119. Smilingytė-Žeimienė, S. (2002). Pasaulietinė valdžia ir Lietuvos bažnyčių dailė XX amžiaus I pusėje. *Kultūrologija*, 9, 318-338.
 120. Smith, A. D. (1991). *National Identity*. Reno: University of Nevada Press.

121. Sowinski, A. (1857). *Les musiciens polonais et slaves*. Paris: Librairie Adrien le Clere et Cie.
122. Sowinski, A. (1874). Słownik muzyków polskich. Paris: Nakładem autora.
123. Speičytė, B. (Ed.) (2016). Lietuvos literatūros antologija 1795-1831. Šviečiamasis klasicizmas. Preromantizmas. I tomas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
124. Speičytė, B. (Ed.) (2016). Lietuvos literatūros antologija 1795-1831. Šviečiamasis klasicizmas. Preromantizmas. II tomas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
125. Staliūnas, D. (2013) Lietuvos idėja Aušroje. *Archivum Lithuanicum*, 15, 271-290.
126. Steponaitienė, J. (2010). Spaudos draudimo laikotarpio lietuviškosios knygos autorių sudėties kaita. *Knygotyra*, 55, 102-125.
127. Strungytė-Liugienė, I. (2014). XIX amžiaus pirmosios pusės surinkiminių giesmynų istorija (genezė ir kalba), daktaro disertacija, Vilnius.
128. Subačius, P. (1999). *Lietuvių tapatybės kalvė*. Vilnius: Aidai.
129. Šeduikytė-Korienė, E. (2009). Lietuviškoji vargonų mokykla 1894 – 1949 metais: savieji ir universalieji bruožai. *Lietuvos muzikologija*, 10, 114-126.
130. Šeduikytė-Korienė, E. (2019). Cecilietiškosios muzikos reformos transformacijos Lietuvos bažnyčios vargonininko repertuare. In *Lietuvos muzikos paveldo tyrimai. Valstybingumo idėjos ir religinis paveldas*, (pp. 73-79). Kauno miesto muziejus.
131. Šileris, Z. (1998). *Mūsų Kudirka. Studijos ir atsiminimai*. Marijampolė: Ramona.
132. Širvaitė, J. (2003). Nežinomi Rōmerių dinastijos dailininkai. *Kultūrologija*, 10, 349-362.
133. Tarptautinės konferencijos „Žymusis vilnietis Stanislovas Moniuška“, vykusios Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje, 2019 m. birželio 13-14 d. pranešimų santraukos. *Muzikos barai*, 2019, 5-6, 3-31.
134. Trilupaitienė, J. (1995). *Jėzuitų muzikinė veikla Vilniuje*. Vilnius : Muzika.
135. Trilupaitienė, J. (2013). Kūrėjas istorijos kryžkelėse: asmenybės paradigma. In Daunoavičienė, G. & Povilionienė, R. (Eds.), *Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (1875-1911). Jo laikas ir mūsų laikas*, (pp. 32-43). Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija.
136. Trilupaitienė, J. (2014a). Katalikų muzikinė kultūra: giesmynai ir giesmės (XVI-XVIII a.). In Bakutytė, V. (Ed.), *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*, (pp. 20-42). Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
137. Trilupaitienė, J. (2014b). Filomatų ir filaretų muzikinė veikla. In Bakutytė, V. (Ed.), *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*, (pp. 553-600). . Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
138. Trilupaitienė, J. (2014c). „Protestantiškoji muzika Mažojoje Lietuvoje ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (XVI-XVII a.). In Bakutytė, V.

- (Ed.), *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*, (pp. 69-116). Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
139. Trilupaitienė, J. (2014d). Iš XVIII-XIX a. kūrybinių portretų. Feliksas Janiewiczzius. In Bakutytė, V. (Ed.), *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*, (pp. 722-725). Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
 140. Trilupaitienė, J. (2014e). Iš XVIII-XIX a. kūrybinių portretų. Antanas Henrikas Radvila. In Bakutytė, V. (Ed.), *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*, (pp. 702-721). Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
 141. Tomaszewski, M. (1996). Muzyka Chopina na nowo odczytana. *Studia i interpretacje*. Kraków : Akademia muzyczna.
 142. Trochimczyk, M. (2009) From Mrs. Szymanowska to Mr. Poldowski: Careers of Polish Women Composer. In Trochimczyk, M. (Ed.), *A Romantis Century in Polish Music*, (pp. 1-46). Los Angeles: Moonrise Press.
 143. Ulčinaitė, E. (1999). Merkelis Giedraitis – vyskupas, mecenatas, poetas. *Naujasis židinys Aidai*, 9–10, 444-446.
 144. Užtupas, V. (1998). *Lietuvos spaustuvės 1522 – 1997*. Vilnius-Kaunas: Viliaus Užtupo Leidykla.
 145. Underowicz, A. (1878). *Poezye Adama Underowicza : pieśni, mazurki, romanse, wiersze różne*. Nakładem autora. Paryz: W drukarni polskiej Adolfa Reiffa.
 146. Vaišnys, A. (2009). Casus Belli problema Vinco Kudirkos publicistikoje. *Knygotyra*, 52. 126-135.
 147. Vilimas, J. (2011). Bažnytinė muzika. Enciklopedinis žodynas. Vilnius.
 148. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. (2001–2015). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
 149. Zubrickas, B. (1999). *Pasaulio lietuvių chorvedžiai*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras.
 150. Zaluskis A. (2015). Mykolas Kleopas Oginskis: gyvenimas, veikla ir kūryba. Regionų kultūrinių iniciatyvų centras.
 151. Žilevičius, J. (1950). Dr. Vincas Kudirka – pirmoji lietuviškos muzikos kregždė. *Aidai*, 1. [Žiūrėta 2021-07-12] Prieiga per internetą: http://www.aidai.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=4510:li&catid=297:1-sausis&Itemid=328
 152. Žukas, S. (1994). Be baimės ir be patoso. In *Vytautas Kavolis, Žmogus istorijoje*, (pp. 5-10). Vilnius: Vaga.
 153. Аладова, Р. Н. (2005). Константин Горский и его опера "Маргер" в контексте белорусской культуры. Минск: Белорусская гос. академия музыки.
 154. Migon, K. (2009). Национальная (этническая) книга в Европе конца XIX–начала XX века. *Кныgotyra*, 52, 186-196.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1. Chronologinis leidinių sąrašas

Data	Natų leidiniai lietuvių kalba	Natų leidiniai ne lietuvių kalba
1797		Kościuszko, T. Two polonoises & a waltz composed for the Patriotic Army of Poland by General Kosciusco (London: M. Josephl, 1797).
1808		Siekierski, F. Polonaise Militaire composée et dedies à Son Altesse [...] Le Prince Joseph Poniatowski : pour le clavecin ou piano-forte, (Varsovie: I. Cybulski, 1808-1809)
1815		Karol Kurpiński, Uwertura na forte piano z opery „Jadwiga Królowa Polska“ (Warszawa: A. Plachecki, 1815)
		Siekierski, F. Le tombeau du Prince Joseph Poniatowski (Warszawa: A. Plachecki, 1815)
1816		Niemcewicz, J. U. Śpiewy historyczne : z muzyką i rycinami Warszawa“ (w Drukarni nro 646 przy Nowolipiu, 1816).
1818		Kurpiński, K. Elegia na smierc Tadeusza Kosciuski (Warszawa: Plachecki, 1818)
		Lafont, Ch. Ph. Le troubadour francais au Tombeau de Poniatowski (Warszawa: Plachecki i Gluckberg, 1818)
		Tomasini, J. Smierc Tadeusza Kosciuszki, fantazja na pfte, (1818?)
		Würfel, V. Grande fantaisie lugubre au Souvenir de trois heros Prince Poniatowski, Kosciuszko et Dąbrowski composee et dediee a la Nation Polonaise (Warszawa, Fuss, 1818)
1820		Elsner, J. A. Fr. Polonez do śpiewania z opery Jagiełło w Tenczynie (Warszawa : Skład Muzyczny F. Klukowskiego, ca 1820)
		Elsner, J. A. Fr. Cztery śpiewy z opery „Jagiełło w Tenczynie“ aranż. Kratzer W. (Warszawa : Skład Muzyczny F. Klukowskiego, ca 1820)
		Elsner, J. A. Fr. Dwa śpiewy polskie z opery „Jagiełło w Tenczynie“, (Warszawa : Skład Muzyczny F. Klukowskiego, ca 1820)
		Kurpiński, K. Arietka Jana z Tenczyna z opery Jadwiga (?1820-1830).
		Kurpiński, K. Elegia na smierc Tadeusza Kosciuszki, , (Warszawa, A. Plachecki, 1820)
1821		Kurpiński K., Dąbrowski Mazurka (Letronne, 1821)
1823		Nowakiewicz, K. Pomnik Tadeusza Kościuszki : ułożony w muzyce i ofiarowany Rodakom“ (Warszawa: J. Widrychiewicz, 1823).
1824		Kurpiński, K. Nowa aria z opery Jadwiga (Warszawa: Skład Muzyczny F. Klukowskiego, 1824)
1825	Réza, M. L. Dainos, oder Litthauische Volkslieder / gesammelt, übersetzt und mit gegenüberstehendem Urtext herausgegeben von L.J. Rhesa, Dr. d. Theol. und Phil. ordentl. Professor d. Theol. und Dir. des Litthauischen Seminars auf d. Universität zu Königsberg ; nebst einer Abhandlung über die litthauischen	

	Volksgedichte (Königsberg: Druck und Verlag der Hartungschens Hofbuchdruckerei, 1825)	
1830		Kurpiński, K. Duma o generale Jasinskim (Warszawa, 1830)
		Sowinski, A. Chants Polonais : Nationaux & populaires : avec accomp. de Piano ou Harpe. 1 Livraison / Textes et Notices publiés par Albert Sowinski ; et traduits en français par G. Fulgence et J. de Frémont. (Paris: chez Ph. Petit, 1830)
		Sowinski, A. Chants polonais nationaux & populaires avec accomp. de piano ou harpe. Livr. 2. (Paris: chez Ph. Petit, editeur de musique, 1830)
		Szymanowska, M. Switezianka : ballada Adama Mickiewicza : ułożona do śpiewu i ofiarowana J. W. Joannie Zaleskiej / przez Maryę Szymanowską, (Moskwa: Wenzel, ca 1830)
1831		Elsner, J. A. Fr. Piesn Święte Przymierze Narodów [!] w scenie lirycznej Powstanie Narodu (Warszawa, ca 1831).
		Elsner, J. A. Fr. Marsz dyktatora J. Chłopickiego : w scenie lirycznej Powstanie Narodu (Warszawa: Ig. Klukowski, 1831).
		Elsner, J. A. Marsz Woenny : w Scenie Lirycznej Powstanie Narodu (Warszawa: Ig. Klukowski, 1831)
		Kurpiński, K. Litwinka : czyli Hymn Legionistów Litewskich : Wykonany w Teatrze Narodowym dnia 29. maja 1831 r. / Muzyka Karola Kurpińskiego ; Wiersz Cywińskiego legionisty. Hymn Legionistów Litewskich (Warszawa: A. Brzezina i Komp, 1831)
1833	Stanevičius, S. Pažymės žemaitiškos gaidos, pridėtinios prie Dainų žemaičių (Ryga, V. F. Hekerio sp., 1833)	Sowinski, A. Album lyrique contenant dix romances, chansonnettes et mazurek à une ou plusieurs voix : mélodies polonaises / paroles francaises et polonaises par S. Goszczyński, K. Gaszyński, A. Słowaczyński ; mises en musique par Albert Sowiński ; orné d'une lithographie par [...] Kurowski (Paris: chez L'Auteur, 1833)
1835		Radziwiłł, A. Compositionen zu Goethe's Faust. T. 1, T. 2. (Berlin: T. Trautwein ,1835)
1840		Moniuszko, S. Trzech budrysów : ballada z muzyką Stanisława Moniuszki = "Die drei Budriss" : litauische Ballade / Musik von Stanislaus Moniuszko ; (deutsche Uebersetzung von Carl von Blankensee), (Berlin: Bote & Bock, 1840)
1843		Moniuszko, S. Świtezianka ; Śpiew masek z Maryi Malczewskiego ; Barkarola ; "Kochać spiesz dziewczyno" ; Pielgrzym ; Morel ; Pieśń żeglarzów ; Triolet "Komu ślubny splatasz wieniec" ; Panicz i dziewczynka ; Żal dziewczyny ; Dalibógże ; Przyczyna ; Zawód ; Kukułka ; Trzy z piosnek wieśniaczych znad Niemna: 1. 2. 3. ; Dziad i baba, leidinyje (Pierwszy) Spiewnik domowy : muzyka wokalna z towarzyszeniem forte-pianu (Wilno: 1843)
1844		Brzozowski, K. Pieśni ludu nadniemeńskiego z okolic Aleksoty z dołączeniem do niektórych melodyj (Poznań: Księgarnia J. K. Żupańskiego, 1844)

		Chopin, F., Litovskaya pesnia (Moskva : P. Jurgenson, 1844)
		Goethe, J. W. Faust: tragedia Götego tłumaczenie s nimieckiego ... (Wilno: J. Zawadzki, 1844)
1845		Moniuszko, S. Drugi Śpiewnik Domowy : muzyka wokalna z towarzyszeniem forte piano / ułożył Stanisław Moniuszko ; rytował A. Czapliński, (Wilno : A. Klukowski, 1845)
1846		Moniuszko, S. Witolorauda / przez J. I. Kraszewskiego, Wyd. 2, przerobione i powiększ. / z 50 drzeworytami oryg. Wincentego Smokowskiego i muzyką do raud i piosenek Stanisława Moniuszki, (Wilno : nakł. i dr. Józefa Zawadzkiego, 1846)
1850		Kątski, A. Jean Sobieski. Souvenir de Leopol ^{le} op. 7 (Leipzig: Fr. Kistner, 1850)
		Sowinski, A., Ogiński, M. K. Polonaise Kosciuszko (arrangée avec accomp[agnemen]t de piano par Albert Sowinski. Polonaise / composée par le comte Oginski) (Paris: 1850)
1851		Moniuszko, S. Trzeci spiewnik domowy, (Wilno: nakład kompozytora, 1851)
		Niemcewicz, J. U. Śpiewy historyczne : z muzyką i rycinami (Leipzig: Paez, 1851)
1852		Kątski, A. Stefan Batory : poemat-mazur : skomponowany na fortepian i przypisany warszawianom : dz. 12 (Warszwa: R. Friedlein, 1852)
1854		Każyński, W. Piosnka wieśniaczki litewskiej z rękopismu Królodworskiego (St. Petersburg: u C.F. Holtza, 1854)
1855		Kątski, A. Stefan Batory : poemat-mazur : skomponowany na fortepian i przypisany warszawianom : dz. 12 (Sankt Peterburg, Warszawa: Magazyn Musée Musicale R. Friedlein, 1855)
1856		Moniuszko, S. Czwartry śpiewnik domowy, (Wilno: nakł. Józefa Zawadzkiego, n.d., 1856)
1857		Oginski, M. K. Douze polonaise pour le prince M. Oginski, (Wilno: Maurice Orgelbrand, ca.1857)
		Zaleski, I., Krakowiak na Litwie; Korale / muzyka Ignacy Zaleski ; słowa Władysław Syrokomla (Warszawa: 1857)
1858		Brzezińska-Szymanowska, F. Pieśń do Świętego Wiktora : ułożona z okazji przeniesienia Świętych Jego Relikwii z Warszawy do Kościoła w Janowie (Warszawa: ca 1858)
		Kątski, A. Jean Sobieski. Souvenir de Leopol op. 7 (Mainz: Les fils de B. Schott, 1858)
		Kątski, A. Stefan Batory : poemat-mazur : skomponowany na fortepian i przypisany warszawianom : dz. 12 (Mainz: Les fils de B. Schott, 1858)
1859		Kątski, A. Stefan Batory : poemat-mazur : skomponowany na fortepian i przypisany warszawianom : dz. 12 (Warszawa: R. Friedlein, 1859).
		Moniuszko, S. Pieśń do Wilij na glos z fort. (Wilno: J. Zawadzki, 1859)

		Moniuszko, S. Piąty Śpiewnik domowy (Wilno: nakł. Józefa Zawadzkiego, n.d., 1859)
		Moniuszko, S. Szósty śpiewnik domowy zawierający ballady i poezje Adama Mickiewicza, (Wilno: nakł. Józefa Zawadzkiego, n.d., 1859)
		Sowinski, A. Chants religieux de la Pologne : paroles françaises et latines : harmonisés et arrangés à 2 et 3 voix égales avec accomp.t d'orgue on de piano à l'usage des Couvents et Maisons d'Education : Oeuvre 93 / par Albert Sowinski (Paris: Girod, 1859)
1860		Chopin, F., Piosnka litewska : op. 74 no 16 / muzyka Fr. Chopina ; słowa Stef. Witwickiego (Warszawa: nakład i własność Gebethnera i Wolffa ; Berlin : u Ad. Mt. Schlesingera, ca 1860-1890)
		Ebann, V. V. W. Träumerei : valse : pour le piano / par W. Ebann (Wilna: chez E. Th. Lambeck, ca 1860)
		Kurpinski, K. Dwie pieśni polskie / przełożone na fortepian przez A. Münchheimera. No. 1 : Warszawianka ; No. 2 : Litwinka, (Warszawa: A. Dzwonkowski i Spółka, ca 1860)
		Kurpinski, K. Dwie pieśni polskie / przełożone na fortepian przez A. Münchheimera. No. 1 : Warszawianka ; No. 2 : Litwinka, (Warszawa: A. Dzwonkowski i Spółka, ca 1860)
		Kurpinski, K. Dwie pieśni polskie / przełożone na fortepian przez A. Münchheimera. No. 1 : Warszawianka ; No. 2 : Litwinka, (Warszawa: A. Dzwonkowski i Spółka, ca 1860)
		Mirecki F. Arija „W tych dębów świętym szumie“ iś op. „Rymund Xiąże Litewski“ (Lwów: H.W. Kallenbach, ca 1860)
		Moniuszko, S. Trzeci budrysów : ballada A. Mickiewicza / muzyka Stanisława Moniuszki (Wilno: nakład Józefa Zawadzkiego, ca 1860)
		Münchheimer, A. Dwie pieśni polskie / przełożone na fortepian przez Adama Münchheimera: 1. Warszawianka ; 2. Litwinka (Warszawa: nakładem Szycharni nut A. Dzwonkowskiego i Spółki, ca 1860)
		Niemcewicz, J. U. Muzyka do Śpiewów Historycznych J. U. Niemcewicza (Petersburg: B. M. Wolff, 1860).
		Radwan, A., Kruk : piosnka litewska (słowa Władysława Syrokomli) (Warszawa: G. Sennewald, 1860)
1861		Einert, T. Litwinka polka : na fortepian (Warszawa: nakład G. Sennewalda, ca 1861)
		Łodwigowski, E. S., Rondo na temat "Litwinki" K. Kurpińskio leidinyje „Wiosenne siewy : zbiorek melodyj polskich : dzieło 54. Z. 3, No. 13-18“ (Warszawa: G. Gebethner i R. Wolff, 1861)
		Moniuszko, S. Trzeci śpiewnik domowy, (Warsaw: Gustaw Gebethner i Spółka, n.d., 1861)
1864		Sowinski, A. 14 hymnes et chants nationaux polonais : 1797-1864 / par Christien Ostrowski

		(Paris: chez tous les Éditeurs de musique, 1864)
		Sowinski, A. Pauvre Mère ! Elégie, pour voix de soprano ou ténor, poésie de Adam Undérowicz, musique de Albert Sowinski (Paris: E. et A. Girod , 1864)
1865		Moniuszko, S. Trzech budrysów : ballada A. Mickiewicza / muzyka Stanisława Moniuszki, (Wilno: nakład Józefa Zawadzkiego, 1865)
		Radwan, A., Kruk : piosnka litewska / muzyka Augusta Radwana ; słowa Władysława Syrokomli (Warszawa: G. Sennewald, 1865)
		Szymanowska, M. Le chant de la Vilia, leidinyje 18 Hymnes et chants nationaux polonais : 1797-1865 / par Christien Ostrowski (Paris: chez tous les Éditeurs de Musique, 1865)
1866		Osmański, W. Perkun galop : No. 2 (Varsovie: F. Hösick, 1866-1869)
		Osmański, W. Perkun galop nr 1 : na fortepian, serije Tańce Ulubione Warszawskie na Fortepian (Warszawa: F. Hösick, 1866-1869)
1867		Osmański, W. Perkun : galop : nr 2 (Warszawa: F. Hösick, 1867)
1870		Margarethe romance : (Faust) / par Ch. Gounod. Wspomnienie z nad Wilii : mazurek elegijny / przez Michała Jelskiego. Une bagatelle / par Phillipine Brzezinska [!] (Warszawa: J. Kaufmann, 1870)
		Osmański, W. Perkun Galop : skomponowany na fortepian i ofiarowany wej Kamilli Radkowskiej przez Woj. Osmańskiego (Warszawa: nakladem autora, 1870-1900)
		Radwan, A., Kruk : piosnka litewska / muzyka Augusta Radwana ; słowa Władysława Syrokomli (Warszawa: G. Sennewald, 1870)
		Sowinski, A. L'Echo ! Mazurka chantée, paroles de MM Underowicz et H. Barbedette, musique de Albert Sowinski. (Paris: E. et A. Girod , 1870)
1872		Moniuszko, S., Pieśń pochodu Litwinów (Niech wesolo szumi las) / Słowa L. Kondratowicza (Warszawa: Wdowa po kompozytorze : skł. gł. Księgarnia A. Kowalskiego, 1872)
		Szymanowska, M. Le chant de la Vilia, leidinyje 18 Hymnes et chants nationaux polonais : 1797-1865 / par Christien Ostrowski (Paris: chez tous les Éditeurs de Musique, 1872)
1873		Szymanowska, M. Wilija naszych strumieni rodzica : z Konrada Wallenroda Adama Mickiewicza : dla śpiewu z fortepianem / muzyka Maryi Szymanowskiej (Kijów: nakładem księgarni i składu nut Leona Idzikowskiego, 1873)
1874		Ponchielli, A. op. „I Lituani“ klavyras (Milanas: 1874).
1875		Kurpinski, K. Litwinka : Polka : na fortepian / muzyka Stanisława Moniuszki. (Warszawa: Gebethner i Wolff, 1875)
		Moniuszko, S. Litwinka : Polka : na fortepian (Warszawa: Gebethner i Wolff, cenz. 1875)
		Radwan, A., Kruk : piosnka litewska / muzyka Augusta Radwana ; słowa Władysława

		Syrokomli. (Warszawa: G. Sennewald, 1875)
1876		Moniuszko, S. Siódmy Śpiewnik domowy (Warszawa: nakład i własność wdowy po kompozytorze, Skład główny w księgarni Adolfa Kowalskiego, 1876)
1878		Sowinski, A. Le Retour du bien-aimé ! Paroles polonaises d' Adam Underowicz, traduction d' Hipp. Barbedette, musique d' Albert Sowinski (Paris: E. et A. Girod , 1878)
1879	Kolberg, O. Pieśni ludu litewskiego (Kraków: 1879)	Butkiewicz, A. Z. Wspomniene Retowa (Warszawa: Gebethner i Wolff, 1879). Dedikuota kunigaikščiui Mykolui Oginskiui.
		Inczyk, J. Pieśń z nad Wilii (Wilno: Skład główny w księgarni p.f. Józefa Zawadzkiego, 1879), dedikuota J. I. Kraszewskio 50-ćio jubilejui.
1880		Chopin, F., Piosnka litewska, leidinyje Zbiór spiewów polskich : z towarzyszeniem fortepianu : op. 74 : dzieł pośmiertnych część druga / kompozycy Fryderyka Chopina ; wydanie J. Fontana. (Warszawa: nakład i własność Gebethnera i Wolffa, ca 1880)
		Kudirka, V. Kontredanse z litewskich motywów ludowych na fortepian : Nr 2 / ułożył Wincenty Kudyko (Warszawa: Zakłady Wydawnicze M. Arct., ca 1880)
		Lewandowski, L., Mazur litewski / L. Lewandowskiego, (W Warszawie i pozostałe: nakładem G. Sennewalda i pozostali, 1880). Dedikacja: "A Messieurs les officiers de la garde imperiale Russe du regiment Lithuanien".
		Moniuszko, S. Nad Nidą, (ż. W. Wolski), (Wilno: nakładem Józefa Zawadzkiego, ca 1880)
		Moniuszko, S. Pieśni pogrzebowe z Witoloraudy / St. Moniuszko, nc.: Czy ci co brakło? (ż. Kraszewski, Józef Ignacy) (Vieta nežinoma: leidėjas nežinomas, tarp 1880-1910)
		Sonnenfeld, A. Souvenir de Wilna : polka pour le pianoforte : op. 83 / par Adolphe Sonnenfeld, Ded.: à Monsieur Boleslas Łopaciński (Varsovie: L. Banarski, ca 1880)
		Osmański, W. Perkun galop : no. 2. (Varsovie: F. Hösick, ca 1880)
1882		Florian, H. Karnawał Wileński. Zbiór tańców salonowych (Wilno: Wydawnictwo E. Orzeszkowej i Sp., 1882)
1885		Żeleński, W. M. M. op. „Konrad Wallenrod“ klavyras (Kraków: S. A. Krzyzanowski, 1885)
		Szymanowska, M. Wilija naszych strumieni rodzica : z Konrada Wallenroda Adama Mickiewicza : dla śpiewu z fortepianem : na sam fortepian / muzyka Maryi Szymanowskiej (Kijów; Odessa: B. Koreywo, ca 1885)
1886	Bartsch, Ch. Dainu Balsai; Melodieen litauischer Volkslieder, gesammelt und mit Textübersetzung, Anmerkungen und Einleitung im Auftrage der Litauischen Litterarischen Gesellschaft. 1 t. (Heidelberg: C. Winter, 1886)	Żeleński, W. M. M. op. „Konrad Wallenrod“ klavyras (Kraków: S. A. Krzyzanowski, 1886)
	Kalvaitis, J. Mišios ant paminklo sukaktuviu penkiu šimtu metu nuo apkriksztijimo Letuvos, paskirtos kunjgui Strasdeliui, nabasznjkui,	Ponchielli, A. op. „I Lituani“ klavyras (Milanas: 1886)

	<p>sudėtojai "Pulkim ant kelių". J. Lizdeikio leidimas (Tilžė: E. Vejerio ir L. Arnolto sp., 1886)</p>	
1887	<p>Burba, A. Lietuviškos mišios su gaidomis (notomis), vartotinos katalikiškose bažnyčiose Lietuvos ir Žemaičiu. Išleido kunigas Pailius (Tilžė: E. Vejerio ir L. Arnolto sp., 1887, antraš. Vilnius, J. Zavadskio sp.)</p>	
1889	<p>Bartsch, Ch. Dainu Balsai; Melodieen litauischer Volkslieder, gesammelt und mit Textübersetzung, Anmerkungen und Einleitung im Auftrage der Litauischen Litterarischen Gesellschaft. 2 t. (Heidelberg: C. Winter, 1889)</p>	<p>Ambrożewicz, J. Różaniec do Najświętszej Maryi Panny : na cztery głosy mieszane w jedną całość zebrany : do pojęcia ludu wiejskiego zastosowany / J. W-mu czci najgodniejszemu księdzu prałatowi J. Dudrewiczowi [...] poświęca autor Józef Ambrożewicz (Warszawa, skład główny u Autora i Wydawcy, 1889)</p>
		<p>Żeleński, W. M. M. op. „Konradas Walenrodas“ klavyras (Kraków: S. A. Krzynanowski, 1889)</p>
1890		<p>Chopin, F., Canzone lituana = Piosnka litewska : di Chopin / transcr. di G. Sgambati, leidinyje Choix des Compositions Classiques et Modernes pour Piano. Degré 5 / revues, doigtées et classées par ordre de difficulté par Rodolphe Strobl ; 169, (Londres etc.: Schott & Co., 1900)</p>
		<p>Chopin, F., Transcriptions sur des mélodies de Fr. Chopin op. 74 : pour le piano : nop. 86. No. 4, Lithaisches Lied / par Ed. Rohde (Berlin: Schlesinger : Rob. Lienau, ca 1890)</p>
		<p>Chopin, F., Lithaisches Lied : op. 74. No. 16, leidinyje Polnische Lieder : von Witwicki, Zaleski, Mickiewicz etc. : für eine Singstimme mit Begleitung des Pianoforte ;; in deutscher Bearb. von Ferd. Gumbert (Berlin: Schlesinger, ca 1890)</p>
		<p>Czubski, J. Modlitwa Jagielly przed bitwą pod Grunwaldem“ (Lwów : Gybryniewicz i Schmidt, ca 1890)</p>
		<p>Kurpiński, K. Litwinka, leidinyje Niezapominajki : zbiór pieśni narodowych : na fortepian (z tekstem) / ułożył St. Niewiadomski (Lwów: Gubryniewicz i Schmidt, ca 1890)</p>
		<p>Osmański, W. Perkun : galop : no 3 : op.195, (Varsovie: F. Hösick, cenz. 1890)</p>
1891		<p>Czubski, J. Pieśń do Matki Boskiej Ostrobramskiej : Ponad Anielskie chóry (vieta ir leidykla nenustatyta, 1891)</p>
1892		<p>Kurpiński, K. Litwinka : Polka francuzka : na fortepian : Dz. 31 / przez Antoniego Panhansa, (Lwów: Seyfarth & Czajkowski, 1892)</p>
		<p>Osmański, W. Perkun galop leidinyje Danses polonaises : pour piano : edition pour piano et violon. Cah. 2., (Leipzig: Hug, 1892-1897)</p>
		<p>Panhans, A. Litwinka : Polka francuzka : na fortepian : Dz. 31 (Lwów: Seyfarth & Czajkowski, ca 1892)</p>
1893	<p>Pranaitis, P. J. Polka „Lietuvaitė“. Ant 4 ranku sustate P. J. Pranaitis, fortepionui (Sankt Peterburga; B. Rymovičiaus lenkiškų knygų knygynas, G. Šmito gaudų sp., 1893) Dedikuota seseriai J. Pranaitytei.</p>	<p>Jarecki, H. operos „Jadwiga“ operos libretas (Lwów: 1893)</p>
	<p>Kudirka, V. Varpelis. Valcas del portepijono. Sudėstė d-ras V. Kudirka. M. Noveskio (P.</p>	<p>Żeleński, W. M. M. Scène de ballet : de l'opéra Konrad Wallenrod / composée par Ladislas</p>

	Mikolainio leidimas (Tilžė: O. Mauderodės sp., 1893)	Želeński ; arrangement pour piano à 4 mains par l'auteur (Cracovie: S. A. Krzyżanowski, ca 1893)
1894	Pranaitis, P. J. Mozuras lietuvaitem̃s. Ant 2 ir 4 ranku sustatė P. J. Pranaitis, fortepijonui (Sankt Peterburgas: V. Gėnerio muziko parduotuvė, G. Šmito gaidų sp., 1894)	Osmański, W. Perkun galop no. 1, serijoje Kłosy : najpiėkniesze śpiewy i melodye swojskie / ułozone jako duetta na skrzypce i fortepian przez G. Adolfson'a ; 43, (Warszawa: F. Hősick, cen. 1894)
	Kocoras, K. A. Gals yr tylėjimas. Giesmė pagal Hamleto žodį (iš V. Šekšpyro dramos) sutaisyta Girėno (J. Zauerveinas). Muzykė vienam balsui su pianoforte lydėjimu sutaisyta A. Kocoro. J. Zauerveino lėšos (Leipzig: B. G. Toibner, 1894)	Osmański, W. Perkun : Galop. No 2, serijoje Tańce Ulubione Warszawskie na Fortepian (Warszawa: F. Hősick, cen. 1894)
	Hofheinz, W. Giesmiu balsai. Litausiche Kirchen-Gesānge, gesammelt durch W. Hoffheinz, Superintendent a. D. in Tilsit Lietuvių literatūros draudija (Tilžė-Heidelbergas: Heidelbergo universiteto knygyno leidykla, O. Mauderodės sp., 1894)	Osmański, W. Perkun-Galop. Nr 1 : Edition originale à 4 mains (Varsovie: F. Hősick, cen. 1894)
	Kudirka, V. Dėdienė. Polka, visoms dėdienėms paskirta. Sudėstė fortepijonui d-ras V. Kudirka. M. Noveskio (P. Mikolainio) leidimas (Tilžė: O. Mauderodės sp., 1894)	
	Kudirka, V. Sudiev. Mazurka. Sudėstė fortepijonui d-ras V. Kudirka. M. Noveskio (P. Mikolainio) leidimas (Tilžė: O. Mauderodės sp., 1894)	
1895	Kudirka, V. Kanklės. Lietuviškos dainos, 4 balsams (vyriškiems) sutaikytos. Parupino dr. V. Kudirka. 1 d. M. Noveskio (P. Mikolainio) leidimas (Tilžė: O. Mauderodės sp., 1895)	Osmański, W. Perkun-Galop No 1 : edition originale : [pour piano] à 2 ms (Varsovie: F. Hősick, cen. 1895)
		Radwan, A., Kruk / muzyka Augusta Radwana ; słowa Władysława Syrokomli (Warszawa: G. Sennewald, 1895)
		Želeński, W. M. M. "Orlando arija iš op. „Konrad Wallenrod (Lwow: Jokubowski i Zadurowski, 1895)
1896		Kątski, A. Stefan Batory : poemat-mazur : skomponowany na fortepian i przypisany warszawianom : dz. 12 (Kraków: Gebethner i Wolff [i pozostali], 1896)
		Naujalis, J. Missa in honorem st. Casimiri (Regensburg: 1896)
		Osmański, W. Perkun galop no. 1 : (ułatwiony) serijoje Kłosy : najpiėkniesze śpiewy i melodye swojskie / ułozone jako duetta na skrzypce i fortepian przez G. Adolfson'a ; No. 44, (Warszawa: F. Hősick, cen. 1896)
1897		Osmański, W. Perkun : galop : no 2, fortepijonui, (Varsovie: F. Hősick, cen. 1897)
1898	Kudirka, V. Lepunėlė. Polka-mazurka. Iš lietuviškų dainų sudėstė dras V. Kudirka. (Tilžė: O. Mauderodės sp., 1898)	Chopin, F., Canzone lituana di Chopin / trascrizione di G. Sgambati, leidinyje Le Pianiste Élégant : choix de meilleures compositions modernes pour piano ; 28, (Varsovie: M. Arct, 1898)
	Kudirka, V. Nemuno vilnys. Valcas. Iš lietuviškų dainų sudėstė dras V. Kudirka. P. Mikolainio leid. (Leipzig, Breitkopf &Hertel, 1898)	Śpiewnik Mickiewiczowski : w łatwym układzie na fortepian lub harmonium i do śpiewu na 1, 2 i 3 głosy. Kantata : (Układ na 1, 2 lub 3 głosy z towarzyszeniem harmonium lub fortepianu) / cmuzyka Edmunda Urbanka ; słowa Jgnacego Nowickiego. Wilija : (na jeden lub dwa głosy) : melodja ludowa / układ E. U. ; słowa A.

		Mickiewiczza. Alpuhara / układ E. U. ; słowa A. Mickiewiczza. Pieśń o żołnierzu tułacz : staropolska piosnka żołnierska / układ E. UW setną rocznicę urodzin Adama Mickiewiczza. Zesz. I / oprac. Edmund Urbanek (Lwów: Z. Gollob, 1898)
	Kudirka, V. Bum-čik-čik. Mozuras. Sudėstė dr. V. Kudirka. (Tilžė: O. Mauderodėš sp., 1898)	
1899	Kudirka, V. Kanklės. Lietuviškos dainos, 4 balsams (vyriškiems) sutaikytos. Parupino dr. V. Kudirka. 2 d. (Tilžė: O. Mauderodėš sp., 1899)	
1900	Juška, A. Melodje ludowe litewskie. I d. (Kraków: Wydawnictwo Akademiji umiejętności, 1900)	Čiurlionis, M. K. (M. K. Czurlanis) „Prelude“, periodiniame Varšuvos leidinyje „Meloman“ (Nr. 12, p. 11, 1900)
	Kudirka, V. Nemuno vilnys. Valcas. Iš lietuviškų dainų sudėstė dras V. Kudirka. P. Mikolainio leidimas (Leipzig, Breitkopf & Hertel, 1900)	Čiurlionis, M. K. (M. K. Czurlanis) „Nokturn“, periodiniame Varšuvos leidinyje „Meloman“ (Nr. 8, p. 10-11, 1900).
		Chopin, F., Canzone lituana di Chopin / trascrizione di G. Sgambati, leidinyje Le Pianiste Élégant : choix de meilleures compositions modernes pour piano ; 28, (Varsovie: M. Arct, 1900)
		Moniuszko, S. Pochód Litwinów : na chór męski / Stanisław Moniuszko ; oprac. St. Bursa (Lwów: Chór Lwowskiego Sokola, ca 1900)
		Laurischkus, M. Miniaturen, (Acht kleine Stücke), Op.4, (Berlin: Carl Simon, 1900)
		Loewe, J. C. G. Die Polnischen Balladen, 7 tomas serijoje „Gesamtausgabe der Balladen, Legenden, Lieder und Gesänge“ . Eilės A. Mickevičiaus. Turinys: Der Woywode, Ukranian Ballad, Op. 49/1; Die Schlüsselblum [Cowslip], Ballade, Op. 49/2; Die drei Budrisse, Lithuanian Ballad, Op. 49/3; Wilia und das Mädchen, Ballade, Op. 50/1; Der junge Herr und das Mädchen, Ballade, Op. 50/2; Das Switesmädchen, Ballade - Op. 51/1; Frau Twardowska, Ballade. Op. 51/2 (Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1900)
		Szymanowska, M. Wilija naszym strumieni rodzica" : z Konrada Wallenroda Adama Mickiewiczza : dla śpiewu z fortepianem / muzyka Maryi Szymanowskiej (Kijów: Nakładem księgarni i składu nut Leona Idzikowskiego, ca 1900)
		Štarka, J. Missa pro defunctis : ad unam vocem com organo. Composuit Julianus Sztarko (Caunae : Casimirus Rutski ; Varsaviae : Gebethner et Wolf, ca 1900)
		Želeński, W. M. M. Klawigo arija iš op. „Konrad Wallenrod“ (Lwów: Jakubowski & Zadurowicz, 1900)
		Želeński, W. M. M. Halbano scena ir arija iš op. „Konrad Wallenrod“ (Kraków: Nakład i własność wydawców A. Piwarski i Ska, Księgarnia i skład nut , ca 1900).
	Želeński, W. M. M. arija „Zakon upada! Zakon w hańbie ginie!“ iš op. „Konrad Wallenrod“ (Vieta ir leidykla nenustatyta, 1900).	
1901	Bezenberger, A. Fünf Dainamelodien (5	Naujalis, J. Trzy śpiewy na Wielki Piątek :

	lietuvių liaudies dainos su melodijomis. (Heidelbergas: K. Vinterio Heidelbergo universiteto knygyno leidykla, Tilžė: O. Mauderodės sp., 1901)	"Caligaverunt", "Polule meus", "Vexilla Regis" : op. 7 / skomponował na 4 glosy mieszane I. Nowialis : Dyrygent chóru Katedralnego w Kownie (Kowno: nakładem własnym, cenz. 1901)
		Naujalis, J. Missa pro defunctis ad unam vocem cum organo : op. 6 = Msza żałobna : na jeden głos z organami / skomponował I. Nowialis (Kowno: nakładem własnym, cenz. 1901)
		Osmański, W. Perkun : galop : no. 2., fortepijonui, serijoje Le Carnaval de Varsovie ; No. 55 (Varsovie: F. Hösick, cenz. 1901)
1902	Ereminas, L. Dainos, sutaisytos ant keturių balsų (Mišriems ir vyrų chorams) Surinko Leonas Ereminas. P. Mikolainio leidimas (Tilžė: O. Mauderodės sp., 1902)	Baranauskas, A. (Antoni Baranowski) Śpiewnik pobożny : ułożony na rozpoczęcie dwudziestego wieku. Z. 1 / Melodye x. biskupa Antoniego Baranowskiego ; słowa Juliana Paszkiewiczza ; harmonizacja Gustawa Roguskiego. Giesmės: U podwojów XX go wieku ; Do Chrystusa Pana ; Do Matki Bożej ; Cieszymy się my nieśmiertelni ; Buntu się strzeż ; Psalm bólu ; Wielki i święty tydzień ; Stabat Mater ; Wisi na krzyżu ; Stabat Mater ; W grobie ; Alleluja! ; Majowe nabożeństwo ; Miłościwe lato ; Boże Ciało. (Warszawa: s.n., cenz. 1902)
	Niemanas, A. 24 littauische Choräle nach einer handschriftlichen Sammlung von Niemann, Cantor in Kattenau, ausgewählt und bearbeitet von C. Graf Bülow von Dennewitz (Karaliaučius: Grėtės in Uncerio knygynas, 1902)	Osmański, W. Perkun galop, fortepijonui (Varsovie: F. Hösick, cenz. 1902)
		Zamoyska, M., Bory litewskie, (Kraków: nakład i druk W. L. Anczyca i Spółki, 1902)
1903	Kudirka, V. Bum-čik-čik. Mozuras. Sudėstė dr. V. Kudirka fortepijonui (Tilžė: O. Mauderodės sp., 1903)	Chopin, F., Piosnka litewska : (Bardzo raniuchno) / [aranż.] Z. Noskowski. Utwory Chopina w opracowaniu Zygmunta Noskowskiego. Młody Muzyk : zbiór łatwych utworów na fortepian. Stopień 3 / przejranych i opalcowanych przez J. Łusakowskiego ; Nr. 74 (Warszawa: M. Arct, 1903)
		Laurischkus, M. Fünf Clavierstücke : op. 13 / von Max Laurischkus (No 1. Barcarole ; No 2. Litauisch ; No 3. Humoreske ; No 4. Nocturne ; No 5. Valse élégante) (Hamburg; Leipzig : D. Rahte, 1903)
1904	Vydūnas, Lietuvos aidas. „Rūta“ (Tilžė: O. Mauderodės sp., 1904)	Sasnauskas, Č. (Czesław Sosnowski) U stóp krzyża : [pieśń na 1 głos z towarzyszeniem fortepianu, fisharmonii lub organu] / muzyka Czesława Sosnowskiego ; słowa Karola Antoniewicza. (Warszawa: Gebethner i Wolff, cenz. 13 IV 1904)
1905	Kolberg, O. Melodje do piesni litewskich. Zebrał i na fort. uložyl O. Kolberg (Wilno: 1905)	Gorski, K. A. op. „Margier“ klavyras (Peterburg: П. Юргенсон, 1905)
	Kudirka, V. Dėdienė. Polka, visoms dėdienėms paskirta. Sudėstė fort. V. Kudirka P. Mikolainio leid. (Leipzig: Breitkopf & Hartel, 1905)	Chopin, F., Canzone lituana = Piosnka litewska : di Chopin / transcr. di G. Sgambati, leidyneje Choix des Compositions Classiques et Modernes pour Piano. Dėgrė 5 / revues, doigtées et classées par ordre de difficultė par Rodolphe Strobl (Varsovie: Gebethner & Wolff, 1905-1908)
	Kudirka, V. Nemuno vilnys. Valcas. Iš lietuviškų dainų sudėstė V. Kudirka. P.	Jarecki, H. Zaczarowana królowna w mirtowym gaju drzemie iš operos „Jadwiga“ (Warszawa:

	Mikolainio leid. (Leipzig: Breitkopf & Hartel, 1905)	Gebethner i Wolff, 1905)
	Kudirka, V. Sudiev. Mazurka. Sudėstė fort. V. Kudirka P. Mikolainio leid. (Leipzig: Breitkopf & Hartel, 1905)	Naujalis, J. Missa pro defunctis ad unam vocem cum organo : op. 6 / auctore I. Nowialis (Warszawa: sumptibus auctori, post 1905)
	Kudirka, V. Varpelis. Valcas del portepijono. Sudėstė d-ras V. Kudirka. M. Noveskio (P. Mikolainio) leidimas. (Tilžė: O. Mauderodės sp., 1905)	Śpiew litewski: „Wezwanie do boju“ (Šaukimas į mūšį), „Ulan litewski“ (Lietuvių ulonas), „Litwinka“ (Lietuvaitė), bei Filaretų daina (dainuota Vilniuje 1824 vasario mėnesį Bazilijonų vienuolyje) leidinyje-dainyne „Jeszcze Polska nie zginęła! : pieśni patryotyczne i narodowe“ (Lwów: Księgarnia Polska B. Połonieckiego, ca 1905).
	Naujalis, J. 8 lietuviškos tautiškos dainos. Vyriskam ir maišytam chorui sutaikytos per J. Naujalį (Kaunas: M. Sokolovskio ir A. Estrino sp., 1905)	
	Naujalis, J. Barkarolė. 1-am balsui (barytonui arba mezzosopranui) su fort. op. 10 (Kaunas: F. M. Lipšico ir kt. (J. Margolino) sp., 1905)	
	Naujalis, J. Lopšinė daina. Ant vieno balso (baritono arba mezzosoprano) su fort. Op. 8 (Kaunas: M. Sokolovskio sp., 1905)	
	Naujalis, J. Sonetas. 1-am balsui baritonui, arba mezzosopranui su fort. (Kaunas: 1905)	
1906	Kudirka, V., Kačanauskas, A. Lietuvių hymnas. Žodž. Ir melodija V. Kudirkos. Fort. priruošė A. Kačanovskis A. Macijausko lėšos (Kaunas, Ryga: M. Sokolovskio ir A. Estrino sp., 1906)	Florian, H. Karnawał Wileński. Zbiór tańców salonowych (Wilno: Wydawnictwo E. Orzeszkowej i Sp., 1906)
	Naujalis, J. Barkarolė. 1-am balsui (barytonui arba mezzosopranui) su fort. op. 10 Autoriaus lėšos Kaunas: F. M. Lipšico ir kt. (J. Margolino) sp., 1906)	Sasnauskas, Č. Preliudas ir fuga, Johannes Diebold leidinyje „Orgelstücke moderner Meister“ (Leipzig: Otto Junne, 1906)
	Naujalis, J. Lietuviškas bažnytinis giesmynas. (Partitūra). Surinko ir garmonizavo parapijiniams chorams J. Naujalis (Kaunas: M. Sokolovskio ir A. Estrino sp.)	
	Naujalis, J. Mišios saldžiausios širdies Jėzaus garbei. 1-am balsui su vargonų pritarimu. Komponavo J. Naujalis, Op. 15. (Peterburgas: G. Šmito sp., 1906)	
1907	Naujalis, Juozas arba mezzosopranui su vargonais. Op. 11 (Kaunas: M. Sokolovskio ir A. Estrino sp., 1907)	
	Naujalis, J. Nokturnas. Fort. komponavo J. Naujalis. Autoriaus lėšos (Varšuva: G. Vitanovskio sp., 1907)	
	Vydūnas. Lietuvos varpeliai. Dainų rink. 3-ims moteriškiems arba vyriškiems balsams. Parengė V. Storost (Tilžė: 1907)	
1908	Čiurlionis, M. K. Vieversėlis. Liaudies m-kloms lengvesniųjų lietuviškų dainų rinkinys. Balsus sutaisė K. Čiurlianis. Dainas surinko V. Palūkaitis. D. I. V. Palūkaičio lėšos (Varšuva: J. Pesio ir b-vės „Saturn“ sp., 1908)	Stankevičius, P. Marche consacrée: au souvenir d' Adam Mickiewicz = Maršas Adomo Mickevičės adminimui [sic] = Marsz pamięci Adama Mickiewicza, dz. 20 / na fortepian przez Piotra Stankiewicza (Riga: Commissionsverlag J. Deubner, 1908)
	Dainos. (13 J. Čepukaičio, V. Kudirkos, Č. Sasnauskio ir kt. kompozitorių dainų. 2-iem balsams. Sudarė J. Čepukaitis) (Voterberis JAV: išsp. daugin. prietaisu, 1908)	Stankevičius, P. Marche de concert, op. 11: à la mémoire du prince Michel Oginski = Koncertinis maršas, op. 11 : kunigaikščio M. Oginskio atminimui = Marsz koncertowy, dz. 11 : pamięci księcia M. Ogińskiego / à deux mains

		pour le piano par Pierre Stankiewicz* (Riga: Commissionsverlag für alle Länder J. Deubner, 1908)
	Kačanauskas, A. Jaunoji našlėlė. 3 v. Operetė. J. Linarto libretas (Ryga: išsp. daugin. prietaisu, 1908)	Stankevičius, P. Polonezas Tadeušo Kosciuškos atminimui „Pan Tadeusz“ = „Pan Tadeusz“ : polonez pamiėci Tadeusza Kościuszki na fortepian, dz. 14 / przez Piotra Stankiewicza (Riga: nakładem J. Deubnera w Rydzie, 1908)
	Naujalis, J. Mažas bažnytinis giesmynėlis. Sutaisė J. Naujalis. Autoriaus lėšos (Tilžė: J. Šenkės sp., 1908)	
	Naujalis, J. 15 tautiškų dainų. Maišytam chorui. Garmonizavo J. Naujalis. Op. 14 (Kaunas: M. Sokolovskio sp., 1908)	
	Palukaitis, V. Daina 1905 metų. (Kilkim. „Raudonas paveikslas žiemų krašte šviečia...“ 2-iam balsams. Gaida ir žodž. V. Spraulio (Tilžė: O. F. Mauderodės sp., 1908)	
	Petrauskas, M. Tarnaitė pamokė. Operetė (partitūra). B.v. (1908-1918?)	
	Revoliucijos dainos. Surankiotos iš visur ir perspausdintos Čikaga: „Lietuvos“ lėšos ir sp. „Lietuvos“ lėšos ir sp., 1908)	
	Revoliucijos giesmės. Parengtos vyrų chorams 2-iems, 3-ims, 4-iems balsams (Bostonas: „Keleivio“ leid. ir lėšos, 1908)	
	Kudirka, V., Stankevičius, P. „Lietuvos himnas“ prie V. Kudirkos žodžių. Mišriam chorui. Sudėstė P. Stankevičius (Ryga: J. Doibnerio muzikos veikalų krautuvė, 1908)	
1909	Alyta M. Kalinio daina. Sutaisė M. Alyta (Plimutas, JAV: Autoriaus leidiny, 1909)	Moniuszko, S. Milda : kantata mitologiczna litewska / muzyka Stanisława Moniuszki ; słowa J. I. Kraszewskiego ; partycya fortepianowa do śpiewu sprawdzona i do druku przygotowana przez Piotra Maszyńskiego (Warszawa: wydawnictwo Sekcyi imienia Stanisława Moniuszki przy Towarzystwie Muzycznem w Warszawie, 1909)
	Vydūnas. Lietuvos varpeliai. Dainų rink. 3-ims moteriškiems arba vyriškiems balsams. Parengė V. Storost M. Raišiukytės lėšos, „Rūta“ (Tilžė: O. F. Mauderodės sp., 1909)	Sasnauskas, Č. Largo. Fugue zu der Choralmelodie „Kyrie de Angelis“, leidinyje Otto Gauss "Orgelkompositionen aus alter und neuer Zeit". H. 12, Polnische Komponisten (Regensburg: A. Copenrath, 1909)
	Ilgiausių metų (Kaunas: Periodinio leidinio „Vargonininkas“, Nr. 10/12 priedas, 1909)	
	Naujalis, J. Garbė didvyriui. Kantata. A. Jakšto žodž. (Kaunas: Sokolovskio ir A. Estrino sp., 1909)	
	Neimontas, J. Auksinės varpos. Senovės dainos, surinktos Ūdrijos apylinkėje (Seinai: J. Neimonto. Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir b-vės sp., 1909)	
	Petrauskas, M. Lietuviškas šiupinys. Pagamino M. Petrauskas. (Bruklinas, JAV: 1909)	
	Petrauskas, M. Lietuviškos dainos mišriems balsams. Sutaisė Petrauskų Mikas. Sąs. 1. I. Vaitkaus leid. (Broktonas, JAV: G. Šmito sp. Peterburge, 1909)	
	Petrauskas, M. Liuosybės daina. Solo su choru I. Vaitkaus leid. (Peterburgas: G. Šmito sp., 1909)	
	Rūtų vainikėlis. Dainos, surinktos Šešupės	

	apylinkėse (Seinai: Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir b-vės sp., 1909)	
	Sasnauskas, Č. Lietuviška muzika. Sąs. 1. Kur bėga Šešupė. Tautiškoji daina (a ir b variantai). Maišytiems balsams (a cappella). Žodž. Maironio (Peterburgas: G. Šmito sp., 1909)	
	Sasnauskas, Č. Lietuviška muzika. Sąs. 2. Jau slavai sukilo. (Hymnas) 1-am balsui su akomp. fort. Žodž. Maironio (Peterburgas: G. Šmito sp., 1909)	
	Sasnauskas, Č. Lietuviška muzika. Sąs. 3. Jau slavai sukilo. Himnas. Mišriems balsams su symf. orkestru. Žodž. Maironio (Peterburgas: G. Šmito sp., 1909)	
	Sasnauskas, Č. Lietuviška muzika. Sąs. 4. Jau slavai sukilo (Hymnas). Vyrų chorui su akomp. fort. žodž. Maironio (Peterburgas: G. Šmito sp., 1909)	
	Sasnauskas, Č. Lietuviška muzika. Sąs. 5. Užmigo žemė. 1-am balsui fort. pritariant. Žodž. Maironio (Peterburgas: G. Šmito sp., 1909)	
	Sasnauskas, Č. Lietuviška muzika. Sąs. 6. Užmigo žemė. Mišriems balsams a capella. Žodž. Maironio (Peterburgas: G. Šmito sp., 1909)	
	Sasnauskas, Č. Lietuviška muzika. Sąs. 7. Skubink prie kryžiaus. 1-am balsui, fort. arba vargonams (Fisgarmonijai) ir smuikui pritariant. Žodž. M. Gustaičio (Peterburgas: G. Šmito sp., 1909)	
	Sasnauskas, Č. Lietuviška muzika. Sąs. 8. Siuntė manę motinėle (tautiška). Liaud. Daina 4-iems mišriems balsams. Harm. Ir abdirbimas Č. Sosnauskio Autoriaus lėšos (Peterburgas: G. Šmito sp., 1909)	
	Sasnauskas, Č. Lietuviška muzika. Sąs. 9. Karvelėli. Liaud. Diana 4-iems mišriems balsams. Žodž. Iš „Kanklių“ (Peterburgas: G. Šmito sp., 1909)	
	Sasnauskas, Č. Lietuviška muzika. Sąs. 10. Tu mano motinėle. (tautiška) Liaud. Daina 4-iems mišriems balsams. Harm. Ir abdirbimas Č. Sosnauskio (Peterburgas: G. Šmito sp., 1909)	
	Sasnauskas, Č. Lietuviška muzika. Sąs. 11. Lėkk, sakalėli (Tautiška). Liaud. Daina 4-iems mišriems balsams. Harm. Ir abdirbimas Č. Sosnauskio (Peterburgas: G. Šmito sp., 1909)	
1910	Katilius, J. Betlėjaus balsai. 30 kalėdinių giesmių. Sutaisë J. Katilius (Seinai: Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir b-vės sp., 1910)	Laurischkus, M. Aus Litauen, op. 23 (Leipzig: N. Simrock, 1910)
	Naujalis, J. Giesmė į panelę švenčiausia. 1-am balsui (barytonui arba mezosopranui) su vargonais. Op. 11. Kaunas: M. Sokolovskio ir A. Estrino sp., 1910)	Sasnauskas, Č. (Czeslaw Sosnowski) Postludium. Fugue leidinyje „Laudate Dominum in organo : Originalkompositionen hervorragender Orgelkomponisten der Gegenwart : für den Gottesdienst und zur Übung in Lehrerseminarien, Musikschulen etc.“. Redaktorius Johann Diebold (Regensburg: Feuchtinger, 1910)
	Neimontas, J. Pirmutinė kregždutė. Dainos 4-iems mišriems balsams. Sutaisë J. Neimontas (Peterburgas: G. Šmito sp., 15 p. G. Šmito sp.,	Sasnauskas, Č. (Czeslaw Sosnowski) Szukam cię : z erotyków Kazimierza Przerwy-Tetmajera / muzyka Czesława Sosnowskiego (Warszawa:

	1910)	Sgł. Gebethner i Wolff, ca 1910)
	Niemanas, A. „Byrutės“ dainų vainikėlis. Lengvesnių dainų rinkinėlis 3-ims balsams. „Byrutei – paaukotas A. Niemano. Tilžės kanterio (Tilžė: "Birutės" draugija, O. F. Mauderodės sp., 1910)	Żeleński, W. M. M. Na cześć Kościuszki : kantata uroczysta na chór mieszany : specjalnie napisana na uroczystość odsłonięcia pomników Kościuszki i Pułaskiego w stolicy Stanów Zj[edn. P. Am. Washington D.C.: dnia 3 maja 1910 r.) (Cleveland: 1909)
	Petrauskas, M. Trimitas. Laisvos dvasios giesmės ir dainos. Parupino M. P. Lietuvių socialistų s-ga, Nr. 10 (Tilžė: O. Mauderodės sp., 1910)	
	Sasnauskas, Č. Lietuviška muzika. Sąs. 12. Vyrai-broliai. Epiškai liriška kantata. 1-am balsui, dramatiškam tenoriui, vyrų chorui ir kantatos užbaigoje mišriems balsams – kanonai, fuga ir maršas. Žodž. M. Gustaičio (Seinai: 1910)	
	Stankevičius, P. „Le Grand Prince Vitold“ op. 17 concert du souvenir du brave heros de la Lithuanie : pour le piano = Didysai Lietuvos kunigaikštis Vytautas, op. 17 : koncertinis maršas : atminimui garsaus didvyrio ir kryžievių apgalėtojo ties Žalgiriu 1410-1910 m. = Wielki książe Witold, op. 17 : marsz koncertowy : pamięci dzielnego bohatera Litwy / par Pierre Stankiewicz“ (Riga: impression de librairie A. Macejevski, 1910)	
po 1910	Čepukaitis, J. Ad multos annos. Jums ylgų metų. Toast by M. B. Moniuško. (4-iems balsams). B. V. Pagamino V. J. Kovas. (JAV: išsp. daugin. prietaisu, po 1910)	
	Čepukaitis, J. Iškeliaavęs iš tėvynės; kaipgi nemylėti (Dainos 2-iems balsams). Žodžiai M. Dagilėlio. Balsas Vabalėlio (JAV: išsp. daugin. prietaisu, po 1910)	
	Čepukaitis, J. Oi, sugrįžk, pavasarėli: Tėvučių žemelei: (Dainos 2-iem balsams), Žodž. M. Dagilėlio. Balsas Vabalėlio (JAV: išsp. daugin. prietaisu, po 1910)	
	Čepukaitis, J. Palangos mergelė. Operetė. Istoriškas vaizdelis. Surankiojo Vabalėlis iš po Akmenio. Pagamino Kasgalėjo (Vorterberis) (JAV: išsp. daugin. prietaisu, po 1910)	
	Čepukaitis, J. Pasveikinimo daina (Vabalėlis): Pasveikinimas. Balsas J. V. K. (Dainos 2-iem balsams). B. v. 1 p. išsp. daugin. prietaisu	
	Čepukaitis, J. Sodiečio aimanos. (Daina mišriam chorui. 4-iems balsams). Pritaikė balsus J. Kovas. Žodž. M. D. (M. Dagilėlio); Vasaros naktis. Balsus pritaikė J. Kovas. J. Naujalis. Raseiniečių daina. (žodž. Maironio). Lai gyvuoja sveika. Toastas. L. E. Iš vokiško. B. v. (JAV: išsp. daugin. prietaisu, po 1910)	
	Čepukaitis, J. Ši tamsi naktaitė. (Daina mišriam chorui. 4-iems balsams) (JAV: išsp. daugin. prietaisu, po 1910)	
	Čepukaitis, J. Uždainuokim. Žodž. Ar-as. Balsas Vabalėlio. Lietuvaitės malda. „Aš žinau, man sakė...“ žodž. M. Dagilėlio. Balsas Vabalėlio. (Dainos 2-iem balsams) (JAV: išsp. daugin. prietaisu, po 1910)	
	Čiurlionis, M. K. Kad aš ėjau per kiemą. (K. Č.)	

	Suktinis. „Šoks tėvelis suktni...“ (Dainos mišriam chorui. 3-ims balsams). – (J. Čepukaitis) J. V. Kovas. Vėjelis kjl. (4-iems balsams) (JAV: išsp. daugin. prietaisu, po 1910)	
	Liepa. Plaukė žaselė per Nemunėlį. (Daina mišriam chorui. 4-iems balsams). (Pagal Liepą). J. V. Kovas (J. Čepukaitis) (JAV: išsp. daugin. prietaisu, po 1910)	
	Naujalis, J. Kur bėga Šešupė. (mišriam chorui. 4-iems balsams) (JAV: išsp. daugin. prietaisu, po 1910)	
	Neimontas, J. Pasisėjau žalią rūtą. (Daina mišriam chorui. 4-iems balsams) (JAV: išsp. daugin. prietaisu, po 1910)	
	Rinkas, K. H. Rinck, C. H.) Ukanios dienos. (Pagal C. H. Rinck Vabalėlis) (J. Čepukaitis. Žodž. M. Dagilėlio) : J. V. B. O kai visur liudu. (Pagal J. V. B. Vabalėlis) (J. Čepukaitis. Dainos. 3-ims balsams) (JAV: išsp. daugin. prietaisu, po 1910)	
	Šimkus, S. Kada noriu, verkiu. (Daina mišriam chorui 4-iems balsams) (JAV: išsp. daugin. prietaisu, po 1910)	
	Šimkus, S. Oi, oi, oi. „Kas subatos vakarėlį...“ (Daina mišriam chorui, 4-iems balsams) (JAV: išsp. daugin. prietaisu, po 1910)	
	Oi skauda, skauda; Vai broli, broli; Vakar dienele (Dainos 3-ims balsams) (JAV: išsp. daugin. prietaisu, po 1910)	
	Vai ku-ku; Tamsioj naktelėj; O kai aš pas močiutę buvau (Dainos mišriam chorui. 4-iems balsams) (JAV: išsp. daugin. prietaisu, po 1910)	
1911	Lietuvių tėvynės dainos „Birutė“ (Tilžė: O. Mauderodės sp., 1911)	Chopin, F., Piosnka litewska : op. 74 no. 16 / Fr. Chopin ; oprac. Wł. Rzepko ; sł. St. Witwickiego (Varsovie: Gebethner & Wolff ; Cracovie : G. Gebethner & Co, 1911)
	Sasnauskas, Č. Blaivininkų himnas. Mišriems balsams, fort. ir vario instrumentams pritariant. Muzika Č. Sosnauskio (Peterburgas: 1911)	Naujalis, J. Missa in honorem s. Leonardi (Regensburg: 1911)
	Šimkus, S. Dvi daini. (Ant marių kranto. – Ko vėjai pučia). 1-am balsui su fort. (Peterburgas: G. Šmito sp., 1911)	
	Šimkus, S. Kur bakužė samanota. 1-am balsui ir fort. Žodž. P. Vaičiūčio (Peterburgas: G. Šmito sp., 1911)	
	Šimkus, S. Mūsų dainos. 4-iems balsams (Kaunas: J. Petronio knygynas, Tilžė: „Lituonijos“ (E. Jagomasto) sp., 1911)	
1912	Čiurlionis, P. Kalėdų giesmė. Mišriam chorui su pritarimu vargonų. Amerikos lietuvių vargonininkų sąjunga (Bruklinas: 1912)	Naujalis, J. Missa pro defunctis, op. 18 (Warszawa: 1912)
	Dainos. (18 J. Čepukaičio, V. Kudirkos, A. Naujaliao, S. Šimkaus ir kt. kompozitorių dainų mišriam chorui. Sudarė J. Čepukaitis). (JAV: išsp. daugin. prietaisu, po 1912)	Naujalis, J. Inwencja, Marya, bądź pozdrowiona, O Boże Ojczy; Śtarka, J. (Julian Sztarko) Kto się w opiekę ir Skoro ze snu wstają zrana leidinyje „Rok w pieśni kościelnej : preludja organowe : op. 41 [i.e. 42]. Z. 5, Na melodyach pieśni polskich o Matce Boskiej i przygodnych osnute“ (Warszawa: Gebethner i Wolff, 1912-1915)
	Gudavičius, J. Žemaitiškos dainos, pavestos liaudies chorams. Sutaissė 2-iems, 3-iems ir 4-iems mišriems balsams J. Gudavičius (Tilžė:	Ponchielli, A. op. „I Lituani“ klavyras (Milanas: 1912)

	1912)	
	Naujalis, J. Dainos mišriam chorui. Op. 17. Sąs. 1-2. Pirmas sąsiuvinis (Seinai: Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir b-vės sp., 1912)	Sawicki, L. Litwin (mazur), leidinyje „Album tańców polskich na kapelę“ No. 2 (Chicago: W. H. Sajewski, 1912)
	Naujalis, J. Dainos mišriam chorui. Op. 17. Sąs. 1-2. Antras sąsiuvinis (Seinai: Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir b-vės sp., 1912) Lygiagr. antr. ir tekstas esperanto kalba	Scheinflug, P. String Quartet, Op.16 (Magdeburg: Heinrichshofen, 1912)
	Šimkus, S. Dainų dainorėlis. 30 liaud. dainų 3-ims ir 2-iem lygiems balsams. Skiriama mūsų m-kloms (Kaunas: J. Petronio leid., 1912)	
	Šimkus, S. Lietuviais mes esame gimę... Mišriam chorui prie fort. op. 11 (žodž. J. Zauerveino) (Peterburgas: G. Šmito sp., 1912)	
	Štarka, J. Siuntė mane motinėle. 1-am balsui, fort. pritariant. (Varšuva: Konaševskio sp., 1912)	
1913	Ambrozaitis, K. Nemunas vasaros laike. Daina (Čikaga: 1913)	Żukowski, O. M. Dumka litewska, Moniuszko, S. Chór wiejski z kantaty mitologicznej "Milda", Modlitwa z kantaty mitologicznej "Milda", leidinyje „Śpiewnik zbiorowy : zawierający utwory na chór mieszany a) z towarzyszeniem fortepianu, b) z towarzyszeniem dowolnem, c) bez towarzyszenia. Cz. 3, (Poznań: Związek Kół Śpiewackich Polskich, 1913)
	Čepukaitis J. Linksminuos, dainuoju (Vabalėlis). (Daina mišriam chorui. 4-iems balsams) Varg. J. Kovas. (JAV: išsp. daugin. prietaisu, 1913)	
	Katilius, J. Betlėjaus balsai. 30 kalėdinių giesmių. Sutaisė J. Katilius (Seinai: Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir b-vės sp., 1913)	
	Naujalis, J. 8 lietuviškos tautiškos dainos. Vyriskam ir maišytam chorui sutaikytos per J. Naujalį. 2-asis leid. (Seinai: Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir b-vės sp., 1913)	
	Neimontas, J. Kanklės. Senovės lietuvių dainos (Seinai: Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir b-vės sp., 1913)	
	Petrauskas, M. Gamta graži. 4-iems vyrų balsams su pritarimu piano. Amerikos lietuvių vargonininkų s-ga. (Bruklinas: 1913)	
	Petrauskas, M. Skambančios stygos. Duetas. (Žodž. Jovaro). Amerikos lietuvių vargonininkų s-ga. (Filadelfija: 1913)	
	Sasnauskas, Čs. Ateitininkų himnas. Mišriems balsams, fort. pritariant. Muzika Č. Sosnausko. Žodž. A. Ž. (Peterburgas: 1913)	
	Šimkus, S. Keturiolikos liaudies dainos. 1-am balsui (arba moterų chorui) (Peterburgas. G. Šmito sp., 1913)	
1914	Naujalis, J. Meilė tėvynės nemari. Duetas tenorui ir baritonui arba sopranui ir altui, fortep. pritariant. (Žodž. J. Margalio) (Kaunas: 1914)	Naujalis, J. (Joseph Novialis) „Prière“ (Malda, dedikuota T. Braziui) ir „Fuguetta“, antologijos „Les Maitres Contemporains de l'Orgue“ šeštame tome „École Étrangère (suite)“ redaktorius Joseph Joubert (Paris: Maurice Sénart, 1914)
	Naujalis, J. Veni, creator; O salutaris (giesmės mišriam chorui su vargonais. 4-iems balsams). Seinai, Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir b-vės sp., 1914. 4 p. Kn. aut. kriptonimas: J. N. – tekstas lot. k. (Kaunas: „Vargonininkų	Nickus, V. Album lithuanian dances for orchestra collected and arranged by Vincent Nickus (Chicago: 1914-1919)

	kalendorius 1914 m.“ priedas, 1914)	
	Petrauskas, M. Šienapjūtė. L.v. opera. Žodž. K. Jasiukaičio (Bostonas: 1914)	
	Sasnauskas, Č. Broliai. Epiškai lyriška kantata. Kun. Prof. Kazimiero Jauniaus atminimui. Muzikos, dainavimo ir scenos vaizdas. Žodž. M. Gustaičio (Čikaga: „Kataliko“ (M. Tananevičiaus) sp., 1914)	
	Tallat-Kelpša, J. Ne margi sakalėliai. Žodž. L. Giros (Peterburgas: G. Šmito sp., 1914)	
1915	Lietuviškos dainos mišriems balsams. Sutaisė Petrauskų Mikas. Sąs. 2. (Kvartetams arba chorams) (Bostonas: Lietuvių muzikos konservatorija, 1915)	Broel-Plater, M. L. „Zlituj się, zlituj się nad polską krainą! : pieśń do błogosławionego Andrzeja Boboli“ (Wilno: 1915)
	Lietuviškos dainos mišriems balsams. Sutaisė Petrauskų Mikas. Sąs. 3. (Kvartetams arba chorams) (Bostonas: Lietuvių muzikos konservatorija, 1915)	Chopin, F., Piosnka litewska : (Bardzo raniuchno) / [aranż.] Z. Noskowski. Utwory Chopina w opracowaniu Zygmunta Noskowskiego. Młody Muzyk : zbiór łatwych utworów na fortepian. Stopień 3 / przejranych i opalcowanych przez J. Łusakowskiego ; Nr. 74 (Warszawa: M. Arct, 1915)
	Petrauskas, M. Velnias išradėjas. Opera. Libretas P. Bukšnaičio (Bruklinas: „Vienybės lietuvininkų“ (J. J. Paukščio) sp., 1915)	Karłowicz, M. Rapsodia litewska : op. 11 : na orkiestrę (Warszawa: Gebethner i Wolff, ca 1915)
	Sasnauskas, Č. Salve Regina (B.v., 1915)	
	Šimkus, S. Oželis. Mišriam chorui prie piano (Bruklinas: 1915)	
	Šimkus, S. Scherzo. Op. 15 (Bruklinas: 1915)	
	Šimkus, S. Šią nedėlėlę. Mišriam chorui prie piano (Bruklinas: 1915?)	
	Juozas Čižauskas, J. giesmių rinkinys mišriam chorui „Caecilla“ (JAV: 1915)	
1916	Aleksandravičius, A., Meilė, Daina vienam balsui prie piano, žodžiai I. Šilelio (L. Šimučio) (Bruklinas: 1916)	Nickus, V. Album Lithuanian Dances for Piano (Chicago: 1916)
	Krinas, P. Lietuviškas maršas. Op. 55. Pavestas kapelmeisteriui p. J. Gudavičiui. Sustatė P. Krinas. (B. v., 1916?)	
	Lietuviškos dainos mišriems balsams. (kvartetams arba chorams). Sutaisė Petrauskų Mikas (Bostonas: Lietuvių muzikos konservatorija. Sąs. 3. 2-asis leid., 1916)	
	Petrauskas, M. Šventoji naktis. (Užgimimas Kristaus). 3 v. Operetė (Bostonas: Amerikos LRK (Lietuvių Romos katalikų) vargonininkų sąjunga, 1916)	
	Petrauskas, M. Valandėlės. Kvartetą sopranui, altui, tenorui ir bosui. Žodž. P. Jurgelevičiaus (B.v., 1916)	
	Sabaliauskas, A. Lietuvių dainų ir giesmių gaidos. Lietuvos rytuose surinko A. Sabaliauskas (Helsinkis: Suomių literatūros d-jos sp., 1916)	
	Šimkus, S. Gaidos. (L. van Bethoveno, M. K. Čiurlionio, S. Šimkaus, R. Šumano kūriniai) (Bruklinas: „Muzika“, 1916)	
	Šimkus, S. Keturios dainos. Solo ir pianui (Bruklinas: 1916?)	
	Šimkus, S. Plaukia sau laivelis. 1-am balsui arba moterų chorui prie piano (žodž. J. Dzenkausko) (Bruklinas: 1916)	

1917	<p>Chorams dainos. (Serija Nr.1. Nr. 1-17), aut: Nr. 1-5 Č. Sosnauskis (Č. Sasnauskas), 6-17 – S. Šimkus (Bruklinas: K. Strumskio leidimas, 1917)</p> <p>Nr. 1. Kur bėga Šešupė; Nr. 2. Karvelėli. Žodžiai iš „Kanklių“. Pavedu I. M. Sofijai Čiurlianienei (Kymantaitei). „Pasakų“ autorei. 4 p. Nr.3. Lėk, sakalėli, 4 p. Nr. 4. Siuntė mane motinėle, 4 p. Nr. 5. Užmigo žemė, 4 p. Nr. 6. Aš jojau per girelę. – Žaliuok, rutele. Vilniaus „Rūtai“. Nr. 7. Vai tu., žirge. – Per tamsią naktelę. 4 p. Nr. 8. Nesigraudink, mergužele. – Einu per dvarelį. 4 p. Nr. 9. Sėdžiu po langeliu. – Per girią girelę. Nr. 10. Šeriau, žirgelį. – O kad aš jojau į verguvėlę. Nr. 11. Gerkite, broliukai. – Kad aš jojau. Nr. 12. Važiavau dieną. – Vai žydėk, balta obelėle. Nr. 13. Kur bakužė samanota... 1-am balsui prie piano. Nr. 14. Oželis. (Su pritarimu piano). Nr. 15. Mes padainuosim. – Beauštanti aušrelė. Nr. 16. Šią nedėlėlę. (Su pritarimu piano). Nr. 17. Devynios dainos.</p>	Lazzari, S. op. „Le Sauteriot“ klavyras (Paris: Maison Musicale, 1917)
	Gudavičius, J. Miškas ir lietuvis. Valsas. Iš žemaitiškų ir lietuviškų dainų melodijų sustatė kapelmeisteris J. Gudavičius. Op. 6.V. (Vilnius: 1917?)	
	Petrauskas, M. Eglė. Duet from four acts opera. Words and music by M. Petrauskas. The English version by R. Karuža. (Bostonas: The Lithuanian Conservatory of Music (Lietuvių muzikos konservatorija), 1917) Antr. anglų k.: Eglė (Queen of the Snakes)	
	Petrauskas, M. Birutė. (From two acts melodrama). Words by Žemkalnis (G. Landsbergis). English translation by A. Liutkus (Bostonas: The Lithuanian Conservatory of Music (Lietuvių muzikos konservatorija), 1917)	
	Petrauskas, M. Vestuvės. (From three acts opera) Words by K. Strazdas. Antr. anglų k.: The Bride's Aris (Bostonas: The Lithuanian Conservatory of Music (Lietuvių muzikos konservatorija), 1917)	
	Petrauskas, M. Revoliucijos imnas: „Kad kankinami žmonės sukilo...“ (?), 1917)	
	Šimkus, S. Kur bakužė samanota. 1-am balsui ir fort. Žodž. P. Vaičiaičio. 2-asis leid. (Bruklinas: K. Strumskio leid., 1917)	
	Šliūpas, K. Tėvynė. 1-am balsui ir fort. Žodž. V. K. Račkausko (Skranstonas: K. A. Garmus leid., 1917?)	
	Tallat-Kelpša, J. Lakštutė. Dainų rinkinėlis pradadamajai m-klai (Helsinki, Suomi literatūros d-jos sp., 1917)	

Priedas Nr. 2. Tipologinis leidinių lietuvių kalba sąvadas

Metai	Autorius	Sudarytojas	Pavadinimas	Leidimo vieta	Leidinio detalės
Dainų rinkinys, studija					
1825		Liudvikas Rėza	Dainos, oder littauische Volkslieder	Karaliaučius	Leidinyje išleistas vokiečių kalba, jame – septynios lietuvių liaudies dainų melodijos su pirmų posmų tekstais lietuvių ir vokiečių kalbomis, kiti tekstai be melodijų.
1833		Simonas Stanevičius	Pažymės žemaitiškos gaidos, pridėtinai prie Dainų žemaičių, Ryga, V. F. Hekerio spaustuvė.	Ryga	Leidinyje nedidelis įvadas ir 30 dainų melodijų su pirmo posmo tekstu tik lietuvių kalba.
1879		Oskar Kolberg	Pieśni ludu litewskiego	Krokuva	Su 76 dainomis (iš jų 59 pateiktos su melodijomis)
1886		Christian Barch	Dainų balsai. Melodienen litauischer Volkslieder, I t.	Heidelberg: C. Winter	Po natomis tik pirmųjų posmų tekstas pateiktas lietuvių kalba, visi tekstai vokiečių kalba.
1889		Christian Barch	Dainų balsai. Melodienen litauischer Volkslieder, II t.	Heidelberg: C. Winter	
1900		Antanas Juška	Melodje ludowe litewskie. I d.	Krokuva	
1901		Adalbert Bezenberger	Fünf Dainamelodien. (5 lietuvių liaudies dainos su melodijomis.	Heidelbergas, K. Vinterio (Heidelbergo universiteto knygyno leidykla. O. Mauderodė, Tilžė	Surinko, paskelbė ir iš. žodį (vok. k.) parašė A. Becenbergeris.
1905		Oskar Kolberg	Melodje do piesni litewskich. Zebral i na fort. ulozyl O. Kolberg.)	Vilnius	(15 lietuviškų liaudies dainų fort. 4 p. Dainų tekstai lietuvių kalba.
1916		Adolfas Sabaliauskas	Lietuvių dainų ir giesmių gaidos. Lietuvos rytuose surinko A. Sabaliauskas.	Helsinkis, Suomų literatūros d-jos sp.	XVI, 231 p su iliustr.; 6 iliustr. lap. Antr. pranc. k., Melodies des chansons populaires Lithuaniennes. Dalis teksto pranc. k.
Dainynas. Dainos chorui					
1895		Vincas Kudirka	Kanklės. Lietuviškos dainos, 4 balsams (vyriškiems) sutaikytos. Parupino dr. V. Kudirka. 1 d.	Tilžė M. Noveskio (P. Mikolainio) leidimas, Tilžė	
1899		Vincas Kudirka	Kanklės. Lietuviškos dainos, 4 balsams (vyriškiems) sutaikytos. Parupino dr. V. Kudirka. 2 d.	Tilžė M. Noveskio (P. Mikolainio) leidimas	
1902		Leonas Ereminas	Dainos, sutaisytos ant keturių balsų (Mišriems ir vyrų chorams) Surinko Leonas Ereminas	Tilžė P. Mikolainio leidimas, (O. Mauderodės sp.	

1904		Vydūnas	Lietuvos aidos	O. Mauderodės sp. Tilžė	
1905	Juozas Naujalis		8 lietuviškos tautiškos dainos. Vyriškam ir maišytam chorui sutaikytos per J. Naujalį	M. Sokolovskio ir A. Estrino sp. Kaunas	21 p.
1907	Vydūnas		Lietuvos varpeliai. Dainų rink. 3-ims moteriškiems arba vyriškiems balsams. Parengė V. Storost	Tilžė	72 p.
1908		J. Čepukaitis	Dainos.	Išsp. Daugin. prietaisu Voterberis JAV 13 p.	(13 J. Čepukaičio, V. Kudirkos, Č. Sasnausko ir kt. kompozitorių dainų. 2-iem balsams.
1908	Juozas Naujalis		15 tautiškų dainų. Maišytam chorui. Garmonizavo J. Naujalis. Op. 14	M. Sokolovskio sp. Kaunas	20 p.
1909	Mikalojus Konstantinas Čiurlionis		Vieversėlis. Liaudies m-kloms lengvesniųjų lietuviškų dainų rinkinys. Balsus sutaisė K. Čiurlianis. Dainas surinko V. Palukaitis	V. Palukaičio lėšos J. Pesio ir b-vės „Saturn“ sp. Varšuva	26 (1) p. (fakt. 1908)
1909		Juozas Neimontas	Senovės dainos, surinktos Ūdrijos apylinkėje	J. Neimonto. Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir b-vės sp. Seinai	39 p.
1909		Juozas Neimontas	Rūtų vainikėlis. Dainos, surinktos Šešupės apylinkėse	Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir b-vės sp. Seinai	92 p.
1909		Mikas Petrauskas	Lietuviškas šiupinys. Pagamino M. Petrauskas	Bruklinas JAV	21 p.
1909		Mikas Petrauskas	Lietuviškos dainos mišriems balsams. Sutaisė Petrauskų Mikas. Šas. 1.	I. Vaitkaus leid. G. Šmito sp. Peterburge, Broktonas JAV	11 p.
1909		Mikas Petrauskas	Lietuviškos dainos mišriems balsams. Sutaisė Petrauskų Mikas. Liuosybės daina. Solo su choru	I. Vaitkaus leid. G. Šmito sp.	6 p.
1909		Vydūnas	Lietuvos varpeliai. Dainų rink. 3-ims moteriškiems arba vyriškiems balsams. Parengė V. Storost	M. Raišiukytės lėšos, „Rūta“ O. F. Mauderodės sp. Tilžė	48 p.
1910	Juozas Neimontas		Neimontas Juozas Pirmutinė kregždutė. Dainos 4-iems mišriems balsams. Sutaisė J. Neimontas.	Peterburgas. K. N. Leid., G. Šmito sp., 1910.	15 p.
1910		Albertas Niemanas	„Byrutės“ dainų vainikėlis. Lengvesnių dainų	Tilžė. „Birutės“ d-ja. O. F. Mauderodės sp.,	

			rinkinėlis 3-ims balsams. „Byrutei – paaukotas A. Niemano. Tilžės kanterio		
1911		Albertas Niemanas	Lietuvių tėvynės dainos „Birutė“	O. f. Mauderodės sp. Tilžė	65 p.
1911	Stasys Šimkus		Mūsų dainos. 4-iems balsams.	Kaunas, J. Petronio knygynas. („Lituanijos“ (E. Jagomasto) sp., Tilžėje	23 p.
1912		J. Čepukaitis	Dainos	išsp. Daugin. prietaisu	(18 J. Čepukaičio, V. Kudirkos, A. Naujalo, S. Šimkaus ir kt. kompozitorių dainų mišriam chorui.
1912	Juozas Gudavičius		Žemaitiškos dainos, pavestos liaudies chorams. Sutaisė 2-iems, 3-ims ir 4-iems mišriems balsams J. Gudavičius.	Tilžė	24 p.
1912	Stasys Šimkus		Dainų dainorėlis. 30 liaud. Dainų 3-ims ir 2-iem lygiems balsams. Skiriama mūsų m-kloms.	Kaunas, J. Petronio leid.,	56 p.
1913		Juozas Naujalis	8 lietuviškos tautiškos dainos. Vyriskam ir maišytam chorui sutaikytos per J. Naujalį.	Seinai, Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir b-vės sp.	23 p.
1913		Juozas Neimontas	Kanklės. Senovės lietuvių dainos.	Seinai, Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir b-vės sp.	19 p.
1915		Mikas Petrauskas	Lietuviškos dainos mišriems balsams. Sutaisė Petrauskų Mikas. Šąs. 2. (Kvartetams arba chorams).	Bostonas. Lietuvių muzikos konservatorija	8 p.
1915		Mikas Petrauskas	Lietuviškos dainos mišriems balsams. Sutaisė Petrauskų Mikas. Šąs. 3. (Kvartetams arba chorams).	Bostonas. Lietuvių muzikos konservatorija.	16 p.
1916		Mikas Petrauskas	Lietuviškos dainos mišriems balsams. (kvartetams arba chorams). Sutaisė Petrauskų Mikas. Bostonas.	Lietuvių muzikos konservatorija. Šąs. 3.	16 p
1917	Juozas Tallat-Kelpša		J. Lakštutė. Dainų rinkinėlis pradedamajai m-klai.	Helsinki, Suomi literatūros d-jos sp.	46 p.
Kūriny chorui					
1908	Kudirka Vincas Stankevičius Petras		„Lietuvos himnas“ prie V. Kudirkos žodžių. Mišriam	J. Doibnerio muzikos veikalų krautuvė Ryga	

			chorui. Sudėstė P. Stankevičius		
1909	Česlovas Sasnauskas		Lietuviška muzika. Sąs. 1. Kur bėga Šešupė. Tautiškoji daina (a ir b variantai). Maišytiems balsams (a cappella). Žodž. Maironio	G. Šmito sp. Peterburgas	3 p.
1909	Česlovas Sasnauskas		Lietuviška muzika. Sąs. 3. Jau slavai sukilo. Himnas. Mišriems balsams su symf. orkestru. Žodž. Maironio	G. Šmito sp. Peterburgas	
1909	Česlovas Sasnauskas		Lietuviška muzika. Sąs. 4. Jau slavai sukilo (Hymnas). Vyrų chorui su akomp. fort. žodž. Maironio	G. Šmito sp. Peterburgas	
1909	Česlovas Sasnauskas		Lietuviška muzika. Sąs. 6. Užmigo žemė. Mišriems balsams a capella. Žodž. Maironio	G. Šmito sp. Peterburgas	
1909		Česlovas Sasnauskas	Lietuviška muzika. Sąs. 8. Siuntė manę motinėlė (tautiška). Liaud. Daina 4-iems mišriems balsams. Harm. Ir abdirbimas Č. Sosnauskio	Autoriaus lėšos G. Šmito sp. Peterburgas	5 p.
1909		Česlovas Sasnauskas	Lietuviška muzika. Sąs. 9. Karvelėli. Liaud. Diana 4-iems mišriems balsams. Žodž. Iš „Kanklių“	G. Šmito sp. Peterburgas	3 p.
1909		Česlovas Sasnauskas	Lietuviška muzika. Sąs. 10. Tu mano motinėle. (tautiška) Liaud. Daina 4-iems mišriems balsams. Harm. Ir abdirdimas Č. Sosnauskio	G. Šmito sp. Peterburgas	7 p.
1909		Česlovas Sasnauskas	Lietuviška muzika. Sąs. 11. Lėkk, sakalėli (Tautiška). Liaud. Daina 4-iems mišriems balsams. Harm. Ir abdirbimas Č. Sosnauskio	G. Šmito sp. Peterburgas	5 p.
po 1910	J. Čepukaitis, S. Moniuszko		Ad multos annos. Jums ylgų metų. Toast by M. B. Moniuško. (4-iems balsams). B. V. Pagamino V. J. Kovas.	išsp. daugin. prietaisu	1 p.
Po 1910	J. Čepukaitis		Sodiečio aimanos. (Daina mišriam chorui. 4-iems	išsp. daugin. prietaisu	2 p.

			balsams). Pritaikė balsus J. Kovas. Žodž. M. D. (M. Dagilėlio); Vasaros naktis. Balsus pritaikė J. Kovas. J. Naujalis. Raseiniečių daina. (žodž. Maironio). Lai gyvuoja sveika. Toastas. L. E. Iš vokiško. B. v.		
Po 1910	J. Čepukaitis (?)		Ši tamsi naktaitė. (Daina mišriam chorui. 4-iems balsams). B. v.	išsp. daugin. prietaisu	1 p.
Po 1910	Mikalojus Konstantinas Čiurlionis		Kad aš ėjau per kiemą. (K. Č.) Suktinis. „Šoks tėvelis suktinį...“ (Dainos mišriam chorui. 3-iems balsams). – (J. Čepukaitis) J. V. Kovas. Vėjelis kįl. (4-iems balsams). B. v.	išsp. daugin. prietaisu	1 p.
Po 1910	J. Čepukaitis		Liepa. Plaukė žaselė per Nemunėlį. (Daina mišriam chorui. 4-iems balsams). (Pagal Liepą). J. V. Kovas (J. Čepukaitis). B. v.	išsp. daugin. prietaisu	1 p.
Po 1910	Juozas Naujalis		Kur bėga Šešupė. (mišriam chorui. 4-iems balsams). B. v.	(išsp. daugin. prietaisu	1 p.
Po 1910	Juozas Neimontas		Pasisėjau žalią rūtą. (Daina mišriam chorui. 4-iems balsams). B. v.	išsp. daugin. prietaisu	
Po 1910	Stasys Šimkus		Kada noriu, verkiu. (Daina mišriam chorui 4-iems balsams). B. v.	išsp. daugin. prietaisu	1 p.
Po 1910	Stasys Šimkus		Oi, oi, oi. „Kas subatos vakarėlį...“ (Daina mišriam chorui, 4-iems balsams). B.v.	išsp. daugin. prietaisu	1 p.
Po 1910	Stasys Šimkus		Oi skauda, skauda; Vai broli, broli; Vakar dienele (Dainos 3-iems balsams) B.v.	išsp. daugin. prietaisu	1 p.
Po 1910	Stasys Šimkus		Vai ku-ku; Tamsioj naktelėj; O kai aš pas močiutę buvau (Dainos mišriam chorui. 4-iems balsams) B.v.	išsp. daugin. prietaisu	1 p.
1911	Česlovas Sasnauskas		Blaivininkų himnas. Mišriems balsams, fort. ir vario instrumentams pritariant. Muzika Č.	Peterburgas	3 p.

			Sosnauskio		
1912	Juozas Naujalis		Dainos mišriam chorui. Op. 17. Sąs. 1-2. Seinai.	Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir b-vės sp.	Sąs. 1 (Prieš 1912); Sąs. 2. 1912, 5 p. Lygiagr. antr. ir tekstas esperanto k.
1912	Stasys Šimkus		Lietuviais mes esame gimę... Mišriam chorui prie fort. op. 11 (žodž. J. Zauerveino	Peterburgas G. Šmito sp.,	5 p.
1913	J. Čepukaitis		Linksminuos, dainuoju (Vabalėlis). (Daina mišriam chorui. 4-iems balsams) B. v. 1913, liepos 29.	Varg. J. Kovas. išsp. daugin. prietaisu	1 p.
1913	Mikas Petrauskas		Gamta graži. 4-iems vyrų balsams su pritarimu piano	(Bruklinas). Amerikos lietuvių vargonininkų s-ga.	7 p.
1913	Stasys Šimkus		Keturios liaudies dainos. 1-am balsui (arba moterų chorui).	Peterburgas. G. Šmito sp.	5 p.
1913	Česlovas Sasnauskas		Ateitininkų himnas. Mišriems balsams, fort. pritariant. Muzika Č. Sosnauskio. Žodž. A. Ž.	Peterburgas	4 p.
1915	Stasys Šimkus		Oželis. Mišriam chorui prie piano.	Bruklinas	7 p.
1915	Stasys Šimkus		Šią nedėlėlę. Mišriam chorui prie piano.	Bruklinas	
1916		Mikas Petrauskas	Valandėlės. Kvartetas sopranui, altui, tenorui ir bosui. Žodž. P. Jurgelevičiaus.		4 p.
1916	Stasys Šimkus		Plaukia sau laivelis. 1-am balsui arba moterų chorui prie piano (žodž. J. Dzenkausko).	Bruklinas	1 p.
1917	Česlovas Sasnauskas		Chorams dainos Nr. 1. Kur bėga Šešupė	Bruklinas. K. Strumskio leidimas	Serijs Nr.1. Nr. 1-17), aut: Nr. 1-5 Č. Sosnauskis (Č. Sasnauskas), 6-17 – S. Šimkus.
1917	Česlovas Sasnauskas		Chorams dainos Nr. 2. Karvelėli. Žodžiai iš „Kanklių“. Pavedu I. M. Sofijai Čiurlianienei (Kymantaitei). „Pasakų“ autorei. 4 p.	Bruklinas. K. Strumskio leidimas	Serijs Nr.1. Nr. 1-17), aut: Nr. 1-5 Č. Sosnauskis (Č. Sasnauskas), 6-17 – S. Šimkus.
1917	Česlovas Sasnauskas		Chorams dainos Nr.3. Lėk, sakalėli, 4 p.	Bruklinas. K. Strumskio leidimas	Serijs Nr.1. Nr. 1-17), aut: Nr. 1-5 Č. Sosnauskis (Č. Sasnauskas), 6-17 – S. Šimkus.
1917	Česlovas Sasnauskas		Chorams dainos Nr. 4. Siuntė mane motinėlė, 4 p.	Bruklinas. K. Strumskio leidimas	Serijs Nr.1. Nr. 1-17), aut: Nr. 1-5 Č. Sosnauskis (Č.

					Sasnauskas), 6-17 – S. Šimkus.
1917	Česlovas Sasnauskas		Chorams dainos Nr. 5. Užmigo žemė, 4 p.	Bruklinas. K. Strumskio leidimas	Serija Nr.1. Nr. 1-17), aut: Nr. 1-5 Č. Sosnauskis (Č. Sasnauskas), 6-17 – S. Šimkus.
1917	Stasys Šimkus		Chorams dainos Nr. 6. Aš jojau per girelę. – Žaliuok, rutee. Vilniaus „Rūtai“	Bruklinas. K. Strumskio leidimas	Serija Nr.1. Nr. 1-17), aut: Nr. 1-5 Č. Sosnauskis (Č. Sasnauskas), 6-17 – S. Šimkus.
1917	Stasys Šimkus		Chorams dainos Nr. 7. Vai tu., žirge. – Per tamsią naktelę. 4 p.	Bruklinas. K. Strumskio leidimas	Serija Nr.1. Nr. 1-17), aut: Nr. 1-5 Č. Sosnauskis (Č. Sasnauskas), 6-17 – S. Šimkus.
1917	Stasys Šimkus		Chorams dainos Nr. 8. Nesigraudink, mergužele. – Einu per dvarelį. 4 p.	Bruklinas. K. Strumskio leidimas	Serija Nr.1. Nr. 1-17), aut: Nr. 1-5 Č. Sosnauskis (Č. Sasnauskas), 6-17 – S. Šimkus.
1917	Stasys Šimkus		Chorams dainos Nr. 9. Sėdžiu po langeliu. – Per girių girelę.	Bruklinas. K. Strumskio leidimas	Serija Nr.1. Nr. 1-17), aut: Nr. 1-5 Č. Sosnauskis (Č. Sasnauskas), 6-17 – S. Šimkus.
1917	Stasys Šimkus		Chorams dainos Nr. 10. Šėriau, žirgelį. – O kad aš jojau į verguvėlę	Bruklinas. K. Strumskio leidimas	Serija Nr.1. Nr. 1-17), aut: Nr. 1-5 Č. Sosnauskis (Č. Sasnauskas), 6-17 – S. Šimkus.
1917	Stasys Šimkus		Chorams dainos Nr. 11. Gerkite, broliukai. – Kad aš jojau.	Bruklinas. K. Strumskio leidimas	Serija Nr.1. Nr. 1-17), aut: Nr. 1-5 Č. Sosnauskis (Č. Sasnauskas), 6-17 – S. Šimkus.
1917	Stasys Šimkus		Chorams dainos Nr. 12. Važiavau dieną. – Vai žydėk, balta obelėle.	Bruklinas. K. Strumskio leidimas	Serija Nr.1. Nr. 1-17), aut: Nr. 1-5 Č. Sosnauskis (Č. Sasnauskas), 6-17 – S. Šimkus.
1917	Stasys Šimkus		Chorams dainos Nr. 14. Oželis. (Su pritarimu piano).	Bruklinas. K. Strumskio leidimas	Serija Nr.1. Nr. 1-17), aut: Nr. 1-5 Č. Sosnauskis (Č. Sasnauskas), 6-17 – S. Šimkus.
1917	Stasys Šimkus		Chorams dainos Nr. 15. Mes padainuosim. – Beauštanti aušrelė.	Bruklinas. K. Strumskio leidimas	Serija Nr.1. Nr. 1-17), aut: Nr. 1-5 Č. Sosnauskis (Č. Sasnauskas), 6-17 – S. Šimkus.
1917	Stasys Šimkus		N Chorams dainos r. 16. Šią nedėlėlę. (Su pritarimu piano).	Bruklinas. K. Strumskio leidimas	Serija Nr.1. Nr. 1-17), aut: Nr. 1-5 Č. Sosnauskis (Č. Sasnauskas), 6-17 – S. Šimkus.
1917	Stasys Šimkus		Chorams dainos Nr. 17. Devynios dainos.	Bruklinas. K. Strumskio leidimas	Serija Nr.1. Nr. 1-17), aut: Nr. 1-5 Č. Sosnauskis (Č. Sasnauskas), 6-17 – S. Šimkus.

1905-1917, išleista be datos	Juozas Naujalis		Putino daina, mišriam chorui.		Autoriaus leidinys
1905-1917, išleista be datos	S. Nedzelski		Eik toli, toli; Kol jaunas nevedęs buvau; Juozas dangaus debesys; Bernytis į karą jojo. (Dainos 4-iems balsams)		Balsui sutaikė S. Niedzielski. Vienos dainos pritarimą parašė V. Rzepko. 8 p.
1905-1917, išleista be datos	Juozas Neimontas		Neimontas, J. Per šilą jojau; Berneli šiokis. Dainos mišriam chorui.		Išspaus. daugin. prietaisu, b.v., b.m. 1 p.
Dainynas. Dainos chorui. Revoliucinis turinys					
1908			Revoliucijos dainos. Surankiotos iš visur ir perspausdintos	„Lietuvos“ lėšos ir sp. „Lietuvos“ lėšos ir sp. Čikaga	30 p.
1908			Revoliucijos giesmės. Parengtos vyrų chorams 2-iems, 3-ims, 4-iems balsams	„Keleivio“ leid. ir lėšos Bostonas	16 p.
1908		V. Palukaitis	Daina 1905 metų. (Kilkim. „Raudonas paveikslas žiemų krašte šviečia...“ 2-iam balsams. Gaida ir žodž. V. Spraulio	O. F. Mauderodės (?) sp. Tilžė	4 p.
1910	Mikas Petrauskas		Trimitas. Laisvos dvasios giesmės ir dainos. Parupino M. P.	Tilžė, O.f. Mauderodė sp., (Lietuvių socialistų s-ga, Nr. 10)	72 p.
1917	Mikas Petrauskas		Revoliucijos imnas: „Kad kankinami žmonės sukilo...“		Atvirlaiškis. Gretut. tekstas liet., angl.
Religinės muzikos leidinys					
1886	Juozas Kalvaitis		Mišios ant paminklo sukaktuvių penkiu šimtu metu nuo apkrikštyjimo Lietuvos, paskirtos kunigui Strazdeliui, nabašnikui, sudėtojų „Pulkiam ant keliu“	Tilžė, J. Lizdeikio leidimas, E. Vejerio ir L. Arnolto spaustuvė.	Žodžius iš lotynų kalbos vertė A. Jakštas.
1887	Aleksandras Burba		Lietuviškos mišios su gaidomis (notomis), vartotinos katalikiškose bažnyčiose Lietuvos ir Žemaičiu	Tilžė, Išleido kunigas Pailius. E. Vejerio ir L. Arnolto spaustuvė	antraš. Vilnius, J. Zavadskio sp.
1894		Karlas Hofheincas	Giesmiu balsai. Litausche Kirchen-Gesänge, gesammelt durch W. Hoffheinz, Superintendent a. D. in Tilsit	Tilžė-Heidelbergas Lietuvių literatūros draudija, K. Vinterio (Heidelbergo universiteto knygyno) leidykla, O. Mauderodė	Gotiškas šriftas, 115 melodijų.
1902		Albertas Nymanas	24 littausche Choräle nach einer handschriftlichen	Karaliaučius, Grėtės in Uncerio knygynas	Šie choralai sudaro vieną iš priedų E. T. Reinhardo ir V. G. M.

			Sammlung von Niemann, Cantor in Kattenau, ausgewählt und bearbeitet von C. Graf Bülow von Dennewitz		Jenseno giesmyno, skirto Rytų ir Vakarų Prūsijai.
1906	Juozas Naujalis		Lietuviškas bažnytinis giesmynas. (Partitūra). Surinko ir garmonizavo parapijiniams chorams J. Naujalis	M. Sokolovskio ir A. Estrino sp. Kaunas	84 p.
1907	Juozas Naujalis		Giesmė į panelę švenčiausiaj. 1-am balsui (barytonui arba mezzosopranui) su vargonais. Op. 11 M.	Sokolovskio ir A. Estrino sp. Kaunas.	6 p
1908	Juozas Naujalis		Mažas bažnytinis giesmynėlis. (tekstas su gaidomis). Sutaisë J. Naujalis	Autoriaus lėšos J. Šenkės sp. Tilžė	160 p.
1909	Juozas Naujalis		Garbė didvyriui. Kantata. A. Jakšto žodž.	Sokolovskio ir A. Estrino sp. Kaunas	8 p.
1909	Česlovas Sasnauskas		Lietuviška muzika. Sąs. 7. Skubink prie kryžiaus. 1-am balsui, fort. arba vargonams (Fisgarmonijai) ir smuikui pritariant. Žodž. M. Gustaičio	G. Šmito sp. Peterburgas	4 p.
1910	Juozas Katilius		Betlėjaus balsai. 30 kalėdinių giesmių. Sutaisë J. Katilius.	Seinai, Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir b-vės sp.	63 p.
1910	Juozas Naujalis		Giesmė į panelę švenčiausiaj. 1-am balsui (barytonui arba mezzosopranui) su vargonais. Op. 11.	M. Sokolovskio ir A. Estrino sp. Kaunas	6 p.
1912	Povilas Čiurlionis		Kalėdų giesmė. Mišriam chorui su pritarimu vargonų.	Broklinas, Amerikos lietuvių vargonininkų sąjunga	7 p.
1913	Juozas Katilius		Betlėjaus balsai. 30 kalėdinių giesmių. Sutaisë J. Katilius.	Seinai, Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir b-vės sp.	80 p.
1914	Juozas Naujalis		Veni, creator; O salutaris (giesmės mišriam chorui su vargonais. 4-iems balsams).	Seinai, Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir b-vės sp., 1914.	4 p. Kn. aut. kriptonimas: J. N. – tekstas lot.k. „Vargonininkų kalendorius 1914 m.“ priedas.
1915	Česlovas Sasnauskas		Salve Regina	Petrogradas, 1915	
1915	Juozas Čižauskas		„Caecilla“, giesmių rinkinys mišriam chorui	JAV, 1915	
Kamerinė muzika. Pjesės fortepijonui					
1893	Petras Juozas Pranaitis		Polka „Lietuvaitė“ Ant 4 ranku sustatė P. J. Pranaitis	Sankt Peterburgas B. Rymovičiaus lenkiškų knygų knygynasm G. Šmito gaudų	Keturioms rankoms Dedikuota seseriai J. Pranaitytei.

				spaustuvė.	
1893	Vincas Kudirka		„Varpelis“ Valcas del portepijono. Sudėstė d-ras V. Kudirka	M. Noveskio (P. Mikolainio) leidimas, O. Mauderodės spaustuvė, Tilžė.	
1894	Petras Juozas Pranaitis		Mozuras lietuvaitem. Ant 2 ir 4 ranku sustatė P. J. Pranaitis	V. Gėnerio muziko parduotuvė, G. Šmito gaidų spaustuvė, Sankt Peterburgas.	Dviem ir keturioms rankoms
1894	Vincas Kudirka		Dėdienė. Polka, visoms dėdienėms paskirta. Sudėstė fortepijonui d-ras V. Kudirka	M. Noveskio (P. Mikolainio) leidimas, O. Mauderodė, Tilžė.	
1894	Vincas Kudirka		Mazurka. Sudiev. Sudėstė fortepijonui d-ras V. Kudirka.	M. Noveskio (P. Mikolainio) leidimas, O. Mauderodės spaustuvė, Tilžė	
1898	Vincas Kudirka		Lėpunėlė. Polka-mazurka. Iš lietuviškų dainų sudėstė d-ras V. Kudirka fortepijonui	Tilžė	
1898	Vincas Kudirka		Nemuno vilnys. Valcas. Iš lietuviškų dainu sudėstė d-ras V. Kudirka fortepijonui	P. Mikolainio leidimas, Breitkopfo ir Hertelio sp. Leipcigas, antras leidimas	
1898	Vincas Kudirka		Bum-čik-čik. Mozuras. Sudėstė d-ras V. Kudirka fortepijonui	Tilžė	
1900	Vincas Kudirka		Nemuno vilnys. Valcas. Iš lietuviškų dainų sudėstė d-ras V. Kudirka	P. Mikolainio leidimas, Breitkopfo ir Hertelio sp. Leipcigas	
1903	Vincas Kudirka		Bum-čik-čik. Mozuras. Sudėstė d-ras. V. Kudirka fortepijonui	Tilžė	
1905	Vincas Kudirka		Dėdienė. Polka, visoms dėdienėms paskirta. Sudėstė fort. V. Kudirka	P. Mikolainio leid., Breitkopfo ir Hertelio sp. Leipcigas	
1905	Vincas Kudirka		Sudiev. Mazurka. Sudėstė fort. V. Kudirka	P. Mikolainio leid., Breitkopfo ir Hertelio sp. Leipcigas	4 p.
1907	Juozas Naujalis		Nokturnas. Fort. komponavo J. Naujalis	Autoriaus lėšos G. Vitanovskio sp. Varšuva?	6 p. lygiagr. antr. pranc. k.
1910	V. Nickus		Žirgelis. Rinkinys fortepijonui	Čikaga, JAV	
1910	P. Stankevičius		Didysai Lietuvos kunigaikštis Vytautas. Koncert. maršas. Atminimui garsaus didvyrio ir kryžėivių apgalėtojo ties Žalgiriu. 1410-1910 m.	A. Macijausko knygnas Engelmano ir Miulbargo sp. Leipcige Ryga	6 p.
1915	Stasys Šimkus		Scherzo. Op. 15.	Bruklinas,	1 p.
1916	Pranas Krinas		P. Lietuviškas maršas.		lygiagr. tekstas vok. k.

	(Franz Krohn)		Op. 55. Pavestas kapelmeisteriui p. J. Gudavičiui. Sustatė P. Krinas. B. v.		
1916	Stasys Šimkus		Gaidos. (L. van Bethoveno, M. K. Čiurlionio, S. Šimkaus, R. Šumano kūriniai).	Bruklinas, „Muzika“	86 p.
1917	Juozas Gudavičius		Miškas ir lietuvis. Valsas. Iš žemaitiškų ir lietuviškų dainų melodijų sustatė kapelmeisteris J. Gudavičius. Op. 6	Vilnius	5 p. Virš. dalis teksto vok. k.
1905-1917, išleista be datos	P. Stankevičius		Tėvynės garbei. Lietuvos maršas	Ryga, 7 p. B. m.	
Kamerinė muzika. Pjesės balsui ir fortepijonui					
1894	Korlas Avgustas Kocoras		Gals yr tylėjimas. Giesmė pagal Hamleto žodį (iš V. Šekšpyro dramos) sutaisyta Girėno (J. Zauerveinas). Muzykė vienam balsui su pianoforte lydėjimu sutaisyta A. Kocoro	J. Zauerveino lėšos, B. G. Toibnerio spaustuvė, Leipcigas.	
1905	Juozas Naujalis		Barkarolė 1-am balsui (barytonui arba mezzosopranui) su fort. op. 10	F. M. Lipšico ir kt. (J. Margolino) sp., Kaunas	4 p.
1905	Juozas Naujalis		Lopšinė daina. Ant vieno balso (baritono arba mezzosoprano) su fort. Op. 8	M. Sokolovskio sp. Kaunas	8 p. (žodž. K. J. B.)
1905	Juozas Naujalis		Sonetas. 1-am balsui baritonui, arba mezzosopranui su fort.	Kaunas 5 p. Žodž. J. Margalio	
1906	Vincas Kudirka, Aleksandras Kačanauskas		Lietuvių himnas. Žodž. Ir mėliodija V. Kudirkos. Fort. priruošė A. Kačanovskis	A. Macijausko lėšos M. Sokolovskio ir A. Estrino sp. Kaune Ryga	3 p. Lygiagr. antr. pranc. k.
1906	Juozas Naujalis		Barkarolė. 1-am balsui (barytonui arba mezzosopranui) su fort. op. 10	Autoriaus lėšos F. M. Lipšico ir kt. (J. Margolino) sp. Kaunas	4 p.
1909	M. Alyta		Kalinio daina. Sutaisė M. Alyta	Autoriaus leidinys Plimutas, JAV	1 p.
1909	Juozas Naujalis		Ilgiausių metų	Period. leid. „Vargonininkas“, 1909. Nr. 10/12 priedas, Kaunas	
1909		Česlovas Sasnauskas	Lietuviška muzika. Sąs. 2. Jau slavai sukilo. (Hymnas) 1-am balsui su akomp. fort. Žodž. Maironio	G. Šmito sp. Peterburgas	

1909		Česlovas Sasnauskas	Lietuviška muzika. Sąs. 5. Užmigo žemė. 1-am balsui fort. pritariant. Žodž. Maironio G. Šmito sp. Peterburgas	G. Šmito sp. Peterburgas	
po 1910	J. Čepukaitis		Iškeliavęs iš tėvynės; kaipgi nemylėti (Dainos 2-iems balsams). Žodžiai M. Dagilėlio. Balsas Vabalėlio. B. v. (po 1910)	išsp. daugin. prietaisu	1 p.
po 1910	J. Čepukaitis		Oi, sugrįžk, pavasarėli: Tėvučių žemelei: (Dainos 2-iem balsams), Žodž. M. Dagilėlio. Balsas Vabalėlio. B. v.	išsp. daugin. prietaisu	1 p.
1910	J. Čepukaitis		Pasveikinimo daina (Vabalėlis): Pasveikinimas. Balsas J. V. K. (Dainos 2-iem balsams). B. v.	1 p. išsp. daugin. prietaisu	1 p.
1910	J. Čepukaitis		Uždainuokim. Žodž. Ar-as. Balsas Vabalėlio. Lietuvaitės malda. „Aš žinau, man sakė...“ žodž. M. Dagilėlio. Balsas Vabalėlio. (Dainos 2-iem balsams). B. v.	išsp. daugin. prietaisu	1 p.
Po 1910	C. H. Rinck		Ukanios dienos. (Pagal C. H. Rinck Vabalėlis) (J. Čepukaitis. Žodž. M. Dagilėlio) : J. V. B. O kai visur liudu. (Pagal J. V. B. Vabalėlis) (J. Čepukaitis. Dainos. 3-ims balsams). B.v.	išsp. daugin. prietaisu	1 p.
1911	Stasys Šimkus		Dvi daini. (Ant marių kranto. – Ko vėjai pučia). 1-am balsui su fort.	G. Šmito sp. Peterburgas	3 p.
1911	Stasys Šimkus		Kur bakužė samanota. 1-am balsui ir fort. Žodž. P. Vaičiūčio	G. Šmito sp. Peterburgas	3 p.
1912	Julius Štarka		Siuntė mane motinėlė. 1-am balsui, fort. pritariant.	Varšuva, Konaševskio sp.,	4 p.
1913	K. Ambrozaitis		Nemunas vasaros laike. Daina. Parašyta vas. 10 d. 1913.	Čikaga	7 p.
1917	Stasys Šimkus		Chorams dainos Nr. 13. Kur bakužė samanota... 1-am balsui prie piano.	Bruklinas. K. Strumskio leidimas	Serija Nr.1. Nr. 1-17), aut: Nr. 1-5 Č. Sosnauskis (Č. Sasnauskas), 6-17 – S. Šimkus.
19113	Mikas Petrauskas		Skambančios stygos. Duetas. (Žodž. Jovaro)	Filadelfija. Amerikos lietuvių vargonininkų s-ga.	9 p.

1914	Juozas Naujalis		Meilė tėvynės nemari. Duetas tenorui ir baritonui arba sopranui ir altui, fortep. pritariant. (Žodž. J. Margalio).	Kaunas	5 p.
1914	Juozas Tallat-Kelpša		Ne margi sakalėliai. Žodž. L. Giro.	Peterburgas, G. Šmito sp.,	7 p. Lygiagr. tekstas lenkų ir rusų kalba.
1916	A. Aleksandra-vičius		Meilė, Daina vienam balsui prie piano, žodžiai I. Šilelio (L. Šimučio),	Bruklinas	
1916	Stasys Šimkus		Keturios dainos. Solo ir pianui.	Bruklinas	
1917	Stasys Šimkus		Kur bakužė samanota. 1-am balsui ir fort. Žodž. P. Vaičiūčio.	Bruklinas, K. Strumskio leid.,	4 p.
1917	Kęstutis Šliūpas		Tėvynė. 1-am balsui ir fort. Žodž. V. K. Račkausko.	Skrantonas, Pa: Katrė A. Garmus leid.,	4 p. Šliūpas, Kęstutis (1888-1932); Račkauskas, Karolis (1882-1970)
1905-1917, išleista be datos	Juozas Naujalis		Duetas „Nesegk sau rožės“ (Maironio žodžiai).		Autoriaus leidinys
1905-1917, išleista be datos	Mikas Petrauskas		Liaudies dainos. Solo balsui ir pijanui. Sutaisė Petrauskų Mikas. Šiu nakčiai (dzukiška);		Čikaga, M. Tananevičiaus leid.
1905-1917, išleista be datos	Mikas Petrauskas		Liaudies dainos. Solo balsui ir pijanui. Sutaisė Petrauskų Mikas. Jovau dieną (aukštam ir žemam balsui);		Čikaga, M. Tananevičiaus leid.
1905-1917, išleista be datos	Mikas Petrauskas		Liaudies dainos. Solo balsui ir pijanui. Sutaisė Petrauskų Mikas. Ko liudit, sveteliai?;		Čikaga, M. Tananevičiaus leid.
1905-1917, išleista be datos	Mikas Petrauskas		Liaudies dainos. Solo balsui ir pijanui. Sutaisė Petrauskų Mikas. Siuntė mane motinėle;		Čikaga, M. Tananevičiaus leid.
1905-1917, išleista be datos	Mikas Petrauskas		Liaudies dainos. Solo balsui ir pijanui. Sutaisė Petrauskų Mikas. Vai tai pakirsčiau;		Čikaga, M. Tananevičiaus leid.
1905-1917, išleista be datos	Mikas Petrauskas		Liaudies dainos. Solo balsui ir pijanui. Sutaisė Petrauskų Mikas. Už šilingėlių;		Čikaga, M. Tananevičiaus leid.
1905-1917, išleista be datos	Mikas Petrauskas		Liaudies dainos. Solo balsui ir pijanui. Sutaisė Petrauskų Mikas. Skyniau skynimėlių;		Čikaga, M. Tananevičiaus leid.

1905-1917, išleista be datos	Mikas Petrauskas		Liaudies dainos. Solo balsui ir pijanui. Sutaisė Petrauskų Mikas. Tykiai Nemunėlis teka;		Čikaga, M. Tananevičiaus leid.
1905-1917, išleista be datos	Mikas Petrauskas		Liaudies dainos. Solo balsui ir pijanui. Sutaisė Petrauskų Mikas. Saulelė raudona;		Čikaga, M. Tananevičiaus leid.
1905-1917, išleista be datos	Mikas Petrauskas		Liaudies dainos. Solo balsui ir pijanui. Sutaisė Petrauskų Mikas. Liņgo (latviška);		Čikaga, M. Tananevičiaus leid.
1905-1917, išleista be datos	T. Prestonas		Nemunas (Niemen). Vienam balsui ir fortepijonui. Words by E. Lenartavičienė. English version by M. Bulotaitė.		Vilnius-Kaunas, „Kanklės“, antraš. Anglų kalba, lygiagr. tekstas anglų kalba. 5 p.
1905-1917, išleista be datos	Stasys Šimkus		Trys dainos: Vai pūtė, pūtė; Aš augau pas tėvelį; Pas močiutę augau. Vienam balsui ir fortepijonui.		Peterburgas, 3 p. B. m.
Sceninės muzikos leidinys					
1908?	Aleksandras Kačanauskas		Jaunoji našlėlė. 3 v. Operetė. J. Linarto libretas	išsp. daugin. prietaisu Ryga	
1908	Mikas Petrauskas		Tarnaitė pamokė. Operetė (partitūra). B.v.		(1908-1918?) 9 p.
po 1910	J. Čepukaitis		Palangos mergelė. Operetė. Istoriskas vaizdelis. Surankiojo Vabalėlis iš po Akmenio. Pagamino Kasgalėjo. (Vorterberis. Po 1910).	išsp. daugin. prietaisu	19 p.
1910	Česlovas Sasnauskas		Lietuviška muzika. Sąs. 12. Vyrai-broliai. Epiškai liriška kantata. 1-am balsui, dramatiškam tenoriui, vyrų chorui ir kantatos užbaigoje mišriems balsams – kanonai, fuga ir maršas. Žodž. M. Gustaičio.	Seinai	46 p.
1914	Mikas Petrauskas		Šienapjūtė. L.v. opera. Žodž. K. Jasiukaičio.	Bostonas.	24 p.
1914	Česlovas Sasnauskas		Broliai. Epiškai lyriška kantata. Kun. Prof. Kazimiero Jauniaus atminimui. Muzikos, dainavimo	Čikaga, „Kataliko“ (M. Tananevičiaus) sp.	

			ir scenos vaizdas. Žodž. M. Gustaičio.		
1915	Mikas Petrauskas		Velnius išradėjas. Opera. Libretas P. Bukšnaičio.	Bruklinas. „Vienybės lietuvininkų“ (J. J. Paukščio)	
1916	Mikas Petrauskas		Šventoji naktis. (Užgimimas Kristaus). 3 v. Operetė.	Bostonas. Amerikos LRK (Lietuvių Romos katalikų) vargonininkų sąjunga.	41 p.
1917	Mikas Petrauskas		Eglė. Duet from four acts opera. Words and music by M. Petrauskas. The English version by R. Karuža.	Bostonas. The Lithuanian Conservatory of Music (Lietuvių muzikos konservatorija).	13 p. Antr. anglų k.: Eglė (Queen of the Snakes). Lygiagr. tekstas anglų k.
1917	Mikas Petrauskas		Birutė. (From two acts melodrama). Words by Žemkalnis (G. Landsbergis). English translation by A. Liutkus.	Bostonas. The Lithuanian Conservatory of Music (Lietuvių muzikos konservatorija).	5 p. – lygiagr. tekstas anglų k.
1917	Mikas Petrauskas		Vestuvės. (From three acts opera) Words by K. Strazdas.	Bostonas. The Lithuanian Conservatory of Music (Lietuvių muzikos konservatorija)	7 p. Antr. anglų k.: The Bride's Aris.- Lygiagr. tekstas angl.k.

SL344. 2021-*-* , * leidyb. apsk. l. Tiražas 12 egz. Užsakymas * .

Išleido Kauno technologijos universitetas, K. Donelaičio g. 73, 44249 Kaunas
Spausdino leidyklos „Technologija“ spaustuvė, Studentų g. 54, 51424 Kaunas